בקיאות בהלכה

לשון הגמרא וביאורה

ועד ההלכה

על מסכת ראש השנה

תפילה בכניסתו לבית המדרש

יהי רצון מלפניך ה׳ אלוהי ואלוהי אבותי, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי. ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור, ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ.

תפילה ליציאתו מבית המדרש

מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלוהי אבותי, שֶׁשַּׂמְתָּ חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אנו רצים והם רצים, אנו רצים לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת, שנאמר: ׳וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִי וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ׳

בקיאות כהלכה
על מסכתות הש"ס

המעלות שבחיבור זה

- לשון הגמרא (השמטות קלות).
- רש"י ותוספות מתומצתים בסוגרים סמוך לגמרא, מועיל מאוד לשינון מהיר.
- קטעי קישור קצרים למען ירוץ הקורא.
- ביאורי ראשונים ואחרונים להבנת העניין.
- פסקי הרמב"ם והש"ע, ונימוקי הפסיקה בסוף כל סוגיא.
- ביאורי אחרונים על הש"ע בקצרה.
- ביאורים נפלאים על חלק מאגדות חז"ל.
- הרחבה בנושאים שכיחים.

השתדלתי בעזה"י שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אך כבר ידוע מאמר החכם

"כשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלי שגיאות"

לכן אבקש מהלומדים שאם ימצאו טעויות, יועילו בטובם להודיעני

שאוכל לתקנם במהדורה הבאה.

ניתן להשיג ספר זה, ואי"ה ספרים על מסכתות אחרות, בכריכה רכה צבעונית,

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

כל המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים, ולסייע בהפצה של סדרת הספרים

'בקיאות כהלכה', תע"ב. ניתן להקדיש לברכה, להצלחה, ולעילוי נשמת.

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

בס"ד

הקדמה

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר, שזיכני להוציא לאור עולם חיבור זה, שהלומד בו בעזה"י ימצא בו תועלת בכמה עניינים. לאחר שהלומד למד את דפי הגמרא במקורם, יוכל ע"י חיבור זה לשנן את המסכת **ביתר קלות**, מטעם שעיקר דברי רש"י והתוספות הובאו בצמוד לגמרא, דבר שמקל מאוד שהחזרה תהיה קולחת וזורמת, כיון שהקורא קורא הכל ברצף אחד, כך שהמחשבה אינה מתנתקת, וכן הוספתי מילות קישור למען ירוץ הקורא. **וביתר הבנה**, שכן השתדלתי לבאר דברי התוספות, וכן קטעים קשים, בלשון שתהיה יותר קלה לקורא. וכן הבאתי מקצת מדברי קודשם של רבותינו הראשונים והאחרונים להשלמת ההבנה, הן בדברי הגמ', והן בדברי רש"י והתוס'.

אמנם **עיקר העניין** שבעבורו נכתב חיבור זה, הוא כדי להביא בסוף כל סוגיא את פסקי הש"ע או את פסקי הרמב"ם (באופן שש"ע לא כתב בזה) היוצאים מסוגיית הגמ', וכן השתדלתי לבאר כיצד פסקם נובע מתוך הסוגיא (אא"כ הדבר ברור מאליו), וכן הבאתי גם כן הערות נצרכות באחרונים, כך שחוץ מהביאור הנרחב על הגמרא, יקבל הלומד מטען של הלכות, שבודאי יוטמעו אצלו, כיון שלימוד הסוגיא קדם להם. ואף שאין די בזה לקבל דברים מוגמרים, לא בגמ', ולא בהלכה, מ"מ הלומד יקבל בקיאות טובה במסכת הנלמדת ובהלכות היוצאים ממנה, וגם המעוניין להשלים הדברים יוכל להיעזר בחיבור זה.

השתדלתי, שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אמנם כיון שהמלאכה הייתה רבה, הן בביאור הגמ', והן בפסקי ההלכה, חושש אני פן ח"ו נפלה תקלה תחת ידי. לכן, **מגלה אני דעתי** שאין לסמוך על שום דבר שנכתב, וק"ו שאין לסמוך על הלכות שנכתבו, אלא המעיין יראה הדברים במקורם, ואדרבה, אשמח להיעזר בלומדים שיעמידוני על שגיאותיי.

רואה אני צורך בכותבי הקדמה זו, לחזק, שאין לזנוח את לימוד הבקיאות, וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קנו) שכתב דברים נפלאים בעניין זה, וזה חלק מדבריו 'ומה שהביא בשם הגאון מוהרי"ז סאלאווייציק אבדק"ק בריסק שלמד כל הש"ס כולו קודם שמילא שש עשרה שנה, ושאלו מאביו זצוק"ל מרן הגר"ח שזה נגד שיטתו ודרכו שצריך להתעמק בתורה, ולא ללמוד בשטחיות לבקיאות, והשיב שקודם שיודעים כל הש"ס כולו, אין הפלפול שמפלפלין אלא פלפול של הבל, הנה הדברים ידועים והוא באמת גמרא מפורשת במס' ע"ז, ועיין רש"י שם, וכ"כ הגר"א ז"ל, וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות, וודאי מרן הגר"ח לא יחלוק על גמ' מפורשת ח"ו, ועל כל הראשונים ואחרונים, וגם אני שמעתי שלעת שהשתדך הגרי"ז זצוק"ל התפאר עליו אביו הגר"ח זצוק"ל שיודע ש"ס עם פרש"י עכ"פ, אין צריך ראיה שכל התורה נתנה לנו מסיני, ולא רק כמה דפין מאיזה מסכתות ח"ו ודי בזה' עכ"ל.

במעמד זה, ברצוני להודות ולברך למורי ורבותי שהדריכוני עד הלום, וכן לכל התומכים והמסייעים, ובפרט לרבנים, הרב אורן נזרית שליט"א מקים עולה של תורה בעיר האבות, שמשחר נעורי נטע בי אהבת תורה ויר"ש. לראש ישיבת 'קריית מלאכי' הרב יהודה עמית שליט"א ולרבני הישיבה היקרים. לראש כולל 'אורך ואמתך' הרב מאיר חדד שליט"א, שאני לומד תחת חסותו כבר

חמש עשרה שנה, שדאג ודואג לכל מחסורנו. לרב ישראל דויטש שליט"א מקים עולה של תורה בשכונת רמות בירושלים בביהמ"ד 'מניין אברכים' שם אני מסתופף בשאר הזמנים. יה"ר שהקב"ה ימלא משאלות ליבם לטובה לעבודתו יתברך, ויזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה לתפארת ישראל מתוך נחת ושלוה, וירוו נחת מכל יוצאי חלציהם.

וכן להודות להורי היקרים מר אבי עזרא, ומרת אמי אסתר, ולחמותי מרת נעימה, הי"ו, אשר עמדו ועומדים לצידנו בכל עניין, יה"ר שהקב"ה יתמיד בריאותם, ויזכם ה' לנחת רוח מכל יוצאי חלציהם. וכן להנציח את זכרו של מר חמי ז"ל ר' מרדכי שרגא שכל ימיו תמך ועזר שנזכה להיות שקועים בעמלה של תורה, תנצב"ה.

ועל כולם לברך לאשתי מרת רחל שתחיה, אשר לרוב מסירותה והשגחתה בטיפול הילדים אשר חנן ה' אותנו, והשגחתה על צרכי הבית, זיכני ה' והביאני עד הלום. יה"ר שנזכה לראות את כל ילדנו גדולים בתורה ויר"ש, ומקדשי שמו ברבים, ולא תמוש התורה מפינו, ומפי זרענו עד עולם.

אסיים בהודאה להקב"ה, שזיכני להסתופף באוהלה של תורה, וגומל עמי חסדים טובים בכל רגע. מודה אני לו בכל ליבי על העבר, ומתחנן על העתיד, אנא ה', תזכני בתוך כלל עמך בית ישראל, לעבוד אותך באמתיות, באמונה, ללמוד תורתך, ולשמור מצוותיך, ויה"ר שנזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו, ובניין בית מקדשנו ותפארתנו אכי"ר.

חותם לכבוד התורה ולומדיה
פעיה"ק ירושלים יב' תשרי תשפ"א
שמואל כהן – זדה

מקרא

כדי שהקורא יפיק את מירב התועלת מחיבור זה, אציג לפני הקורא את דרך עבודתנו בחיבור זה.
* דברי רש"י לפעמים בשלמותם, לפעמים בקוצר, הובאו בסוגרים עגולות או מרובעות בגודל אותיות זהה לדברי הגמ'.

* דברי התוספות, ביאורים של הראשונים והאחרונים, הובאו בכתב מוקטן, וציינו בתחילת דבריהם את שם המפרש.

* מילות קישור, וביאורים שנכתבו על ידי הובאו באותיות קטנות בכתב רש"י.

בסוף כל סוגיא אם יש פסקים של הש"ע הבאנו אותם, ואם ש"ע לא דיבר בזה הבאנו את פסקי הרמב"ם, והשתדלנו להסביר את טעם הפסק (אם הדבר איננו מובן מאליו), קורא שלעת עתה איננו מעוניין ללמוד את פסקי הרמב"ם והש"ע יכול לדלג לתחילת הפסקה הבאה, וכן אם אינו מעוניין לראות את דברי התוס', או שאר ראשונים ואחרונים, ידלג לסוף הסוגריים.

מעברי עמודים מסומן בצללית כך [דף **ב ע"א**], וכן בראש כל עמוד בצד שמאל הבאנו את הדף בו אוחזים. שיש מספר תירוצים מרוחקים זה מזה, או שלא ברור כל כך שזה תרוץ נוסף, גם אותם סימנתי בצללית אמנם יותר בהירה [כך]. יה"ר מלפניו יתברך שתהיה תועלת גדולה ללומדים בחיבור זה, והיה זה שכרי.

ספר זה נתרם לעילוי נשמת

יהודה בן עזרא ורבקה
נלב"ע כב' טבת

בימוני בת רחל
נלב"ע יח' סיון תשס"ז

עזרא בן פנחס ואלמס
נלב"ע כו' שבט

אברהם בן משה ורבקה
נלב"ע ד' חשון תש"ס

שרה בת יחזקאל ושמחה
נלב"ע טו' תמוז תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה

לזכרון עולם

בהיכל ה'

לע"נ מר חמי איש החסד בהצנע

ר' מרדכי

בן חיים ושרה שרגא

נלב"ע ז"ך מר חשון תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

ב.

פרק ארבעה ראשי שנים

[דף ב ע"א] **משנה** ארבעה ראשי שנים הם [**תוס' מקשים** שבכמה מקומות בש"ס שנו 'הן' כגון הכא 'ראשי שנים הן', אבל בריש ב"ק שנתה המשנה 'ארבעה אבות נזיקין' ולא שנתה 'הן' **ותירצו** שהטעם מפני שאין תכלית המשנה בב"ק למנות את אבות הנזקין, אלא נשנו בשביל המשך המשנה שם (**התוס' בב"ק** לחו תירוץ זה, שמוכח שם שהתנא כן בא למנות את מניין האבות, **ותילו** אחרת שיש מקומות אלא שנו 'הן', ולא כמו שתוס' כתבו כאן שתמיד כותבין 'הן'. **הריטב"א תירץ** שמה שכאן כתוב 'הן' זה מפני שראשי שנים אלו אינן מפורסמים לכל, אלא מחולשים, או מדין תורה או מדברי חכמים, אבל אבות הנזיקין הכתובים בב"ק הן נזיקין מפורסמים וידועים לכל)] <u>באחד בניסן</u> ראש השנה למלכים [**פירש רש"י** רגילים היו למנות זמן שטרותיהם לשנות המלך, משנה שעמד בה המלך, כדאמרינן (גיטין פ.) משום שלום מלכות (רש"י פירש שם שיהא לנו שלוש עמהם שיאמרו 'חשובים אנו בעיניהם שכותבים שטרותיהם בשמינו') וקבעו חכמים אחד בניסן לתחלת שנתו, ואפילו עמד בשבט או באדר כלתה שנתו משהגיע ניסן, ויתחילו למנות לו שנה שניה. **תוס' חולקים** על מ"ש רש"י שהטעם משום שלום מלכות, שהרי כאן הכוונה שמונים למלכי ישראל, ובאמת בשטרות אין צריך למנות עפ"י מלכי העכו"ם שהוא מא' תשרי, ורק בגט אשה מצינו שמונים למלכי עכו"ם משום שלום מלכות לפי שעל ידי גט מותרת לכל אדם, וחשוב משאר שטרות. **הריטב"א כתב** שאף על פי שלא שייך שלוש מלכות במלכי ישראל, מכל מקום מאחר שאנו את שנות מלכי האומות משום שלוש מלכות, לכן גם במלכי ישראל לפעמים נהגו כך. **חידושי הר"ן כתב** שרגילין היו למנות למלכי ישראל מפני חשיבותם וגדולתם, ולאמרי' בגיטין 'משום שלום מלכות' הכי קאמרינן שמתוך שמלכי האומות היו יודעין שרגילין היו ישראל למנות למלכיהם, אי לא אנו נמי למלכותא דילהו, מיקפד קפדי לסברי למשוש ולא חשיבא לן מלכותיהו לא מנינן להו **וע"ע פנ"י וערוך לנר**] ולרגלים, <u>באחד באלול</u> ראש השנה למעשר בהמה [שאין מעשרין מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בחבירתה, דכתיב 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה' ואמר מר (בכורות נג:) בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחר מעשר בהמה ואחד מעשר דגן]. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים <u>באחד בתשרי</u>. <u>באחד בתשרי</u> ראש השנה לשנים, ולשמיטין וליובלות (משנכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה) לנטיעה (למנין שני ערלה, ואפילו נטעה באב כלתה שנתה הראשונה לסוף אלול) ולירקות (למעשר ירק, שאין תורמין ומעשרין מן הנלקט לפני ראש השנה על של אחר ראש השנה). <u>באחד בשבט</u> ראש השנה לאילן (לענין מעשר, שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט, שבאילן הולך אחר חנטה) כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים <u>בחמשה עשר בו</u>.

למלכים למאי הלכתא (**פירש רש"י** כלומר למה הוקבע יום מיוחד למנין המלכים, אימא שעל כל מלך ומלך תתחיל שנתו מיום שעמד בו. **הר"ח פירש** ששאלת הגמרא היא, מדוע אנו צריכים לדעת מתי ראש השנה לשנות המלכים, איזו נפקא מינה יש בזה)? **אמר רב חסדא** לשטרות (להבחין איזה שטר חוב מוקדם למלוה ואיזה מאוחר). **דתנן** (שביעית י,ה) שטרי חוב המוקדמין פסולין [**פירש רש"י** לפי שרצה לטרוף לקוחות שלקחו שדה מן הלוה מזמן שבשטר, ושלא כדין הוא, שהרי קדמה מכירה להלואה, ובשטר מעיד שהלואה קדמה, לפיכך קנסוהו מלגבות בו, ולא יטרוף אפילו מזמן המלוה, ואינו אלא כמלוה על פה, שאינו גובה מן המשועבדים (**התוס' הפנו לתוס' בב"מ עב** שחלקו על רש"י והסכימו שלשון 'פסולים' משמע לגבות גם מבני חורין. **אמנם** הרמב"ן הרשב"א הר"ן והריטב"א ס"ל כרש"י) ואם לא קבעו יום לתחילת שנות המלך, אלא כל מלך ומלך לפי יום שעמד, אין להבחין אם השטר מוקדם או מאוחר, כגון אם כתוב בו בכסלו בשנה שלישית לוה פלוני מפלוני מנה, והעדים אמרו כשהתמנו בו לא ראינו שהלוהו, אלא הלוה אמר לנו התמו עלי שאני חייב לפלוני מנה, כאותה ששנינו (ב"ב קסז:) כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו, ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן, או אחר כן, אבל ראינו שהלוהו מנה בתמוז בשנה שלישית למלך פלוני, ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך, אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו, אם כסליו קודם לתמוז, אם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו נמצא כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו, ושטר מוקדם הוא, ואם עמד בין כסליו לתמוז שלאחריו נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו, ושטר מאוחר הוא, ועכשיו שקבעו ניסן ראש השנה לעולם תמוז קודם לכסליו. **כתבו התוס' לביאור זה של רש"י** חייבים לומר שמדובר שיש הסכמה בין המלוה ללוה שהשטר הוא על אותה הלואה של תמוז, ולא היו כאן שתי הלוואות. **הקשו התוס'** מפירושו של רש"י עולה שאם יש ספק אם השטר מוקדם, דנים שטר זה כדין שטר מוקדם. ואי אפשר לומר כן דאין לנו לפסול שום שטר מספק כדמוכח (סנהדרין לב.) דקאמר שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידים על שטר זה והלא באותו יום עמנו הייתם, שטר כשר ועדיו כשרים היישינן שמא אחרוהו וכתבוהו הרי שאנו תולין להכשיר מספק... (**הפנ"י** המליץ הרבה לתון המס

מכשיריס שטרות מספק, והקשה שמהמקומות שהתוס' הביאו ראיה כנגד רש"י, מה שמכשיריס זהו מפני שלא מחשיבים את העליס כרשעים ומעמילים אותס בחזקת כשרות, אך כאן שהוא ספק מליאותי, מניין שלא פוסליס מספק, שהרי מצינו בכמה מקומות שיד בעל השטר על התחתונה, ע"ש באורך) **אמנם** יש לבאר כשיטת רש"י רק בדרך הפוכה, כגון שטר שכתוב בו שנעשה בחודש תמוז בשנה השלישית, ואומרים העדים שראו שהייתה ההלואה בכסלו בשנה השלישית, כיון שיש מקום להסתפק מה היה קודם היו הדיינים מכשירים מספק, אבל לאחר התקנה א"כ ודאי שכסלו אחר תמוז, וא"כ פסול השטר משום שהוא מוקדם. **ומ"מ עיקר פירושו של רש"י תמוה** מד' סיבות **א.** תימה גדולה שעשו תקנה פן ישכחו כל העולם מתי עמד המלך. **ב.** סופר שכותב כל היום שטרות איהך ישכח. **ג.** היה צריך לומר שהתקנה מסייעת לכל השטרות, שהרי בכל יום שכותבים שטרות, אם אין יודעים מתי מלך המלך, לא יודעים מה לכתוב בשטר. **ד.** לשיטת אביי בב"מ יג. אין מקום לתקנה, כיון דס"ל 'עדיו בחתומיו זכין לו' כיון שאף אם קדם השטר להלואה משעת השטר חל השיעבוד, ואף לרב אסי החולק, ג"כ אין מקום לתקנה זו, שלשיטתו, שחותמים העדים צריך להיות נוכח גם המלוה (**עיין פנ"י, ערוך לנר, שפ"מ** כילד העמילו לדברי רש"י) **ועל כן ביארו התוס' באופן אחר** כגון אם עמד המלך באחד בניסן, כשיגיע אחד בניסן אחר, ישכח הסופר ויסבור דאשתקד עמד המלך בשנים בניסן, דעביד איניש דטעי חד יומא ויכתוב באחד בניסן בשנה ראשונה למלך, ונמצא שטר זה מוקדם שנה שלימה, ונמצאו ב"ד טורפין מן הלקוחות של שנה זו שלא כדין, אבל עכשיו שקבעו ניסן ר"ה תו לא אתי לידי תקלה, דאפי' עמד אשתקד בשנים בניסן כשמגיע ניסן אחר מתחילין למנות לו שנה אחרת) והמאוחרין כשרין.

תנו רבנן מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר, כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה (כלומר כלתה לו שנתו, ומעתה מונין לו שנה שניה). ואם לא עמד אלא באחד בניסן אין מונין לו שנה עד שיגיע ניסן אחר.

אמר מר 'מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה' הא [דף ב ע"ב] קא משמע לן דניסן ראש השנה למלכים, ויום אחד בשנה חשוב שנה.

'ואם לא עמד אלא באחד בניסן אין מונין לו שנה עד שיגיע ניסן אחר' פשיטא! לא צריכא, דאימנו עליה (נמנו וגמרו השרים למנותו) מאדר. מהו דתימא נימנו ליה תרתין שנין, קא משמע לן.

תנו רבנן מת באדר, ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה (הבא לכתוב שטר באדר לאחר שעמד השני, אם רצה לכתוב בשטר בשנת פלוני למלך שמת כותב, ואם רצה כותב בשנה ראשונה למלך פלוני שעמד). מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן מונין שנה לזה ולזה. מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן, מונין **ראשונה** (שלפני ניסן) **לראשון** (כשנת המלכות למלך הראשון) **ושניה** (מאחד בניסן והלאה) **לשני** (שנת המלכות הראשונה למלך השני).

אמר מר 'מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה' פשיטא! מהו דתימא שתא לבי תרי לא מנינן (אין מונים את אותה השנה לשני מלכים, אלא מונים אותה רק לאותו המלך שמלך בתחילת השנה, וממשיכים ומונים שנה זו לו בלבד) קא משמע לן.

'מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן מונין שנה לזה ולזה' פשיטא! מהו דתימא כי אמרינן יום אחד בשנה חשוב שנה בסוף שנה (כגון מלך העומד באדר כלתה לו שנה כשיצא אדר, וחשוב לו יום שבסוף שנה זו כשנה שלימה, להיות שנה הבאה נקראת שנה שניה), אבל (מלך שמלך יום אחד) בתחלת שנה (ומת) לא **אמרינן** (שמלכותו ביום הראשון בלבד חשוב כאילו הוא זה שמלך כל השנה. ומשעה שמת אין כותבין בשטר את השנה הזאת על שמו) קא משמע לן.

'מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן מונין ראשונה לראשון ושניה לשני' פשיטא! לא צריכא, דאימנו עליה מאדר, ומלך בן מלך הוא [**פירש רש"י** דאי משום דאימנו עליה לא איצטריך לאשמעינן, דשמעינן לה מרישא, אבל השתא דאיכא תרתי, אימא נימנו ליה מקמייתא קמ"ל, וטעמו של דבר לפי שהמלכות ירושה היא, דכתיב 'למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו' (**תמה בהעלות הגריש"א** לכאורה טעם זה לפי הבנתו בא להסביר את הס"ד, אמנם, ממה כתב רש"י 'טעמו של דבר' אחר 'קמ"ל' מבואר שבא להסביר את המסקנא ותירץ שבאמת בא רש"י לבאר את המסקנה, למה לא נמנה לו שנה מזמן שנימנו עליו למולכו, והסביר, שמלכות בית דוד היא ירושה, אבל מלכות ישראל אינה ירושה, וכאן מיירי במלכות ישראל) **ביארו התוס'** בברייתא הקודמת כבר הובא חידוש שאף שגמרו השרים למנות את המלך באדר, מ"מ אין

מונים לו מזמן התחלת מלכותו בפועל, לכן בברייתא זו הוצרכו להוסיף שהוא גם מלך בן מלך, ומה שצריכים להוסיף בברייתא השניה מחמת הראשונה, זה מפני שנשנו יחד, ואף שלא נשנו יחד, כבר מצאנו שקוראים לב׳ ברייתות בלשון של רישא וסיפא, אף שהן כתובות לחוד, מכיון שמקובל היה אצלם שנשנו יחד (**ביאור המהרש״א** שאף שכאן לא נשנו יחד, בתוספתא נשנו יחד)]. מהו דתימא נימנו ליה תרתין שנין, קמ״ל.

אמר רבי יוחנן מנין למלכים שאין מונין להם אלא מניסן שנאמר וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו [הוא אייר, כדמפרש קרא הוא החדש השני, ואמרינן (ז.) ניסן ראש השנה לסדר מנין החדשים **כתבו התוס׳** לקמן (יא.) משמע דניסן הוא חדש זיו, שנולדו בו אבות העולם שהם זיותני עולם **אמנם לרש״י שם מיושב** שהסביר כשנתחדש אייר כבר נולדו זיותני עולם בניסן **או** שפעמים זמן תקופת ניסן ניכנס לזמנו של חודש אייר המחושב לפי מהלך הלבנה] הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל (אשנה רביעית קאי, ומקרא מסורם הוא בשנה רביעית למלך שלמה על ישראל בחדש זיו הוא החדש השני בתאריך זה בנה שלמה את בית המקדש כמבואר במלכים) מקיש מלכות שלמה (לענין מנין השנים) ליציאת מצרים (שהרי המקרא הזה מנה שנה זו שנת ארבע מאות ושמונים ליציאת מצרים, ובשנת ארבע למלוך שלמה). מה יציאת מצרים (מנין השנים שמונין לה מתחילין...) מניסן אף מלכות שלמה מניסן.

ויציאת מצרים גופה מנלן דמניסן מנינן, דילמא מתשרי מנינן (אף על פי שיצאו בניסן, משהגיע תשרי קראו לו שנה שניה לפי שתשרי ראש השנה לשנים הנמנים לבריאת עולם, והוא הדין ליציאת מצרים)? לא סלקא דעתך, דכתיב וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הַר הָהָר עַל־פִּי ה׳ וַיָּמָת שָׁם בְּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי (אב) בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, וכתיב וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ (שבט) בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דְּבֶר מֹשֶׁה וגו׳, מדקאי באב וקרי לה שנת ארבעים, וקאי בשבט (שלאחריו) וקרי לה שנת ארבעים מכלל דראש השנה לאו תשרי הוא (דאי תשרי ראש השנה הוא הוה ליה בשבט שנת ארבעים ואחת).

בשלמא היאך (הפסוק ׳ויעל אהרן׳) מפרש דליציאת מצרים, אלא האי (הפסוק ׳ויהיה בארבעים שנה׳) ממאי דליציאת מצרים (**ביארו התוס׳** שהרי בפסוק זה לא מפורש שהוא ליציאת מצרים) דילמא להקמת המשכן (שהיה בשנה השנית)? כדאמר רב פפא (לקמיה) שנת עשרים שנת עשרים לגזרה שוה (רב פפא כולהו שנת שבפסוק דצריכי ללמוד זה מזה, כולהו גמר להו רב פפא מרבו ללמוד סתום מן המפורש, על ידי דין גזירה שוה) הכא נמי שנת ארבעים שנת ארבעים לגזרה שוה, מה כאן ליציאת מצרים אף כאן ליציאת מצרים.

וממאי דמעשה דאב קדים (מיתת אהרן) דילמא מעשה דשבט קדים (ואם נאמר כן, מוכח דתשרי ר״ה למלכים)? לא סלקא דעתך דכתיב (בפסוק אחרי ׳ויהיה בארבעים שנה׳) אחרי הכתו את סיחון, וכי נח נפשיה דאהרן אכתי הוה סיחון קיים, דכתיב [דף ג ע״א] וישמע הכנעני מלך ערד [**כתבו התוס׳** במדרש תנחומא פרשת חקת אמרינן דהיינו עמלק כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור ׳כסות ולשון שינה היות כמלך ערד׳ (**המהרש״א ביאר** שסיינה רק את הלשון ללשון כנען, והכסות היתה של עמלק, וכך לא ידעו מאיזה עם הוא). מ״מ אעפ״כ דייק היטב שסיחון היה קיים מדשינה עמלק עצמו לבא כדמותו. **עוד כתבו התוס׳** שראיית הגמ׳ היא מהפסוק שהובא בפרשת מסעי, ששם ניתן לפרש שבא מחמת השמועה שמת אהרן, ולא מהפסוק שהובא בפרשת חקת, כיוון ששם מבוארת הסיבה שנלחם ׳כי בא ישראל דרך האתרים׳, ורש״י עה״ת לא דק (**עיין שפתי חכמים** שיישב פירוש רש״י)] מה שמועה שמע, שמע שמת אהרן, ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל. והיינו דכתיב וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן, ואמר רבי אבהו אל תקרי וַיִּרְאוּ אלא וַיֵּרָאוּ (נתגלו), כדריש לקיש דאמר כי משמש בארבע לשונות אי, דילמא, אלא, דהא (**פירש רש״י** ׳כי גוע׳ נתינת טעם הוא לדבר שלפניו, נתגלו העדה לפי (שהרי) שגוע אהרן. לשון **כי** בארבע לשונות משמש במקרא, פעמים בא במקום **אם**$_1$ פעמים בא במקום **דילמא (שמא)**$_2$ פעמים בא במקום **דהא (שהרי)**$_3$ שנותן

טעם לדבר, פעמים בא במקום **אלא**$_4$ וסותר את דבור שלפניו. **דוגמא ללשון 'אם'**$_1$ 'כי יקרא קן ציפור' וכן כל המשמשין במקום כאשר, ובמקום אשר, כולן לשון 'אם' הם, שמצינו בכמה מקומות 'אם' משמש **לשון כאשר ולשון אשר** כמו 'ואם יהיה היובל' שהרי בודאי יהיה. **דוגמא ללשון דילמא**$_2$ 'כי תאמר בלבבך'. **דוגמא ללשון 'דהא' (שהרי)**$_3$ 'לא צחקתי כי יראה'. **דוגמא ללשון 'אלא'**$_4$ 'ויאמר לא כי צחקת'. **כתבו התוס'** כרש"י ש'ויראו' כלומר שנתגלו (וכך צריך לנקד ויֵרָאוּ) לפי שמת אהרן והיינו בלשון דהא, דאי אמרת ויירא לשון ראייה אין מתיישב לפרש האי 'כי' בשום אחד מהנך בארבע לשונות. מיהו קשיא דילמא לשון כאשר הוא כלומר היינו שכאשר ראו ישראל שמת אהרן בכו ל' יום' **וכתבו** שאולי משמעות זו אינה מבוארת בפסוק כאן. **עוד כתבו** להסכים עם רש"י שכל המשמשין בלשון 'כאשר' לשון 'אם' הם. אמנם חולקים על רש"י כאן שכתב שלשון 'אשר' לשון 'אם' הוא, ובאמת בגיטין צ. פירש רש"י בעצמו אחרת, דלשון דהא (שהרי) הוא, וכן עיקר).

מי דמי (וכי יש להוכיח ממה שהכנעני מלך ערד חי בזמן מיתת אהרן, שגם סיחון חי באותה שעה) **התם** (בפסוק וישמע הכנעני) **כנען, הכא** (בפסוק 'אחרי הכותו את סיחון') **סיחון? תנא הוא סיחון, הוא ערד, הוא כנען, סיחון שדומה לסייח במדבר** (עייר בן סום) **כנען על שם מלכותו, ומה שמו ערד שמו** (**ביארו התוס'** ופשטיה דקרא ערד שם המדינה או שם עירו). **איכא דאמרי** ערד שדומה לערוד (חמור הבר) במדבר, כנען על שם מלכותו, ומה שמו סיחון שמו.

ואימא ראש השנה (ליצי' מצרים) **אייר? לא סלקא דעתך, דכתיב** וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן (ניסן) בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וכתיב וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי (אייר) בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת. מדקאי בניסן וקרי לה שנה שנית, וקאי באייר וקרי לה שנה שנית מכלל דראש השנה לאו אייר הוא (**כתבו התוס'** ואין לומר שהפסוק של חודש אייר מונה להקמת המשכן ולא ליציאת מצרים, ולעולם ר"ה הוא אייר **שיש לומר** שיש גז"ש 'שנה השנית' 'שנה השנית' כדאמר לעיל גבי שנת מ' ושנת כ'. **עוד כתבו התוס'** שיכל להביא את הפסוק הראשון בספר במדבר וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, ואז לא היינו נצרכים לגז"ש, דבפסוק הראשון של ספר במדבר להדיא מונה את החדש השני בשנה השנית ליציאת מצרים).

ואימא ראש השנה (ליציאת מצרים) **סיון? לא סלקא דעתך, דכתיב** בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, **ואם איתא בחדש השלישי בשנה השנית לצאת וגו', מיבעי ליה. ואימא תמוז, ואימא אב, ואימא אדר** (דכל חדשים שבין אב לשבט פקע לן לעיל מדקאי באב וקרי ליה שנת ארבעים כו')?

אלא אמר רבי אלעזר (אין צורך ללמוד את שנות שלמה המלך מיציאת מצרים, אלא...) מהכא וַיָּחֶל (שלמה) לִבְנוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי **בַּשֵּׁנִי** בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ. מאי שני (דהדר כתב פעם אחרת בקרא 'בשני') **לאו שני לירח שמונין בו למלכותו** (ר"ל, הלא החודש השני הוא אייר, ועליו אומר 'בשני' היינו שהוא החודש השני לירח שמונים למלכות, וא"כ הירח שמונים למלכות הוא ניסן). **מתקיף לה רבינא ואימא שני בחדש? אם כן שני בחדש בהדיא הוה כתיב ביה** (כדכתיב בכמה מקומות באחד לחדש). **ואימא בשני בשבת? חדא דלא אשכחן שני בשבת דכתיב** (לא מצינו שכתבו את היום בשבוע **ביארו התוס'** והא דכתיב 'ויהי בוקר יום שני'. **מפרש בירושלמי** שאין הכונה ליום שני בשבת אלא יום שני לבריתו של עולם) **ועוד מקיש שני בתרא לשני קמא, מה שני קמא חדש, אף שני בתרא חדש.**

תניא כוותיה דרבי יוחנן מנין שאין מונין להם למלכים אלא מניסן... (ביארו התוס' שהברייתא לא באה לאפוקי מלימודו של ר"א, שהרי בברייתא מובאת גם דרשתו של ר"א, אלא שלבד לא די בדרשתו, לפי שאפשר לדחות את דרשתו ולומר ששלמה באמת מלך בניסן, ולכן אייר שני למלכותו, אבל לגבי שאר מלכין אין ראיה).

אמר רב חסדא לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן. שנאמר דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן־חֲכַלְיָה וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו שְׁנַת **עֶשְׂרִים** וגו', וכתיב וַיְהִי| בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת **עֶשְׂרִים** לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא וגו'. מדקאי בכסליו וקרי ליה שנת עשרים, וקאי בניסן וקרי ליה שנת עשרים, מכלל דראש השנה לאו ניסן הוא (**כתבו התוס'** אף על פי שיש כמה חדשים בין ניסן לתשרי שיש לומר שהם ראש השנה, מ"מ הואיל

דאפיקתיה מניסן אוקמיה אתשרי, דאשכחן דהוה ראש השנה לכמה דברים לשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות).

בשלמא היאך מפרש דלארתחשסתא, אלא האי ממאי דלארתחשסתא, דילמא [דף ג ע"ב] למנינא אחרינא הוא (**ביארו התוס'** לשום מעשה שהיה. **עוד הביאו התוס'** שגם הירושלמי בהרחבה דן בנושא זה)? אמר רב פפא שנת עשרים שנת עשרים לגזירה שוה, מה התם לארתחשסתא אף הכא לארתחשסתא.

וממאי דמעשה דכסליו קדים, דילמא מעשה דניסן קדים? לא סלקא דעתך דתניא דברים שאמר חנני לנחמיה בכסליו, אמרן נחמיה למלך בניסן. דברים שאמר חנני לנחמיה בכסליו שנאמר דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן־חֲכַלְיָה וַיְהִי בְחֹדֶשׁ כִּסְלֵיו שְׁנַת עֶשְׂרִים וַאֲנִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. וַיָּבֹא חֲנָנִי [**פירש רש"י** מירושלים בא (לסוסן), שכבר עלו בני הגולה מימות כורש, והיו שם בימיו ובימי אחשורוש, וארתחשסתא זהו דריוש שאחר אחשורוש, שנבנה הבית בשנת שתים לדריוש, והרבה נשארו בבבל, ונחמיה בן חכליה היה שר המשקים למלך בשושן הבירה) אֶחָד מֵאַחַי הוּא וַאֲנָשִׁים מִיהוּדָה וָאֶשְׁאָלֵם עַל־הַיְּהוּדִים הַפְּלֵיטָה אֲשֶׁר־נִשְׁאֲרוּ מִן־הַשֶּׁבִי וְעַל־יְרוּשָׁלִָם. וַיֹּאמְרוּ לִי הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר־נִשְׁאֲרוּ מִן־הַשֶּׁבִי שָׁם בַּמְּדִינָה בְּרָעָה גְדֹלָה וּבְחֶרְפָּה וְחוֹמַת יְרוּשָׁלִַם מְפֹרֶצֶת וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ. אמרן נחמיה למלך בניסן, שנאמר וַיְהִי [בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו וָאֶשָּׂא אֶת־הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא־הָיִיתִי רַע לְפָנָיו, וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ] פָּנֶיךָ רָעִים וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה אֵין זֶה כִּי־אִם רַע לֵב וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד. וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יִחְיֶה מַדּוּעַ לֹא־יֵרֵעוּ פָנַי אֲשֶׁר הָעִיר בֵּית־קִבְרוֹת אֲבֹתַי חֲרֵבָה וּשְׁעָרֶיהָ אֻכְּלוּ בָאֵשׁ. וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ עַל־מַה־זֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם. וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם יִיטַב עַבְדְּךָ לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי אֶל־יְהוּדָה אֶל־עִיר קִבְרוֹת אֲבֹתַי וְאֶבְנֶנָּה. וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשֵּׁגֶל] יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ עַד־מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכֶךָ וּמָתַי תָּשׁוּב וַיִּיטַב לִפְנֵי־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי וָאֶתְּנָה לוֹ זְמַן (**כתבו התוס'** פשטיה דקרא משמע דהאי עובדא דנחמיה בפני ארתחשסתא המלך היה דהוא דריוש בן אסתר שנבנה הבית בימיו, שהרי בפסוק משמע שדיבר עמו נחמיה אודות בנין הבית. **אבל** אי אפשר לומר כן דהא בשנת שש למלכות דריוש נבנה הבית, והמעשה כאן בשנת עשרים הוה, וא"כ הוה יד' שנים אחר בניין ביהמ"ק שאז ישראל היו בהשקט ובבטחה, ולא כמבואר בפסוקים. **ולכן צריך לפרש** את הפסוקים כך דשנת עשרים המוזכרת בפסוק הוא לשנות המלכות של ארתחסתא שהוא כורש הראשון (שמלך רק ג' שנים, ואחריו אחשורוש מלך יד' שנים, ואחר כך מלך דריוש בן אסתר). ואת היין המוזכר בפסוק הביאו לפני דריוש בן אסתר שבנה את הבית שזו היתה השנה השלישית למלכותו (ג' שנים קודם בניין ביהמ"ק, והוא שנת עשרים לכורש הראשון). **עוד כתבו התוס'** שגם אם נפרש כבתחילה שארתחשתא הוא דריוש יש ליישב הקושיא, דבשנת שתים לדריוש התחילו לבנות הבית ונגמר הבנין בשנת שש למלכותו ולא בנו חומת העיר ושעריה כי אם בנין בית המקדש לבדו והיו נתונים ברעה גדולה ובחרפה לפי שהעכו"ם שוללים אותם עד שנת עשרים לדריוש שבקש על חומת העיר עד שעלתה ארוכה לחומת ירושלים).

מתיב רב יוסף (על רב חסדא שאמר שר"ה למלכי האומות הוא בתשרי) בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי (אלול) בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ (הַמֶּלֶךְ **כתבו התוס'** שלא מבואר שם איזה מאורע קרה בפסוק זה, וצ"ל שמתייחס למה שכתוב בפרשה הקודמת לו 'ויבאו ויעשו מלאכה בבית ה' אלהיהם' והיינו שבתאריך זה התחילו לעסוק בבנין ביהמ"ק, לסתת אבנים ולנסר עצים, והפסוק הבא בשביעית בעשרים ואחד לחדש היה דבר ה' אל חגי לזרזם להתחזק על המלאכה) **וכתיב** (פסוק לאחריו) בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ. ואם איתא בשביעי בשנת שלש מיבעי ליה (**כתב חידושי הר"ן** רב יוסף ניסה להוכיח שאין מונים למלכי האומות לא מניסן ולא מתשרי, אלא לפי היום שעמדו בו. שהרי לעיל הגמרא הוכיחה שלא מנו לארתחשסתא מניסן, וכאן רב יוסף בא להוכיח שאין מונים לו מתשרי)? **אמר רבי אבהו** כורש מלך כשר היה (כלומר, על שם שהיה כשר קראוהו כורש, ושמו מעיד עליו...) לפיכך מנו לו כמלכי ישראל.

מתקיף לה רב יוסף חדא דאם כן (דאם מניסן מנינן) קשו קראי אהדדי, דכתיב וְשֵׁיצִיאוּ (הסתיים) בַּיְּתָה דְּנָה (בית זה) עַד יוֹם תְּלָתָה (שלישי) לִירַח אֲדָר דִּי־הִיא שְׁנַת־שֵׁת לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא, ותניא באותו זמן לשנה הבאה (ג'

אדר שנה שביעית למלכות דריוש) עלה עזרא מבבל וגלותו עמו (**תוס' הביאו** לכך הכרח מהפסוקים) וכתיב וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הִיא שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית לַמֶּלֶךְ, ואם איתא (דמנו לו מניסן) שנת השמינית מיבעי ליה (שעברו פעמיים 'ניסן') ועוד מי דמי, התם כורש, הכא דריוש (אנן בדריוש קיימינן, ואת אמרת כורש מלך כשר היה)? תנא הוא כורש, הוא דריוש [אף דריוש שאחר אחשורוש נקרא כורש **כתב רש"י** עזרא (ד,ז) כרש בגימטריא דריוש] הוא ארתחשסתא (**כתבו התוס'** שלשתן כתובים בחד קרא וְשָׁבֵי יְהוּדֵיא בָּנַיִן וּמַצְלְחִין בִּנְבוּאַת חַגַּי נְבִיָּא וּזְכַרְיָה בַּר־עִדֹּוא וּבְנוֹ וְשַׁכְלִלוּ מִן־טַעַם אֱלָהּ יִשְׂרָאֵל וּמִפְּעַם כֹּרֶשׁ וְדָרְיָוֶשׁ וְאַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא מֶלֶךְ פָּרַס). כורש שמלך כשר היה, ארתחשסתא על שם מלכותו [**ביארו התוס'** ואף כורש הראשון שנקרא ארתחשסתא כדפרישית לעיל כמו כן היינו על שם מלכותו **המהרש"א** כתב שארתחשסתא היא שם המדינה. אבל רש"י (עזרא ו,יד) פירש שכל מלכי פרס היו נקראים ארתחשסתא, כשם שכל מלכי מצרים נקראו פרעה. ובמצודות (עזרא ד,ו) הביא דוגמא ממלכי פלשתים שכולם נקראו אבימלך] ומה שמו דריוש שמו. מכל מקום קשיא (שנת השמינית מיבעי ליה)? **אמר רבי יצחק** לא קשיא, כאן קודם שהחמיץ (מנו לו כמלכי ישראל) כאן לאחר שהחמיץ (נעשה רשע, כשעלה עזרא כבר החמיץ, לכן מנו לו כמלכי עכו"ם).

מתקיף לה רב כהנא ומי החמיץ (כשעלה עזרא) והכתיב (**פירש רש"י** באגרת ששלח דריוש ביד עזרא, לַפַּחוֹת שהיו לו בארץ יהודה **הרש"ש** שהכתב הנזכר בפסוק זה אינו הכתב שנשלח ביד עזרא, אלא היה הכתב הראשון ששלח לריוש בשנה השניה למלכותו, לשריס שיסייעו לבנין הבית זמן רב קודם שעלה עזרא. **ולפי"ז** לריך ביאור מניין יש כאן ראיה שהחמיץ אחר עליית עזרא **ביאר החכמת** מנוח שאם היה חוזר בו היה לו לשלוח איגרת אחרת לבטלה **וע"ע** כעין זה בתוס' ובריטב"א) **[דף ד ע"א]** וּמָה חַשְׁחָן (כלומר כל מה שחפצים הכהנים תנו להם משלי) וּבְנֵי תוֹרִין וְדִכְרִין וְאִמְּרִין| לַעֲלָוָן| לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא הִנְטִין מְלַח| חֲמַר וּמְשַׁח כְּמֵאמַר כָּהֲנַיָּא דִּי־בִירוּשְׁלֶם לֶהֱוֵא מִתְיְהֵב לְהֹם יוֹם| בְּיוֹם דִּי־לָא שָׁלוּ (**הסביר המצודות** ומה שצריכים בני בקר ואילים וכבשים לעלות לאלהי השמים, וחטים ומלח ויין ושמן כפי השיעור אשר יאמרו הכהנים אשר בירושלים, יהיה נתון להם בכל יום ויום אשר לא תשגו ולא תשכחו מלתת הכל)? אמר לו רבי יצחק רבי, מטונך (ממשאך, שבאת עלינו להשיבנו, אני משיבך תשובה, ראה מה כתוב בה...) די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי (למדת שלא לשם שמים עשה כי אם להנאתו).

ומאן דעבד הכי לאו מעליותא היא, והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא הרי זה צדיק גמור [**פירש רש"י** אם רגיל בכך **הסביר בהערות הגליש"א** רלה בזה דבפעם אחת ליכא ראיה שהוא צדיק, דחושב שבפעם הבאה ודאי יעלה לו, אבל שרגיל בכך, וכמה פעמים רואה שאין עולה לו ואעפ"כ נותן, ראיה הוא שנותן הוא בהחלט **הסבירו התוס'** והא דתנן (אבות א,ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס **היינו** באומות העולם שתוהין על הראשונות (**כתוס' רא"ש והמהרש"א גרסו** 'כעין אומות העולם' והיינו שהמשנה באבות מדברת על יהודים שתוהים על שלא מקבלים שכר. **ובילאר המהרש"א** שלחוק לומר שהמשנה מדברת על אומות העולם שהרי מובא שלחוק ובייתוס טעו במשנה זו והרי היו יהודים. **בפירוש המשניות באבות ביאר הרמב"ם** מותר לעבוד את ה' על מנת לקבל שכר הראוי לו, והמשנה מדברת על המבקש לקבל פרס, וזה יותר מן הראוי לו. **הגהות ר"א לנלא** ביאר שהגמרא באן דיברה רק על לקה ומעשר שכתוב בה 'ובחנוני נא בזאת' והמשנה באבות דיברה על שאר המצות)] לא קשיא, כאן בישראל (**פירש רש"י** שלבו לשמים, ואם מריעין לו בחייו אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסורין בעונו. **הריטב"א ביאר** שישראל שרואה שאינו מקבל שכר אינו חושש, כי הוא מאמין בעולם הבא. אבל גוי שאינו נשכר, מקלל במלכו ובאלהיו) כאן בנכרים (אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר).

ואיבעית אימא מנלן דאחמיץ דכתיב (כתב ששלח ביד עזרא כתוב בו 'שורות של אבני שיש שלש בחומות הבית והרביעי של עץ' ראה מ"ש בשם הרש"ש לעיל) נְדִבָכִין דִּי־אֶבֶן גְּלָל| תְּלָתָא וְנִדְבָךְ| דִּי־אָע חֲדַת| וְנִפְקְתָא מִן־בֵּית מַלְכָּא תִּתְיְהֵב. למה ליה דעבד הכי, סבר אי מרדו בי יהודאי איקלייה בנורא [**הקשו התוס'** בפרקים הקודמים בספר עזרא כתוב שבזמן מלכות אחשורוש כתבו כתב שטנה על יושבי יהודה וירושלים, והפסיקה מלאכת בניית בית ה' עד השנה השנית לדריוש, דריוש חידש את בניית המקדש, וכבר מתחילת הבניה החמיץ, כי צוה להוסיף נדבך של עצים כהוראת כורש הראשון, והפסוק המופיע בנבואת חגי שבו מנו לדריוש מניסן

כמלכי ישראל היה ג"כ בשנה השנית למלכותו **ותירצו** שבאמת רשע היה, אך חשבוהו לכשר כיון שהרשה לבנות את ביהמ"ק, אמנם רק אחר ששלח את המגילה שבה הוראות לבנות שורת עץ התברר להם שתמיד היה רשע (**עפ"י** התוס' למ"ש).

אטו שלמה לא עבד הכי, והכתיב שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים? שלמה עבד (את שורת העץ) מלמעלה (כדי שבית המקדש לא ישרף) ואיהו עבד מלמטה. שלמה שקעיה בבנינא (שיקע את שורת העץ בין שורות האבן פנימה כדי שלא תשרף) איהו לא שקעיה בבנינא. שלמה סדייה בסידא (סייד את העץ בסיד כדי שלא ישרף) איהו לא סדייה בסידא.

רב יוסף ואיתימא רבי יצחק אמר, מנלן דאחמיץ מהכא וַיֹּאמֶר לִי הַמַּלְאָךְ וְהַשֵּׁגֶל| יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ. מאי שגל? אמר רבה בר לימא משמיה דרב כלבתא (למשכב, ובני נח הוזהרו על כך, שנאמר והיו לבשר אחד יצאו בהמה וחיה ועוף שאינן נעשין בשר אחד, שאין יולדין מן האדם). אלא מעתה, הא דכתיב וְעָל מָרֵא־שְׁמַיָּא| הִתְרוֹמַמְתָּ וּלְמָאנַיָּא דִי־בַיְתֵהּ הַיְתָיוּ קָדָמָךְ וְאַנְתְּ וְרַבְרְבָנָךְ שֵׁגְלָתָךְ וּלְחֵנָתָךְ הַמְרָאָ שָׁתַיִן בְּהוֹן (**ביאר מצודת דוד** ועל אדון השמים נתגאית ואת הכלים של ביתו הביאו לפניך ואתה והשרים שלך והמלכה שלך ופלגשך שתו בהם יין). ואי שגל כלבתא היא, כלבתא בת משתיא חמרא היא? הא לא קשיא, דמלפא לה ושתייא. אלא מעתה דכתיב בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְרוֹתֶיךָ (מיקרות אותך לעתיד לבא) נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר. ואי שגל כלבתא היא, מאי קא מבשר להו נביא לישראל? הכי קאמר בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל לעובדי כוכבים זכיתם לכתם אופיר.

ואיבעית אימא לעולם שגל (דעלמא) מלכתא היא, ורבה בר לימא (שאמר שגל דהכא כלבתא) גמרא גמיר לה (מרביה). ואמאי קרי לה שגל שהיתה חביבה עליו כשגל. אי נמי שהושיבה במקום שגל.

איבעית אימא מנלן דאחמיץ מהכא עַד־כְּסַפָּ כַּכְּרִין מְאָה וְעַד־חִנְטִין כֹּרִין מְאָה וְעַד־חֲמַר

ד.

בַּתִּין מְאָה וְעַד־בַּתִּין מְשַׁח מְאָה... (**מצודת דוד** ר"ל אף אם ירבה לשאול עד ק' ככר כסף ועד ק' כורים חטים ועד ק' בתים יין ועד ק' בתים שמן) וּמְלַח דִּי־לָא כְתָב (**מצודת דוד** מלח תנו כל מה שירצו). מעיקרא בלא קיצותא, והשתא בקיצותא? ודילמא מעיקרא לא הוה קים ליה בקיצותא, אלא מחוורתא כדשניין מעיקרא (כהתרוצים הקדומים).

'ולרגלים' רגלים (הרגל הראשון) באחד בניסן הוא, בחמשה עשר בניסן הוא? **אמר רב חסדא** רגל שבו ראש השנה לרגלים (רגל שהוא בחדש הנכנס באחד בניסן, הוא ראש השנה לרגלים). נפקא מינה (דהאי ראש השנה) לנודר, למיקם עליה בבל תאחר, ורבי שמעון היא. **דתניא** אחד הנודר (האומר דמי עלי ששמין אותו כעבד) ואחד המקדיש (דבר לבדק הבית) ואחד המעריך (שאמר ערכי עלי שהערך קצוב בתורה כפי שניו) כיון שעברו עליו שלשה רגלים עובר בבל תאחר. רבי שמעון אומר שלשה רגלים כסדרן, וחג המצות תחילה. וכן היה רבי שמעון בן יוחי אומר רגלים פעמים שלשה (פעמים שהוא בבל תאחר בשלשה רגלים) פעמים ארבעה, פעמים חמשה (דבעינן כסדרן). כיצד? נדר לפני הפסח שלשה, לפני עצרת חמשה, לפני החג ארבעה.

תנו רבנן חייבי הדמין (אמר דמי עלי) והערכין, החרמין (**פירש רש"י** חרמי גבוה **תוס' הוסיפו** גם חרמי כהנים. **עוד כתבו** דר"ת פסק דצדקה שפוסקים ליתן ביד גבאי ישנה בבל תאחר מלמוסרה לגבאי, ואין הגבאי בבל תאחר מלחלקה, אבל מה שאדם נודר ביד עצמו לתת צדקה ומתנה שהנתינה תהיה לכשירצה אינה בבל תאחר) והחקדשות, חטאות, ואשמות, עולות, ושלמים, צדקות [**ביארו התוס'** הא דאמר רבא (ו.) וצדקה מיחייב עלה לאלתר ולא כמו שכתוב כאן שהוא בגדרי 'בל תאחר', אמורים הדברים שנמצאים עניים, אבל אם לא נמצאים עניים, לא צריך לחזר אחריהם כל זמן שלא עברו שלשה רגלים (**הרשב"ם ותוספות רי"ד כתבו** שלעולם אין עוברים בבל תאחר בצדקה, אלא לאחר שלשה רגלים. ומה שאמר רבא הכונה למצות עשה שאמר 'והבאתם שמה'. **הר"ן כתב** שצדקה אינה תלויה ברגלים כלל, אלא דוקא קרבנות והקדשות שמביאים אותם למקדש תלויים ברגלים, מפני שברגלים עולים לבית המקדש. אבל בצדקה עובר רק לאחר שיבואו עניים. ולדבריו, הבריתא

שמנתה את הלקות בין שאר הדברים שעוברים עליהם בבל תאחר לאחר ג׳ רגלים, כך נתכוונה לומר כל הדברים שמניו הרי לכל הפחות אחרי שעברו עליהם ג׳ רגלים ולאי עובר בבל תאחר. ולף בלקה מן הסתם תוך ג׳ רגלים ולאי היו מצויים עניים, ולעולם יתכן שיעבור אף קודם לכן בלקה, שאם מצויים עניים עובר עליה מיד. מלשון הש״ע יו״ד רנ״ז ס״ג נראה כדעת הר״ן) **ומעשרות** (**הפבירו התוס׳** כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני **ולכאורה יש להקשות** שמצינו שקבעה התורה זמן לביעור המעשרות כל ג׳ שנים בערב יו״ט ראשון של פסח בשנה רביעית ושביעית, וא״כ כיצד נאמר במעשרות שעובר בבל תאחר לאחר ג׳ רגלים. **ותירצו ג׳ תירוצים א.** בזמנים של ביעור מעשרות אע״פ שלא הפריש תו״מ חייב להפריש ובלבד שבאו לעונת מעשר, אך על בל תאחר עובר רק כאשר הפריש. **ב.** אם נתמרח בכרי אחר הרגל לפני הביעור, יבוא זמן הביעור לפני ה׳בל תאחר׳. **ג.** באמת עובר אחר ג׳ רגלים אף שלא נסתיימה המלאכה, ומה שכתוב בפסוק של ביעור כדי לעבור עליו בלאו ועשה (**הגיה מהר״ב רנשבורג** בשם הרשב״א להוי לאו ועשה כיון שבפסוק המחייב ביעור יש רק חיוב עשה). **עוד כתבו התוס׳** שקצת תמוה למה לא הזכירה הברייתא גם תרומה וביכורים **ותירצו** שמא תרומה בכלל מעשר. בביכורים אין שייך כל כך דין ג׳ רגלים, כיון שזמני הבאתם אינם קשורים לרגלים, והם מעצרת ועד החג בקריאה, ומחג עד חנוכה בלא קריאה] בכור (**הביא המאירי** יש מפרשים שישראל שנולד לבהמתו בכור והתעכב מלתתו לכהן עובר בבל תאחר, ויש מפרשים שהכהן המתעכב מלהקריב את הבכור שקיבל ג׳ רגלים עובר בבל תאחר) ומעשר [מעשר בהמה נחלקו מפרשי הירושלמי (שקלים ג,א) אם מדובר בהפריש מעשר בהמה ולא הקריבו, או שמדובר אפילו לפני ההפרשה] ופסח, [דף ד ע״ב] לקט שכחה ופאה [**כתבו התוס׳** לדון שלכאורה לא שייך ׳בל תאחר׳ בלקט שכחה ופאה שהרי בשדה מונחים ועניים לוקחים אותם מיד. **והפבירו** שמתחייב על בל תאחר בב׳ אופנים **א.** כגון שעבר ונטלם ועבר עליהם בלאו ועשה דכתיב ׳לא תלקט׳ ׳לא תשוב׳ ׳ולא תבלה׳ וכתיב ׳לעני ולגר תעזוב אותם׳ ואפי׳ הכי חייב להזור וליתנם כדאמרינן תמורה (ו.) דאי עבד לא מהני, וכן אם לא הפריש פאה מן הקמה מפריש מן העמרים או מן הכרי, ואם עיכבן אצלו ג׳ רגלים עבר גם על בל תאחר. **אמנם לתירוץ זה קשה** שבאופן שהיו עניים ולקחם לעצמו מיד עובר על ׳בל תאחר׳ וכמו בצדקה (**הריטב״א** חילק שבלקה שמחייב עצמו בפיו, אכן מתחייב לאלתר, אך לקט שכחה ופאה, שהתורה חייבתו, אין מתחייב לאלתר) **ולכן תירצו** שמדובר במלקט לצורך עניים, שמצינו בפאה (ד,ט) שיכול לעשות כן, ובזה אינו עובר מיד, אלא בג׳ רגלים. **ב.** כגון שלקח בהיתר כגון שאין עניים ובכגון דא צריך לחפש עניים תוך זמן של ׳בל תאחר׳ **אמנם** מחולין (קלד:) יש משמעות שברגע שאין עניים מותר ליקח לעצמו, ושוב אין צריך לתתם לעניים. **עוד כתבו התוס׳** הא דלא חשיב הכא פרט ועוללות כיון דתני לקט ושכחה] כיון שעברו עליהן שלשה רגלים עובר בבל תאחר. רבי שמעון אומר שלשה רגלים כסדרן, וחג המצות תחלה. רבי מאיר אומר כיון שעבר עליהן רגל אחד עובר בבל תאחר. רבי אליעזר בן יעקב אומר כיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר כיון שעבר עליהן חג הסוכות עובר עליהן בבל תאחר.

מאי טעמא דתנא קמא (דעובר על ׳בל תאחר׳ בג׳ רגלים שלא כסדרן)? מכדי מינייהו סליק (כשאמר הכתוב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות וגו׳ מהם היה עולה, כבר כתוב למעלה בענין שמור את חדש האביב, שבעה שבועות תספר לך חג הסוכות תעשה לך) למה לי למהדר ומיכתב בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות, שמע מינה לבל תאחר (דהכי קאמר היו נראין לפניו לשלם נדריכם, ולא תבאו ריקם). ורבי שמעון אומר אינו צריך לומר ׳ובחג הסוכות׳ שבו דיבר הכתוב (שהרי הענין עסוק בו) למה נאמר, לומר שזה אחרון (עד שיעבור אותם כסדר הזה **כתבו התוס׳** שלפי גירסא זו של רש״י ר׳ אלעזר ור״ש דורשין בענין אחד היינו מ׳חג הסוכות׳ המיותר בפסוק, אלא דמר סבר שזה גורם ומר סבר שזה אהרון **וע״ע רש״ש. אמנם ר״ח גרס** שלומד ר״ש מהמשמעות של ׳חג המצות׳ המיותר בפסוק, וכך גרס ׳אין צריך לומר בחג המצות שבו פתח הכתוב תחילה למה נאמר, לומר שזה ראשונה׳). ורבי מאיר מ״ט? דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה. ורבנן ההוא לעשה (דמצות עשה עליו להביאו ברגל ראשון). ורבי מאיר, כיון דאמר ליה רחמנא אייתי (ברגל ראשון זהו זמן שקבע לו וכיון...) ולא אייתי ממילא קם ליה בבל תאחר.

ורבי אליעזר בן יעקב (בב׳ רגלים עובר על ׳בל תאחר׳) מאי טעמא? דכתיב אלה תעשו לה׳ במועדיכם, מיעוט מועדים שנים (**ביארו התוס׳** שאף שהפסוק מדבר בקרבנות חובה, לומדים ממנו גם לנודרים ומתנדבים כיון שבהמשך כתוב ׳לבד מנדריכם

ונדבותיכם'). ורבנן? ההוא לכדרבי יונה דאמר הוקשו כל המועדים כולם זה לזה, שכולן (כל שעירי הרגלים) מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו (דילפינן משעיר דראש חדש, דכתיב ביה לשאת את עון העדה). ורבי אלעזר ברבי שמעון (כיון שהגיע חג הסוכות 'עובר על בל תאחר') מאי טעמא? דתניא, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר לא יאמר חג הסכות, שבו דיבר הכתוב. למה נאמר, לומר שזה גורם.

ורבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב, האי בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות, מאי דרשו ביה? מיבעי להו לכדרבי אלעזר אמר רבי אושעיא דאמר מניין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה (דאילו בחג הסוכות ובחג המצות נפקא לן מוהגותם אותו חג לה' שבעת ימים, יכול יהו חוגגין כל שבעה תלמוד לומר 'אותו', אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג כל שבעה, אם כן למה נאמר שבעה, לתשלומים, שאם לא חג חגיגתו בראשון יקריבנה בשני) תלמוד לומר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות, מקיש חג השבועות לחג המצות, מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה. וליקש לחג הסוכות מה להלן שמונה אף כאן שמונה? שמיני רגל בפני עצמו הוא. אימור דאמרינן שמיני רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב [**פירש רש"י** פַּיִים פר הבא בשמיני עצרת טעון פיים בפני עצמו, ואינו קרב לפי סדר המשמרות שהיו בחג הסוכות. זַמן מברך שהחיינו, שנפרד הוא מחג הסוכות. רַגל לעצמו שאין שם חג הסוכות עליו (**ביארו התוס'** ר"ל שבברכת המזון ובתפלה מזכירין שמיני עצרת ולא סוכות. **עוד הביאו שר"ח פירש** רגל בפני עצמו לעניין אבילות משום דאמרינן במו"ק (יט.) הקובר מתו שבעה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שלשים, וזימנין דליכא שבעה קודם הרגל, ואפי' הכי בטלה ממנו גזירת שלשים משום שמיני עצרת. **מ"מ כתבו** דאי אפשר לומר שידחה לגמרי דהא אמרינן במו"ק (כד:) יום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו הרי כאן אחד ועשרים יום) קָרבן לעצמו שאין קרבנו כשאר ימי החג שהפרים מתמעטים בהם אחד אחד, וזה אינו אלא פר אחד, ושאר הימים שני אילים וארבעה עשר כבשים, וזה איל אחד ושבעה כבשים. שִׁיר לעצמו אין שירו שוה לשל סוכות שאומר על הדוכן, ולא נתפרש לנו שירו, ובמסכת סופרים נמצא שירו, למנצח על השמינית **אמנם התוס הביאו** שר"ת ביאר שהיו אומרים בבית הכנסת מזמור שלם מה שאין כן בכל שאר ימי החג שלא היו אומרים מזמור שלם אלא חציו ביום אחד וחציו ביום אחר). בָּרכה, מברכין היו את המלך, זכר לחנוכת הבית שנאמר 'ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך' כך מפורש בתוספתא דסוכה (**אמנם התוס'** כתבו שבסוכה מז. משמע שהכוונה לברכת המזון ותפילה **וכן פירש ר"ת.** ולשיטה זו ביארו שרגל לעצמו הכוונה שטעון לינה בירושלים שמביאים בו שלמי שמחה **ויתכן לומר** שאין ראיה מהגמ' שאינה ברכת המלך, כיון ששם משוה הגמ' בין שבעת ימי החג לשמיני עצרת, ובשבעת ימים אלו ודאי שאין ברכת המלך, ולכן לא יכלו לכתוב שם שברכה פירושה ברכת המלך) אבל לעניין תשלומין דברי הכל תשלומין דראשון הוא. דתנן מי שלא חג יום טוב הראשון של חג חוגג את כל הרגל, ויום טוב האחרון של חג? תפשת מרובה לא תפשת, תפשת מועט תפשת (**כתבו התוס'** ולא דמי להא דדרשינן 'ימים' שנים 'רבים' שלשה דהתם ניהא טפי שאם באת להוסיף יותר משנים אין לדבר סוף אבל הכא יש לדבר סוף, דטפי משמונה לא).

אלא למאי הלכתא כתביה רחמנא לחג הסוכות? לאקושיה לחג המצות [**דף ה ע"א**] מה חג המצות טעון לינה [**פירש רש"י** ליל חולו של מועד **כתבו התוס'** לא שילין בירושלים כל ז' ימי הפסח ולאחר ימי הפסח ישכים וילך לו, דבכל דוכתי דמרבינן לינה כגון לשמיני עצרת, ולבכורים, ולפסח שני, ולכל הקרבנות בסיפרי בפרשת ראה, לא מרבינן לינה אלא לילה אחד, וכן חג הסוכות דטעון לינה היינו לילה אחד. והאי דמשמע בסוכה (מז.) גבי חג דאיכא לינה כל שבעה מדלא פריך 'לינה כל שבעה מי איכא' כדפריך גבי זמן, היינו שאם לא יבא ברגל לירושלים ביום ראשון רק ביום שני או באחד מימי החג טעון לינה לילה של אחריו, וכן אם בא באחד מז' ימי הפסח. **ותימה** דתיפוק ליה דטעונין לינה משום שלמי שמחה דהיו כל שמונה, היינו שהקריב ביום החג שלמי שמחה כדתנן (סוכה מב:) ההלל והשמחה שמונה, ואפי' בשאר ימות השנה אם מביא קרבן טעון לינה כדתניא בסיפרי 'ופנית בבקר והלכת לאהליך' מלמד שטעונין לינה כלומר כל הזבחים דומיא דפסח, אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות עופות ומנחה יין ולבונה ועצים ת"ל 'ופנית' כל פינות שאתה פונה מן הבקר ואילך? **ותירצו ב' תירוצים א. י"ל** דמשכחת לה דלא מייתי קרבן ביום שבא לירושלים כגון דשלח שלמיו ע"י שליח מאתמול, ואוכל ביו"ט את הבשר כיון ששלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, א"כ מחמת השלמים לא טעון לינה במוצאי החג. **ב.** בחגיגה (ה.) איתא ושמחת לרבות כל מיני שמחות לשמחה ואמרינן בפסחים (עא.) אפי' בכסות נקיה ויין ישן, דבענין אחר לא משכחת לה

שמחה שמונה כשחל י"ט הראשון להיות בשבת מאחר דבעינן זביחה בשעת שמחה, וכי האי גוונא אשכחן בירושלמי. **אמנם** בזבחים (צו:) משמע קצת שטעון לינה ז' ימי פסח שכולם חשובין כלילה אחת (ע"ש הלימוד לכך)] אף חג הסוכות טעון לינה.

והתם (בפסח) מנלן? דכתיב וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ [ביום טוב לא קאמר קרא שהרי הוא יום שחיובו ליראות בעזרה **אמנם** רש"י בפסחים (צה:) כתב שהמקריב את הפסח בי"ד ניסן, צריך ללון בירושלים בלילה של יום טוב הראשון בלבד, ומכאן ואילך יכול לדור חוץ לחומה בתוך התחום. אבל אינו רשאי לחזור לביתו, שהרי יום טוב הוא ואסור לצאת חוץ לתחום, ועוד שהרי חייב להביא ביום עולת ראיה. ובמסכת חגיגה (יז:) פירש רש"י שבעל כרחך אין כוונת הכתוב שיפנה בבוקר של היום הראשון לאהלו, שהרי ביום טוב אסור לצאת מחוץ לתחום שבת. ותוספות שם דחו את פירושו, שהרי אמנם רבי עקיבא סובר שאיסור תחומין הוא מדאורייתא, אבל חכמים חולקים עליו, וסוברים שאין איסור תחומין אלא מדרבנן].

ותנא קמא ורבי שמעון (בן אלעזר) תשלומין לעצרת מנא להו? נפקא להו מדתני רבה בר שמואל, אמרה תורה מנה (שלשים) ימים, וקדש (את ראש) חדש (בקרבנות המוספים, שנאמר 'עד חדש ימים'. ומכאן למדו שמנין החודש הוא בימים). מנה ימים וקדש עצרת, מה חדש למנויו אף עצרת למנויו (הבאת קרבנותיה באחד ממנוייה, והרי היא נמנית על ידי שבועים, שנאמר 'שבע שבתות תמימות תהיינה'). אימא עצרת חד יומא (דכתיב תספרו חמשים יום)? אמר רבא אטו עצרת יומי מנינן, שבועי לא מנינן, והאמר מר מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. ועוד חג שבועות כתיב.

ופסח בר מיקרב ברגלים הוא (דקאמר ליה תנא לעיל בבל תאחר דשלש רגלים, והרי אינו יכול להקריבו אלא בי"ד בניסן) פסח זימנא קביעא ליה, אי אקרביה אקרביה, ואי לא אקרביה אידחי ליה (**ביארו התוס'** והרי מיד עובר עליו **אמנם הטורי אבן מבאר** שפסח אינו כלול כלל בבל תאחר כיון שזמנו קבוע, ואין איסור זה אלא בדבר שיש לו תשלומין לאחר זמנו)? **אמר רב חסדא** פסח כדי נסבה **רב ששת אמר** מאי פסח שלמי פסח [**פירש רש"י** בשלא קרב בזמנו, שאבד ונתכפר באחר, הוא נעשה שלמים, כדנפקא לה (פסחים צז:) ואותן שלמים, אם אחרן שלשה רגלים עובר. **כ"כ התוס' והביאו** שרש"י בזבחים (לו) ביאר שמדובר בחגיגת יד'. **ודחו פירושו** דלא יתכן, דחגיגת י"ד נאכלת לשני ימים ולילה אחד, שהרי הגמ' שם דורשת מהמילה 'שלמיו' שיש בשלמי פסח אכילת יום ולילה, ולכן צריך להסביר שהכוונה שם כמו כאן]. אי הכי היינו שלמים? תנא שלמים הבאין מחמת פסח, ותנא שלמים הבאין מחמת עצמן. סלקא דעתך אמינא, הואיל ומחמת פסח קאתו [**דף ה ע"ב**] כפסח דמו (**פירש רש"י** וברגל ראשון יעבור עליהן **הסכיר בנו של העדוך לגר** לכיון שקרבן פסח עובר על כל תמחל בהגיע החג הלמשון הקרוב והוא חג הפסח, ה"ה שלמי פסח יעבור ברגל הלמשון שיגיע. **וע"ע בהעדות הגריש"א** הסבר נוסף) קא משמע לן.

מנהני מילי (דאכל הנך דתניא במתניתא לעיל איכא בל תאחר) **דתנו רבנן** כִּי־תִדֹּר נֶדֶר אין לי אלא נדר (הרי עלי), נדבה (הרי זו) מנין? נאמר כאן נדר, ונאמר להלן אם נדר או נדבה (**כתבו התוס'** הוה מצי לאתויי מהאי עניינא גופיה דכתיב ביה 'כאשר נדרת נדבה'). מה להלן נדבה עמו, אף כאן נדבה עמו. לַה' אֱלֹהֶיךָ אלו הדמין, הערכין, והחרמין, והקדשות [**פירש רש"י** שהן קדשי בדק הבית, וכולן לה', ואין לכהנים בהן כלום. **אמנם התוס' פירשו** בכולהו כתיב לה', גבי ערכין כתיב 'בערכך נפשות לה'' ובחרמין כתיב 'קדש קדשים הוא לה'', וגבי חרמי כהן נמי דריש ליה בבכורות (לב.) ובהקדשות כתיב 'איש כי יקדיש את ביתו קדש לה'']. לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ הוא ולא חילופיו (עליו אתה עובר, ולא על חילופיו) כִּי־ דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ אלו חטאות ואשמות (שהן נדרשין ממך, שהרי חובה הם מוטלין עליך) עולות ושלמים (**פירש רש"י** כגון עולת ראיה ושלמי חגיגה שהן חובה, דאלו דנדר ונדבה ברישא דקרא כתיבי, והוא הדין נמי לבכור ולמעשר ופסח, שהן חובה. **כעי"ז כתבו התוס' והקשו** הרי הדין הוא שאם עבר הרגל ולא הביא שלמי חגיגה ועולת ראייה שאינו חייב באחריותם, שזמנם קבוע רק לרגל עצמו, וא"כ כשלא הקריבם ברגל אינו חייב בבל תאחר, בדיוק כמו שהגמ' הקשתה גבי קרבן פסח **ותירצו** כשלא הפרישם לא חייב בהם אחר הרגל, אך אם הפרישם ולא הקריבם, יש בהם חיוב של 'בל תאחר', ולא נפסלו במה שלא הקריבם ברגל) הַ' אֱלֹהֶיךָ אלו צדקות ומעשרות (דהא קרא יתירא הוא, דהוה ליה למכתב כי דרוש ידרשנו, וכבר ה' כתוב למעלה במקרא, נדרוש ביה לאתויי צדקות ומעשרות שכתוב בהן שם

זה ולך תהיה צדקה לפני ה׳ אלהיך, ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך) ובכור [רש״י לא גרס ׳ובכור׳ כ״כ התוס׳ רא״ש והמהרש״א ודלא כהב״ח. **אמנם התוס׳ גרסו** ׳מעשרות ובכור׳ **והסבירו** שהם לא נלמדים מ׳דרוש ידרשנו׳ כיון דלא דמי חיובא דידהו לחיובא דחטאת ואשם דאי לית ליה בכור ומעשר לא מיחייב בהו] מֶעֵפֶךָ זה לקט שכחה ופאה (שהן חלקו של עני, דכתיב ביה את העני עמך), וְהָיָה בְךָ חֵטְא ולא בקרבנך חטא (אין הקרבן נפסל בכך).

אמר מר ׳לא תאחר לשלמו הוא ולא חילופיו׳ חילופי מאי, אי חילופי עולה ושלמים (כגון אבדה, והפריש אחרת תחתיה, נמצאת הראשונה ונתכפר בה) מקרב קרבי (וכיון דקרבה הרי היא קרבן לעצמה, ולשלמו קרינא ביה) אי חילופי חטאת (שכיפרו בעליה) למיתה אזלא (מחמש חטאות המתות היא, ופשיטא דלא עבר עליה בבל תאחר **עוד ביארו התוס׳** ואי חליפי אשם לרעייה אזלא, דקי״ל, כל שבחטאת מתה באשם רועה. **ולר״ת** דמפרש דמן הדין באשם קרב עולה א״כ מקרב קרבי ושייך בו בל תאחר, ואין למעטו מ׳הוא׳ ולא חילופיו) אלא, מאי חילופיו, חילופי תודה (וכגון שנתערבה בראשונה, וקיימא לן ׳על זבח התודה׳ חלות התודה טעונה לחם, ולא חליפתה ולא תמורתה טעונין לחם). דתני רבי חייא תודה שנתערבה בתמורתה, ומתה אחת מהן (שאם היו שתיהן קיימות מביאן, ומביא ארבעים חלות כמשפט התודה, ואומר הרי הלחם הזה לשם אותה שהיא תודה, ושחיטת התודה תקדש ארבעים כמשפטה) חברתה אין לה תקנה. היכי ליעביד, ליקרב וליקריב לחם בהדה, דלמא תמורה היא. ליקרבה בלא לחם, דלמא תודה היא. והא, כיון (דבהמה שהיא ׳חילופי תודה׳) דלאו בת הקרבה היא, קרא למעוטי למה לי (מדוע יש צורך בפסוק למעט אותה מבל תאחר)?

אמר רב ששת לעולם למעוטי חילופי עולה ושלמים. והכא במאי עסקינן כגון שעברו עליו (על הקרבן הראשון המקורי) שני רגלים (ועדיין לא הקריבו, ואח״כ...) הומם, וחיללו על אחר (אמר זה תחת זה, ובעל מום יוצא לחולין) ועבר עליו (על התמים) רגל אחד, סלקא דעתך אמינא הואיל ומכח קמא קאתי כמאן דעברו עליו שלשה רגלים דמי, קא משמע לן (והכי קאמר קרא, אם על האחד עבר זמן איחור חייב, ולא שיצטרפו הוא וחילופיו לשלשה רגלים).

ולרבי מאיר, דאמר כיון (שבכל קרבן) שעבר עליו רגל ראשון עובר בבל תאחר, מאי איכא למימר (במה נעמיד את המיעוט ׳הוא ולא חילופיו׳)? אמר רבא הכא במאי עסקינן כגון שהומם בתוך הרגל (**ביארו התוס׳** ואין בל תאחר אלא בכל הרגל. **כתבו הרשב״א הריטב״א והר״ן** שאף לדעת חכמים, שאמרו שעוברים על בל תאחר כעבור שלשה רגלים, צריך שיעברו שלשה רגלים שלמים. **עוד כתב הרשב״א**, שמכל מקום, לדעת חכמים שני חצאי רגלים מצטרפים, ואם הקדיש את הבהמה באמצע חג המצות, הרי כאשר הגיע אמצע חג המצות לשנה הבאה, הוא עובר בבל תאחר) וחיללו ועבר עליו הרגל. סלקא דעתך אמינא הואיל ומכח קמא קאתי כמאן דעבר עליה כוליה רגל דמי, קא משמע לן.

׳והיה בך חטא ולא בקרבנך חטא׳ (**הקשו התוס׳** וקצת תימה בכולה שמעתין, מהיכא תיתי לן דנפסל דאיצטריך קרא דאינו נפסל **התוס׳ רא״ש כתב לתרץ** וי״ל דאיכא שום דרשא למיפסלה. **והרבה תירוצים נאמרו עיין מהרי״ט אלגאזי הלכות בכורות פ״ד לה ע״ב טו״מ, פנ״י, שפ״מ, ועיוד לנר**). והא מהכא נפקא, מדאחרים נפקא, דתניא, אחרים אומרים יכול יהא בכור שעברה שנתו (מצותו בתוך שנתו, שנאמר ׳לפני ה׳ אלהיך תאכלנו שנה בשנה׳) כפסולי המוקדשין (כבעל מום) ויפסל (הואיל ועבר עליו ואיחרו, שהרי אין שנה בלא שלשה רגלים ברוב שנים) תלמוד לומר ואכלת לפני ה׳ אלהיך... מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך. מקיש בכור למעשר (במעשר דגן קא משתעי קרא) מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה (דכתיב מקצה שלש שנים וגו׳ אם שהה מעשרותיו שנה ראשונה ושניה) אף בכור אינו נפסל משנה לחברתה? איצטריך, סלקא דעתך אמינא הני מילי בכור, דלאו בר הרצאה הוא (אם לכפרה אם לדורון) אבל קדשים, דבני הרצאה נינהו [**ביארו התוס׳** דעולה מכפרת על חייבי עשה כדאמרינן (זבחים ז:)] אימא לא לירצו (מאחר שהביאן בעבירה) קא משמע לן.

ואכתי [**דף ו ע"א**] מדבן עזאי נפקא. דתניא, בן עזאי אומר אתו מה תלמוד לומר (תני לה גבי פיגול 'לא ירצה, המקריב אותו לא יחשב') לפי שנאמר לא תאחר לשלמו, שומע אני אף מאחר נדרו בבל ירצה, תלמוד לומר אותו 'אותו' בלא ירצה, ואין מאחר נדרו בלא ירצה? אלא (כך צריך לגרום בברייתא לעיל) בך חטא, ולא באשתך חטא (**הסכירו השפ"א והפנ"י** שלא בא לשנות את הברייתא, אלא בא לומר שכך בן עזאי ידרוש) סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר רבי יוחנן, ואי תימא רבי אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו [**כתבו התוס'** בזבחים (כט:) פי' רש"י ממון של גזל. **אבל** נראה דמיירי בנדר כדמוכח בשבת (לב:) דתניא ר' נתן אומר בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנאמר 'אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך' וזה מדבר בלא משלם כלל, והא דדריש הכא 'בך חטא ולא באשתך חטא' מיירי במשלם את הנדר, אלא שעבר בבל תאחר] שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך, אימא בהאי עון דבל תאחר נמי אשתו מתה קא משמע לן [**הסכיר הגראי"ל שטיינמן הובא בחשוקי חמד** לא יתכן שהאשה תמות בגלל חטא הבעל, ואם האשה מתה, זה רק בחטאה, אלא שאם הבעל זכאי, גם אם אשתו חטאה לא יענש הבעל, כי אם בנודר ואינו מקיים **הסכיר השיטמ"ק** שמדובר שאומר אין לי מפני שכל ממונו משועבד לכתובת אשתו, ואף היא אומרת כן שאין לו].

תנו רבנן 'מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ' זו מצות עשה [**פירש רש"י** דמסתמא הכי אמר קרא מוצא שפתיך קיים **אמנם התוס' פירשו** דכתיב והיוצא מפיכם תעשו (**כתב הגפ"מ** המי קרא לא כתיב כלל גבי נדר רק בבני ראובן ובני גד שיקיימו בבריתם. וקשה ליותר הו"ל להביא קרא לכל היותא מפיו יעשה לכתי' בפ' מטות)] 'תִּשְׁמֹר' זו מצות לא תעשה [שלא תאחר, כדרבי אבין אמר רבי אילעי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה **הקשו התוס'** שבעירובין (צו.) וביומא (פא.) מובא דהשמר דעשה עשה. והאי נמי השמר דעשה הוא, שישלם מה שנדר, ועשה מוצא שפתיך **ותירצו** דתשמור דהכא קאי א'לא תאחר' דלעיל מינה שישמור שלא יאחר **הסכיר הריטב"א** כיון שלא כתוב כאן עשה בפירוש, אין זה נחשב להשמר דעשה] 'וְעָשִׂיתָ' אזהרה לבית דין שיעשוך, 'כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ' זה נדר, 'לַה' אֱלֹהֶיךָ' (קרא יתירא הוא, לדרשה, לרבות דבר שבחובה) אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים, 'נְדָבָה' כמשמעו, 'אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ' אלו קדשי בדק הבית, 'בְּפִיךָ' זו צדקה (**ביארו התוס'** דכתיב בישעיה פרק מה 'יצא מפי צדקה').

אמר מר 'מוצא שפתיך' זו מצות עשה. למה לי, מ'ובאת שמה והבאתם שמה' נפקא? 'תשמור' זו מצות לא תעשה, למה לי, מ'לא תאחר לשלמו' נפקא? 'ועשית' אזהרה לבית דין שיעשוך, למה לי, מ'יקריב אתו' נפקא, דתניא יקריב אתו מלמד שכופין אותו [**כתבו התוס'** כל מצות עשה נמי כופין כדאמר (כתובות מט:) מכין אותו עד שתצא נפשו, והא דאיצטריך קרא הכא משום דסלקא דעתא דאין כופין כאן לפי שכתוב 'לרצונו'. וא"ת הא דתנן (ערכין כא.) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן (מטעם שדבר שמכפר עליו אין חשש שלא יתן) חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן. והנה קודם שעבר על 'בל תאחר' ודאי שאין טעם למשכנו, ואם מדובר שעבר כבר על 'בל תאחר', א"כ ראוי למשכנו אף על החטאות והאשמות? **וי"ל** דלעולם בשלא עבר עדיין, אלא דחזינן שהוא מתעצל להביא ומוציא הוצאות חנם שלא לצורך כדי שלא ישאר בידו מה לקנות, ולהכי ממשכנין, ואם אין מוצאין במה למשכנו אז כופין כדקאמר הכא. **וא"ת** למה למשכנו על עולות יותר מחטאות ואשמות, והא בזבחים (ו.) אמר דעולות גם מכפרים על חייבי עשה? **י"ל** כיון דאמרינן ביומא (פו.) חייבי עשין אם עשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו הרי בתשובה מתכפר ולא צריך עולה, ולא דמי לחטאות ואשמות שחייב את הקרבן כדי להתכפר] יכול בעל כרחו תלמוד לומר לרצנו. הא כיצד, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני? חד דאמר (הרי עלי) ולא אפריש, וחד אפריש ולא אקריב. וצריכא, דאי אשמעינן אמר ולא אפריש משום דלא קיימיה לדיבוריה, אבל אפריש ולא אקריב אימא כל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה, צריכא. ואי אשמעינן אפריש ולא אקריב דקא משהי ליה גביה, אבל אמר ולא אפריש אימא דיבורא לא כלום הוא, צריכא.

ומי מצית אמרת (להעמיד את אחד מהפסוקים האלו רק באופן...) דאמר ולא אפריש, והא (בפסוק 'מוצא שפתיך') נדבה כתיבא ['כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה'. וכן בפסוק של 'בל תאחר' למדנו בגזירה שוה בברייתא (ה:) שהוא מדבר גם בנדבה. וא"כ כל מהות של נדבה, מדובר שהפריש כבר] **ותנן אי זהו נדר**

האומר הרי עלי עולה. ואי זו היא נדבה האומר הרי זו עולה. ומה בין נדר לנדבה, נדר, מת או נגנב חייב באחריותו, נדבה, מתה או נגנבה (אם הפרישו לאחר זמן) אינו חייב באחריותה? אמר רבא משכחת לה (דאמר ולא הפריש, והויא נדבה) כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת (שכשאפרישנה) שאיני חייב באחריותה (**כתבו התוס'** לא דמי למתנה על מה שכתוב בתורה **וביאר התוס' רא"ש** את הטעם שכיון שיש נדבה שדינה כך, מסתבר שלדעת כן הוא נודר שיהיה כנדבה, ולכן אין זה נחשב למתנה על מה שכתוב בתורה).

'בפיך זו צדקה'. **אמר רבא** וצדקה מיחייב עלה לאלתר, מאי טעמא דהא קיימי עניים. פשיטא! מהו דתימא כיון דבעניינא דקרבנות כתיבא (לבל תאחר) עד דעברי עלה שלשה רגלים כקרבנות, קא משמע לן התם הוא דתלינהו רחמנא ברגלים, אבל הכא לא, דהא שכיחי עניים.

אמר רבא כיון שעבר עליו (על הקרבן **כתב הערוך לנר** לריך ביאור מה בעי רש"י בזה. וי"ל דרש"י ס"ל ג"כ כמ"ש הרשב"א לעיל דמה דקאמר רבא ובלדקה עובר לאלתר היינו בעשה דוקא. דל"ת גם בלדקה ליתא רק אחר ג' רגלים, ולהכי מפרש רש"י עובר בעשה על הקרבן לאפוקי על הלדקה דעובר בעשה לאלתר כמאמר רבא לעיל) רגל אחד עובר בעשה [דכתיב ובאת שמה והבאתם **ברש"י** (תמורה יה:) הגירסא בגמרא כיון שעבר עליו רגל אחד 'בכל יום ויום עובר בעשה'. **ועיין בטורי אבן** שכתב שהביאור שעובר בכל רגל ורגל בעשה מפני שכל רגל כשעולה לבית המקדש מתקיים בו הפסוק 'ובאת שמה והבאתם שמה'].

מיתיבי העיד רבי יהושע ורבי פפיים על ולד שלמים (שהפריש בהמה מעוברת או עיברה לאחר הקדישה) שיקרב שלמים [זו משנה בעדיות (ז,ו) ושם מובא שר"א חולק וס"ל שלא יקרב שלמים, אלא כונסו לכיפה ומת, וטעם ר"א משום גזירה, שמא ישהה את האם עד שתלד, ויגדל עדרים, ויבוא לידי איסור גיזה ועבודה) אמר רבי פפיים אני מעיד שהיתה לנו פרה של זבחי שלמים ואכלנוה בפסח, ואכלנו ולדה שלמים בחג (סוכות). בשלמא בפסח לא אקרבוה אימור דמחוסר זמן הוה (שמא לא עברו עליו שמונה ימים) אלא ולדה בעצרת היכי משהי לה ועברי עליה בעשה? **אמר רב זביד משמיה דרבא** כגון [**דף ו ע"ב**] שהיה חולה (**פירש רש"י** הולד **אמנם הר"ח פירש** שמדובר שהבעלים היו חולים ולא עלו למקדש) בעצרת (**ביארו התוס'** דפסול להקרבה כדתנן (בכורות מא.) זקן חולה ומזוהם. ובתמורה (כה:) דרשינן ליה מדכתיב מן הצאן מן הכבשים ומן העזים ועוד כתיב 'כי תגישו פסח וחולה אין רע') **רב אשי אמר** מאי ואכלנו ולדה שלמים בחג דקתני חג השבועות. ואידך, כל היכא דתני פסח תני עצרת. **פסק הרמב"ם** אחד נדרים ונדבות עם שאר הדברים שאדם חייב בהן מערכין ודמים ומעשרות ומתנות עניים מצות עשה מן התורה שיביא הכל ברגל שפגע בו תחלה שנאמר ובאת שמה והבאתם שמה וגו' כלומר בעת שתבא לחוג תביא כל מה שאתה חייב בו ותתן כל חוב שעליך לשם, הגיע הרגל ולא הביא הרי זה ביטל מצות עשה, עברו עליו שלשה רגלים ולא הביא קרבנותיו שנדר או התנדב או שלא נתן הערכים והחרמים והדמים הרי זה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאחר לשלמו אינו עובר בלא תעשה עד שיעברו עליו רגלי השנה כולה, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה מעה"ק (יד,יג). **פסק הש"ע** הצדקה, הרי היא בכלל הנדרים. לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד. ואם איחר, עובר בבל תאחר. שהרי בידו ליתן מיד, ועניים מצויים הם. ואם אין שם עניים, מפריש ומניח עד שימצא עניים. (**הגה** וכל זה בצדקה שיש בידו לחלקה בעצמו, אבל כשנודרין צדקה בבית הכנסת ליתנה ליד גבאי, או שאר צדקה שיש לו ליתן לגבאי, אינו עובר עליה אף על גב דעניים מצויים. אא"כ תבעו הגבאי ואז עובר עליה מיד אי קיימי עניים והגבאי היה מחלק להם מיד. ואם אין ידוע לגבאי, צריך הוא להודיע לגבאי מה שנדר, כדי שיוכל לתבעו. ולא מקרי עניים מצויים אלא עניים הצריכים לחלק להם, אבל אם אין דרך לחלק להם מיד, לא מקרי עניים מצויים. ואם אמר אתן סלע לצדקה לפלוני, אינו עובר עד שיבא אותו עני, אף על גב דשאר עניים מצויים). ודוקא במפריש צדקה

סתם, אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד, כמו שיראה לו... יו"ד (רנז,ג).

ואמר רבא כיון שעברו עליו שלשה רגלים בכל יום ויום עובר בבל תאחר. מיתיבי אחד בכור ואחד כל הקדשים (**ביארו התוס'** להכי נקט בכור דעיקר שנה בבכור כתיב מדכתיב 'כל הבכור אשר יולד' מלמד שהבכור נאכל כל שנתו כלומר דכתיב ביה 'תאכלנו שנה בשנה' ושאר הקדשים דריש התם מדכתיב כל) כיון שעברו עליהם שנה בלא רגלים, רגלים בלא שנה עובר בבל תאחר. והאי מאי תיובתיה? אמר רב כהנא מאן דקא מותיב שפיר קא מותיב. מכדי, תנא אלאוי קא מהדר ליתני בכל יום ויום עובר בבל תאחר. ואידך תנא למיקבעיה בלאו קא מהדר (להודיעך כל צידי זמן התחלת בל תאחר שבו) בלאוי יתירי לא קא מהדר (להודיעך לאוין הרבים שבו). **פסק הרמב"ם** כל הקרבנות שעברו עליהן שלשה רגלים לא נפסלו, אלא מקריבן וכשרים, ובכל יום ויום אחר השלשה רגלים הוא עובר בלא תאחר, ובית דין מצווין לעשותו מיד עד שיקריב קרבנותיו ברגל שפגע בו תחלה מעה"ק (יד,טו).

גופא, אחד בכור ואחד כל הקדשים, כיון שעברו עליהם שנה בלא רגלים, רגלים בלא שנה עובר בבל תאחר. בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה (כאשר מקדיש קודם חג הפסח, ועובר על 'בל תאחר' לאחר סוכות אף שלא עברה שנה). אלא שנה בלא רגלים היכי משכחת לה, הניחא למאן דאית ליה כסדרן, משכחת לה (שהקדיש מיד לאחר הפסח שאף שתעבור שנה, אינו עובר על בל תאחר, כיון שלא עברו הרגלים כסדר). אלא למאן דלית ליה כסדרן, היכי משכחת לה (**הסבירו התוס'** שגם אם נאמר שהקדיש באמצע הרגל, אין לומר ששנה לאחר מכן לא הגיעו ג' רגלים, כיון דסוף רגל ראשון דאשתקד מצטרף לתחלת רגל דהשתא. **ובירושלמי** מובא שאפשר להעמיד שכאשר הקדיש הקרבן בפסח, היה הקרבן עדיין מחוסר זמן, וא"כ כשעוברת שנה מזמן שהקדיש, עדיין לא נחשב שעברו ג' רגלים **אמנם** מהמשך הגמ' כאן לא משמע כך דאמרינן אין מונין שנה לבכור אלא משעה שראוי להרצאה). בשלמא לרבי (דאמר חדש העיבור אינו מן השנה) משכחת לה בשנה מעוברת (**ביארו התוס'** לר"מ דאמר לעיל ברגל אחד, ולר"א בן יעקב דאמר שני רגלים, לא משכחת לה אלא בחולה ברגלים, והוא הדין דהוה מצי לשנויי הכא לרבי ולרבנן **וע"ע בפנ"י**) **דתניא** שָׁנָה תְּמִימָה (האמורה בבתי ערי חומה) רבי אומר מונה שלש מאות וששים וחמשה יום כמנין ימות החמה (ואף בשנה מעוברת, כיון שעברו שלש מאות וששים וחמשה ימים משמכרה נחלט לו **הביאו התוס'** את דברי רש"י שלדעת רבי בכל מקום שנכתב בתורה 'שנה' סתם זו הכונה, וזה נלמד מ'שנה' שנאמרה בערי חומה). וחכמים אומרים מונה שנים עשר חדש מיום ליום (מחמשה עשר בניסן לחמשה עשר בניסן, אם מכרה בחמשה עשר בניסן נתעברה לו למוכר, ועל כרחו של לוקח אינו נחלט עד שיגיע חמשה עשר בניסן) ואם נתעברה שנה נתעברה לו (למוכר, ועל כרחו של לוקח אינו נחלט עד שיגיע חמשה עשר בניסן). משכחת לה לרבי דאקדשה בתר חג המצות (בתוך הרגל, ואית דאמרי לאחר הרגל) דכי מטא שילהי אדר בתראה (לאו דוקא אלא לאחר שיצא אדר קאמר) שנה מליא (שלש מאות וששים וחמשה ימים) רגלים לא מלו.

אלא לרבנן, היכי משכחת לה? כדתני רב שמעיה, עצרת, פעמים חמשה, פעמים ששה (שהוא ששה בסיון, יום החמשים לעומר) פעמים שבעה. הא כיצד, שניהן מלאין (ניסן ואייר, מלא להו חמשים ב...) חמשה (בסיון), שניהן חסרין שבעה, אחד מלא ואחד חסר ששה (ומשכחת לה שנה בלא רגלים, כגון שניהם מלאים, ואירע עצרת בחמשה בסיון והקדישה למחרת בששה בסיון ולשנה הבאה היו שניהן חסרים, ואירע עצרת בשבעה בסיון, והשנה מלאה ביום ששה בסיון משהקדישה ועדיין לא עבר עצרת עליו).

ומאן תנא (**פירש רש"י** ת"ק דלא איירי בשנה בלא רגלים **כיצד הפנ"י** כוונתו על ת"ק דבריתא לעיל דקאמר כיון שעברו שלשה רגלים עובר בבל תאחר) דפליג עליה דרב שמעיה? אחרים היא. דתניא, אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת, אין בין ראש

השנה לראש השנה אלא ארבעה ימים בלבד (קסברי לעולם כל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר, ואין מעברין ואין מחסרין שום חדש לצורך, והויא לה שנה שלש מאות וחמשים וארבעה ימים, נמצאת כל השנה שבועים שלמים חוץ מארבע הימים, והן הדוחין קביעות השנה מקביעות חברתה). ואם היתה שנה מעוברת חמשה (קסבר חדש עיבור לעולם חסר, ואינו דוחה את המועדות אלא יום אחד שהוא יתר על ארבעה שבועות).

בעי רבי זירא יורש מהו בבל תאחר [על נדר אביו **הסבירו התוס'** דיורש חייב להביא כדתנן (קינין ב,ה), ומשמע בקדושין (יג:) דלמ"ד דהשיעבוד על הנכסים לאו דאורייתא מדובר כשהפריש הנפטר מחיים, ולמ"ד דאורייתא אף על פי שלא הפרישה מחיים]? כי תדר נדר אמר רחמנא והא לא נדר, או דלמא ובאת שמה, והבאתם שמה, והא מיחייב? תא שמע, דתני רבי חייא, מעמך (כִּי־ דָרַשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא) פרט ליורש. והאי מעמך מיבעי ליה זה לקט שכחה ופאה? קרי ביה עמך וקרי ביה מעמך (ודריש ביה תרתי, דעמך משמע ליה חלקו של עני, ומ' יתירא למעוטי יורש). **פסק הרמב"ם** היורש אינו עובר בבל תאחר מעה"ק (יד,יד).

בעי רבי זירא אשה מה היא בבל תאחר, מי אמרינן הא לא מיחייבא בראיה (**פירש רש"י** דכתיב 'כל זכורך', וכיון דלא מיחייבא למיסק, לא שייך בה זמן רגלים לבל תאחר **ביאר אור החמה** שמשמע בלשון שאשה כן עובדת בבל תאחר, רק שלא תלוי בהגליס, ולכן ה"ז כלקה שעובדת מיל. **אמנם מהמאירי** משמע שהשאלה האם שייך בה בכלל 'בל תאחר' **כתבו התוס'** לפי צדדי השאלה, הספק נופל גם על זקן, חולה, ומי שאין לו קרקע, וכל הפטורים מן הראיה) **או דלמא הא איתה** בשמחה [מיחייבא למיסק משום שמחה, דכתיב ושמחת בחגך, ואמר מר (פסחים קט.) בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים, שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת **תוס' ביארו** דכיון ששייכת בשמחה קרינא בה 'ובאת שמה והבאתם שמה'] אמר ליה אביי ותיפוק ליה דהא איתה בשמחה. ומי אמר אביי הכי, והאמר אביי אשה בעלה משמחה [**פירש רש"י** בבבל בבגדי צבעונין, בא"י בבגדי פשתן המגוהצים, הכי איתא בקדושין (לד:). **כתבו התוס'** קשיא לר"ת דהני מילי בזמן הזה, אבל בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, כדאמר (פסחים קט.). ועוד אמרי' (חגיגה ו.) אמתני' 'דאיזה קטן כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו לעלות מירושלים להר הבית' עד הכא מאן אתייה, ומשני עד הכא מיחייבה אמיה בשמחה, משמע שזקוקה לעלות משום שלמי שמחה. **ומפרש ר"ת** 'בעלה משמחה' שהחיוב על בעלה ולא עליה, לפיכך לא קרינא בה ובאת שמה, והא דקאמר בחגיגה 'דמיחייבה אמיה' משום בעלה ולא משום היא. **ומיהו** אשכחן בפסחים (עא.) אפי' בזמן שבהמ"ק קיים היכא דלא אפשר משמחה בכסות נקיה ויין ישן כגון היכא דחל יום טוב ראשון של חג להיות בשבת דבעינן זביחה בשעת שמחה (**כפנ"י כתב** דלעת רש"י שלף בזמן המקדש רק שהאשה רוצה לעלות, שייך שמחה בשלמים, אך שאינה רוצה יכול לשמחה בבגדי צבעונין וכדו')]? לדבריו דרבי זירא קאמר. **פסק הרמב"ם** ואחד האיש ואחד האשה עובר בבל תאחר מעה"ק (יד,יד). **כתב הכס"מ** גם זה בעיא דאיפשיטא אליבא דר' זירא, ואף על גב דמשמע דאביי פליג, נקטינן דר' זירא.

איבעיא להו בכור מאימתי מונין לו שנה (נאמר בתורה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה, מכאן שצריך לאכול את הבכור תוך שנה ללידתו)? **אביי אמר** משעה שנולד **רב אחא בר יעקב אמר** משעה שנראה להרצאה. ולא פליגי, הא בתם [**דף ז ע"א**] הא בבעל מום (שנולד במומו, ועומד לישחט בחוץ, מיום שנולד הוא ראוי לכך, ומונין לו משנולד **כ"כ התוס', והוסיפו** שאם היה תם ונעשה בעל מום כיון שבשעה שנולד היה ראוי להקרבה, וצריך היה להמתין מלאכלו, שוב אין מונין לו מלידתו, אלא משעת הרצאה. **והסכיל הערוך לנר** להג"מ שנולד בו מום למחר ז', אבל אם נולד לו מום תוך ז' מונים משעת קבלת המום. **עוד כתבו התוס'** שאין להוכיח שמי שאין נותן את הבכור לכהן עובר בבל תאחר, כיון שכאן עוסקים רק בחיובו של הכהן להקריב את הבכור ולאכול בשרו תוך שנתו, ולא עוסקים בדין נתינת הבכור) בעל מום מי מצי אכיל ליה [ביום שנולד, דלמא נפל הוה, ואין שחיטה מטהרתו עד שישהה שמונה ימים, דשוב נפק ליה מכלל נפל, דתניא (שבת קלה:) רבן שמעון בן גמליאל אומר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל, ובבהמה שמונה ימים]? דקים ליה ביה שכלו לו חדשיו. **פסק השו"ע** הבכור, אפילו בעל מום, נאכל תוך שנתו. ומאימתי מונה לו, אם נולד בעל מום

מונה לו מיום שנולד, והוא שיודע שכלו לו חדשיו, שהרי נראה לאכילה ביום לידתו. אבל אם לא ידע בודאי שכלו לו חדשיו, מונה לו מיום שמיני יו"ד (שו,ז).

תנו רבנן באחד בניסן ראש השנה לחדשים (למנין חדשי השנה) ולעיבורין (קא סלקא דעתך לישב בית דין ולעיין אם השנה הבאה צריכה להתעבר) ולתרומת שקלים (להקריב ראשון קרבנות הלקוחים מתרומת קופות של שקלי שנה זו) ויש אומרים אף לשכירות בתים (המשכיר בית לחבירו, ואמר לשנה זו כלתה שנתו באחד בניסן, ואפילו לא דר בו אלא חודש אחד).

לחדשים מנלן דכתיב הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בָּעֲשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת... וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ וגו'. וכתיב (קרא אחרינא שהפסח בחדש האביב) שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב (וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ) איזהו חדש שיש בו אביב (שהתבואה בכירה בו להיות מבושלת בגמר בישולה) הוי אומר זה ניסן, וקרי ליה ראשון. ואימא אייר? בעינא אביב, וליכא (שכבר נגמרה מניסן ואי איכא זרעא אפילה אין זה בכיר אלא אפיל). ואימא אדר (דאיכא זרעא חרפא המתבכר מאדר)? בעינא רוב אביב (שיהו רוב תבואות מתבכרות בו) וליכא. מידי רוב אביב כתיב? אלא אמר רב חסדא מהכא אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ. איזהו חדש שיש בו אסיפה (שמכניסין בו פירות לבית מפני הגשמים וכל הקיץ הן עשויות גדישין לייבש) הוי אומר זה תשרי, וקא קרי ליה שביעי (א"כ ניסן הוי ראשון). ואימא מרחשון, ומאי שביעי שביעי לאייר? בעינא אסיף, וליכא. ואימא אלול, ומאי שביעי שביעי לאדר? בעינא רוב אסיף, וליכא. מידי רוב אסיף כתיב.

ז.

אלא אמר רבינא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מדברי קבלה למדנו (**ביארו התוס'** לא מצי למילף מכאן מינייהו כלל אם לא נאמר שהיתה קבלה בידם סדר שמות החדשים זה אחר זה. **עוד הביאו** שבירושלמי איתא ששמות החדשים עלו בידם מבבל, והיו להם שמות שונים כגון ירח בול, ירח זיו, אך לאחר שעלו נקראו במקראות בשמות אחרים, ניסן, כסלו...) בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבָט. רבה בר עולא אמר מהכא וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא־חֹדֶשׁ טֵבֵת, רב כהנא אמר מהכא בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו, רב אחא בר יעקב אמר, מהכא וַיִּקְרְאוּ סֹפְרֵי־הַמֶּלֶךְ בָּעֵת־הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא־חֹדֶשׁ סִיוָן. רב אשי אמר, מהכא הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן מִיָּום| לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר, ואיבעית אימא מהכא בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ נִיסָן. וכולהו מאי טעמא לא אמרי מהאי? דלמא, מאי ראשון ראשון למילתיה (למעשה המן). ותנא דידן (דלא תנא במתניתין ראש השנה לחדשים) בשנים קמיירי בחדשים לא קמיירי (**הקשו התוס'** וקשיא דהא קא אמר לרגלים, ואמר לעיל כיון שעברה עליו שנה בלא רגלים ורגלים בלא שנה, וא"כ אי אפשר לומר שהתנא מונה רק מניינים של שנים **ותירצו** י"ל מכל מקום בחדשים לא קא מיירי אלא או בשנים או ברגלים **התוס' רא"ש תירץ** רגלים היינו שנים, כיון שיש ג' רגלים בשנה).

'ולעיבורין' לעיבורין מניסן מנינן (בתמיה, וכי רשאין בית דין לישב ולעיין בצרכי עיבור ראש השנה בניסן) והתניא אין מעברין השנה (אין מעיינין בצרכי צבור להודיע לגולה שעיברו בית דין את השנה, שלא ישתכח הדבר עד אדר הבא) לפני ראש השנה, ואם עיברוה אינה מעוברת, אבל מפני הדחק [שמפחידין שלא יגזרו שמד מלישב בית דין, או שצריך הנשיא לחצר המלך ואין מעברין אלא אם כן ירצה נשיא, כדאמר (סנהדרין יא.)] מעברין אותה אחר ראש השנה מיד, ואף על פי כן אין מעברין אלא אדר (אין מוסיפין חדש על השנה אלא אדר, דכתיב שמור את חדש האביב חדש

הסמוך לאביב עבר, שיבוא אביב בזמנו)? אמר רב נחמן בר יצחק מאי עיבורין הפסקת עיבורין (שכיון שקדשו את החדש לשם ניסן פסקה שנה שעברה מלהיות מעוברת עוד, שאין רשאין לעשות ניסן אדר, שכבר נכנסה שנה אחרת לענין עיבור) דתנן הן העידו (רבי יהושע ורבי פפיים) שמעברין השנה כל אדר (אם ראו בית דין לאחר הפורים שהשנה צריכה להתעבר מעברין אותה). שהיו אומרים עד הפורים (לפי שהיו חכמים אומרים שאין מעברין אלא אם כן נתישבו בדבר לפני הפורים, לכך הוזקקו לעדות זו). מאי טעמא דמאן דאמר עד הפורים? כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום אתי לזלזולי בחמץ (שכבר מן הפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכות הפסח, הוזקקו השומעים לעשות פסח לסוף שלושים יום, ואם יעברו בית דין את השנה לא יתקבלו דברי שלוחי בית דין לשומעין לדחות את הפסח, שכבר שמעו מן הדרשנים). ואידך (שס"ל מעברין כל אדר) מידע ידיע דשתא מעברתא בחושבנא תליא מלתא, וסברי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד האידנא. ותנא דידן בהתחלה קמיירי, בהפסקה לא קמיירי (בראשי שנים דהפסקה לא קא מיירי).

'ולתרומת שקלים' מנלן? אמר רבי יאשיה אמר קרא וְזֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה (חדשי יתירא לדרשה) אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה. וגמרי שנה, שנה מניסן, דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה. ולגמור שנה שנה מתשרי, דכתיב מראשית השנה [**ביארו התוס'** דלקמן (ח.) אמרינן דזה תשרי]? דנין שנה שיש עמה חדשים משנה שיש עמה חדשים, ואין דנין שנה שיש עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים.

אמר שמואל קרבנות צבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש, ואם הביא מן הישן יצא, אלא שחיסר מצוה. **תניא נמי הכי** קרבנות צבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש, ואם הביא מן הישן יצא, אלא שחיסר מצוה, ויחיד שהתנדב משלו כשרין, בלבד שימסרם לצבור. **פשיטא** (פשוט הוא שיחיד שהקדיש בהמותיו לקרבן ציבור שיהיו שלהם, הרי הם כשרים)! מהו דתימא ליחוש שמא [**דף ז ע"ב**] לא ימסרם לצבור יפה יפה, קמ"ל [**כתבו התוס'** פלוגתא דתנאי היא בב"מ (קיח.) גבי שומרי ספיחים בשביעית, שלדעת ת"ק נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, ור' יוסי סובר הרוצה מתנדב הוא ושומר חנם. ויסוד מחלוקתם שת"ק סובר שנותנים להם שכר שאל"כ חיישינן שמא לא ימסור יפה יפה, ור' יוסי לא חושש. **ויש להקשות** תימה דפריך הכא פשיטא במילתא דהויא פלוגתא דתנאי **ותירצו** ושמא יש לחלק דהכא ליכא למיחש כולי האי כמו בשומר (**כימר התוס' רא"ש** לכיון שקשומר הספיחים אינו נותן דבר מכיסו, ורק צריך לוותר על שכרו, אינו חושב שצריך למוסרו לציבור, משאי"כ שמוסר דבר ממש להקדש. **וכעי"ז** בריטב"א **ועוד תירץ** שהשומר ספיחין סבור שאף בשל יחיד יוצאים בעומר, אך בקורבנות ציבור יודעים שצריך למסור)]. **ותנא דידן** (לא מנה שניסן ר"ה לשקלים) כיון דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה (כיון שזה דין רק 'לכתחילה' לכן התנא לא החשיבו בין יתר דיני ראשי השנים).

'ויש אומרים אף לשכירות בתים' **תנו רבנן** המשכיר בית לחבירו לשנה מונה שנים עשר חודש מיום ליום. ואם אמר לשנה זו, אפילו לא עמד אלא באחד באדר (אבל בבציר מהכי לא אמרינן עלתה לו שנה, ודר בה שנה שלימה, דליכא למימר דאדעתא דההיא שתא אגרה, דלא טרח אינש למיגר ביתא לבציר מתלתין יומין) כיון שהגיע יום אחד בניסן עלתה לו שנה (**כתבו התוס'** ולא אמרינן הדמים מודיעים. ולכן, המעות העודפות מתנה או פקדון **וע"ע בשפ"א ובהערות הגליס"א**). ואפילו למאן דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה שאני הכא דלא טרח איניש למיגר ביתא לבציר מתלתין יומין. ואימא תשרי (ראש השנה לשכירות בתים, אם לא עמד אלא באחד באלול, כיון שהגיע תשרי עלתה לו שנה)? סתם, כי אגר איניש ביתא (סמוך לתשרי) לכולהו ימות הגשמים אגר. ות"ק דברייתא (דלא אמר לשכירות בתים) ותנא דידן, בניסן נמי מישכח שכיח קיטרי (עבים מתקשרין, וגשמים יורדין, והוי כימות הגשמים).

ז:

׳באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה׳ מני? רבי מאיר היא, דתנן, רבי מאיר אומר באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה. ולרגלים מני? רבי שמעון היא (דהא אליביה אוקימנא, דאית ליה כסדרן לבל תאחר). אימא סיפא רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי, רישא וסיפא רבי שמעון ומציעתא רבי מאיר? אמר רב יוסף רבי היא (הוא אמרה למתניתין) ונסיב לה אליבא דתנאי, ברגלים סבר לה כרבי שמעון, ובמעשר בהמה סבר לה כרבי מאיר.

אי הכי (דחד גברא אמרה למתניתין) ארבעה, חמשה (ראשי השנים) הוו [אחד בניסן, וחמשה עשר בניסן (בדף ד. הסבירה שרגלים הכונה טו׳ בניסן) ואחד באלול, ואחד בתשרי, וטו׳ בשבט (הא ניחא אי מוקמת לה לרישא כרבי שמעון, שפיר, דלדידיה ארבעה נינהו, דלית ליה אחד באלול, אלא אי חד תנא אמרינהו, קשיא)]?

אמר רבא (לעולם רבי היא והכי קאמר, אנא חמשה סבירא לי, ומיהו...) ארבעה לדברי הכל, לרבי מאיר (דאית ליה אחד באלול) ארבעה דל רגלים (דלדידיה ברגל אחד עובר בבל תאחר) לרבי שמעון ארבעה דל מעשר בהמה (דליתיה אלא באחד בתשרי, ובלאו מעשר נמי ראש השנה הוא). **רב נחמן בר יצחק אמר** ארבעה חדשים, ובהן כמה ראשי שנים (הלכך ניסן דאית ביה תרי חד קחשיב ליה).

מיתיבי ששה עשר בניסן ראש השנה לעומר (לאכול מן החדש מכאן ואילך) ששה בסיון ראש השנה לשתי הלחם (נתחדשה השנה להביא מנחות מן החדש, שהעומר מתיר במדינה, ושתי הלחם במקדש). לרבא (דאמר ארבעה לדברי הכל) ליתני (מתניתין) ששה, לרב נחמן בר יצחק (דאמר חדשים קא חשיב) ליתני חמשה (דהא לא תנן סיון במתניתין **הסביר המירא דבייא** שקושיא זו יכלה הגמרא להקשות על המשנה, אלא שדרך הגמ׳ להוסיף בקושיא, ולומר שגם לפי האמוראים קשה)?

אמר רב פפא כי קא חשיב מידי דחייל מאורתא (משקדש היום) מידי דלא חייל מאורתא לא קא חשיב (כגון בששה עשר בניסן, לא נתחדשה שנה מן החדש מערב עד למחר, לאחר שקרב העומר, וכן בששה בסיון). והרי רגלים (דקתני מתניתין לענין בל תאחר) דלא חיילי מאורתא (דקא סלקא דעתך זמן בל תאחר לאו מאורתא כשקדש היום חייל, אלא עד שתבא שעה שהיא ראויה להביא נדרים ונדבות, ואין זאת עד שיקריב תמיד של שחר, שאין קרבן קודם לו **ביארו התוס׳** אפילו ביום לא חיילי עד יום שני למאן דאמר נדרים ונדבות אין מקריבין ביום טוב) וקחשיב? כיון שצריך לאיתויי מעיקרא מיחייב וקאי [**פירש רש״י** להביא קרבן נדרו, מחייב ועומד משעה שנדר, והיה לו להקריבו מערב הרגל, ולא הוקבעו רגלים לבל תאחר לענין הקרבת קרבן אלא לענין מיחל עליה בל תאחר, ומאורתא נמי חייל. **ביארו התוס׳ דבריו** שאין הכונה שתמיד עובר ב׳בל תאחר׳ מיד בליל הרגל השלישי, שהרי לר״מ דאמר לעיל ברגל אחד, אינו עובר עד שיעבור כל הרגל. וה״ה לרבנן, עד שיעברו שלשה רגלים. וכן בביצה (יט:) אמר דאין מביאין תודה בחג המצות ובעצרת אלא בחג הסוכות. משמע, דאם הביא בחג הסוכות בחול המועד לא עבר. **ומה שכתב רש״י** שעובר כבר מליל הרגל, זהו רק שנדר קודם הרגל, ולכן כאשר מגיע ליל הרגל, נחשב שעברו ג׳ רגלים שלמים. אך הנודר בתוך הרגל, אף אם נדר בלילה ראשון ליכא כוליה רגל ואינו עולה למנין שלשה רגלים]. והרי יובלות (דקתני בראשי שנים דמתניתין) דלא חיילי מאורתא (חיילי על ידי תקיעת שופר דבית דין, ואינה אלא ביום, דכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר) וקחשיב? רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא (לקמן ח:) דאמר מראש השנה חייל יובל (ואינו תלוי בתקיעה. הלכך, מאורתא דראש השנה חייל).

רב שישא בריה דרב אידי אמר כי קא חשיב מידי דלא תלי במעשה (כניסת ראש השנה שלהן אינה תלוי במעשה, אלא משהגיע היום הוה ראש השנה, ומתחדשת השנה למילתיה) מידי דתלי במעשה (כגון ראש השנה דעומר ושתי הלחם, אין השנה מתחדשת להתיר חדש במדינה או במקדש אלא בהקרבת העומר וכבשי עצרת **ביארו התוס׳** ולמאן דאמר אפילו בזמן שביה״מ קיים האיר המזרח מתיר לאכול את החדש, א״כ אין זה תלוי במעשה **מ״מ** גם לדבריו יש מצוה להמתין

להבאת העומר) לא קא חשיב. והרי רגלים, מידי דתלי במעשה וקא חשיב (קא סלקא דעתך שאין בל תאחר חל עד שתבא שעה הראויה להבאת קרבן נדרו, נמצא שהוא תלוי בתמיד של שחר) בל תאחר ממילא חייל (משקדש היום). [דף ח ע"א] והרי יובלות (שהוא תלוי בתקיעה)? רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא.

ורב אשי אמר (האי דלא חשיב במתניתין אלא ארבעה) ארבע ראשי השנים הם שהן בארבע ראשי חדשים (ואין רגלים מן המנין, אלא כדאמרינן רגל שבו, ולהכי לא תני נמי ראש השנה דעומר ושתי הלחם). באחד בשבט (למימרא סתם לן תנא ברישא) כבית שמאי (דאי כבית הלל הא אמרי בחמשה עשר בו)? הכי קאמר שלשה לדברי הכל (לאו דוקא, דהא אחד באלול נמי פלוגתא היא, דרבי אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי, אלא אבית הלל קאי) **באחד** בשבט מחלוקת בית שמאי ובית הלל.

'באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי' **אמר רבי יוחנן** ושניהם מקרא אחד דרשו, שנאמר לָבְשׁוּ כָרִים| הַצֹּאן (מתלבשות הכבשים, שמתעברות **כתבו התוס'** מתרגמינן יעלון דוכרייא עילוי ענא והוא לשון נקיה) וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ־בָר (שהזריעה צומחת וניכרת יפה) יִתְרוֹעָעוּ אַף־יָשִׁירוּ (בניסן כשיגיע זמן הקציר והתבואה בקשים שלה, והרוח מנשבת והן נוקשים זו על זו נשמע הקול, ונראות כמשוררות). רבי מאיר סבר אימתי לבשו כרים הצאן בזמן שעמקים יעטפו בר. ואימתי עמקים יעטפו בר, באדר. מתעברות באדר ויולדות באב (זמן עיבור בהמה דקה חמישה חדשים) ראש השנה שלהן אלול (דסמוך לגמרו זמן חדש וישן שלהן לחידוש השנה). רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים אימתי לבשו כרים הצאן בזמן שיתרועעו (השיבולים) אף ישירו, אימתי שבלים אומרות שירה בניסן, מתעברות בניסן ויולדות באלול, ראש השנה שלהן תשרי. ואידך נמי, הא כתיב יתרועעו אף ישירו? ההוא באפלתא, דהויין בניסן (יש לך צאן המעטיפות ומתאחרות לקבל זכר עד ניסן, אבל רובן מאדר הוו). ואידך נמי, הכתיב ועמקים יעטפו בר? ההוא בחרפייתא, דאתיין מאדר. בשלמא לרבי מאיר כדכתיב לבשו כרים הצאן, בזמן שעמקים יעטפו בר, ואיכא נמי (מיעוטא שאין מתלבשות כרים עד...) יתרועעו (השיבלים) אף ישירו. אלא לרבי אלעזר ורבי שמעון (דאמר רובא בניסן ומיעוטא באדר) איפכא מיבעי ליה לבשו כרים הצאן בזמן שיתרועעו אף ישירו, ואיכא נמי דעמקים יעטפו בר?

אלא אמר רבא דכולי עלמא לבשו כרים הצאן בזמן שעמקים יעטפו בר, באדר. והכא בהאי קרא קמיפלגי עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. רבי מאיר סבר מקיש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן סמוך לגמרו עישורו [ראש השנה למעשרות תשרי, דהכי תני ליה בברייתא (ר"ה יב.) ותשרי סמוך לגמרו הוא, דכל ימות החמה מניחם ליבש בגרנות שבשדות **הקשו התוס'** ואף על גב דתנן (מעשרות א,ג) התבואה והזיתים משיביאו שליש **ותירצו** מ"מ אין דרך ללקטם אלא כשנגמרו, נחשב שזהו זמנם (**הקשה הטורי אבן** כילד ניתן לומר שזמן הלקיטה בתשרי, הרי בפירוש כתוב בכמה מקומות, שחטיס לקיטתן בניסן, ופירות עוד לפני עצרת, ולא מצינו כלל לקיטה בתקופת תשרי, והקשה אף על רש"י, שמבאר שמניחים לייבש בשדות על תשרי, שסוף סוף אין זה טעם לקבוע את תשרי כזמן מעשר. **וכתב לבאר** שכיון שגמר החיוב למעשר הוא כשרואה פני הבית, והאסיפה אכן מתבלעת בתחילת תשרי, לכן זה נחשב כזמן שנגמר **וע"ע בערל"נ**] אף מעשר בהמה סמוך לגמרו עישורו. ורבי אלעזר ורבי שמעון סברי מקיש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן ראש השנה שלו תשרי [**ביארו התוס'** כדתנן בפירקין (ב.) ולירקות דהיינו למעשר כך מפרש בגמ' (יב.). ומיהו לא מפרש מנלן, ושמא נפקא לן מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה כדלקמן גבי לשמיטין. **ועוד יש לומר** דטעמא דבתשרי כדפירש רש"י (כתובות כה.) דלא נתחייבו ישראל במעשר עד שהתחילו למנות שמיטין א"כ מעשר בשמיטין תלה רחמנא ושמיטין הוי תשרי ר"ה] אף מעשר בהמה ראש השנה שלו תשרי.

'באחד בתשרי ראש השנה לשנים' למאי הלכתא? **אמר רב פפא** לשטרות [לתחילת שנות מלכים, כדפרישית (ב.)] דתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין, והמאוחרין כשירין. והתנן באחד בניסן ראש השנה למלכים, ואמרינן למאי הלכתא, ואמר רב חסדא לשטרות? לא קשיא, כאן למלכי ישראל, כאן למלכי אומות העולם. אלא הא דאמר רב חסדא לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן, רב חסדא מתניתין אתא לאשמועינן? לא, רב חסדא קראי אתא לאשמועינן [כדאמרן (ג:) דברי נחמיה בן חכליה].

ואיבעית אימא רב חסדא כרבי זירא מתני לה (**ביארו התוס'** והא דלא תנא תשרי ר"ה למלכי אומות העולם משום דבאומות העולם לא קמיירי) **דרבי זירא אמר** לתקופה (לתקופת החמה ולבנה, לומר שמונין לברייתן והילוכן של תקופת החמה ומולדות הלבנה מתשרי) ורבי אליעזר היא, דאמר (י:) בתשרי נברא העולם [**ביארו התוס'** שלר"א מונים את מולד הלבנה, וכן את התקופה מא' תשרי, ולר' יהושע מניסן, ויש נפקותא מרובה בדבר במה שקודם מנין של זה למנין של זה חצי שנה (**כילה הפנ"י** היינו לענין עיבור שניס לי משכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן וכן בתקופת תשרי אם נמשכת לסוכות, וחשבון התקופות תלוי הכל בתחלת בריאת עולם שהיתה תחלת ליל ד' למר בתקופת ניסן ולמר בתקופת תשרי) וכן נחלקו מתי נברא העולם, לר' יהושע היה זה בכ"ה אדר, ולר"א בכ"ה אלול, ומכיון שרק ביום השישי שנברא האדם התקדש החודש, ולכן מחשבים את המניין מר"ה. **הביאו התוס'** שמחשבי העיבור מסירין ז' ימים ט' שעות ותרמ"ב חלקים. היינו שהמולד הראשון היה אחר התקופה הראשונה משך זמן הנזכר, ומסבירים הטעם כיון שהלבנה הענישה את עצמה ע"י שקטרגה על השמש, ונהגה נזיפה בעצמה ולא זזה ממקומה משך זמן זה. **אבל** לא מצינו רמז בכתובים שמשום כך מולד הירח איחר. **אלא הטעם** שמסירים זמן זה הוא משום לפי שהמונה מבריאת העולם לא מונה ר"ה עד יום ששי שנברא אדם הראשון, ובסנהדרין (לח:) איתא שנצטווה אדם הראשון רק בשעה ט' של היום, מסתבר שאז נתקדש החודש (**הסביר הערוך לנר** שכיון שעל אז לא דיבר עמו הקב"ה, מנין שילע לקדש החודש. וכתב שעפי"ז מובן מה שנאמר שמלות קידוש החודש היא הראשונה שנצטוו ישראל) ומכיון שיש כלל בידינו שו' שעות קודם קידוש החודש מתכסה הירח, א"כ המולד בשנה שנברא

זז.

העולם היה בתחילת שעה ג' מהיום, שהוא ט"ו שעות מתחילת הלילה וסימן לדבר 'וי"ד' היינו יום ו' סוף שעה י"ד. ובמניין מחזורי המולד מונים גם את השנה שקודם שנברא העולם שהיא שנת התוהו, כיון שיום אחד בשנה חשוב שנה, וביום האחרון שבה נברא האדם, שייך למנותה. ולפי חשבון,, ההבדל בין מולד למולד שהוא כ"ט ימים י"ב שעות ותשצ"ג חלקים, חל המולד של ניסן בשנת התוהו ביום ד' שעה ט' תרמ"ב חלקים, שלפי החשבון הוא צריך לצאת ב' ימים ד' שעות תל"ח חלקים קודם המולד של תשרי הראשון שלאחר בריאת העולם, ולפי חשבון זה המולד של תשרי של שנת התוהו חל ביום ב' שעה ה' ור"ד חלקים. **ע"כ דיברנו בעניין המולדות, עתה נדבר לעניין התקופות**, לתקופות מונים כר' יהושע, א"כ תקופת ניסן בשנת התוהו הייתה בתחילת ליל ד' ולפי"ז בהכרח תקופת תשרי של יישוב (שנה לאשונה לבריאה) חלה טו' שעות אח"כ (יום ל' שעה שליש מהבוקר) שהכלל הוא שאין בין תקופה לתקופה אלא צ"א ימים ושבע וחצי שעות. נמצא שקדמה תקופת תשרי למולד הראשון יום א' כ"ג שעות (בתשרי היה המולד בסוף שעה י"ל ליום ו', היינו שעה ב' מהבוקר ליום ו'). וכן לפי"ז תקופת ניסן שהייתה בתחילת ליל ד' קדמה למולד של תשרי ז' ימים ט' שעות ותרמ"ב חלקים (כיון שלפי זמן העולף שיש בין שנות חמה לשנות לבנה, יש בשנה הכלל של י' ימים כ"ל שעות וכ"ל חלקים, ל"כ בין ניסן לתשרי שהוא חלי זמן, יש הכלל של ה' ימים י' שעות ותרמ"ב חלקים, וכשמלרפים זלת ליום וכ"ג שעות שקודמת תקופת תשרי למולל של תשרי, הרי יולא ז' ימים ט' שעות ותרמ"ב חלקים). **עוד כתבו** אע"פ שראינו נוהגים למנות את שנות העולם מתשרי של שנת התוהו שהיה בו המולד ביום ב' שעה ה' ור"ד חלקים, את התקופה מונין מניסן (**הרש"ש העיר** שלינו מבין כילל לוחזיס לת החכל מב' קלותיו). **עוד תמהו התוס'** גם ר"א וגם ר' יהושע מודים שההפרש בין מולד שנה זו למולד שנה זו הוא ד' ימים ח' שעות ו–876 חלקים, ובחצי שנה ב' ימים ד' שעות ו–438 חלקים. אם מתחילים למנות מולדות מתשרי נמצא שמולד ניסן הראשון של שנת הבריאה אחר חצי שנה הוא ביום א' ו' שעות מהיום ו–438 חלקים. אבל אם מתחילים למנות מולדות מניסן, מולד ניסן הראשון בשנת הבריאה ביום ג' י' שעות מהיום ו–876 חלקים. אם נבדוק את הפער ביניהם יוצא מחלוקת של ב' ימים ד' שעות ו–428 חלקים. ופלא, הרי הזמן שהלבנה מתכסית מן העין (כין ילח חלש ליסן) לא עולה על כד' שעות, הרי במציאות אפשר לראות הצדק עם מי, שהרי הדבר ניתן לבירור].

רב נחמן בר יצחק (ראש השנה לשנים דתנן הכא...) אמר לדין (שהקדוש ברוך הוא דן בתשרי את כל באי העולם, כל הקורות אותם עד תשרי הבא) דכתיב מראשית השנה

(הנגזרות עליה) ועד אחרית שנה, מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא, דכתיב תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר ׳בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ, איזהו חג [**דף ח ע"ב**] שהחדש מתכסה בו (**פירש רש"י** לרחוקים, כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח, לפי שקטנה היא סמוך לחידושה. **ועוד פירש ר"ת** ׳מתכסה׳ מזומן, והיינו זה החג היחידי שמזדמן בו ג"כ קידוש החודש. **והר"ר משולם פירש** ׳שהחדש מתכסה בו׳ שאין חטאת ר"ח קרב בראש השנה כדכתיב ׳מלבד עולת החדש ומנחתה׳ ולא כתיב מלבד ׳חטאת׳ ועולה. **והקשה לו ר"ת** שבתוספתא בשבועות מפורש שהיה קרב **אמנם ר׳ משולם השיב** שלא אמר שאינו קרב, אלא ׳מתכסה׳ הכונה שלא הוזכר בפירוש בפסוק כמו שהוזכר עולה. **עוד פירשו** מתכסה שאין מזכירין מוסף של ר"ח בתפלה (**בריטב"א כתב** שמין זה נכון שהרי בעירובין (מ.) לגו הממורמים המס עולה ר"ה גם לזכרון לר"ח, ומס דבר פסוק הוא שמין מזכירים את ר"ח מדוע לא הביאו זאת שם. **ובעלמו ביאר** ׳מתכסה׳ שיוס לאש השנה משכח מהאנשים שהוא גם יוס ר"ח) וטעם הדבר הוא, כיון שהמוסף של ר"ח נקרא חייב שבא לכפרה על מיעוט הלבנה, ואין ראוי שיבא חייב ויכפר על הזכאי. **אמנם** ר"ת רגיל להזכיר ולומר ׳מלבד עולת החדש׳ ולסיים ׳ושני שעירים לכפר׳ חד דר"ח וחד דר"ה) הוי אומר זה ראש השנה וכתיב כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא ׳מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב.

תנו רבנן ׳כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב׳ מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החדש (והכי קאמר, אם קבעו ישראל את חק החדש, יהא משפט להקדוש ברוך הוא).

תניא אידך כי חק לישראל הוא, אין לי אלא לישראל, לאומות העולם מנין תלמוד לומר משפט לאלהי יעקב. אם כן מה תלמוד לומר כי חק לישראל? מלמד שישראל נכנסין תחילה לדין. כדרב חסדא, דאמר רב חסדא מלך וציבור (כשהקדוש ברוך הוא דן אותם) מלך נכנס תחילה לדין, שנאמר משפט עבדו (שלמה קאמר ליה) ומשפט עמו. מאי טעמא? **אי בעית אימא** לאו אורח ארעא למיקם מלכא אבראי, **ואיבעית אימא** מקמי דליפוש חרון אף (בשביל עונות ציבור).

׳ולשמיטין׳ מנלן (ששנת שמיטה מקודשת מראש השנה, ואסור בעבודת הקרקע)? דכתיב וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ, וגמר שנה שנה מתשרי, דכתיב מראשית השנה. ולגמור שנה שנה מניסן, דכתיב רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים, ואין דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שיש עמה חדשים.

׳וליובלות׳ יובלות באחד בתשרי הוא, יובלות בעשרה בתשרי הוא דכתיב ביום הכפרים תעבירו שופר [**ביארו התוס׳** (**עפ"י הפנ"י**) שאלת הגמ׳ היא רק לרב אשי שאמר שד׳ ראשי השנים הם בד׳ ראשי חודשים, אמנם לרב חסדא לא קשה **וע"ע מהרש"א**]? **הא מני רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא. דתניא וקדשתם את שנת החמשים שנה, מה תלמוד לומר** (**פירש רש"י** מכיון שאמר שבע שבתות שנים והעברת שופר בחדש השביעי יודע אני שהיא שנת החמישים **הקשה הטורי אבן** וק"ל הא קלא דוקדשתם מ"ל שצריך לקדש שנת הנ׳ לומר מקודש השנה וכדלמ׳ בסמוך... **וג"ל** דשנה יתירה דריש דהמ"ל וקדשתם את שנת החמשים לחוד, שנה ל"ל א"נ המ"ל וקדשתם את החמשים שנה שנת ל"ל אלא לדרשא) **לפי שנאמר ביום הכפרים, יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום הכפורים ואילך תלמוד לומר וקדשתם את שנת החמשים, מלמד שמתקדשת והולכת מתחילתה. מכאן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרין לבתיהן (דכתיב תעבירו שופר והדר וקראתם דרור) ולא משתעבדין לאדוניהם (דכתיב וקדשתם את שנת החמשים) אלא אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן (אם רצה לשום עטרה בראשו, להראות שיצא חפשי) כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר, נפטרו עבדים לבתיהן, ושדות חוזרות לבעליהן.**

ורבנן (שסוברים שהיובל מתחיל ביוה"כ, מה דורשים מהפסוק ׳וקדשתם את שנת החמשים׳) **שנים אתה מקדש** (כששנת היובל נכנסה, מצוה על בית דין לומר מקודשת השנה) **ואי אתה מקדש חדשים** [כרבי אלעזר ברבי שמעון (כד.) דס"ל בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשין אותו, ויליף טעמא מהכא].

תניא אידך יובל היא, מה תלמוד לומר (מדברי רש"י בהסבר תירוץ הגמרא, נראה ששאלת הברייתא היתה למה נאמר בפסוק 'היא', הרי מילה זו מיותרת. **אבל הריטב"א פירש** שהברייתא שאלה על המשך הפסוק 'יובל היא שנת החמישים' למה הוצרך הכתוב לומר 'שנת החמישים' הרי נאמר במקרא לעיל 'וקדשתם את שנת החמשים שנה') לפי שנאמר וקדשתם את שנת החמשים (דילפינן מיניה שמתקדשת מתחלתה) יכול כשם שמתקדשת והולכת מתחילתה כך מתקדשת והולכת בסופה (אחר ראש השנה, ותמשוך עד יום הכפורים) ואל תתמה (אם משמרין אותה בתוך שנה שלאחריה) שהרי מוסיפין מחול על קדש, תלמוד לומר יובל היא (מיעוטא היא) שנת החמשים, שנת החמשים אתה מקדש, ואי אתה מקדש שנת החמשים ואחת [**כתבו התוס'** כך הגירסא 'אי אתה מונה את שנת החמישים, אחת (**הסביר הריטב"א** אין הכלל במשמעות בין רש"י לתוס', אמנם גירסת התוס' מכוונת יותר). **עוד הקשו התוס'** כיון שכתוב בפסוק 'שנת החמישים שנה' משמע שצריך שתהיה שנה שלמה, א"כ לרבנן לכאורה צריך להוסיף ימים בסופה, כדי להשלים לשנה את הימים שהחסירו בתחילתה **ותירצו** שהטעם שמחמתו מוסיפין מחול על הקודש אינו שייך ביובל, א"כ ממה שכתוב 'וקדשתם' אפשר ללמוד שמקדשים רק את שנת החמישים, ולא מעבר לה, ואף שאין יתור מיוחד לזה].

[**דף ט ע"א**] ורבנן (דלא ילפי מוקדשתם שתתקדש מתחילתה ולא איצטריך היא למעוטי סופה, דרשי ליה הכי...) שנת חמשים אתה מונה, ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת (ר"ל, אי אתה מונה שנת היובל שנת חמשים לסוף יובל שעבר ואחת למנין יובל הבא). לאפוקי מדרבי יהודה דאמר (במסכת נדרים) שנת חמשים עולה לכאן ולכאן (שנת היובל, ושנה ראשונה לשמטה הבאה). קא משמע לן דלא [**כתבו התוס'** אומר ר"י אפ"ה הלכה כרבי יהודה שכן מוכח מע"ז (ט:) שכל הסוגיא שם כדבריו. ועוד שהרי העמידו את המשנה כר' ישמעאל שהיובל מתקדש מתחילתו, ולא כרבנן שמתקדש מיום כיפור, ומכיון שפוסקים כר' ישמעאל אפשר לפסוק גם כר' יהודה (שמה שאין לפסוק כר' יהודה זה משום שרבנן חולקים עליו, אמנם עתה שפוסקים כר' ישמעאל אין מניעה לפסוק כר' יהודה)... **עוד כתבו** שמהלשון הכתובה כאן 'לאפוקי מר' יהודה' אין ראיה שאין הלכה כמותו, שכן מצינו בכמה מקומות, שאף שכתוב לשון כזו, מ"מ נפסקה כך ההלכה].

פסק הרמב"ם א. מר"ה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהן, ולא השדות חוזרות לבעליהן, אלא עבדים אוכלין ושותים ושמחים ועטרותיהם בראשיהם, כיון שהגיע יום הכפורים תקעו ב"ד בשופר נפטרו עבדים לבתיהן וחזרו שדות לבעליהן שמיטה (י,יד). **פסק** כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא. **ב.** שנת יובל אינה עולה ממנין שני השבוע, אלא שנת תשע וארבעים שמטה ושנת חמשים יובל, ושנת חמשים ואחת תחלת שש שנים של שבוע וכן בכל יובל ויובל שמיטה (י,ז). **הרמב"ם פסק** כרבנן, ודלא כהתוספות הריטב"א והטור (יו"ד סי' שלא) שפסקו כרבי יהודה. **הש"ך** על יו"ד סימן של"א סעיף יט בס"ק מג' מדקדק שהש"ע פוסק ג"כ כר' יהודה.

ודמוסיפין מחול על קדש מנלן? דתניא בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת, רבי עקיבא אומר אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית (דעל כרחך אף על גב דרישא דקרא בשבת קאי דכתיב ששת ימים תעבוד, סיפיה אשביעית קאי דאי אשבת חריש וקציר הוא דאסור שאר מלאכות מי שרו בתמיה) שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע... [**הקשו התוס'** במו"ק (ג.) מובאת מימרא דרבא שלמד מזה שכתבה התורה שאסור לזמור ולבצור אף שתולדות אלו הם בכלל זריעה וקצירה שאין לוקים על תולדות בשביעית חוץ מזמירה ובצירה, וכיון שכך, ודאי צריך את הפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' ללמד על כך, וא"כ אינו מיותר ללמד על תוספת שביעית **ותירצו** שעיקר הלימוד מהמילה 'בקציר' שהיא מיותרת, ולאחר שלומדים שמלמדת על תוספת של מוצאי שביעית, אפשר ללמוד גם מהמילה בחריש על תוספת של ערב שביעית]. אלא חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית (שלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית) וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית [**פירש רש"י** כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית (**הקשה הריטב"א על פירוש זה** הרי זה אסור מדין פירות שביעית, ונלמד ממה שכתוב 'ועשה את התבואה לשלש השנים' אל תקרי לשלש אלא לשלישי, ולא מדין תוספת שביעית. **וכן הקשה הרשב"א ותירץ** שלא באו לאסור רק את הפירות, אלא לאסור כל עבודה בשדה שיש באותו קליר במוצאי שביעית, עד שתיגמר אותה תבואה) **אמנם תוס' בשם ריב"א הביאו דמיירי** בקציר ספיחים שהביאו שליש בשביעית, דאי דנזרע ביד

בשביעית מ"שדך לא תזרע' נפקא. **והקשו** שלדעת ר"ת דאסר ספיחים אפילו קודם ביעור כדין נזרע ביד ואף באכילה, א"כ אף איסור ספיחים שהביאו שליש, כבר נלמד מהפסוק 'הן לא נזרע', וא"כ למה נצרך ב' פסוקים ללמד על ספיחים (**ממנס** לפילוש רש"י שמיסור ספיחין הוא רק למחל הביעור לא קשה, שלריך פסוק נוסף לאסור ספיחין שהבילו שלש) **ותירצו** שאם היה נאמר רק 'הן לא נזרע' היו לומדים רק על ספיחין שנלקטו בשביעית, ולא היו יודעים לחדש על ספיחין שהביאו שליש בשביעית יש איסור תוספת. ואם היה נאמר רק 'בחריש ובקציר תשבות' היו לומדים רק על איסור סחורה, ולא על איסור אכילה. ועתה שיש ב' פסוקים, אפשר ללמוד שאיסור ספיחים בתוספת שביעית הוא גם שהביאו שליש וגם באכילה **וע"ע בערוך לנר. עוד כתבו התוס'** שמה שאסור לקצור בשביעית זה רק קצירה כדרכה אבל ע"י שינוי מותר אפילו בשביעית כדאיתא בת"כ דדריש 'את ענבי נזירך לא תבצור' כדרך הבוצרין מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצין אותה במוקצה אבל קוצה אותה בחרבה, **וה"נ** במסכת שביעית פ"ח מ"ו. **עוד הקשו התוס' תניא** בתורת כהנים מן המשומר אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר, היינו, שבדבר מופקר מותר רק ע"י שינוי, ומדבר 'שמור' אסור לקצור אף ע"י שינוי **וא"כ קשה הא דאיתא** בב"מ (קיח.) שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן משום עומר ושתי הלחם, א"כ אסור כיון דמשומר **ותירצו** י"ל דלא היה שמירה ממש דלא היו צריכים לשומרה מבני אדם דמאיליהן היו פורשין כשהיו יודעין שהן לצורך העומר ולא היו שומרין אותן אלא מבהמה וחיה ועוף). **רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות (ולא דבר הכתוב אלא לענין שבת, כדכתיב ביה וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות, בא ללמדך, מה חריש אין לך חריש של מצוה, ואפילו לזרוע לצורך עומר ושתי הלחם, שהרי אם מצא חרוש אינו חורש, ואני אוסרו לך בשבת, אף קציר שאני אוסר לך בשל רשות אני אוסר לך) יצא קציר העומר שהוא מצוה (שאפילו מצא קצור מצוה לקצור, ויש לך ללמוד מכאן שדוחה את השבת).**

ורבי ישמעאל, מוסיפין מחול על קדש מנא ליה [**הקשו התוס'** תימה לר"ת, הא אמרינן במו"ק (ד.) שלר' ישמעאל עשר נטיעות שמותר לחרוש השדה בעבורן עד השמיטה ואין בהם תוספת שביעית זה הלכה למשה מסיני, משמע 'זקנה' אסור לחרוש בעבורה מדין תוספת שביעית, וא"כ יש לר' ישמעאל מקור לתוספת שביעית **ותירץ ר"ת** דהכא מיבעי ליה בתוספת של אחר השביעית. **וכתבו התוס'** בחינם דחק, דכיון דשביעית

ט.

גופה הלכה למשה מסיני לא ילפינן מינה שבת ויוה"כ וי"ט, דאין דנין ק"ו מהלכה, והשתא לר' ישמעאל איצטריך קרא משום שבת וי"ט]? **נפקא ליה מדתניא וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה, יכול בתשעה, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד, מתחיל ומתענה מבעוד יום. מלמד שמוסיפין מחול על קדש. אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב (לילה הוא, ועד בכלל). אין לי אלא יום הכפורים, שבתות מנין, תלמוד לומר תשבתו. ימים טובים מנין, תלמוד לומר שבתכם. הא כיצד, כל מקום שיש בו שבות (ביארו התוס' ואתא לרבות שביעית) מוסיפין מחול על קדש.**

ורבי עקיבא, האי ועניתם את נפשתיכם בתשעה, מאי עביד ליה [**כתבו התוס'** לר"ע הרי כל דיני תוספת שבת וי"ט ויוה"כ כולם נלמדים מהשביעית. **והקשו** שלפי"ז כולהו מודו דתוספת יוה"כ דאורייתא וכן נכתב בשבת (קמה:) ובביצה (ל.) **והרי** בפסחים (נד:) בעי למימר דהא דיוה"כ ספקו אסור בבין השמשות שלו איירי, ואמאי, הא אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור בכניסתו או ודאי לילה סמוך ליום ביציאתו משום תוספת, **וכעי"ז** בשבת (לד.) **ותירצו** שמא משום דסגי בתוספת משהו נקיט הכי (**הרמ"ש יומא פ"ח ס"ח** כתב שלא מסקיק תוספת משהו, ולריך שיעור, אך אין יהוע מהו השיעור **והר"ן ריש פ"ל דבילה** כתב שחייב לומר שיש שיעור שאם לא כן זה אסור מדין בין השמשות **והריטב"א** כתב שהתוס' בכניסה היא מזמן תחילת השקיעה עד ביהשמ"ש והיינו מהלך ג' מילין ורביע, ותוספת זו אינו בהכנסה וביטול מלאכה בלבד, אלא שיוסיפנו בהכנסה של קדושה או בתפילה או בקידוש. ובילילה השיעור שיתחיל עד שילאה ג' כוכבים קטנים שאינם נראים אלא בלילה, שכוכבים ביטנייס הוא לילה גמור לכל דבר, ומוסיפים לחכות עד שילאו הקטנים משום תוספת) **עוד הביאו** שר"ג שהובא במו"ק (ג:) לית ליה תוספת שביעית כלל שהוא ובית דינו ביטלו את האיסור לחרוש קודם השביעית. ומפרש בירושלמי טעמו שנאמר גבי שבת 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך' מה ערב שבת קודש אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה אף כל 'ערב' אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה וכן איתא בבלי מו"ק (ד.) **אמנם למסקנא** מה שהתירו ר"ג ובית דינו זה רק לאחר חרבן הבית, שההלכה למשה שאסרה חרישה כבר קודם שביעית נאמרה רק בזמן הבית. ולפי אותה מסקנא יתכן לפרש הלכתא כר"ע וקראי לבזמן שאין בית המקדש קיים, ומיהו לרבי דאמר שביעית בזמן הזה דרבנן לא אפשר לפרש כן]? **מבעי ליה לכדתני חייא בר רב מדפתי**

דתני ועניתם את נפשותיכם בתשעה, וכי בתשעה מתענין, והלא בעשירי מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב [**דף ט ע"ב**] כאלו התענה תשיעי ועשירי (דהכי קאמר קרא ועניתם בתשעה, אכילת תשעה אני קורא עינוי, וכיון דאכילתו עינוי חשיבה, כל דמפיש באכילה ושתיה טפי עדיף, דהא מדקאמר בערב על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה, וכי קרי עינוי בתשעה אכילה ושתיה דידיה קרי עינוי **כתבו התוס'** כלומר כמו שצוהו הקב"ה להתענות והתענה, אבל השתא ודאי אסור להתענות כדאמרינן בפסחים (סח:) מר בריה דרבינא כולי שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי, וסבר לה כר"ע דאי כר' ישמעאל לית ליה הך דרשה, ובהכי ניחא הא דלא קאמר התם הכל מודים בערבי יום הכפורים דבעינן נמי לכם כדקאמר התם אעצרת, שהרי לר' ישמעאל אין חיוב כזה).

תנו רבנן יוֹבֵל הִוא (תִּהְיֶה לָכֶם **הסבירו התוס'** להיות אסור בזריעה וקצירה כדכתיב 'לא תזרעו ולא תקצרו') אע"פ שלא שמטו, אף על פי שלא תקעו (לעיל מיניה כתיב והעברת שופר וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור, והדר כתיב יובל היא תהיה לכם, וקרא יתירא הוא לדרשה, והכי תדרשנה, יובל היא לכם מכל מקום, ואפילו לא נעשו בו דברים הללו, העברת שופר, ולשוב אל אחוזה, דהיינו שמיטת קרקעות שקנו זה מזה, דכתיבא בתר האי קרא 'ושבתם איש אל אחוזתו' אף על פי כן שם היובל עליו, להיות אסור בזריעה ובצירה וקצירה, כדכתיב לא תזרעו). יכול אע"פ שלא שלחו (עבדים, יהא יובל) תלמוד לומר היא (אם עשית דברים הללו היא יובל, ואם לאו אינו יובל, ולקמיה מפרש ויובל מאי חזי דתלי בקריאת דרור) דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר יובל היא, אף על פי שלא שמטו, אף על פי שלא שלחו. יכול אף על פי שלא תקעו תלמוד לומר היא. וכי מאחר שמקרא אחד מרבה ומקרא אחד ממעיט, מפני מה אני אומר יובל היא אף על פי שלא שלחו ואין יובל אלא אם כן תקעו, לפי שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים (פעמים שאין עבד עברי בישראל שיטעון שילוח) ואי אפשר לעולם בלא תקיעת שופר (שלא יהא שופר מצוי בעולם, לפיכך יש לנו לומר כשתלה הכתוב לא תלה אלא בדבר המצוי לעולם). **דבר אחר** זו (תקיעת שופר) מסורה לבית דין (לצוות לשלוחם לתקוע) וזו (שילוח עבדים) אינה מסורה לבית דין [אלא ליחידים, ואם ימאן יבטל היובל (בתמיה) הלכך לא תלאו הכתוב בו]. מאי דבר אחר? וכי תימא אי אפשר דליכא חד בסוף העולם דלא משלח, זו מסורה לבית דין, וזו אינה מסורה לבית דין.

בשלמא לרבי יוסי כדקאמר טעמיה, אלא לרבי יהודה מאי טעמא? אמר קרא 'וקראתם דרור בארץ' (וסמיך ליה יובל היא) וקסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו (מיעוטא דהיא אקריאת דרור קאי דסליק מיניה, ולא אתקיעת שופר הכתובה לפני פניו **תוס' גרסו ג"כ** 'ולא לאחריו' היינו דכתיב בתריה 'ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו'. **עוד הסבירו התוס'** מה שמעמידים את הריבוי גם על לפני פניו וגם לאחריו מפני שכך גם דורשים בעוד מקומות **אי נמי** משמעות המילה 'יובל' משמע שהתורה באה לומר, שהיובל חל בכל מקרה ואין מה שמעכבו).

דכולי עלמא דרור לשון חירות, מאי משמע? דתניא אין דרור אלא לשון חירות. אמר רבי יהודה מה לשון דרור כמדייר בי דיירא (מי שהוא ברשותו לגור בכל מלון שירצה), ומוביל סחורה בכל מדינה.

אמר רבי יוחנן זו דברי רבי יהודה ורבי יוסי, אבל חכמים אומרים שלשתן מעכבות בו. קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו (שמיטת קרקעות דכתיב בתריה ושבתם איש אל אחוזתו). והכתיב יובל (לרבות, במשמע יובל מכל מקום)? ההוא דאפילו בחוצה לארץ (משלחים לת העבדים. **כתבו התוס'** שאף שר' יוסי דורש מהמילה 'יובל' דבר אחר, מודה ששילוח עבדים נוהג גם בחו"ל מדקאמר לעיל 'א"א דליכא חד בסוף העולם', ושמא יש לו מקור אחר ללימוד זה). והכתיב בארץ? ההוא בזמן שנוהג דרור בארץ נוהג בחוצה לארץ, בזמן שאינו נוהג בארץ אינו נוהג

בחוצה לארץ. **פסק הרמב"ם א.** שלשה דברים מעכבין ביובל, תקיעה ושלוח עבדים והחזרת שדות לבעליהן, וזו היא שמיטת קרקע שמיטה (י,יג). **כתב הכס"מ** פסק כחכמים. **ב.** משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה, והוא שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט אלא כולן יושבים כתקנן, בזמן שהיובל נוהג בארץ נוהג בחו"ל שנאמר יובל היא בכ"מ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית שמיטה (י,ח).

'ולנטיעה' מנלן (דראש השנה שלה תשרי)? דכתיב שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים, וכתיב וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת, ויליף שנה שנה מתשרי, דכתיב מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה. וליגמר שנה שנה מניסן, דכתיב רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה? דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים, ואין דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שיש עמה חדשים.

תנו רבנן אחד הנוטע, אחד המבריך (**ביארו התוס'** כופף היחור בארץ ומכסהו בעפר וקוצץ באמצע כפיפתו ואותו היחור יוצא לצד אחר כפוף מעט מעיקר האילן) ואחד המרכיב (אילן בחבירו) ערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה (כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה) ומותר לקיימן בשביעית [**כתבו התוס'** משמע דמבריך ומרכיב חייב בערלה **וקשיא** דבערלה (א,ה) משמע דהרכבה פטור מן הערלה, וכן תניא בת"כ **ותירצו** שבת"כ מדובר שמחוברת באילן זקן ולא נפסקה ממנו, לכן, יש לה דין של האילן שמחוברת אליו. ולכן, פטורה מערלה. והכא כשנפסקה מאביה ולכן יונקת בעצמה מהקרקע, ולכן חייבת בערלה (**הרמב"ן והרשב"א** תירצו שאם הרכיב בחילון זקן הנטוע למאכל בעלה ההרכבה בו, משמע"כ שהרכיב בחילון הנטוע לקורות וה"ה בחילון סרק אינה בטלה אליו וחייב בערלה). **עוד כתבו התוס'** לדקדק מלשון הברייתא 'ומותר לקיימן **בשביעית**' לא הוה צריך למיתני בשביעית כיון דתנא רישא של הברייתא ערב שביעית, ומתוך כך מדקדקין דאפילו לכתחילה שרי ליטע ל' ימים לפני ראש השנה, והביאו עוד ראיות לדבר **והקשו** דבשביעית (ב,א) תנן שחורשין בשדה הלבן עד פסח ובשדה האילן עד עצרת. וכיון, דאפילו ליטע בתחילה שרי שלשים יום לפני ר"ה, אמאי אסור לחרוש, לשתרי נמי לחרוש עד לפני ר"ה שלשים יום. **והביאו תירוץ בשם ר"ת** דלא החמירו בנטיעה כמו בחרישה משום דאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה דכתיב ביה קרא כדדרשינן לעיל מבחריש ובקציר תשבות (**התוס' לא"ש** כתב שאין נראה לו כן, אלא התוספת שביעית היא גם על נטיעה) **ועוד יש ליתן טעם** משום דכל חורש ערב שביעית הוי להועיל בשביעית אבל אין לאסור ערב שביעית ליטע מחמת שהאילן גדל בשביעית דכל האילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית וא"כ לא יטע לעולם **עוד הביאו דברי הירושלמי** ולמה חורשין עד עצרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך מנבל פירותיו, ולפי טעם זה ניחא דכיון דאין מועיל לאילן מכאן ואילך, מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית]. **פחות משלשים יום לפני ראש השנה לא עלתה לו שנה (עד תשרי הבא, אם אינה ערב שביעית), ואסור לקיימן בשביעית** (**פירש רש"י** משום תוספת שביעית, שמוסיפין מחול על הקודש. נאמרו עוד טעמים בראשונים לאיסור הקיום. **רבנו תם ביאר** שאסור לקיים את האילן מפני שהוא נקלט בשביעית עצמה, אבל לענין תוספת שביעית דעת רבנו תם שאין דין תוספת שביעית מדאורייתא אלא בחרישה. **הרמב"ן והר"ן** כתבו שאסור לקיים את האילן, מפני שמאחר שמונים לו את השנה הראשונה לערלה בשנה השביעית. אם כן לאחר זמן כאשר ימנו את שנותיו מן השביעית יאמרו שבשביעית עצמו נטעו את האילן. וכל זה לדעת הגמרא בהוה אמינא. אבל למסקנת הגמרא להלן (י:) הכל מודים שהברייתא כאן סוברת שיום אחד בשנה חשוב שנה. והטעם שהנוטע בתוך שלשים יום יעקור משום שהנטיעה נקלטת בשביעית). **[דף י ע"א]** ופירות נטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט, אם לערלה ערלה, ואם לרבעי רבעי [ואף על פי שאמרנו עלתה לו שנה (שנטע בשנה שלא סמוכה לשביעית) אם חנטו בה פירות לאחר ראש השנה של שנה רביעית מיד עדיין אסורין הן עולמית משום ערלה, שאף על פי שראש השנה תשרי לנטיעה, חמשה עשר בשבט ראש השנה לאילן, וזו כבר נעשית אילן, לפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד חמשה עשר בשבט, אבל משם ולהלן, אם יחנטו בה פירות דין רבעי עליהם לאכול בירושלים, ובחמשה עשר לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך, לכך הועילו לה שלושים שלפני ראש השנה, שממהר התירה מחמשה עשר בשבט ועד ראש השנה **עוד ביארו**

התוס' הטעם ששבט הוא ר"ה לאילן, מפני שאז כבר ירדו רוב גשמי שנה].

הברייתא כתבה 'פירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט' נחלקו הראשונים בזה:

	נטע קודם ל' יום לפני ר"ה	נטע בתוך ל' יום לפני ר"ה	נטע בין ר"ה לטו' בשבט
רש"י	אסורים עד טו' בשבט	מותר בא' בתשרי לאחר ג' שנים	כתב הריטב"א שמותר בטו' בשבט לאחר ג' שנים
ריא"ז	אסורים עד טו' בשבט	מותר בא' בתשרי לאחר ג' שנים	מותר בא' בתשרי לאחר ג' שנים
רמב"ם	אסורים עד טו' בשבט	מותר בא' בתשרי לאחר ג' שנים	מונה ג' שנים מיום ליום
מאירי	אסורים עד טו' בשבט	מונה ג' שנים מיום ליום	מונה ג' שנים מיום ליום
רז"ה	אסורים עד טו' בשבט	אסורים עד טו' בשבט	אסורים עד טו' בשבט

מנא הני מילי (ששנות ערלה ורבעי נמשכין לאסור פירות החנוטים קודם חמשה עשר בשבט, לאחר שכלו שלשת שני ערלה)? אמר רבי יוחנן, ומטו בה (יש מטין ומכריעין בשמועה זו לאומרה...) משמיה דרבי ינאי, אמר קרא ובשנה הרביעית (וי"ו מוסיף על ענין ראשון, יהיה לכם ערלים אף בתוך שנה הרביעית) ובשנה החמישית (תאכלו את פריו מוסיף על ענין רבעי דסליק מיניה) פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה (כגון אם מיהרו פירותיו לחנוט ברביעית לפני שבט) ופעמים שבחמישית ועדיין אסורה משום רבעי (כגון פירות שחנטו בה קודם שבט טעונים חלול, אבל אם איחרה חניטתה עד לאחר חמשה עשר בשבט אין בהם איסור). **פסק הש"ע א.** ג' שנים הללו אינם נמנים מיום ליום, אלא הולכים בהם אחר שנות העולם שהוא מתחיל מתשרי, ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי. ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום, ופעמים שהם יתרים על ג' שנים. כיצד, נטע מקודם ט"ז באב, שנשאר עדיין מ"ד יום עד ר"ה תשרי, כיון שהגיע ר"ה תשרי עלתה לה שנה ומונה עוד שתי שנים. ואם נטע ביום ט"ז, ומיום ט"ז ואילך, מונה מראש חדש תשרי הבא ג' שנים שלמים. ולאחר ר"ה תשרי של שנה רביעית, כל הפירות שיחנטו בו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה, אף על פי שנגמרים אח"כ. והנחנטים בו מט"ו בשבט של שנה רביעית עד ט"ו בשבט של שנה חמישית, נקראים רבעי. ולאחר ט"ו בשבט של שנה חמישית הם חולין גמורים יו"ד (רצד,ד). מ"ש הש"ע ולא ל' יטם כדאיתא בסוגיא לעיל, 'ט"ז באב' הוא משום ימי הקליטה שהם יד' ימים כדאיתא בגמ' לקמן. **ב.** הא דאמרינן שלאחר ר"ה תשרי של שנה רביעית כל הפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה אף על פי שנגמרים אח"כ, דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלתה שכיון שעברו עליה מ"ד יום עלתה לה שנה, לפיכך החמרנו עליה בסופה, הא לאו הכי, לא. וי"א דלא שנא יו"ד (רצד,ה).

לימא (הא דקתני לעיל פחות משלושים יום לא עלתה לו שנה) דלא כרבי מאיר, דאי רבי מאיר הא אמר יום אחד בשנה חשוב שנה (**כתבו התוס'** השתא לא ידע הא דמסקינן לבסוף דל' לקליטה). **דתניא** פר האמור בתורה סתם בן עשרים וארבעה חדש ויום אחד דברי רבי מאיר (**הסבירו התוס'** סתם פר הכתוב בתורה הוא בן ג' שנים, ומה שדי בב' שנים ויום אחד, הוא משום שיום אחד בשנה חשוב שנה). רבי אלעזר אומר בן עשרים וארבעה חדש ושלשים יום [**ביארו התוס'** לר"א כל אותו יום ל' אין דינו לא כבן בקר ולא כפר ולכן אי אפשר להקריבו מידי דהוה אפלגם (כגם שנכנס לחולש הרלשון בשנתו השניה בחולין (כג.) **התוס' רש"ש** הגיה 'שכל לותו יוס לו כל ל' יוס דלשלטריך לו לרבויי. ולפיו, דברי התוס' קלי גם לר"מ **וע"ע בערוך לנר וברש"ש**) **אמנם** אפשר לומר שרק בפלגם יש לו דין זה שאין לו לא דין כבש ולא דין איל, שרק בו מצינו בפירוש כן, אך לגבי פר יתכן לומר שראוי כך להקרבה (**בילמר התוס' רש"ש** שנחשב כבן בקר על סוף יוס זה). **עוד כתבו התוס'** לא לכל מילי אמרינן דיום אחד בשנה חשוב שנה לר"מ, דיש דברים דאפילו מעת לעת בעינן כגון בדיניו של בן ט' ויום, בן יג' ויום בנדה (מה.) שאותו יום נצרך כדי להשלים שנותיו מעת לעת] שהיה רבי מאיר אומר כל מקום שנאמר עגל בתורה סתם בן שנה (דכתיב וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה) בן בקר (של שמיני למלואים, שנאמר קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת) בן שתים (שנאמר

קח לך עגל בן בקר ואיל לעולה תמימים, והכי תניא לה בתורת כהנים השוה בן בקר ואיל לעולה תמימים אף בשנים) פר (אפילו כתב פר בן בקר) בן שלש (לא נקרא פר בפחות משלוש שנים)?

אפילו תימא רבי מאיר, כי קאמר רבי מאיר יום אחד בשנה חשוב שנה בסוף שנה (כגון יום אחד בשנה שלישית, שהוא סוף הכשר שנותיו של פר) אבל בתחלת שנה (כגון שנה ראשונה של נטיעה, שהיא תחילת מנין שני ערלה) לא (אמר).

אמר רבא ולאו קל וחומר הוא, ומה נדה שאין תחילת היום עולה לה בסופה (שנאמר שבעת ימים תהיה בנדתה, תהא בנדתה כל שבעה, ולא תאמר מקצת יום שביעי ככולו, ותטבול ביום) סוף היום עולה לה בתחלתה [שאם ראתה סמוך לשקיעת החמה עולה לה יום זה בשבעה ימי נדה, ואינה צריכה למנות אלא ששה והוא, ובנדה דאורייתא קאמר, שאינה זקוקה לנקיים, שלא הצריכה תורה ספירת שבעה נקיים אלא לזבה, אבל לנדה אפילו ראתה כל שבעה ופסקה עם שקיעת החמה טובלת לערב. ומיהו, עכשיו החמירו בנות ישראל על עצמם להחזיקן בספק זיבות לטעון שבעה נקיים בלא דם, ואין יום שפוסקת בו עולה לה למנין שבעה, והרבה טעו בשמועה זו ללמוד מכאן לספור יום שפוסקת בו למנין שבעה נקיים, שהיו מפרשים סוף היום עולה לה בתחלתה, דסוף יום שפוסקת בו עולה לה ראשון לשבעה נקיים וזו מדת בנות כותיים הוא, ששנינו בהן (נדה לג.) יום שפוסקת בו סופרת למנין שבעה] שנים, שיום אחד עולה להם בסופו, [דף י ע"ב] אינו דין שיום אחד עולה בתחלתה (שנים הקצובין לכל דבר שיום אחד עולה להן בתחלת שנה אחרונה, בסוף שנים הקצובות לדבר **הקשו התוס'** זבה תוכיח שהיא איפכא מנדה שאין סוף היום עולה לה בתחילתה, היינו שיום ההפסק טהרה אינו עולה לה ליום ראשון לנקיים שזהו מנהג כותים, ואפ"ה תחילת היום עולה בסופה לר' יוסי בפסחים (פא.) דאמרינן מקצת היום ככולו **ותירצו** צ"ל דהאי ק"ו דהכא לרבנן ולא לרבי יוסי. **מיהו** אפילו לרבנן קשיא, דנהי נמי דלכי חזיא דם בשביעי לספירתה מטמאה למפרע מ"מ כיון דשריא לשמש לאחר טבילה מיד מדאורייתא אי לאו משום דאסרו רבנן שמא תבא לידי ספק, ע"כ עולה לה תחלת היום, דאי לאו הכי וספרה לה ז' ימים ואחר תטהר אמר רחמנא וליכא **ותירצו** דלא דמיא זבה להני דהא אימים נקיים קפיד רחמנא והיאך יעלה סוף היום והרי אין יום זה טהור דכבר ראתה, אבל תחלת היום דין הוא שיעלה בסופה דכל כמה דלא ראתה הרי הוא טהור]?

ואלא מאי (כמאן תוקמה למתניתא דלעיל, דאמר בנוטע פחות משלשים לא עלתה לו שנה) ר"א (תוקמה, בתמיה) שלשים ושלשים בעי (שלשים יום לקליטה, שתהא נשרשת בארץ, ושלשים יום לחשיבת שנה, וימי הקליטה אין עולין לה, דכמאן דמנח בביתא דמיא, כל זמן שלא קלטה) דתנן (דאין נטיעה קולטת בפחות משלשים יום) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה, ואם נטע והבריך והרכיב יעקור (לפי שקלטה בשביעית). רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת בשלשה ימים שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים שתי שבתות.

ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לדברי האומר שלשים (לקליטה) צריך שלשים ושלשים (**פירש רש"י** שלשים לקליטה, ושלשים לתוספת כר"א **ביארו התוס' את דבריו** דבעינן שלא תהא נקלטת בתוספת שביעית. **הקשה ר"ת ג' קושיות א.** אין משמע שלשון המשנה מדברת על תוספת שביעית אלא בקליטה **ב.** א"כ אפשר לפרש את הברייתא דלעיל כר"א כי היכי דבמתניתין דשביעית קתני ל' ומוקמי ליה בקליטה בלא שלשים של תוספת, ה"נ נימא דשלשים דברייתא דלעיל בשלשים של קליטה בלאו הנך של תוספת **ג.** לקמן (יג.) משמע דלא חיישינן במה שהשרישו בתוספת, וא"כ לכאו' אין להשוש שיקלט בתוך התוספת **על כן מפרש ר"ת** כך כוונת רב נחמן, לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית, צריך שלשים ושלשים לענין ערלה אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה אע"פ שנטעה באיסור בתוספת שביעית **ולעת הרמב"ם** שלף לענין שביעית מונים שלושים ושלושים. משום שהרואה יאמר שנטעו את המילן באיסור בשביעית. **והסביר המפרשים את דברי הרמב"ם** שמאחר שמונים את שנת השביעית כשנה הראשונה לענין ערלה, יטעו הרואים ויאמרו שנטעוה בשנת

השביעית עצמה. וכן היא דעת הריטב"א) לדברי האומר שלשה צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר שתי שבתות צריך שתי שבתות ושלשים יום. ואי נמי כרבי יהודה סבירא ליה שלשה ושלשים בעי?

אלא, לעולם (ברייתא דלעיל) רבי מאיר. וכי קאמר שלשים לקליטה (שתהא הנטיעה שלשים יום לפני ראש השנה כדי שתהא נקלטת ערב ראש השנה, וקא סבר רבי מאיר דלא יהיבנא לתוספת שלשים יום אלא יום אחד). אי הכי שלשים ואחד בעי (שתהא יום הקודם לראש השנה חשוב לשנה ראשונה של ערלה, כדקתני עלתה לו שנה)? קא סבר יום שלשים עולה לכאן ולכאן.

אמר רבי יוחנן ושניהן (רבי מאיר ורבי אלעזר) מקרא אחד דרשו, וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה (לסוף עשתי עשר חדש שהתחיל מבול לירד) בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ (חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ) רבי מאיר סבר מדאכתי יום אחד הוא דעייל בשנה וקא קרי לה שנה שמע מינה יום אחד בשנה חשוב שנה (**ביארו התוס'** דא"א לומר דשנה שנית למבול היתה ולא חשיב ליה שנה משום דאכתי לא עייל אלא יום א', דהכתיב קרא אחרינא וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ ולא כתיב בשתים ושש מאות אע"פ שנכנסו לה שלשים **והירושלמי** הביא ראיה נוספת לכך). ואידך (ר"מ) אי כתיב בשש מאות ואחת שנה כדקאמרת (דקרי ליה שנה) השתא דכתיב באחת ושש מאות שנה, שנה אשש מאות קאי, ומאי אחת אתחלתא דאחת קאמר.

ור"א מאי טעמא? דכתיב בראשון באחד לחדש, מדאכתי יום אחד הוא דעייל בחדש, וקא קרי ליה חדש שמע מינה יום אחד בחדש חשוב חדש. ומדיום אחד בחדש חשוב חדש, שלשים יום בשנה חשובין שנה. וחדש למנוייו (אחד מן המנויין שלו חשוב חדש, שהחדש נמנה בימים, דכתיב עד חדש ימים) ושנה למנוייה (חשוב שנה, והיא נמנית בחדשים, דכתיב לחדשי השנה). **פסק הרמב"ם** אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו, נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור שמיטה (ג,יא).

מכלל דתרוייהו (רבי מאיר ורבי אלעזר) סבירא להו בניסן נברא העולם (**פירש רש"י** דהא תרוייהו מודו שזו היתה תחלת שנה. **ולי נראה** דלא גרסינן ליה, דדלמא כר' אלעזר סבירא להו, והאי דראשון לאו ניסן אלא תשרי, ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים קרי ליה ראשון, ובסדר עולם תניא בהדיא דלרבי אליעזר האי בראשון תשרי הוא. **אמנם התוס' כתבו** ונראה דלעולם גרסי' ליה שמוכח שאין סוברים שמתשרי נברא, שא"כ שסוברים שבתשרי נברא, אולי כוונת הפסוק בעניין המבול לניסן שהוא ראשון לחדשים, והמבול עמד שנה וחצי, ולפי"ז אי אפשר לדייק שיום אחד בשנה חשוב שנה **וע"ע כפנ"י וכערל"נ**).

תניא רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם [הכוונה היא לבריאת האדם שהיתה ביום השישי, וכו ביום הוא קידש את החדש תשרי. כמבואר בתוס' לעיל (ח.) ולפי"ז יום ראשון לבריאת העולם היה כ"ה אלול] בתשרי נולדו אבות (אברהם ויעקב) בתשרי מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה (**פירש רש"י** בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון. **יש להקשות** הרי כל בני"מ ניתוניס בר"ה, מ"כ מה רבותא בלבר תירץ המיס חייס כיון שבינוניים תלויים ועומדים על יום"כ, ועובר דינו כבינוני, לכאורה היה ליך לילון ביום"כ, חילוק שכאן נשתנה הדין, ונגמר בר"ה) בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, [**דף יא ע"א**] בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים [ששה חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד **הסבירו התוס'** דרבי יהושע מודה בהא ברוב ספרים, ואע"פ שהתחילו המכות מניסן דמשפט המצרים י"ב חדש כדתנן (עדיות ב,י) מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי, היינו שרק לאחר ו' חודשים של מכות פסקה העבודה] בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. **רבי יהושע אומר** בניסן נברא העולם (**לפימ"ש קודם** היינו בריאת אדם הראשון) בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, בראש השנה

יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל.

תניא רבי אליעזר אומר מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ (תתכסה ותתלבש בדשאין) דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זָרַע עֵץ פְּרִי (שנגמר פריו) איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי, ואותו הפרק זמן רביעה היתה (כלומר, וראיה לדבר שבתשרי נברא העולם, שהרי לגשמים היו צריכין, ותשרי זמן רביעה היא) וירדו גשמים וצימחו, שנאמר וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ.

רבי יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנאמר וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ (ולא כתיב ותדשא הארץ) דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זָרַע... וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי (ולא עץ פרי גמור). איזהו חדש שהארץ מליאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן, (ראיה נוספת) ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה (שהרי מיד בבריאת העולם, הוצרכו כל היצורים להתרבות) שנאמר לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן... (בזמן שיתרועעו שבלים בניסן, אלמא ניסן זמן זיווג בהמה הוא).

ואידך (ר"מ) נמי, הא כתיב עץ עשה פרי (משמע שהאילן עליין לא התמלא פירות)? ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב (עושה פרי לדורות, ומיהו השתא עץ פרי הוו). ואידך (ר' יהושע) נמי, הא כתיב עץ פרי (משמע שהאילן כבר התמלא בפירות)? ההוא כדרבי יהושע בן לוי, דאמר כל מעשה בראשית בקומתן נבראו (והיינו עץ פרי ראוי היה לטעון פרי מיד) לדעתן נבראו (שאלם אם חפצין להבראות, ואמרו הן) לצביונן נבראו [**פירש רש"י** בטעם כל אחד ואחד, ובדפוס כל אחד **אמנם התוס' והריטב"א** הסבירו דצביונם לשון יופי כמו לעטרת צבי בישעיה (כח) דדרך בהמה חיה ועוף כשגדלים גדלים בנוי בכח בדעת ובקומה, וכל זה היה במעשה בראשית בתחלת יצירתם, וכל זה נלמד מהמילה 'צבאם'] שנאמר וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם, אל תקרי צבאם אלא צביונם (בטעם כל אחד ואחד, ובדפוס כל אחד).

יא.

רבי אליעזר אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנאמר וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג ירח שנולדו בו איתני עולם. מאי משמע דהאי איתן לישנא דתקיפי הוא? כדכתיב אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ, ואומר שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ (אלמא הם איתנים הם הרים, ואשכחן דנקראו אבות הרים, שנאמר...) ואומר קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת. מדלג על ההרים בזכות אבות (דילג את הקץ בשביל ההרים) מקפץ על הגבעות בזכות אמהות.

רבי יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו (אייר הוא) בירח שנולדו בו זיותני עולם (כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן, **אי נמי** זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה).

והכתיב בירח האתנים? התם דתקיפי במצות (שופר, יום הכיפורים וסוכה, לולב, וערבה, וניסוך המים). ואידך נמי, הכתיב בחדש זו? ההוא דאית ביה זיוא לאילני. דאמר רב יהודה האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי, אומר ברוך שלא חיסר מעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם.

מאן דאמר בניסן נולדו בניסן מתו. מאן דאמר בתשרי נולדו בתשרי מתו. שנאמר וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם. שאין תלמוד לומר היום, ומה תלמוד לומר היום, היום מלאו ימי ושנותי, ללמדך שהקדוש ברוך הוא יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש, שנאמר את מספר ימיך אמלא (**קשה לי**, שראינו שרב ככל הצדיקים לא נפטרים ביום שנולדו. **והסביר החזו"א** סימן קמ"ב סק"א שהכלל נאמר רק במקרים שחז"ל אמרו).

בפסח נולד יצחק מנלן? כדכתיב לַמּוֹעֵד אָשִׁוּב אֵלֶיךָ (ליום טוב הבא ראשון ולשרה בן, וכל מה

שאתה יכול להרחיק יום הבשורה מיום הלידה הרחיקם, כדי למצוא ימי עיבור הוולד בין שניהם, ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד, כשתאמר שנתבשר במועד זה ושתלד למועד הבא). אימת קאי, אילימא בפסח וקאמר ליה בעצרת בחמשין יומין מי קא ילדה, אלא דקאי בעצרת (חג שבועות) וקאמר ליה בתשרי (חג הסוכות) אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה, אלא דקאי בחג (הסוכות) וקאמר לה בניסן (בחג פסח) אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה? תנא אותה שנה מעוברת היתה [**כתבו התוס'** סוגיא דשמעתא (בתשרי התעברה ובפסח עולל ילחק) מוכח דבתשרי נמול אברהם אבינו, שבב"מ (פו:) אמר בשלישי של מילה באו אצלו מלאכים ואז נאמר לו למועד אשוב אליך כעת היה. **ובפרקי דר"א** נמי אמרינן דביוה"כ נמול אברהם אבינו. ולפי הפרקי דר"א מה שאמרו שבחג בישרו לו, לאו דוקא דשני ימים לפני החג הוה כיון דנמול ביוה"כ. ולמאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין, לא הוה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה, דכי מדלית נמי ימי טומאה טבלה נמי בליל חמישי לחג שהרי ב' ימים קודם החג נתבשרה, ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח, ורק כיון שבסדר עולם אמרינן דבט"ו בניסן נולד יצחק, נצרכנו לומר שהיתה שינה מעוברת. **אמנם יש מקומות החולקים על הגמ' כאן** וס"ל שבט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם, בט"ו בניסן באו מלאכים לבשרו, וכל הני לא ס"ל דלמועד אשוב אליך כעת היה אמועד ראשון אלא כלומר למועד כזה שהוא פסח וכן תרגם אונקלוס. **ותמהו התוס' לשיטה זו א.** היכי מקיים ההוא קרא שהקב"ה הבטיח לאברהם וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת (משמע שבניסן נלטוה) ואיך יתכן לומר שנצטוה בפסח ולא מל את עצמו עד תשרי והלא זריזין מקדימין למצות **ב.** הכתיב בעצם היום הזה (שם) משמע ביום שצוהו מל את עצמו. **ואומר ר"ת** שהם יסברו כר' יהושע שבניסן נברא העולם, ונצטווה על המילה בתשרי, ואכן שמגיע ניסן נחשב כבר לשנה אחרת, וזה מה שאמרו 'למועד הזה' והיינו המועד הבא אחר סוכות שהוא גם השנה החדשה]. סוף סוף, כי מדלי מר יומי טומאה [טומאת נדה, דקיימא לן (בב"מ פז.) שרה אמנו אותו היום פרסה נדה, לפיכך ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אבל לא העוגות שלשתה היא בטומאה] בצרי להו? אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר (נדה לח.) יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין (אלא לחדשים שלימים של שלשים יום) יולדת לשבעה יולדת למקוטעין, שנאמר (בלידת חנה את שמואל) וַיְהִי לִתְקֻפּוֹת הַיָּמִים, מיעוט תקופות שתים (כל 'תקופה' היא שלושה חדשים) ומיעוט ימים שנים (למדנו שילדה חנה את שמואל כעבור ששה חדשים ושני ימים).

בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה, מנלן? אמר רבי אלעזר אתיא פקידה פקידה, אתיא זכירה זכירה, כתיב ברחל וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל, וכתיב בחנה וַיִּזְכְּרֵהָ ה', ואתיא זכירה זכירה מראש השנה, דכתיב שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה. פקידה פקידה כתיב בחנה כִּי־פָקַד ה' אֶת־חַנָּה, וכתיב בשרה וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה.

בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, מנלן? דכתיב תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא... [**דף יא ע"ב**] עֵדוּת| בְּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ... (ביום זה שם פרעה על יוסף עדי זהב, כשיצא מבית האסורים למלוך על ארץ מצרים).

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, כתיב הכא וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם, וכתיב התם הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ.

בניסן נגאלו כדאיתא (בתורה בענין יציאת מצרים).

בתשרי עתידין ליגאל אתיא שופר שופר, כתיב הכא תקעו בחדש **שופר**, וכתיב התם בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַעַ בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל.

רבי יהושע אומר בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל. מנלן? אמר קרא לֵיל שִׁמֻּרִים ליל המשומר ובא (לגאולה) מששת ימי בראשית. ואידך, לילה המשומר ובא מן המזיקין [**ביארו התוס'** ורבי יהושע תרתי שמעת מינה דכולהו מודו דמשומר מן המזיקין כדמוכח (פסחים קט:) דתקון ד' כוסות ולא חייש אזוגות].

ואזדו לטעמייהו (ר"א ור' יהושע, דלר"א בתשרי נברא העולם, דמתשרי מתחילין מנין שני הדורות, לפיכך מבול על כרחך במרחשון ירד, ושנים עשר חדש היה, ובחדש השני בשבעה ועשרים שיבשה הארץ במרחשון היה לשנה הבאה, ובתשרי שלפניו חרבו המים מעל הארץ, שנעשית הארץ כמין גריד, ולא יבשה לגמרי, ובו התחלת שנת שש מאות ואחת שנה, כדכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש, והוא תשרי, ומדלא קרי ליה אחת ושש מאות עד השתא שמע מינה אין מנין

הדורות מניסן, שאם מניסן מתחילין למנותן היה לו לכתוב ותנה התיבה באחת ושש מאות שנה בחדש השביעי על הרי אררט, שכבר נתחדשה שנה מניסן, שהרי אותו חדש שביעי סיון היה, והוא שביעי להפסקת גשמים, כמו ששנינו בסדר עולם, וההיא רבי אליעזר היא, שכשאתה מונה משבעה עשר במרחשון מאה ותשעים יום, ארבעים לימי הגשמים, ומאה וחמשים שגברו על הארץ נמצאו כלים באחד בסיון, ואותו יום התחילו לחסור, שנאמר ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום והיו הלוך וחסור עד חדש העשירי והוא אב, שהוא עשירי לירידת גשמים, ובאחד באב נראו ראשי ההרים, בשני חדשים חסרו חמש עשרה אמה, שהיו ההרים מכוסים מים, שנאמר חמש עשרה אמה, למדת שחסרה אמה לארבעה ימים, והתיבה היתה משוקעת במים אחת עשרה אמה ולא היתה צפה על ראש ההר אלא ארבע אמות גובה, לפיכך נחה בשבעה עשר בסיון. **ולרבי יהושע** דאמר בניסן נברא העולם, וממנו מתחילין מנין שני הדורות ירד המבול באייר, ושביעי שנחה בו התיבה הוא כסליו, ולא מנה לך הכתוב חדוש שנה לפי שאין השנה מתחדשת אלא בניסן. **עוד ביאר רש"י** גלגל חמה עגול הוא, חציו למעלה מן הקרקע וחציו למטה מן הקרקע, ושנים עשר מזלות קבועין בו, וזה סדרן: טַלה שׁוֹר תַּאומים סַרטן אַריה בְּתולה מֹאזנים עַקרב קֶשת גְּדי דְּלי דָּגים. וסימניך: טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד, ששה מהן שקועין למטה, וששה מהם למעלה, וכשהגלגל מגלגל זה עולה מצד זה, והראשון שבצד האחר שוקע, וכן לעולם, ושתי שעות שוהה המזל בעלייתו, וכן שכנגדו בשיקועו, שיהו כולן משמשין בעשרים וארבע שעות של יום. ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות לאור הבקר מע"ק גד"ד למעלה בלילה, טש"ת סא"ב למטה. לאור הבקר מתחיל טלה לעלות ומאזנים לשקוע, לסוף שתי שעות טלה כולו עולה ומאזנים כולו שוקע, אחר שתי שעות מתחיל שור לעלות ועקרב לשקוע וכן כולן כל חדש ניסן, באייר שור מתחיל לשמש ביום כל ימי אייר, ובשתי שעות הראשונות גומר עלייתו, שניות תאומים, שלישית סרטן, רביעית אריה, חמישית בתולה, וששית מאזנים, וכן כולן, נמצא טלה עולה בשתי שעות אחרונות בלילה, וכל היום הוא שוקע (**הסביר הערוך לנר כוונת רש"י** פי' כיון שכלה לעלות משהגיע אור היום מיל מתחיל לשקוע עד שכלה שקיעתו לסוף היום) וכימה הוא זנב טלה, והמבול ביום ירד, ודרך נקב שתי כוכבים שנטלו מכימה, שהוא מזל שיש בו כוכבים הרבה, ומניין שהמבול התחיל לירד ביום שנאמר בעצם היום הזה בא נח, והוא מקטני אמנה היה, ולא נכנס לתיבה עד שירדו מים ודחקוהו ליכנס, שנאמר מפני מי המבול והוצרך לשנות סדר בראשית, והעלה זנב כימה ביום, ונטל שני כוכבים ממנו, ומעיינות מתמעטין בחמה ימות החמה, ופסקו הגשמים, ושינה סדר בראשית ונתגברו המעיינות ושטפם) **דתניא** בְּשִׁשָּׁת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ **רבי יהושע אומר** אותו היום (שהחל בו המבול) שבעה עשר באייר היה, יום שמזל כימה שוקע ביום ומעינות מתמעטין, ומתוך ששינו מעשיהן שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית, והעלה מזל כימה ביום, ונטל שני כוכבים מכימה, והביא מבול לעולם. **רבי אליעזר אומר** אותו היום (שהחל בו המבול) שבעה עשר במרחשון היה, יום שמזל כימה עולה ביום [שבמרחשון עולה עקרב בתחלת היום ואחריו קשת, נמצא טלה עולה בסוף היום **כתבו התוס'** שיש לגרום היפך מרש"י גרסינן במילתיה דרבי אליעזר גבי י"ז במרחשון ושינה הקב"ה עליהן מעשה בראשית והעלה כימה ביום, ובמילתיה דרבי יהושע גבי י"ז באייר גרם יום שמזל כימה עולה (**עיין במהרש"א ביאור** לדברי רש"י) דבניסן טלה עולה בתחלת היום ובשתי שעות עולה מזל טלה כולו ועוד 1/360 ממזל שאחריו (**רש"ש**) ויש שש מזלות אחרות כנגדן מע"ק גד"ד די"ב מזלות יש שקבועין בגלגל ששה למטה ששה למעלה והגלגל סובב וכשמתחיל האחד לעלות מתחיל שכנגדו לשקוע וכל חדש ניסן טלה עולה לאור הבקר או מראשו או מזנבו ומאזנים שוקע כנגדו ושור שאחר טלה משמש באייר וכל ימי אייר עולה בתחלת היום ועקרב שוקע כנגדו וכן הולך סדר כולם דכל אחד משמש חדש, ואמר בברכות (נח:) דכימה זנב טלה, וכיון דשור מתחיל לעלות באייר בתחלת היום מכלל דכבר טלה עולה כולו עד כימה הבא בזנבו, ובמרחשון עקרב עולה מתחלת היום מתחיל שור שכנגדו לשקוע ונמצא שכבר שקוע טלה כולו עם הבא בזנבו ולפי זה הסדר קיימי כימה ארישייהו (ב"מ דף קו:) היינו שבט ולא כמו שפי' שם בקונטרס דהיינו אדר, וגבי מרחשון גרסינן מעינות מתמעטין וגבי אייר מתגברין דאע"פ שרביעה ראשונה יורדת במרחשון מ"מ הכי אורחייהו כדכתיב (יהושע ג)] ומעינות מתגברים. **[דף יב ע"א]** ומתוך ששינו מעשיהם שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית, והעלה מזל כימה ביום, ונטל שני כוכבים, והביא מבול לעולם.

בשלמא לרבי יהושע (הסובר שהמבול התחיל בלילה בלייל) היינו דכתיב שני (בחלק השני) (שהרי אייר שני לחדשים) אלא לרבי אליעזר מאי שני (**ביארו התוס'** ואע"ג דלר"א בתשרי נברא העולם, דנהי דלענין השנים ראוי למנות ממנו, לענין מנין החדשים אין מונין ממנו לקרות מרחשון שני, דלחדשים ניסן ראשון)? שני לדין [שנגזרה גזירה (של המבול) עליהן בתשרי שלפניו]. בשלמא לרבי יהושע היינו

דשינה (דהעלה מזל כימה ביום, ועוד שינה לתגבורת מעיינות) אלא לרבי אליעזר מאי שינה? כדרב חסדא דאמר, רב חסדא ברותחין קלקלו וברותחין נידונו, ברותחין קלקלו בעבירה, וברותחין נידונו כתיב הכא וַיָּשֹׁבוּ הַמַּיִם, וכתיב התם וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה (וסתם חמה רותחת היא, כדכתיב וחמתו בערה בו היינו שהשינוי, שסתם מעיינות הם מוגנים וכלון הקב"ה הרתיח המעיינות).

תנו רבנן חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר (מונין שנות נח ובריאת עולם ושנות הדורות כרבי אליעזר, מונין מתשרי תחלת השנים, ולא משום דסבירא להו בתשרי נברא העולם, אלא דתשרי ראש השנה לשנים, ובניסן נברא העולם כדקתני) ולתקופה כרבי יהושע (כשמונין תקופת החמה והלבנה מונין מניסן, לומר שמניסן נבראו, ובתחלת ליל רביעי שמשה חמה בניסן, לפיכך אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבע רביעי היום (ר"ל כיון שתקופת ניסן החלה בתחילת ליל רביעי, א"כ לעולם תקופת ניסן תהיה באחת מרביעי היום) לפי שלעולם יום ורביע (30 שעות) בין תקופת שנה זו לתקופה שכנגדה לשנה הבאה [4 תקופות בשנה, כל תקופה מתחילה אחר חברתה (**שעות 7½ + 91 = 4/ 365¼**). **החישוב הוא כך: 91** יום הם 13 שבועות שלמים, אם כן נותרו 7.5 שעות יתרים לכל תקופה. השעות הנותרות לכל 4 התקופות הם (**30**=7.5×4). היינו יום נוסף ו 6 שעות. א"כ יולא תמיד שהתקופה של השנה הנוכחית תהיה 6 שעות אחר התקופה של השנה שקדמה לה)] וכן מולדות הלבנה מונין מולד ניסן ראשון בליל רביעי בתשעה שעות ושש מאות וארבעים ושנים חלקים). חכמי אומות העולם מונין אף למבול כרבי יהושע (כלומר למנין שנות הדורות מתחילין מניסן למנות, ומבול באייר ירד, על כרחך באחת ושש מאות בראשון שהרבו המים ניסן הוא, שהרי משפט דור המבול שנים עשר חדש).

'ולירקות (מעשר ירק לענין חדש וישן, שאין תורמין מירק הנלקט ערב ראש השנה על הנלקט אחר ראש השנה)' **תנא** לירקות ולמעשרות, ולנדרים (**כתבו התוס'** המשנה שלנו שלא נקטה 'לנדרים', משום שנדרים הוא לעניין סוף חלות הנדר, והמשנה מביאה דברים שהם ראש לתחילת שנה). לירקות מאי נינהו מעשר ירק, היינו מעשרות? **תנא** דרבנן וקתני (ושנה א"כ) דאורייתא [השמיעך שיש ראש השנה קבוע לענין חדש וישן במעשר ירק דרבנן, והדר תנא מעשר דגן שאף לו יום קבוע לחדש וישן שלו **כתבו התוס'** מדתנן לירקות יותר משאר כל פירות **משמע** דכל שאר פירות מעשרן דאורייתא, וכן משמע בריש מסכת מעשרות בירושלמי **אמנם** אין לומר כן משום שמוכח מכמה מקומות בש"ס שרק דגן תירוש ויצהר חייב במעשר מדאורייתא **ואת הירושלמי** ניתן ליישב [כן דעת רש"י והרלב"ן, אך הרמב"ם תרומות (ב,ו) כתב שתבואה וקטניות וכל הפירות חייבים במעשר מלאוריתא חוץ מן הירקות ופירות שאינם נאכלים לרוב בני"א]). ולית**ני** דאורייתא ברישא? איידי דחביבא ליה אקדמה. ותנא דידן (דתנא לירקות ולא תנא למעשרות) תנא דרבנן (ואשמועינן דיום קבוע לו) וכל שכן דאורייתא.

ולית**ני** (בברייתא **ועיין תוס'** לקמן) מעשר (מדוע שניו 'מעשרות' בלשון רבים)? אחד מעשר בהמה, ואחד מעשר דגן (**ביארו התוס'** שמעשר בהמה הוי כר"ש שהוא בתשרי **והקשו ב' קושיות א.** שיכלה הגמ' ליישב שמעשרות לשון רבים, לרבות כל סוגי המעשרות ראשון, שני, עני ולתרין אליבא דב"ע. **ב.** מדוע הגמ' מבארת לשון 'מעשרות' קודם ללשון 'ירקות', והלא בברייתא כתוב ירקות קודם. **לכן מתרצים התוס'** דלאו אברייתא פריך אלא אמתניתין קאי דקתני ולירקות, ובאה הגמ' להסביר למה נקטה 'ירקות' ולא מעשרות שכולל גם ירק וגם דגן ומסבירה שאם היתה נוקטת לשון מעשר היה משמע גם מעשר בהמה, ואח"כ הגמ' ביארה למה 'ירקות' לשון רבים). ולית**ני** ירק? תרי גווני ירק, דתנן ירק הנאגד (שדרכו באגודות) משיאגד (הוי גורנו למעשר, ואסור לאכול ממנו עראי עד שיעשר **ביארו התוס'** אבל לענין חדש וישן תלוי בלקיטה) ושאינו נאגד משימלא את הכלי (**ביארו התוס'** בסיפא קתני ואם אינו ממלא את הכלי משילקט כל צרכו).

תנו רבנן ליקט ירק ערב ראש השנה, עד שלא תבא השמש, וחזר וליקט [דף יב ע"ב] משתבא השמש (היינו בראש השנה **והתוס' בשם הירושלמי** העמידו שליקט בנרי. **הריטב"א ביאר** למיילי אחר ר"ה) אין תורמין ומעשרין מזה על זה (אשמועינן

דירק בתר לקיטה אזיל לענין מעשר, ואע״פ שגדל בשנה אחת, אם נלקט בשתי שנים הוי חדש וישן...) לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש. אם היתה שניה נכנסת לשלישית, שניה (מה שנלקט בשנה שניה של שמיטה) מעשר ראשון (ללוי) ומעשר שני, שלישית מעשר ראשון ומעשר עני.

מנא הני מילי (דבשלישית אינו נוהג בה מעשר שני)? אמר רבי יהושע בן לוי כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעְשֵׂר שנה שאין בה אלא מעשר אחד (מן המעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה). הא כיצד, מעשר ראשון (יתן כדרך שנתן עד הנה) ומעשר עני (יוסיף במקום מעשר שני) ומעשר שני יבטל. או אינו אלא אף מעשר ראשון נמי יבטל (ושנת המעשר חד קאמר)? תלמוד לומר וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם הקישו הכתוב לנחלה, מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר ראשון אין לו הפסק.

תניא נמי הכי כי תכלה לעשר... שנה שאין בה אלא מעשר אחד. הא כיצד, מעשר ראשון ומעשר עני, ומעשר שני יבטל. יכול אף מעשר ראשון נמי יבטל, תלמוד לומר ׳ובא הלוי׳ (למעשר ראשון) כל זמן שבא תן לו (והא בשנה שלישית כתיב מקצה שלש שנים), דברי רבי יהודה. רבי אליעזר בן יעקב אומר אינו צריך, הרי הוא אומר ואל הלוים תדבר ואמרת אלהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם, הקישו הכתוב לנחלה, מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר ראשון אין לו הפסק.

׳ולנדרים...׳ תנו רבנן המודר הנאה מחבירו לשנה מונה שנים עשר חודש מיום ליום. ואם אמר לשנה זו, אפילו לא עמד אלא בעשרים ותשעה באלול, כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה, אפילו למאן דאמר יום אחד בשנה אינו חשוב שנה לצעוריה נפשיה קביל עליה, והא אצטער ליה. ואימא ניסן? בנדרים הלך אחר לשון בני אדם (שאין אדם נודר אלא על לשון שהוא רגיל לדבר, ודרך בני אדם לקרות תשרי ראש השנה).

תנן התם התלתן (חילבה) משתצמח (אחר שנת צמיחתו הוא מתעשר, ולא אחר שנת לקיטתו) התבואה והזיתים משיביאו שליש (**הסביר הר״ן בשם הירושלמי** דהיינו, משעה שנשקלים שלשה גרעינים מהן כנגד גרעין אחד של תבואה שהתבשלה כל צרכה). מאי משתצמח משתצמח לזרעים (**פירש רש״י** שהזרע צומח בתוכו **אמנם התוס׳ עפ״י הירושלמי** ביארו שהשיעור הוא שהזרעים בשלים וגמורים, וניתן לזורעם ויצמיחו **התפארת ישראל** לחק שגם רש״י נתכוון לזה). התבואה [**פירש רש״י** דגן ותירוש קרויין תבואה, דכתיב ׳כתבואת גורן וכתבואת יקב׳ **הקשו התוס׳ על רש״י א.** שנינו ׳התבואה והזיתים משיביאו שליש׳ מוכח שזיתים אינם בכלל תבואה, אע״פ שגם זיתים נקראים ׳יקב׳ (**הסביר הרש״ש** נראה דר״ל כיון דילהר חייב ג״כ בתרומה א״כ ע״כ גם הוא נכלל בכאן דלמה יקיירנו, ועוד מקרא מפורש ׳והסיקו היקבים תירוש ויהר׳) **ב.** במעשרות (א,ב) שיעור ענבים משיבאישו וזה דלא כרש״י ששיעורם הוא בשליש **ואכן** יש לתת טעם מדוע שיעור ענבים יהיה חלוק מדגן ויצהר, והלא כולם נלמדים מאותו פסוק. ואין להקשות זה על שאר המינים המוזכרים במשנה, משום שחיובם מדברי סופרים **ותירצו** שיעור ׳משיבאישו׳, ושאר השיעורים המוזכרים במשנה הם סימן להבאת שליש, ורק בתבואה וזיתים, שאין להם סימן לזמן הבאת שליש, נקטה המשנה סתם ׳משיביאו שליש׳ **וכן משמע בירושלמי. עוד הקשו** איך לומדים כאן חיוב מעשרות משביעית והלא אינם שוים בדינם כלל, שהרי שיעור כל האילנות לשביעית וגם ענבים הוא החנטה, ואילו למעשרות שיעורם אחר כבמבואר במשנה. **ותירצו** שאכן כל השיעורים שבמשנה אינם נלמדים משביעית, ופשוט ששיעורם הוא שליש משום שקודם לזה אינם ראויים לאכילה, אך תבואה וזיתים ראויים לאכילה גם קודם הבאת שליש כדאמרינם שבת (פז:) פסחים (מב:) והוכיחה הגמ׳ שאם לעניין שביעית שיעורם הוא שליש, ואף שראויים לאכילה קודם לכן, כל שכן שלעניין מעשרות שיעורם הוא שליש, והוי כל שכן משום שמצינו שבשאר אילנות שיעור שביעית מוקדם יותר משאר מעשרות, שבשביעית השיעור הוא חנטה, ובמעשרות השיעורים הם עד שיגיעו לשיעורים המפורשים במשנה בירושלמי **דעת הריטב״א** שהזיתים מתעשרים אחר הנה שחנטו בה. ונראה מדבריו שאף בענבים הדין כן. והמשנה מדברת דוקא לענין עונת המעשרות. כלומר, הזיתים אינם נכנסים לעונת

המעשרות עד שיביאו שליש [ולפני שהביאו שליש מותר לאכול מהם אפילו אכילת עראי]. והזיתים (יצהר) משיביאו שליש (מתעשרין אחר שנה שהגיעו בו לשליש בישולם, אם שניה אם שלישית).

מנא הני מילי [אתבואה ואזיתים קאי, דמעשר דידהו דאורייתא, ומנלן דבתר שליש אזלי, דאילו ירק דאזיל ביה רבנן בתר לקיטה, ואילן דאזיל בתר חנטה מעשר דידהו מדרבנן, ולא מבעיא בהו מנלן, ולקמן (ר"ה יד.) מפרש בהו טעמייהו ירק משום דגייזו ליה כל שעתא והדר צמח, וגדל על מי גשמים של שנת לקיטתו אזיל ביה בתר לקיטה, אילן גדל על מי שנה שחנט בה, שעל ידי שרף שבא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין ובו נגמרין, ששרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד, וממנו גדל]? אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, ומטו בה משמיה דרבי יוסי הגלילי אמר קרא מִקֵּץ| שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת. שנת השמטה מאי עבידתיה בחג הסוכות (מאי עבידתיה לקרות חג הסוכות שבסוף שבע שנים שנת השמיטה הרי כבר יצאה השמיטה מראש השנה, וכבר נכנסת שמינית) שמינית היא, אלא לומר לך כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ראש השנה אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית (הכי קאמר קרא יש לך דבר שהוא של שמינית והוא אסור כשביעית, ואיזו זו תבואה שהביאה שליש, ולקמן פריך ממאי דבדעייל שליש קאמר **הקשו התוס'** הרי דין מנהג שביעית בשמינית נלמד בדף (ט.) מהפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' **ותירצו** מהפסוק 'במועד שנת השמיטה' היה נלמד רק לנהוג בתבואה דיני קדושת שביעית כגון איסור סחורה וביעור, אך לא היה נלמד לאסור את עבודת הארץ כחרישה וקצירה לצורך תבואה זו, לכן נצרך הפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' שממנו נלמד לאסור אף את עבודת הארץ).

אמר ליה רבי זירא לרב אסי [**דף יג ע"א**] ודלמא לא עייל כלל (ואפילו לא התחילו להתבשל בשביעית) וקאמר רחמנא תשמט ותיזיל (מלחרוש ולקצור) עד חג הסוכות? לא סלקא דעתך (דלשתעי קרא אלא כשהביאו שליש, דמוכח קרא אחרינא) דכתיב וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה (בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה). מאי אסיף אילימא חג הבא בזמן אסיפה הכתיב באספך (למה לי דכתב בחד קרא תרי זימני) אלא מאי אסיף קציר (והכי קאמר וחג אשר הוא באספך את מעשיך מן השדה, אסיף אשר אתה קוצר בו אינו משנה הנכנסת אלא משנה היוצאת, ולמדך כאן שקציר החג הולך אחר שנה שעברה **ביארו התוס'** אבל מכל מקום פשטיה דקרא חג הבא בזמן אסיפה) וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה, וקא קרי לה בצאת השנה (שהיא משנה היוצאת, אלמא תבואה אחר שליש).

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש (וכי בקיאין הן בטיב גידול התבואה לדעת שאין התבואה ראויה לקצור בחג אלא אם כן הביאה שליש בשנה שעברה)? אמר ליה לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא (לפקפק בשיעור חכמים) כל מדות חכמים כן הוא (מצומצמת) בארבעים סאה הוא טובל, בארבעים סאה חסר קורטוב [מדה קטנה מאד אחד משמונה בשמינית בלוג (5.4 סמ"ק עפ"י גר"ח נאה) **כתבו התוס'** ולאו דוקא דאפילו פחות מכאן ואפילו חסר טיפה אינו טובל, ומה שנקט 'קורטוב' מדה הפחותה נקט **אמנם בספר היכור לטהרה** כלל ב' ס"ב כתב שהטור ס"ל דוקא קורטוב ולא פחות מזה) אינו יכול לטבול בהן. כביצה מטמא טומאת אוכלין (וקים להו לרבנן שאין בית הבליעה מחזיק לא פחות ולא יותר מביצת תרנגולת, וכתיב בטומאת אוכלין 'מכל האוכל אשר יאכל' אוכל הנאכל בבת אחת) כביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין. שלשה על שלשה מטמא מדרס (שיערו חכמים שכשיעור הזה ראוי לישיבה) שלשה על שלשה חסר נימא אחת אינו מטמא מדרס.

הדר אמר רבי ירמיה לאו מילתא היא דאמרי (שהקשתי לומר, וקים להו רבנן בין שליש לפחות משליש, דודאי קים להו) דבעו מיניה חברייא מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו, אם תאמר

דעייל ביד נכרי (שנתבשל עד שלא באו לארץ) (ראשית) קְצִירְכֶם (ומשראוי לקצור היא קרויה קציר) אמר רחמנא, ולא קציר נכרי [**הקשו התוס'** כיצד אוסר הנכרי את תבואת הארץ, והלא הארץ ירושה היא לנו מאבותינו כדאיתא (ע"ז נג:) ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו **ותירצו** כיון שזרע הגוי, הוי שלו, ומה שמובא בגמ' בע"ז, שם מדובר באשרות שמדורות הראשונים, שלא נטע הגוי).

ממאי דאקריבו, דלמא לא אקריבו, לא סלקא דעתך, דכתיב וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח (מַצּוֹת וְקָלִוי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה) ממחרת הפסח (הוא יום הקרבת העומר, ממחרת יום הראשון של פסח) אכול, מעיקרא לא אכול, דאקריבו עומר והדר אכלי (**כתבו התוס' הקשה ר' אברהם אבן עזרא** הא ממחרת הפסח היינו ט"ו בניסן שהוא מחרת שחיטת הפסח הנשחט בי"ד כדכתיב 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה' וזה היה בט"ו **והשיב לו ר"ת** דה"ק קרא ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח כלומר מן הישן מצות, וקלוי דהוא חדש אכלו בעצם היום הזה דהיינו ט"ז דאקריבו עומר והדר אכול, וה"נ אשכחן ט"ז דאקרי בעצם היום הזה כדכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. **וא"ת** ואמאי איצטריך למכתב שאכלו מן הישן הרי פשוט שאכלו מצות בלילה הראשונה **י"ל** שמצד חיוב אכילת מצה בלילה הראשונה אינו נחשב כיון שדי באכילת כזית, ולכן הפסוק בא לומר שאכלו עוד מצות מן הישן אף שלא היו חייבים, כיון שפסק להם המן, ובא הפסוק לספר שבחו של המן שעד שלא פסק לא אכלו מן התבואה, משום שבמן היו חפצים יותר, אף שיכלו לאכול מן הישן כשעלו מן הירדן בעשור לחדש. **ומ"מ קשה על זה** שבתוספתא דסוטה ובקדושין (לח.) אמרינן שהיו מסתפקין במן שבכליהם עד ט"ז בניסן דכתיב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ שמע מינה משאכלו חדש פסק. **ולכן כתבו** די"ל דט"ז נמי קרי ממחרת הפסח לפי שהוא יום מחרת אכילתו דנאכל בליל ט"ו, ובאמת נחלקו בזה האמוראים בירושלמי).

מהיכן הקריבו [**כתבו התוס'** משמע דאי לא הקריבו היו אסורין כל היום, ודלא כמ"ד במנחות (סח.) דאף בזמן שבהמ"ק קיים האיר המזרח מתיר] אמר להן כל שלא הביא שליש ביד נכרי. ודלמא עייל ולא קים להו (מסקנא דמילתיה דרבי ירמיה הוא, ואי סלקא דעתך לא קים להו דלמא עייל ביד נכרי ולא הוה קים להו) אלא קים להו, הכא נמי (גבי תבואה הנקצרת בחג) קים להו (שהביאה שליש לפני ראש השנה).

ודלמא לא עייל כלל (בדקו עד שמצאו מתבואה עד שלא התחילה ליבשל כלל, וממנו הביאו) אבל היכא דעייל ריבעא בין שליש לפחות משליש לא קים להו? לא סלקא דעתך, דכתיב וְהָעֹם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, ואי סלקא דעתך דלא עייל כלל בחמשה יומי מי קא מליא, אלא מאי דעייל רבעא או דנקא (שישית), אכתי בחמשה יומי מי קא מליא? אלא מאי אית לך למימר ארץ צבי כתיב בה [מה צבי קל ברגליו מכל החיות אף ארץ ישראל קלה לבשל פירותיה מכל הארצות **ביארו התוס'** ובחמשה יומי קא מלו **והקשו** הא דאמר לעיל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה, הרי די בה' ימים **ותירצו ב' תירוצים א.** לענין שתהא ראויה לקצור אינה ממהרת להתבשל בחמשה יומי, אבל הכא לענין עומר דכתי' כרמל רך ומלא **ב.** אף שהתבשלה אחר ה' ימים, השאירו אותה בקרקע שתתבשל יפה כדמשמע בב"מ (עד:)] הכא נמי ארץ צבי כתיב בה.

מתקיף לה רבי חנינא, ומי מצית אמרת דהאי אסיף קציר הוא (דקאמרת דהאי אסיף יתירא, למידרשיה לשון קציר הוא) והכתיב (בעלמא) בְּאָסְפְּךָ מְגָרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ, ואמר מר בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר (למדך הכתוב לעשות סכך של סוכה בפסולת גורן ויקב כגון קשין וזמורות, דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, והאי חג האסיף נמי דקאמרת יתירא הוא, משום דכתיב גבי באספך את מעשיך, לאו יתירא הוא, אלא זהו שם החג על שם שהסוכה מסוככת בפסולת גורן ויקב, והוה ליה כמאן דכתב וחג הסוכות בצאת השנה באספך מעשיך בזמן שהאדם אוסף אל הבית תבואה שבשדות). אמר רבי זירא הא מילתא הואי בידן (היינו סבורין שנלמוד מכאן שהתבואה אחר שליש) ואתא רבי חנינא שדא ביה נרגא (לומר דהאי אסיף שפיר משתמע בלישנא דקרא, ולאו יתירא הוא).

אלא מנלן? כדתניא, רבי יונתן בן יוסף אומר וְעָשִׂתָ אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים, [**דף יג ע"ב**] אל תקרי לשלש אלא לשליש [שעשתה כשהיא בשליש בישולה (הסכיל התורה תמימה וטעם סמך

הלרשה לשלש לשליש, י"ל לקשה ליה בכלל המספר שלש שניש כאן, הא אין כאן רק שתי שניש שביעית ושמינית, מחג הסכות של שביעית (שהוא עת האסיף לתבואת השנה השביעית) עד חג הסכות של תשיעית (שהוא עת האסיף לתבואת השנה השמינית) ועל יסוד דיוק זה מלא הלוקש הזה לסמוך לרשתו **הקשו התוס'** ותימה דהדרא קושיא לדוכתיה דקאמר לעיל ודלמא לא עייל כלל וקאמר רחמנא תשמיט ותיזיל עד חג הסוכות **וי"ל** דהאי תנא לית ליה דרשה דלעיל]. **והא מיבעי ליה לגופיה (תשובה על מה נאכל בשנה השביעית)? כתיב קרא אחרינא וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד| הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת** (עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן).

תנן התם האורז והדוחן (מיני קטניות הן) והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרים לשעבר (במעשרות שנה שעברה, אם שניה מעשר שני ואם שלישית מעשר עני) ומותרין בשביעית (אם השרישו ערב שביעית לפני ראש השנה) ואם לאו אסורין בשביעית (דהתבואה והקטנית שגדלו בשביעית אסורין באכילה משום ספיחים) ומתעשרין לשנה הבאה (בשנת לקיטתן אם משאר שני שבוע היא שאינה שביעית).

אמר רבה, אמור רבנן אילן בתר חנטה [לקמן (טו:) **תנא** לה בפירקין אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט שהוא ראש השנה לאילנות מתעשר לשנה שעברה **בגמ' תלמודית ערך חנטה** מוכח שנחלקו ראשונים בבאורה **א.** יש מפרשים שהיא הוצאת פרי קטן וזה לאחר שהפרח נופל. **ב.** ויש מפרשים חנטה שיצא כעין פרח, והוא קודם שיצא הפרי כלל. **ג.** יש שכתבו שזמן החנטה הוא בהגיע הפרי לעונת המעשרות ומפרשים חנטה מלשון בישום] תבואה וזיתים בתר שליש, ירק בתר לקיטה [כדאמרן לעיל (יב.) ליקט ירק ערב ראש השנה] הני (קטניות) כמאן שוינהו רבנן (שהלכו בהן אחר השרשה)?

הדר אמר רבה מתוך שעשויין פרכין פרכין אזלי רבנן בתר השרשה [**פירש רש"י** מתוך שגורנן עשוי מעט מעט שאין נלקטין כאחד, אלא היום לוקטין ומפרכין מעט, ולמחר מעט, ונמצאו חדש וישן מעורבין יחד הנפרכין לפני ר"ה עם הנפרכין לאחר ר"ה, אם הולכין בהן אחר לקיטה כשאר ירק כשיהא מפריש מעשרותיו הוה ליה מעשר מן החדש על הישן ומן הישן על החדש, אזלי בהו בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה, שהרי בבת אחת זורעין אותן, ומעשר פירות האילן וקטניות וירק מדרבנן הן, ויכולת ביד החכמים לקבוע זמן לפי דעתם לכל אחד ואחד. לשון זה 'פרכין פרכין' נופל בקטניות, כדאמרינן (ביצה יב:). **הקשו התוס'** ותימה תינח מעשר דרבנן אלא שביעית דאורייתא הואי דינם בתר לקיטה כשאר ירק, היכי אזלינן בתר השרשה להתיר בשביעית כשהשרישו בששית **ותירצו ב' תירוצים א.** בשביעית בזמן הזה ורבי היא כדאמר (גיטין לו.) **ב.** יש לימוד לכך בת"כ, שהולכים בקטניות אחר השרשה מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסין אותן בשביעית (שכיון שהשריש קולס השביעית יש להם לין שיעית) ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית. יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת, ששה זורעים וששה אוספים ולא ששה זורעים ושבעה אוספים (שאם נזרע ולא נשרש, אין לאוספו בשביעית, לכיון שנשרש בשביעית, יש לו קדושת שביעית)].

אמר ליה אביי (ומה בכך אם ישן וחדש מעורבין) ויצבור גורנו לתוכו (כלומר באמצעיתו, שיהא הכל נבלל יחד יפה **הפירו התוס'** כלומר כיון דיכול לתקן, אמאי אזיל בתר השרשה, **והסיקה הגמ'** דרבנן סברי אין בילה. **הקשו התוס'** אכתי תקשי לר"ש שזורי דסבר יש בילה ואזיל בתר השרשה **ועוד** מאי קשיא ליה 'ויצבור גורנו לתוכו' נהי דמועיל לצבירת גורן לענין חדש וישן, לענין שניה הנכנסת לשלישית לא מהני, דשניה מעשר שני, שלישית מעשר עני, וכן חמישית הנכנסת לששית (**תילו הפנ"י והערוך לנר** שבזה, המיעוט בטל בכוב ולי רק במעשר אחד) **מ"מ** זה יכול לתקן שיפריש מעשר אחד ויחלל על מעות ויאכל המעות בירושלים והמעשר יחלק לעניים **ועוד** שבירושלמי משמע שמועיל צבירת גורן גם לעניין זה) ונמצא תורם מן החדש שבו על החדש שבו, מן הישן שבו על הישן שבו, מי לא (**ביארו התוס'** סיפא דההיא דהאורז והדוחן היא ומוסיף אדרבנן שאף בפול המצרי הולכין בתר השרשה) תניא (דסמכינן אבילה, לומר יפה נבלל, ונמצא תורם מן החדש לפי מה שיש חדש ומן הישן לפי מה שיש ישן) רבי יוסי בן כיפר אמר משום רבי שמעון שזורי פול המצרי (מין קטנית, ודרכן לזורען לירק ולזרע, והזורע לירק מתעשר אחר לקיטה, והזורע לאכול את זרעו תורת קטניות עליו, ומתעשר אחר השרשה, וזה...) שזרעו לזרע, מקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו השריש לאחר ראש השנה, אין תורמין

ומעשרין מזה (שמכירין בו שזרעוהו באחרונה) על זה (הנזרע בראשונה, ולא מן הראשון על האחרון) לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש. כיצד הוא עושה (דטורח לתת זה בעצמו וזה בעצמו) צובר גורנו לתוכו (יבלול אותו יפה לאחר שנתן מן הראשון בזוית זו, ומן השני בזוית זו, יחזור ויצברנו לאמצע הגורן, שיהא כולו כאחד) ונמצא תורם ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו, ומן הישן שבו על הישן שבו.

אמר ליה רבי שמעון שזורי קאמרת, רבי שמעון שזורי סבר יש בילה (יש לסמוך על הבילה, לומר שיש משניהן בתוך המעשר לפי החשבון) ורבנן סברי אין בילה (אין סומכין על כך, שיש לומר, לא נבלל יפה, ורובו של מעשר מן החדש או רובו מן הישן).

אמר שמואל הלכה כרבי יוסי בן כיפר שאמר משום רבי שמעון שזורי. מתקיף לה רבי זירא ומי אמר שמואל הכי, והאמר שמואל לכל אין בילה חוץ מיין ושמן [המערב יין חדש עם הישן, או שמן חדש עם הישן תורם ומעשר ממנו, ויש במעשר שניהם כפי החשבון, שדבר לח נבלל יפה, אבל יבש אין סומכין בו על הבילה **כתבו התוס'** והוא הדין מים לענין הזאה בזבחים (פ.)]?

אשתמיטתיה (לרבי זירא) הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי (ואף הקטניות לא הלכו בהן אחר השרשה, וכי אמר שמואל הלכה כרבי שמעון שזורי לא מטעמיה דאמר, דאלו רבי שמעון שזורי טעמיה משום בילה, וטעמא דשמואל משום דכוליה חדש הוא, שגדל ונגמר אחר ראש השנה **הסבירו התוס'** שגמר פרי אינו לקיטה, דזמנין דנגמר לפני ר"ה ונלקט אחר ר"ה. וכל ירק נמי הולכין בו אחר גמר פרי אלא דנקיט בכל דוכתי בתר לקיטה משום דלקיטה תכף לגמר פרי, אבל הני אין לקיטתן בגמר פרי שממתין להן עד שיתייבשו ואין לקיטתן כאחד דמתייבשין פרכין פרכין אבל גמר פרי כאחת ולכך מותר לעשר לשמואל אף על גב דסבר אין בילה. **ותמוה** ששמואל אינו סובר כאף תנא, שהרי בין ר' שמעון שזורי בין רבנן מודו דאזלינן בתר השרשה).

[דף יד ע"א] וצריכא (הני תלת דשמואל, הלכה כרבי שמעון שזורי, ולכל אין בילה, והכל הולך אחר גמר פרי) דאי אשמעינן הלכה כרבי שמעון שזורי (צובר גורנו לתוכו...) הוה אמינא משום דקסבר יש בילה, קא משמע לן לכל אין בילה. ואי אשמעינן לכל אין בילה הוה אמינא כרבנן סבירא ליה (ואין תורמין ממנו, ואין לו תקנה לחדש וישן שנתערבו אלא אם כן תורמין עליו ממקום אחר לפי חשבון, מחדש על החדש, ומישן על הישן) קא משמע לן הלכה כרבי שמעון שזורי [שלפסק לתלוס מתוך הגולן עצמו. **הקשו התוס'** הא ודאי כרבנן סבירא ליה טפי מר' שמעון שזורי, דרבנן דפליגי עליה בשביעית (ב,ט) סבירא להו דפול המצרי בתר לקיטה וטפי הוה ליה לשמואל לפסוק כרבנן דר"ש שזורי, שהרי גמר פרי קרוב ללקיטה יותר מהשרשה **ותירצו** י"ל דשמואל בא לפסוק כר"ש שזורי בכל דבר אפילו באורז ודוחן ופרגין ושומשמין שבזה חכמים אזלי בתר השרשה, ואילו שמואל בא להשמיענו שבכל הקטניות הולכים אחר גמר פרי, ובכולם אפשר לעשר חדש וישן, ובזה רק ר"ש שזורי פוסק כמותו, ולא מטעמיה, דטעמיה דר"ש משום דצובר גרנו דיש בילה ושמואל סבר אין בילה אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי]. ואי אשמעינן הני תרתי הוה אמינא קשיא דשמואל אדשמואל (הכא אמר שמואל הלכה כרבי שמעון דיש בילה, והכא אמר אין בילה) קא משמע לן הכל הולך אחר גמר פרי (למימרא דכוליה חדש הוא, והלכה כרבי שמעון, ולאו מטעמיה). ואי אשמעינן הכל הולך אחר גמר פרי הוה אמינא אפילו תבואה וזיתים נמי, קא משמע לן הלכה כרבי שמעון שזורי במאי דפליג (במיני קטנית אמר שמואל דמערבין הנשרשין לפני ראש השנה בנשרשין לאחר ראש השנה, ויהיב טעמא למלתיה משום דהולכין בהן אחר גמר פרי, אבל תבואה וזיתים אחר שליש). ולשמעינן הני תרתי (ומדאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי אשמעינן דהאי דקאמר הלכה כרבי שמעון לאו משום בילה, אלא משום דכוליה חדש, אבל בילה לית ליה, דאי אית ליה בילה אמאי אשמעינן הכל הולך אחר גמר פרי) לכל אין בילה למה לי? הא קא משמע לן, דליין ושמן יש בילה.

תניא רבי יוסי הגלילי אומר בְּאָסְפְּךָ מְגָרְנְךָ וּמִיְּקָבֶךָ (מכאן סמכו חכמים לקבוע זמן מעשר ירק דדבריהם אחר לקיטה, לאסמכתא בעלמא כל אסיף שלך יהא כתרומת גורן ויקב, שהלכה בהן תורה אחר שנה שהביאה שליש, הרי שהלכה בהן אחר שנה שגדלו במימיה, שהבאת שליש שלהן היא גדילתן, שמאותה שעה ראויה ליקצר בדוחק **הסביר התוס'** אסמכתא בעלמא דמעשר ירק דרבנן ועיקר קרא לפסולת גורן ויקב כדלעיל (יג.) לענין סוכה **א"נ** עיקר הדרשה משום שביעית שהיא מה"ת, וחכמים קבעו זמן מעשר ירק כזמנו בשביעית) מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על מי שנה שעברה, ומתעשרין לשנה שעברה, אף כל שגדילין על מי שנה שעברה מתעשרין לשנה שעברה (לכך הלכו באילן אחר חנטה, שכל גדילת פירותיו על ידי שהעלאת שרף האילן לפני חנטה הוא) יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה (והיינו שנת לקיטתן, שהרי גוזזין אותה והיא חוזרת וגדילה **הסביר בספר אוצר דוד** שההבדל בין פרי לירק, שפרי בזמן החנטה נחשב כנשלם אז, ומה שגדל אח"כ הוי גדל בכמות ולא בשלמות הפרי, משאי"כ ירק כל יום מתגדל באיכות. ומה שרש"י כתב 'שהרי גוזזין אותה והיא חוזרת וגדלה' הוי רק ראיה לכך שכל הזמן היא נשלמת ואינה דומה לפרי) ומתעשרין לשנה הבאה. רבי עקיבא אומר באספך מגרנך ומיקבך, מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על רוב מים (הם מי גשמים, שרוב זרעים גדילים על ידם) ומתעשרין לשנה שעברה, אף כל שגדילין על רוב מים מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדילין על כל מים (אף על שאובין, שדולין ומשקין אותן תמיד, כענין שנאמר 'והשקית ברגלך כגן הירק' סתם גן הירק דרכו בהשקאה) ומתעשרין לשנה הבאה.

מאי בינייהו? אמר רבי אבהו בצלים הסריסין (**פירש רש"י** שאין נעשין גדולין כשאר בצלים **אמנם התוס' בשם הירושלמי ביארו** בפ"ב דשביעית בצלים שלא עושים זרע **הרמב"ם בפיהמ"ש ביאר** שלא עושים פרחים לבנים) ופול המצרי (שזרעו לירק, דאי זרעו לזרע קטנית הוא, ולא הלכו בו אלא אחר השרשה) איכא בינייהו [כגון שמנע מהם מים ולא השקו שלשים יום לפני ראש השנה (**הסביר**

יד.

התפארת ישראל למהשקן תוך ל' יום כשהגיע ר"ה עדיין לחלוחית ההשקאה קיימת, והו"ל כהשקן בשביעית) ולקטן אחר ראש השנה, וכי הא מתניתין דתנן במסכת שביעית (פ"ב מ"ט) בצלים הסריסים... רבי יוסי הגלילי אית ליה הא מתניתין, דכיון דמנע מים שלשים יום לפני ראש השנה נמצאו גדילין על מי שנה שעברה, ולרבי עקיבא הרי גדילין על כל מים ומתעשרין להבא. **בפירוש רומיים מפרש איפכא** רבי עקיבא אית ליה הא מתניתין שמנע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשר לשעבר, ומפרש טעמיה בתלמוד ירושלמי, אמר רבי מנא מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה נעשו כבעל, כלומר, זמן חיובן למעשר בראש השנה דהם לא נסתפקו מכל מים, שהן מים שאובין, זה שלשים יום כי אם ממי גשמים יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונכנסו בתורת שדה הבעל ומסתפק במי גשמים, ומתעשרין לשעבר, דרכן של בצלים הסריסין ופול המצרי למנוע מהן מים שאובין פרק אחד לפני לקיטתן כדי להקשותן, לפיכך חילקום חכמים משאר ירקות, אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך, אפילו מנע מהן לא יצאו מדין ירק, ובטלה דעתו **כן פירשו** התוס'] דתנן בצלים הסריסין ופול המצרי שמנע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר, ומותרין בשביעית, ואם לאו אסורין בשביעית, ומתעשרין לשנה הבאה. **פסק הרמב"ם א.** האורז והדוחן והפרגין והשומשמין אף על פי שהשרישו קודם ראש השנה אין הולכין בהן אלא אחר גמר הפרי ומתעשרין להבא, וכן פול המצרי אף על פי שמקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתו לאחריו צובר גורנו לתוכו ותורם ומעשר מן הכל כאחד שהכל הולך אחר גמר הפרי. **וע"ע בראב"ד ובכס"מ** מע"ש (א,ח). **ב.** הבצלים הסריסים שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה... מתעשרין לשעבר, מנע מהם פחות מכאן אף על פי שהתחילו ליבש קודם ר"ה מתעשרין להבא מע"ש (א,ט). **הסביר הרדב"ז** בין אם תפרש דאתיא מתני' כריה"ג כדפרש"י, ובין אי אתיא כר"ע כדמשמע בירושלמי, מ"מ סתמא היא וקי"ל כסתם מתני'.

יד. – יד:

'באחד בשבט ראש השנה לאילן (ואין תורמין מפירות אילן שחנטו פירותיו קודם לכן על פירות האילן שחנטו לאחר מכאן **הסבירו התוס'** שדברי הגמ' הם גם לבית הלל שאמרו שר"ה לאילן הוא בטו' בשבט, אלא שנקטה הגמ' דברי התנא הראשון **עוד כתבו לבאר** שלומדים ללכת אחר זמן החנטה בשבט, ולא כמו תבואה בתשרי ממה שכתוב (י.) 'ובשנה הרביעית ובשנה החמישית' פעמים שברביעית ועדיין אסורים משום ערלה, והוא באופן שחנטו קודם ט"ו בשבט)' מאי טעמא? **אמר רבי אושעיא** הואיל ויצאו רוב גשמי שנה (שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין מעתה) ועדיין רוב תקופה (**רש"י גרס** רוב תקופת טבת) מבחוץ (עדיין רוב התקופה לבוא). מאי קאמר (ועדיין רוב תקופה מבחוץ, כל שכן דכיון דרוב תקופה מבחוץ עדיין לא הגיע זמן החנטה, ולא היה להם לקבוע ראש השנה עד אדר)? הכי קאמר אע"פ שרוב תקופה מבחוץ, הואיל ויצאו רוב גשמי שנה.

תנו רבנן מעשה ברבי עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט, ונהג בו שני עישורין [מעשר שני בשנה שניה, ומעשר עני בשנה שלישית, שהיתה שניה נכנסת לשלישית **הסבירו התוס' עפ"י הירושלמי** שהפריש ר"ע מעשר אחד למעשר שני ופדאו, ושוב חילק הפירות לעניים בתורת מעשר עני, שאין לומר שהפריש שני מעשרות ממש, שא"כ היו מעשרותיו מקולקלים, מדין מרבה במעשרות (**ביאר בהגהת התוס'** הכוונה שפירותיו מתקונים ומעשרותיו מקולקלים, כיון שלא חל שם מעשר אלא על השיעור, והיותר לא כיון להוציאו מדין טבל. **הקשה הטור אבן** ואני תמה מה ענין מרבה במעשרות לכאן, דמרבה במעשר היינו שמפרישים יותר מחלק עשירית למעשר כגון א' מה' מש"ה פירותיו מתוקנין ומעשרותיו מקולקלים, דאינו חל שם מעשר אלא על החצי והחצי הב' אין חל עליו שם מעשר והוא לא כיון להוציאו מידי טבל ע"י קריאת שם מעשר של איזה החצי אלא קרא עליו ג"כ שם מעשר וכיון דלא חל עליו שם מעשר ממילא נשאר בטבלו כדמעיקרא. אבל הכא בדר"ע שלקח שני עשיריות וקרא על אחד שם מעשר שני ועל א' שם מעשר עני והתנה אם הוא שנת מע"ש ואין נוהג מ"ע יהיה זה מע"ש על כל הט' חלקים אפי' על אותו חלק שקרא שם מ"ע, ואם הוא שנת מ"ע ואינו חל מע"ש על איזה וזה של מ"ע חל על הכל ואפילו על אותו חלק שקרא שם מעשר שני. **הריטב"א ביאר** שהקלקול בנתינת ב' עישורין הוא משום שמפחית השיעור של המעשר עני אחר שמפריש המעשר שני) **[דף יד ע"ב]** אחד כדברי בית שמאי (שאמרו נתחדשה שנה וכבר נכנסת שלישית משחשיכה) ואחד כדברי בית הלל (האומרין לא נתחדשה שנה עד חמשה עשר בו) רבי יוסי בר יהודה אומר לא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה (שני עישורין שנהג בה לאו משום ספק כבית שמאי ספק כבית הלל) אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה (משום ספק הלכה כרבן גמליאל דאמר אתרוג אחר לקיטה כירק, משום דדרכו ליגדל על כל מים והרי נלקט בשלישית, או שמא כרבי אליעזר דאמר אחרי חנטה הלכו בו כשאר אילנות, והרי חנט בשניה). **דתנן** אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים, ולירק בדרך אחד, שוה לאילן בשלשה דרכים לערלה, ולרבעי [**ביארו התוס'** משנה זו סוברת כמ"ד שנוהג דין רבעי בכל האילנות ולאו דוקא בכרם (**התוס' בקידושין ב:** כתבו שנוהג דין רבעי בכל האילנות מדרבנן ומשנה זו לכ"ע)] ולשביעית (**ביארו התוס'** עפ"י הירושלמי שחיוב שביעית נוהג גם בירק אלא ההבדל שבירק אזלינן בתר לקיטה לדיני שביעית, ואתרוג בתר חנטה. **הקשו התוס'** הטעם שבירק הולכים אחר לקיטה משום שגדל על כל מים, א"כ גם באתרוג יש ללכת אחר לקיטה, מאותו הפסוק המלמד על ירק 'באספך מגרנך ומיקבך' **ותירצו** שדרשה זו אינה אלא לירקות, וכמו שמצאנו שהופקעו שאר אילנות, מהדרשה (י.) 'פעמים שברביעית...'. **עוד הקשו** כאן מבואר שהולכים בירק לעניין שביעית אחר הלקיטה, ואילו במסכת שביעית מתבאר שהולכים בו אחר שנה שגדל בה **ותירצו** שמה שכתוב בכל מקום 'ירק בתר לקיטה' הכוונה אחר גמר פרי, שבד"כ הוא בזמן הלקיטה, והמשנה בשביעית מדברת בירק שנגמר גדולו בשישית, ולכן לא נוהג בו דין שביעית אף שנלקט בשביעית. **אמנם הקשו** משמע שאם היה דין האתרוג כירק היו הולכים בו אחר הלקיטה, אף שנגמר פריו בשנה הקודמת, שהרי לר' יוסי בדין זה הסתפק ר"ע באתרוגו אם לילך בו אחר הלקיטה אף שנחנט קודם שבט בשנה הקודמת, ובודאי נגמר פריו זה מכבר **ותירצו ב' תירוצים א.** שבאתרוג הגמר פרי תמיד בזמן הלקיטה, כיון שדרכו לגדול בכל עת. **ב.** אין דינו שונה, אלא שמדובר באתרוג שנגמר בישולו רק אחר שנה מחנטתו).

ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו (שאם חנטה בשניה ונלקטת בשלישית מתעשר כדת שנה שלישית כירק, לפי שאף הוא דרכו ליגדל על כל מים) דברי רבן גמליאל. רבי אליעזר אומר אתרוג שוה לאילן לכל דבר.

ומי עבדינן כתרי חומרי, והתניא לעולם הלכה כדברי בית הלל, והרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה, כדברי בית הלל עושה [בעלמא (עירובין ו:) פרכינן סיפא ארישא, ומשנינן כאן קודם בת קול, כאן לאחר בת קול]. מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל רשע, מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל עליו הכתוב אומר וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ [בעירובין מפרש לה במחלוקת אחת, שיש מקום שנוטין בה דברי בית שמאי להקל, ויש מקום שנוטין בה דברי בית הלל להקל, כגון כמה חסרון בשדרה שלא תטמא באהל, בית שמאי אומרים שתי חוליות, ובית הלל אומרים חוליה אחת, וכן לטרפה, נמצאו דברי בית שמאי מקילין בטריפה ואומר עד שתחסר שתי חוליות, ובית הלל מחמירין בה ומקילין לענין טומאה, לומר שכיון שחסרה חוליא אחת אינה מטמאה, והאוחז בזו קולי בית שמאי וקולי בית הלל רשע, שהרי דבריו סותרין זה את זה כדי להקל, והאוחז בחומרי שניהם כסיל בחשך הולך הוא, שאינו יודע להבחין על מי לסמוך, אבל בשתי מחלוקות שהקילו אלו בזו ואלו בזו אין כאן לא משום רשע ולא משום סכלות, דסבירא ליה בהא כבית שמאי ובהא כבית הלל **כתבו התוס'** אפילו יודע כמאן הלכה ומחמיר על עצמו, ולא בעי לשנויי דר"ע מספקא ליה הלכתא כמאן ועבד לחומרא, דמסתמא יודע היה דהלכה כב"ה (**לכאו' נראים** דברי התוס' כסותרים את עצמם, שאם נדקדק מתיבת 'אפילו' בדיק התוס' נראה שכל שכן שאם אדם מסופק בהלכה הוי הכסיל בחושך הולך, ומהסיפא של הדברים ברור, שאם מסופק מה ההלכה אין בזה משום והכסיל בחושך הולך וז"ל הגהות המלפה איתן 'עיין בספר בית הלוי שפי' דאפילו קאי על 'ומחמיר על עצמו' דודאי אם אינו יודע הלכה ומחמיר מחמת ספק לא מיקרי כסיל, רק אם יודע הלכה ומחמיר אפי' על עצמו ולא לאחרים מיקרי כסיל, אבל אם אינו יודע לא מיקרי כסיל אם מחמיר על עצמו, אבל לאחרים לא יחמיר אם אינו יודע ההלכה, כשחומרי סתרן אהדדי, מפני הרואים שילמדו להקל כשיראו שמחמיר בחד לד ויסברו שהוא בודאי, ויבואו להקל באידך לד, אומנם עיין תוס' נדה לו. דמשמע שאף לאחרים יכול לומר הלכה כתרי חומרי דסתרן, כשמסופק היאך הילכתא']. **אלא אי כבית שמאי** בקוליהון ובחומריהון (אי לענין טומאה לא חשיב לה חסרון בחוליא אחת לענין טריפה נמי לאו חסרון הוא) אי כבית הלל בקוליהון ובחומריהון (והך דרבי עקיבא נמי סתרן אהדדי, דקא חשיב ליה שניה וקא חשיב ליה שלישית)? רבי עקיבא גמריה אסתפק ליה (כבית הלל בעא למעבד) ולא ידע אי בית הלל באחד בשבט אמרו אי בחמשה עשר בשבט אמרו.

'רבי יוסי בר יהודה אומר לא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה' באחד בשבט כבית שמאי נהג בה (לר' יוסי בר יהודה דאמר משום דנהג בה מנהג רבן גמליאל עישרה במעשר עני כדין שלישית, אם כן כבית שמאי סבירא ליה, דנתחדשה שנה היום, דאי כבית הלל לקיטתה וחנטתה בשנה אחת הוה)? **אמר רבי חנינא ואיתימא רבי חנניא** הכא באתרוג שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר דאידך שבט (דאשתקד, שהאתרוג דר באילנו שתים ושלש שנים, ובט"ו בשבט דאשתקד נכנסה שנה שלישית, ועדיין לא יצאת שלישית, נמצאת שחנטה בשניה ונלקטה בשלישית) עסקינן, ובדין הוא אפילו קודם לכן (דאם לקטה קודם לכן או בכסליו או בטבת נמי הוה נוהג בה שני עישורין, משום מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר) ומעשה שהיה כך היה. **רבינא אמר** כרוך ותני, לא אחד בשבט היה, אלא חמשה עשר בשבט היה, ולא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה.

אמר רבה בר רב הונא השתא דאמר רבן גמליאל אתרוג אחר לקיטתו עישורו כירק, ראש השנה שלו תשרי (כדין ירק, ולענין מעשר קאמר). **מיתיבי** רבי שמעון בן אלעזר אומר ליקט אתרוג ערב חמשה עשר בשבט עד שלא תבוא השמש, וחזר וליקט משתבוא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה, לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש. היתה שלישית נכנסת לרביעית, שלישית מעשר ראשון ומעשר עני, רביעית מעשר ראשון ומעשר שני. [דף טו

ע"א] מאן שמעת ליה דאזיל בתר לקיטה רבן גמליאל (אלמא רבי שמעון בן אלעזר כרבן גמליאל סבירא ליה) וקתני שבט? אלא, אי אתמר הכי אתמר אמר רבה בר רב הונא, אף על גב דאמר רבן גמליאל אתרוג אחר לקיטה כירק, ראש השנה שלו שבט.

מאי שנא התם (הכרייתא דף יב.: המדברת על ירק) דקתני אם היתה שניה נכנסת לשלישית, ומאי שנא הכא (הכרייתא כאן המדברת על אתרוג) דקתני אם היתה שלישית נכנסת לרביעית? מלתא אגב אורחיה קמ"ל דאתרוג קשיא ליה ידא (קשה לעץ האתרוג ידים ממשמשות בו) ואיידי דממשמשי ביה כולי עלמא בשביעית, לא טעין פרי עד תלת שנין.

בעא מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי אתרוג, ראש השנה שלו אימתי? אמר ליה שבט. שבט דחדשים (של לבנה) או שבט דתקופה (חמה, לסוף שלשים של תקופת טבת נכנס שבט של חמה **ביארו התוס'** שאין הקושיא רק על אתרוג, אלא גם על המשנה, היינו, אף על שאר אילנות שראש השנה שלהם שבט)? אמר ליה דחדשים (**ביארו התוס'** דאף על גב שבישול הפירות הולך אחר החמה שנאמר 'ממגד תבואות שמש' ה"נ כתיב 'ממגד גרש ירחים' וגם ישראלים מונין ללבנה).

בעא מיניה רבא מרב נחמן, ואמרי לה רבי יוחנן מרבי ינאי היתה שנה מעוברת, מהו (אימתי ראש השנה, שבט הסמוך לטבת, או אדר הראשון שהוא במקום שבט)? אמר ליה הלך אחר רוב שנים (מי ששמו שבט).

אמר רבה אתרוג בת ששית (שחנטה בששית) שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר (לקמיה מפרש טעמא דכולה מילתא) ופטורה מן הביעור. ובת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה במעשר, וחייבת בביעור.

אמר ליה אביי בשלמא סיפא לחומרא (הא לא הוה קשיא לי, דאמינא ספוקי מספקא לך אי אזלינן באתרוג בתר חנטה לענין שביעית, או בתר לקיטה כמו במעשר, ואזלת לחומרא, דשביעית דאורייתא היא וספיקא דאורייתא לחומרא **הקשו התוס'** תימה מאי חומרא הרי קולא היא לענין מעשר וחומרא לענין שביעית **ותירצו** שמה שהוא קולא לעניין מעשר, הוא כיון שהחמרת עליו לחייבו בביעור ובהפקר, נגזרת לכך שהפקר פטור ממעשר) אלא רישא, פטורה מן הביעור (דקולא הוא) אמאי דאמרינן זיל בתר חנטה (אשמעת לן בה דלא מספקא לך, ומסקנא דרישא וכולה סיפא חד טעמא הוא, דפשיטא לך דבתר חנטה אזלינן) אי הכי (דלא מספקא, ולא נהגא שביעית באתרוג בת ששית) תיחייב במעשר (דלאו הפקר הוא)? אמר ליה יד הכל ממשמשין בה (נהי דלא מחייב לאפקורה דלא נהגא בה שביעית, מיהו כל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית, ואין אתרוג זה נשמר בה לבדו, ועל כרחו הכל ממשמשין בו, והפקר פטור מן המעשר), ואת אמרת תיחייב במעשר (בתמיה).

ורב המנונא אמר בת ששית שנכנסת לשביעית לעולם ששית (חייב במעשר, דכיון דשביעית לא נהגא בה, ולאו הפקרא דמלכא היא משמוש יד הכל שבה אינו אלא גזל, ואין הפקר כזה פטורה מן המעשר) ובת שביעית הנכנסת לשמינית לעולם שביעית.

מיתיבי, רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון אתרוג בת ששית שנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר, ופטורה מן הביעור, שאין לך דבר שחייב במעשר אלא אם כן גדל בחיוב ונלקט בחיוב (**ביארו התוס'** כוונת הגמ' לפוטרו ממעשרות מדין הפקר כרבה לעיל, כיון שיד הכל ממשמשת בו, אך ודאי שלשאר דיני מעשר, אין צריך הנטה ולקיטה בחיוב די בחנטה לבד) ובת שביעית שנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור שאין לך דבר שחייב בביעור אלא אם כן גדל בשביעית, ונלקט בשביעית (דכי כתיב לבהמתך ולחיה אשר בארצך דילפינן מינה ביעור בשביעית כתיב, ולא בשמינית). רישא קשיא לרב המנונא (שהרי לדבריו אע"פ שיד הכל ממשמשין באתרוג, אין זה הפקר הפוטר מן המעשר מפני שהוא גזל) סיפא קשיא בין לרבה בין לרב המנונא (דהא תרוייהו בתר חנטה אזלי

בשביעית, ובת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור, דהא לא פליג רב המנונא אדרבה אלא בבת ששית שנכנסת לשביעית **הקשו התוס'** וא"ת ומאי קשיא הא כולהו תנאי פליגי אדר"ש בהא, דהא מילתא דפשיטא דבכל דוכתי בין למעשר בין לשביעית אילן בתר חנטה ירק בתר לקיטה תבואה וזיתים בתר שליש **ועוד קשה** שבפסחים (נא:) שחייב ר"ש בשביעית ספיחין שגדלו בשביעית אף שנלקטו בשמינית, ולא הצריך שגדל ונלקט בחיוב **ותירצו** ב' תירוצים **א.** מה שצריך הכא 'גדל ונלקט בחיוב' לא אמרו ר"ש לכל דיני שביעית, אלא רק לדין ביעור **ב.** כאן מדובר רק באתרוג מטעם כלשהו, אך בשאר פירות מודה שאי"צ שניהם בחיוב).

תנאי היא, **דתניא** אמר רבי יוסי, אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטתו למעשר. ורבותינו נמנו באושא ואמרו אחר לקיטתו, בין למעשר בין לשביעית. שביעית מאן דכר שמיה (דקאמר דאימנו עלה רבותינו, אלמא איכא מאן דפליג)? **[דף טו ע"ב]** חסורי מחסרא והכי קתני אתרוג אחר לקיטתו למעשר (לענין חדש וישן, ולענין שניה נכנסת לשלישית) ואחר חנטה לשביעית (בין להפקר בין לביעור כשאר אילנות). ורבותינו נמנו באושא אחר לקיטתו, בין למעשר בין לשביעית (ורבה ורב המנונא סבירא להו כאבטולמוס, דאמר בתר חנטה לשביעית, הלכך: בת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור, ובת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן הביעור, דאזיל בתר חנטה, ומיפלג פליגי רבה ורב המנונא במילתיה דאבטולמוס בהא, רב המנונא סבר כיון דפטורה מן הביעור חייבת במעשר דלאו הפקרא דמלכא היא, ורבה סבר סוף סוף יד הכל ממשמשין, ומודה אבטולמוס דפטורה מן המעשר).

איתמר, רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית לעולם ששית (חייבת במעשר, ופטורה מן הבעור). **כי אתא רבין אמר רבי יוחנן** אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר (אפילו לא גדלה בששית אלא מעט, ורובה גדלה בשביעית עד שנעשית ככר) חייבין עליה משום טבל (דבתר חנטה אזלינן). **פסק השו"ע א.** הירק, בשעת לקיטתו עישורו, כיצד, אם נלקט ביום ר"ה של שלישית, אף על פי שבא לעונת המעשרות ונגמר בשניה, מפרישין ממנו מעשר עני. ואם נלקט ברביעית, מעשר שני. וכן האתרוג, בלבד משאר פירות האילן, הרי הוא כירק והולכין אחר לקיטתו, בין למעשר בין לשביעית. כיצד, אם נלקט בשלישית אחר ט"ו בשבט, מפרישין ממנו מעשר עני אף על פי שנגמרה בשניה. וכן אם נלקט ברביעית קודם ט"ו בשבט, מפרישין ממנו מעשר עני. נלקט בחמישית אחר ט"ו בשבט, מפרישין ממנו מעשר שני. ואף על פי שהולכין אחר לקיטתו, אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפי' היתה כזית ונעשית ככר, חייבת במעשרות יו"ד (שלא,קכו). דברי הש"ע מבוססים על פסקי הרמב"ם מע"ש (א,ה–ו) והתחבטו האחרונים בביאור הדברים, וכיון שמקורי הרמב"ם לרש"ש תמה על ביאורו של הכס"מ, וכן ראיתי שהאחרונים נדו מפירושו, אנקוט דברי הרדב"ז וזתכ"ד פסק הרמב"ם כרבותינו דאושא דאתרוג אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית ואמרינן עלה איתמר רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפי' כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל. ולכאורה משמע דרבי יוחנן ור"ל כרבי יוסי בן אבטולמוס שהעיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטתו למעשר ואחר חנטה לשביעית וא"כ קשיא על רבינו איך פסק כרבותינו דאושא דאזלי בתר לקיטה לשביעית וכרבי יוחנן ור"ל דאזלי בתר חנטה לשביעית וזו היא השגתו של הראב"ד ז"ל אבל כד מעיינת בה שפיר תשכח דלאו הכי הוא, דלא מסתבר דרבי יוחנן ור"ל פליגי על מה שנמנו באושא אלא אתו לפרושי דהא דנמנו באושא דאתרוג בתר לקיטה לשביעית היינו דוקא להחמיר דנוהג באתרוג זה כל חומרי שביעית לאפוקי מדרבי יוסי דאמר בתר חנטה לפטור אותו מדין שביעית אבל לדון בו דיני שביעית להקל לא נמנו על זה וזהו שאמרו רבי יוחנן ור"ל בת ששית שנכנסת לשביעית לעולם ששית ונוהג בו כל דיני ששית להחמיר והרי הוא טבל כללא דמילתא דאזלינן באתרוג אחר חנטה ואחר לקיטה להחמיר... ודוק ותשכח שעלו דברי רבינו כהוגן וכשורה בלא בלבול ושבוש. **ב.** אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה, ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו, ואם תרם, אינה תרומה, שנאמר 'שנה שנה'. ליקט ירק

ערב ר"ה עד שלא בא השמש, וחזר וליקט אחר שבא השמש, אין תורמין מזה על זה, שזה חדש וזה ישן. וכן אם ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט עד שלא בא השמש, וחזר וליקט אתרוג אחר משבאה השמש, אין תורמין מזה על זה, מפני שאחד בתשרי ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות, וט"ו בשבט ר"ה למעשרות האילן יו"ד (שלא,נז).

תנו רבנן אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט מתעשר לשנה שעברה, אחר חמשה עשר בשבט מתעשר לשנה הבאה. אמר רבי נחמיה במה דברים אמורים באילן שעושה שתי בריכות בשנה. שתי בריכות סלקא דעתך (**פירש רש"י** אין לשון זה נופל אלא בעופות, כדתנן הלוקח פירות שובך מפריח הבריכה ראשונה **כ"כ התוס'** בתרוץ ראשון, בתירוץ שני כתבו שיתכן שהקושיא 'וכי אילן טוען פירות פעמיים' ומה שמצאנו בעירובין (יח.) שהדיופרא עושה פעמיים, אינו קושיא כיון שאין זה מצוי בשאר אילנות)? **אלא אימא** כעין שתי בריכות (שאין פירותיו נגמרין כאחת, כגון תאנים, כדאמרן גבי קטניות, מתוך שעשויין פרכין). אבל אילן העושה בריכה אחת (שפירותיו נלקטין כאחד בתר לקיטה אזלינן בהו) כגון דקלים וזיתים וחרובין (**ביארו התוס'** בחנם נקט זיתים דמודה בהו ת"ק דתבואה וזיתים אחר שליש ולא אחר חנטה) **אף על פי שחנטו** פירותיהן קודם חמשה עשר בשבט מתעשרים לשנה הבאה (דאזלינן אחר לקיטה).

אמר רבי יוחנן נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה (**ביארו התוס'** לאו דוקא נקט חרובים דהוא הדין דקלים וזיתים וכל אילנות העשויות בריכה אחת בשנה, מדפריך ליה ריש לקיש מבנות שוח. **וא"ת** והא בנות שוח מפרש בברכות (מ:) תאיני חיורתא ובשבת (סח.) מובא שאין לקיטתו כאחד **ותירצו** שהגמ' בשבת דיברה בסתם תאנים, ואף שבפ"ק דפאה (מ"ה) חשיב אילנות שלקיטתן כאחד ולא חשיב בנות שוח, שמא תנא ושייר).

איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן בנות שוח [**כתבו התוס'** בברכות (מ:) ביאר ר' יוחנן תאיני חיורתא, ופרי גרוע הוא כדמשמע בריש דמאי דלא נחשדו עליהם עמי הארץ וכן משמע בע"ז (יד.) דאמרינן גבי שביעית הוסיפו עליהן מוכסין ובנות שוח, אבל מעיקרא לא נהגו בהם שביעית שלא היה חשוב בעיניהם. **וקשה** שבשבועות (יב:) משמע שהוא פרי חשוב גבי מותרות קיץ למזבח כבנות שבע לאדם כל שאוכלין אותו בקינוח סעודה, והיינו בנות שוח דאמרינן בבראשית רבה גבי עץ שאכל אדם הראשון דקרו ליה בנות שוח לפי שגרמו שוחה לאדם ואיכא דקרו ליה בנות שבע לפי שגרמו שבעת ימי אבילות. **עוד הקשו** דהגמ' בברכות ביארה שבנות שוח הם תאנים לבנות, ואילו בנדרים (כז.) מבואר שאינם לא תאנים לבנות ולא תאנים שחורות **ותירצו** דשלשה מיני תאנים 'סתם תאנים' הן שחורות ולבנות 'בנות שוח' הם תאנים לבנות ורעות 'ובנות שבע' הן תאנים חשובות ואינן לא שחורות ולא לבנות, ומהן אכל אדם הראשון **עוד כתבו** שאותו מין בנות שוח הגרוע נקרא 'מוכסין בנות שיח, והוכיחו כן מבכורות (ה.)] **שביעית שלהן שניה (שביעית שלהן נוהגת בשנה שניה של שמטה) מפני שעושות לשלש השנים (פירות החונטים בה בשביעית אין נגמרין עד שנה שניה של שמטה, ואנן בתר חנטה אזלינן, ונהגא בהו שביעית)? אישתיק.**

אמר ליה רבי אבא הכהן לרבי יוסי הכהן אמאי אישתיק, לימא ליה (ר' יוחנן לריש לקיש) **אמינא לך אנא רבי נחמיה, ואת אמרת לי רבנן.** (ענה רבי יוסי הכהן רבי יוחנן לא ענה כך) **משום דאמר ליה** (כך היה אומר לו ריש לקיש, וכי...) **שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה** (שהוא יחיד. והלא, יחיד ורבים הלכה כרבים **כתבו התוס'** עדיפא מיניה הוה ליה לאקשויי דרבי יוחנן אית ליה הלכה כסתם משנה). (חזר ושאל רבי אבא הכהן) **ולימא ליה** (הרי רבי יוחנן יכל לענות ולומר לריש לקיש) **קאמינא לך נהגו** (העם כרבי נחמיה) **ואת אמרת לי** (ואילו אתה שואל אותי ממשנה שמוכח שהעם עשו) **איסורא** (הלא גם אני מודה בכך שאסור לעשות כך, אלא העם הם שנהגו כך, ואין מוחין בהם, ענה רבי יוסי הכהן רבי יוחנן לא ענה כך, משוש...) **דאמר ליה** (ריש לקיש היה יכול לענות ולומר לו) **במקום איסורא, כי נהגו שבקינן להו** (**הסבירו התוס'** שכוונת הגמ' בלשון תימה, לשון 'נהגו' משמע בתענית (כו:) שלכתחילה לא יעשה, ואם עשה לא מחזירים אותו, וא"כ הגמ' כאן מקשה דכיון שהלכה כרבנן, ויש איסור בדבר, וכי יש להשאירם במנהגם. **אמנם** בפסחים (קג.) משמע שלשון נהגו משמע אף לכתחילה **ושם ביארו** שיש לחלק בין המקומות שהמושג 'נהגו' בהתאם למילת 'הלכה' הוא שבדיעבד אין מחזירין, אבל אם מופיע רק מילת נהגו משמע שאף לכתחילה. (שאל רבי אבא הכהן) **ולימא ליה** (רבי יוחנן יכל לענות לריש לקיש ולומר לו) **כי**

אמינא לך אנא מעשר חרובין (שהוא) דרבנן, ואת אמרת לי שביעית דאורייתא? (על טענה זו לא מצא רבי יוסי הכהן תשובה) אלא אמר רבי אבא הכהן תמיהני אם השיבה ריש לקיש לתשובה זו (אם טען ריש לקיש טענה זו כדי לדחות את דברי רבי יוחנן). אם השיבה, הא אותבה? אלא אימא אם קיבלה רבי יוחנן (והאי דאישתיק משום דלא ידע להשיב) אם לא קיבלה (והאי דאישתיק משום דלא איכפת ליה, דלא דמי מעשר פירות האילן דרבנן לאחמורי ביה כשביעית דאורייתא). **פסק הרמב"ם** והחרובין אף ע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין להבא, הואיל ומתעשרות מדברי סופרים, יראה לי שאין הדברים אמורין אלא בחרובי צלמונה וכיוצא בהן שאין ראויין למאכל רוב האדם, והן הן שמתעשרות מדברי סופרים, אבל שאר החרובין יראה לי שהן כשאר פירות האילן. **השגת הראב"ד** אין סברתו נכונה שלא חילקו בגמרא דר"ה אלא בין מעשר לשביעית אבל בין פירות לפירות לא חלקו (**ביאר הכס"מ** כוונת דבריו דאיכא מ"ד התם אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור) ואם כדבריו מה ענין בנות שוח אצל חרובי שיטה וצלמונה שהן פסולת מינן ועוד אני אומר דחרובי שיטה וצלמונה פטורין הן לגמרי, אבל כל פירות האילן מדבריהם חוץ מתירוש ויצהר, וכשאמרו בגמרא אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן הוא הדין לכל פירות האילן שהן מדרבנן אלא הכי קאמר ליה כיון שמעשר האילן מדרבנן אם נהגו שלא כדין לא מיחו בידם והטעם שנהגו בחרובין אחר לקיטה ולא נהגו בשאר אילנות, אפשר מפני שרוב העולם אין רצין אחריהם כשאר פירות ומניחין אותן באילן הרבה לפיכך לא נחשבו בעיניהם עד שעת לקיטה מ"מ לא היה אלא מנהג והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג והולכין אחר חנטה. **וז"ל הכס"מ ביישוב קושיות הראב"ד** וי"ל דרבינו לטעמיה דסבר דכל הדומה לדגן תירוש ויצהר חייב בתרומה ומעשרות מן התורה, כדמשמע מדבריו בפ"ב מהלכות תרומות. אבל קשה הא דאמרינן בברכות (לו.) הוה אמינא הנ"מ גבי מעשר אילן דבארץ גופה מדרבנן, **ושמא י"ל** שיפרש רבינו דהתם בפירות גרועים דוקא דומיא דצלף דביה איירי התם, דלא הוי דומיא דתירוש ויצהר. ומה שכתב 'ואם כדבריו מה ענין בנות שוח...' טעמו שאם כדברי רבינו דהא דאמר רבי נחמיה וההרובין שחנטו פירותיהם... בחרובי צלמונה שהם גרועות הדברים אמורים אם כן מאי מותיב ר"ל מבנות שוח. ולי קשה עוד דקתני רבי נחמיה כגון דקלים וזיתים וחרובין קתני חרובין דומיא דדקלים וזיתים שאינם פסולת מינם **ואפשר** דה"ק רבינו יראה לי שמה שנהגו העם כרבי נחמיה בחרובין לא נהגו כן אלא בחרובי צלמונה וכיוצא בהן... שאע"פ שרבי נחמיה בכל פירות האילן שעושין בריכה אחת אמרה לא נהגו כמותו אלא בחרובין ולא בכל החרובין אלא בחרובי צלמונה.

[דף טז ע"א] משנה בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה (**כתבו התוס'** שלכאו' יש להקשות בברכות (יח:) גבי חסיד שהקניטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבר"ה שמע שתי רוחות שמספרין זו את זו ששמעו מאחורי הפרגוד שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו **ותירצו דשמא** בשמים בר"ה היו מזכירים דין הנגזר בפסח (פשטות התוס' שהכוונה שמזכיריס דין שנגזר בפסח שעבר, וכן מיתא בתוס' ר"י **החסיד בברכות** יח: אמנם התוס' רא"ש (שם) כתב כל הגזירות מזכירין בר"ה אלא שאין מסכימין עליהם לחתום אלא על כל אחד בזמנה) **אי נמי** כר' יהודה דאמר הכל נידונים בר"ה וגזר דין בפסח על התבואה) בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם, ובחג נידונין על המים.

הי תבואה, אילימא הא תבואה דקיימה (השתא במחובר, ומוכנת לקצור) כל הני הרפתקי (מקרות) דעדו עלה (שעברו עליה) אימת איתדון? אלא תבואה דמזדרעא (שעתיד לזרוע במרחשון הבא). למימרא דחד דינא (פעם אחת) מתדנא, והתניא תבואה שאירע בה קרי (**ביאר הערוך** בידי שמים) או אונס (**ביאר הערוך** בידי אדם) קודם הפסח נידונית לשעבר (קודם שנזרעה, דהיינו פסח של אשתקד) לאחר הפסח נידונית להבא (בפסח שאחר זריעתה). אדם שאירע בו קרי [**ביארו התוס'** לשון מקרה כדכתיב אוֹלַי יִקְרֶה (ה' לִקְרָאתִי) **אי נמי** לשון קושי כמו אם תלכו עמי בקרי] או אונס קודם יום הכפורים נידון לשעבר (וביום הכפורים של אשתקד נגזר עליו) לאחר יום הכפורים נידון להבא [ביום הכפורים

שעבר עכשיו בקרוב, וכן בנדרים (ס.) קונם יין שאיני טועם חדש זה, אסור בכל החדש כולו וראש חדש להבא, הוא ראש חדש שעבר עתה בקרוב, ומשום דקרי לההוא אשתקד שעבר, קרי להאי דלקמיה להבא] אמר רבא שמע מינה תרי דיני מתדנא (קודם זריעתה, וסמוך לקציר). אמר אביי הלכך, כי חזי אינש דמצלח זרעא אפלא (חטה וכוסמת שנזרעין במרחשון, שאין ממהרין להתבשל) ליקדים וליזרע חרפא (השעורה ממהרת להתבשל, וזורעים אותה בשבט ואדר, דכיון דאפלא מצלח שמע מינה לטובה נידון בפסח שעבר, לפיכך ימהר לזרוע בזריעה שניה) דעד דמטי למדייניה (בפסח הבא) קדים סליק (וגדל קצת, ואינו ממהר שוב להתקלקל).

מני מתניתין, לא רבי מאיר, ולא רבי יהודה, ולא רבי יוסי, ולא רבי נתן. **דתניא** הכל נידונים בראש השנה, וגזר דין שלהם נחתם ביום הכפורים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר הכל נידונין בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונין על המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. רבי יוסי אומר אדם נידון בכל יום, שנאמר וַתִּפְקְדֶנּוּ לְבָקָרִים. רבי נתן אומר אדם נידון בכל שעה, שנאמר לְרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ, וכי תימא לעולם רבי יהודה היא, וכי קתני מתניתין אגזר דין. אי הכי, קשיא אדם (דתני מתניתין בראש השנה, ורבי יהודה ביום הכפורים אמר)?

אמר רבא האי תנא דבי רבי ישמעאל היא. דתנא דבי רבי ישמעאל בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונין על המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. וכי קתני מתניתין אתחלת דין (אבל אגזר דין דאדם ביום הכפורים).

אמר רב חסדא מאי טעמיה דרבי יוסי? (תרוץ) כדקאמר טעמיה, ותפקדנו לבקרים! אנן הכי קאמרינן (הכי קשיא לן) מאי טעמא לא אמר כרבי נתן, בחינה עיוני בעלמא היא (מ"כ) פקידה נמי עיוני בעלמא היא? אלא אמר רב חסדא טעמיה דרבי יוסי מהכא לַעֲשׂוֹת| מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ.

ואמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין, שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל. מאי טעמא? **איבעית אימא** לאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי. **ואיבעית אימא** מקמי דליפוש חרון אף.

אמר רב יוסף כמאן מצלינן האידנא אקצירי (חולים) ואמריעי (תלמידי חכמים שהן תשושי כח)? כמאן כרבי יוסי (דאמר אדם נידון בכל יום, ויתפלל שידונו אותו לזכות ולא יקנסוהו מיתה, דאי כרבנן, דאמרי אין נידון אלא בראש השנה הרי כבר נקנסה עליו **הקשו התוס'** וא"ת לרבנן נמי מי לא מצלינן רפאנו וברכת השנים **ועוד** רבי יהודה דאמר הכא אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ, הא אמר בשבת (יב:) הנכנס לבקר החולה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל **ותירצו, ואומר ר"ת** דשלא יחלה ודאי לא מצלינן אלא לר' יוסי, אבל שיתרפא מצלינן אליבא דכולי עלמא, דמתי יחלו נגזר מתי יתרפאו לא נגזר [**הקשה היעב"ץ** שבע"ז (נה.) מ"ל יוחנן, מלי לכתיב וחליס רעיס ונאמניס, רעיס בשליחותן, ונאמניס בשבועתן. משמע שלכתחילה נגזר גם מתי ילמו. **ויש** שמ"ש התוס' מתי יתרפאו ע"י תפילה לא נגזר, אבל אם לא יתפלל יש קצבה על מתי יהיו] ומה שמתפללין ברכת השנים היינו כדלקמן (יז:) שאם פסקו גשמים מועטין שיורידם המקום בזמנן **ועוד י"ל** דתפלה דרבים שאני דגזר דינם נקרע כדלקמן, והחיא דשבת דר' יהודה נמי יש לישב כהאי גוונא דדמיא לרבים דהוה מצלי בהדיה על כל חולים). **ואיבעית אימא** לעולם כרבנן, וכדרבי יצחק. דאמר רבי יצחק יפה צעקה לאדם, בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא (זמן שהתבואה נידונת בו) אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם [ירצו

על פירות האילן, שהן מתירין להביא בכורים, שאין מביאין בכורים קודם לעצרת, דכתיב בכורי קציר חטים, ואני שמעתי דרבי יהודה לטעמיה, דהא אזלא כמאן דאמר (סנהדרין ע:) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה] בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר.

אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל [**ביארו התוס'** אמנם לר' יוסי (כו.) אף שופר של פרה כשר, אמנם הגמ' כאן אליבא דר' יהודה שתוקעים באילים כפופים, כדפסקינן התם (כו:) (**הריטב"א ביאר** שאין הכונה שיהיה חובה לתקוע בשופר של איל דוקא שהרי כל השופרות כשרים, כשהוא חלול ושמו שופר, חוץ משל פרה ונקבה קרן, אלא שמצוה מן המובחר בשופר כפוף בין של איל בין של מין אחר, אלא לפי שנהגו כל ישראל לתקוע בשל איל, שאל ר' אבהו, ממאחר שכל שופר כפוף אפי' למצוה מן המובחר, מפני מה נהגו בשל איל)]? אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני.

אמר רבי יצחק, למה תוקעין בראש השנה? למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו! אלא למה מריעין? מריעין, רחמנא אמר זכרון תרועה, אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, [**דף טז ע"ב**] ותוקעין ומריעין כשהן עומדין [**הקשו התוס'** תימה הא קעבר משום בל תוסיף, וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו, דלא עבר על בל תוסיף, הא אמרינן לקמן (כח:) גבי ברכת כהנים דאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה, כיון דאילו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך להו, ה"נ אי מתרמי ליה צבורא הדר תקע להו (**הקשו הרעק"א והערוך לנר** שלכאורה אין למיון ביניהם, שהרי ברכת כהנים אם מברך שוב יש לו מצוה נוספת, ולכן לא עבר עליו זמנה, משא"כ שתוקע שוב רק מוציא אחרים קרי ליה עבר זמניה **אמנם הרש"ש** כתב להפך שבברכת כהנים כיון שביכך פעם אחת שוב אין לו מצוה, משא"כ בתקיעת שופר, כיון שיכול להוציא אחרים יש עליו מצוה) **ותירצו וי"ל** דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך והוזר ומברך אותו צבור עצמו, או נוטל לולב והוזר ונוטל, וכן תוקע והוזר ותוקע, וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף **הריטב"א תירץ** שאין בל תוסיף אלא באדם המוסיף על דעת עצמו, אבל במה שתיקנו חכמים לצורך אין כאן בל תוסיף כלרך שתיקנו יום טוב שני של גלויות ויושביס בסוכה בשמיני עצרת) כדי לערבב השטן [שלא ישטין, כשישמע ישראל מהבבין את המצוות מסתתמין דבריו **כתבו התוס'** פירש בערוך כדאיתא בירושלמי 'בלע המות לנצח' וכתיב 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול' כד שמע קל שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא (**כתב הערוך לנר, וז"ל** רביס מקשיס וכי בכל שנה ילמג כן אחר שרלה בשנה שעברה שאין זה שיפולא דגאולה. **ולענ"ד יש לפרש** לא שיסבור לזה קול השופר שעליו נאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, אלא כיון שזה תוקעים על סדר התפלה אחר שהזכירו מלכיות וזכרונות והתפללו תקע בשופר גדול לאחותנו נזכר בכל שנה שולאי יבא העת שיקוויס כן ומטא זימנא לאתבלע ועי"ז יתערבב. **עכ"ל**) **הקשה הרז"ה** הרי תקיעות דמיושב הם כדי לצאת ידי חיוב דאורייתא, ועליהם מברכים לשמוע קול שופר. והתקיעות דמעומד שעל סדר התפילה הן כדי לצאת את התקיעות על סדר הברכות, ולא רק כדי לערבב את השטן? **ותירץ הריטב"א** עיקר התקיעות הם אותם שנעשים על סדר התפילה, ובהם יוצאים ידי חיוב דאורייתא לכתחילה, ואין צורך לברך עליהם כי סדר הברכות שבתפילה הם במקום ברכת המצוות. ויוצאים ידי חובה בתקיעות שבמעומד לכתחילה. ותיקנו לתקוע גם במיושב כדי לערבב את השטן. ומאחר שיוצאים בזה ידי המצוה דאורייתא תיקנו בזה ברכה.

ואמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה [**ביארו התוס'** מפרש בהלכות גדולות לאו דמיקלע בשבתא אלא דאיתייליד אונסא (**הט"ז בסי' תקפ"ה סק"ז** הקשה האונס רחמנא פטריה, ולמה יענשו, **ותירץ** שהקב"ה סיבב את האונס, נפק"מ שיחזרו בתשובה ויתכפר להם **אמנם הרשב"א הריטב"א והמאירי** כתבו דבאונס אינם נענשים, וו' יאחק ליבר בפשיעה)] מריעין לה בסופה. **מאי טעמא דלא איערבב שטן** (**לבאורה משמע** שלא תקעו כלל **אמנם הריטב"א הקשה** שאם לא תקעו כלל למה לי האי טעמא 'דלא איערבב שטן' והלא יום זה יום הדין ואמר הקב"ה שנתרצה לפניו בשופר, וכשאנו פושעין במצוה זו אנו נענשין לא מפני מצוה זו, דהא לא ענשי בית דין של מעלה אעשה אלא בעידן ריתחא, אלא כי בביטול ריצוי זה ומצוה זו בטל קרבן, ובטלה כפרת עונותינו הקודמין, אלא ודאי הא דר' יצחק אדלעיל מינה קאי שכל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מיושב לפי

המנהג ועושין דבריהם על הדין לתקוע מעומד, אי נמי איפכא, מריעין לה בסופה).

ואמר רבי יצחק כל שנה שרשה בתחלתה (שישראל עושין עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה, כענין שנאמר, תחנונים ידבר רש) מתעשרת בסופה, שנאמר מרשית השנה מרשית כתיב, ועד אחרית סופה שיש לה אחרית.

ואמר רבי יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה (ואפילו הוא עתיד להרשיע לאחר זמן) שנאמר כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם (ומצינו בבראשית רבה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר, שנאמר מַשָּׁא בַּעֲרֶב... לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם, שהיו מוציאין לקראת הגולים מיני מלוחים ונודות נפוחים.. כדאיתא התם, אמר להם, השעה צדיק הוא או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם, באשר הוא שם איני דן את העולם אלא בשעתו).

ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם, אלו הן קיר נטוי (ועובר תחתיו מזכיר עוונותיו, שאומר כלום ראוי זה ליעשות לו נס, ומתוך כך הוא נבדק) ועיון תפלה (**פירש רש"י** סומך על תפילתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו. **אמנם התוס' הביאו בשם ר"ת** דפירושו שאין מכוין לבו בתפלתו, ומתוך שאדם מתפלל ואין מתכוין לבו עבירותיו נזכרין **וכתבו שלא יתכן לפרש כן כלל** (**הסכיל התוס' רמ"ש** כיון שאין זה דומה לג' הדברים המחריס, שבוטח בזכויותיו) ופירשו כדברי רש"י דמיירי במתאמץ לכוין לבו ובוטח שתהא תפלתו נשמעת שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בוטח הוא בזכיותיו. **והשתא** הוו כל הני שלשה דברים מענין אחד קיר נטוי שבוטח בזכותו ועובר, מוסר דין על חבירו שבוטח בזכותו שיענש חבירו על ידו) ומוסר דין על חבירו (כמו ישפוט ה' ביני וביניך, אומרים כלום ראוי הוא שיענש חבירו על ידו). דאמר רבי חנן כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה. שנאמר וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ, וכתיב וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ (הוא קבר אותה).

ואמר רבי יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה (שב מרעתו). צדקה דכתיב וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת, צעקה דכתיב וַיִּצְעֲקוּ אֶל־ה' בַּצַּר לָהֶם וְמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם, שינוי השם דכתיב שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ, וכתיב וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן, שינוי מעשה דכתיב וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם, וכתיב וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה. ויש אומרים אף שינוי מקום, דכתיב וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ, והדר וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל. ואידך ההוא זכותא דארץ ישראל הוא דאהניא ליה. **פסק הרמב"ם** מדרכי התשובה... ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה... תשובה (ב,ד). **וזתכ"ד שו"ת ציץ אליעזר ח"כ סימן לח** מכיון שהמדובר בבעל תשובה יכול שפיר לשנות שמו, ומן הנכון אפילו באופן שלא יהא ניכר מהשם החדש מה שהיה שמו הקודם, כי זהו מדרכי התשובה, וכמו שמצינו להרמב"ם...

ואמר רבי יצחק חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל (**וז"ל הריטב"א** וא"ת א"כ הוה ליה למימר חייב אדם להקביל פני רבו בשבת, י"ל דר' יצחק תפס קצה האחרון כי הקבלה היא בכל תלמיד כפי קירובו לרבו, כי אם הוא בעיר חייב לראותו בכל יום ולא סגי בלאו הכי, ואם הוא חוץ לעיר במקום קרוב פעם אחת בשבוע או בחודש, וזהו שאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, יש משעה שראית אותו, ואם הוא במקום רחוק יש לו לראותו פעם אחת ברגל, ולא הוצרך ר' יצחק להזהיר אלא למי שרבו במקום רחוק שלא יתעצל לראותו, ושבת נמי דנקט כולל גם יום טוב) **פסק הרמב"ם** וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל ת"ת (ה,ז).

ואמר רבי יצחק חייב אדם לטהר את עצמו ברגל, שנאמר וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ (וברגל משתעי קרא, כדמפרש ואזיל לקמיה בברייתא). **תניא נמי הכי** ובנבלתם לא תגעו, יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה תלמוד לומר

אֲמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן (וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו) בני אהרן מוזהרין, בני ישראל אין מוזהרין. והלא דברים קל וחומר ומה טומאה חמורה כהנים מוזהרין, ישראלים אינן מוזהרין, טומאה קלה לא כל שכן. אלא, מה תלמוד לומר ובנבלתם לא תגעו ברגל. **פסק הרמב"ם** כל ישראל מוזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים, וזה שנאמר בתורה ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד ואם נטמא אינו לוקה אבל בשאר ימות השנה אינו מוזהר טו"א (טז,י). **בשו"ת שאגת אריה סי' סז** האריך שאינו נוהג בזמן הזה. **אמנם החיי אדם חלק המועדים כלל עט' ס"א כתב** ראוי לכל אדם לטבול עצמו בערב יום טוב זכר למקדש שהיו כל ישראל מחויבים לטהר עצמם ברגל, ליראות בבית המקדש **וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה ח"א סימן קכג).**

אמר רבי יוחנן שלשה ספרים (ספרי זכרון של מעשה הבריות) נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים (**ביארו התוס'** מדקא חשיב בינוניים משמע דצדיקים קרי למי שזכיותיו מרובים, ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובים. **ופעמים** הצדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו דאמרינן (קדושין לט:) מי שזכיותיו מרובין מעונותיו דומה כמי ששרף את כל התורה כולה ולא שייר ממנה אות אחת, ואי עונותיו מרובין מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת, וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים כלומר לחיי העולם הבא. **הקשה הרשב"א על תרוץ זה** הרי אפי' רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום רשע מרשעתו וא"כ מאי נחתמין לאלתר ואפי' צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה אבד כל הראשונות **הר"ן ג"כ דן בקושיית התוס', ומתרץ** צדיקים ורשעים בדין זה קאמר, שאותן בני אדם שזוכין בדין מחמת איזה זכות מיקרי הכא צדיקים גמורים שצדיקים גמורים הם בדין זה ואף על פי שעונותיהן מרובין מזכיותיהן לפי שמדתו של הקב"ה נותנת לשלם להם בעוה"ז אי זה זכות שעשו. וכן נמי שצדיקים שזכיותיהן מרובין מעונותיהן כיון שהם מתחייבין בדין ואפי' מפני עבירה קלה שעשו לגבי דין זה רשעים גמורים מקרו). רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה. אמר רבי אבין מאי קרא יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל־יִכָּתֵבוּ, 'ימחו מספר' זה ספרן של רשעים גמורין, 'חיים' זה ספרן של צדיקים, 'ועם צדיקים אל יכתבו' זה ספרן של בינוניים. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ, 'מחני נא' זה ספרן של רשעים, 'מספרך' זה ספרן של צדיקים, 'אשר כתבת' זה ספרן של בינוניים. (קשה לי לכאורה מפשטות הגמ' עולה, שיוס כיפור שייך רק לבינוניים. אמנם המעיין בהגהות הגר"א סי' תקפ"ב סעיף ט' יראה דברים נפלאים, וזתכ"ל מ"ש הכא ג' ספרים נפתחים היינו לחיי העולם הבא כדברי התוס', ומה שהגמ' אומרת בהמשך 'אלא מיון בר"ה וגזר דין שלו ביוה"כ' מדברת בחיי העוה"ז, וזה שוה בכל אלא שאעפ"פ שנכתב בר"ה אם חוזר בעי"ת נקרע הגזר דין ונכתב ונחתם ביה"כ לטובה. נראה לכוונת דבריו דבר"ה נחתם לגליק חיי עוה"ב ונכתב לו בעוה"ז יסורים וכלומה על מיעוט עוונותיו, אמנם הקב"ה ברוב רחמיו נתן לו הזדמנות עד יוה"כ לחזור בתשובה ולמחוק גם את היסורין שנקצבו לו בר"ה, כך שתהיה לו תחימה טובה בין בעוה"ב בין בעוה"ז).

תניא בית שמאי אומרים שלש כתות הן ליום הדין [**פירש רש"י** כשיחיו המתים **כ"כ התוס', וביארו** שכן מוכח בפסוק, ואע"פ שכבר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש, עדיין יהיה דין אחר אם יזכהו ה' לחיי העוה"ב שהוא קיים לעולם, דיש שכבר קבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו] אחת של צדיקים גמורין, ואחת של רשעים גמורין (רובם עונות) ואחת של בינוניים (מחצה על מחצה). צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם, שנאמר וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם, בינוניים יורדין לגיהנם [**דף יז ע"א**] ומצפצפין (צועקים ובוכים מתוך יסורין שעה אחת...) ועולין, שנאמר וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת־הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ, ועליהם אמרה חנה ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל. בית הלל אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד (הואיל ומחצה על מחצה הם מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנם)

ועליהם אמר דוד אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע| ה׳ אֶת־קוֹלִי (**ביארו התוס׳** שמה שהוא נאמר על הבינוניים הוא כפי שכתוב בהמשך ׳אפפוני חבלי מות׳ וכתוב ׳דלותי ולי יהושיע׳ כשהוא דל במצות רב חסד מטה ומושיע כדדרשינן לקמן **אי נמי** מלשון ׳דלה דלה לנו׳ שמעלהו מבור עמוק, וכתיב בתריה ׳שובי נפשי למנוחיכי... והדר אתהלך בארצות החיים׳) ועליהם אמר דוד כל הפרשה כולה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. פושעי ישראל בגופן (לקמיה מפרש) ופושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם, ונידונין בה שנים עשר חדש, לאחר שנים עשר חדש גופן כלה, ונשמתן נשרפת, ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים, שנאמר וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם. אבל המינין [תלמידי ישו הנוצרי אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה **כתבו התוס׳** בע״ז (כו:) נחלקו רב אחא ורבינא האם מין הוא עובר עבירות להכעיס, או עובד ע״ז] והמסורות (מלשינים, שמוסרים ממון ישראל ביד עובדי כוכבים) והמשומדים והאפיקורסים (מבזה תלמידי חכמים) שכפרו בתורה (האומרים אין תורה מן השמים) ושכפרו בתחיית המתים, ושפירשו מדרכי צבור (מדרכי ישראל), ושנתנו חיתיתם בארץ חיים, ושחטאו והחטיאו את הרבים, כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם, ונידונין בה לדורי דורות, שנאמר וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי... גיהנם כלה והן אינן כלין, שנאמר וְצוּרָם (כמו וצורתם) לְבַלּוֹת שְׁאוֹל. וכל כך למה מפני שפשטו ידיהם בזבול (שהחריבו בית המקדש בעוונם) שנאמר מִזְּבֻל לוֹ, ואין זבול אלא בית המקדש, שנאמר בָּנָה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ, ועליהם אמרה חנה ה׳ יֵחַתּוּ מְרִיבָיו. אמר רבי יצחק בר אבין ופניהם דומין לשולי קדירה. ואמר רבא ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא (מעונגים ושמינים היו) ומקריין בני גיהנם (כך יקראו להם).

אמר מר בית הלל אומרים ורב חסד, מטה כלפי חסד. והכתיב וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ? התם בפושעי ישראל בגופן. פושעי ישראל בגופן, והא אמרת לית להו תקנתא (דנעשין אפר, והכא ׳וצרפתים כצרוף את הכסף׳ שימרקו יסוריהן את עוונם)? כי לית להו תקנה ברוב עונות (**הסבירו התוס׳** ואית בהו עון דפושעי ישראל בגופן, והא דאמר לעיל רשעים דהיינו רובן עוונות נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם אף על גב דכתיב בקרא ׳לדראון עולם׳ לא שלא יהא להם תקנה אלא נדונים שנים עשר חדש ועולים, והא דאמר בב״מ נח:) שלשה יורדים ואינם עולים היינו לאלתר, והא דאמר ריש לקיש (חגיגה כז.) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולט בהן הא אמר עלה בעירובין יט.) דנחית אברהם ומסיק להו), הכא מחצה עונות ומחצה זכיות, ואית בהו נמי עון דפושעי ישראל בגופן, לא סגיא ליה דלאו ׳והבאתי את השלישית באש׳ ואם לאו ורב חסד מטה כלפי חסד, ועליהן אמר דוד אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע| ה׳.

דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה׳, אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם, אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני. דלתי ולי יהושיע, אע״פ שדלה אני מן המצות (כגון בינוניים, שאין זכיותיהן מכריעין לתלות להם בזכותם) לי נאה להושיע (להטות כלפי חסד).

פושעי ישראל בגופן מאי ניהו? אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין [**כתבו התוס׳** אם עוסק בתורה כמניח תפלין דמי דאמר במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפלין **ורבינו תם מפרש** דהכא כשהמצוה בזויה עליו שמגונות עליו רצועות של תפלין שבראשו אבל אם ירא להניח משום דבעינן גוף נקי כאלישע בעל כנפים כדאיתא בשבת (מט.) והוא דואג כל שעה שמא לא יוכל להזהר לשמרה בטהרה ובקדושה, הא ודאי אין עליו דין פושעי ישראל בגופן, וכל הני דשמעתין בשלא עשה תשובה אבל עשה תשובה אמרינן ביומא (פו.) דתשובה תולה ומיתה ממרקת]. פושעי אומות העולם בגופן אמר רב בעבירה [**הסבירו התוס׳** בעריות שכן בן נח מוזהר עליו כדאיתא (סנהדרין נו.)].

׳ושנתנו חיתיתם בארץ חיים׳ אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים.

אמר רב יהודה אמר רב כל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן תלמיד חכם, שנאמר לָכֵן יְרֵאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא־יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי־לֵב.

׳בית הלל אומרים ורב חסד, מטה כלפי חסד׳ היכי עביד? **רבי אליעזר אומר** כובשו (את כף המאזנים של זכות, ומכריעין את העונות) שנאמר יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ (יכרעו בו) **רבי יוסי בר חנינא אמר** נושא (מגביה כף מאזנים של עון) שנאמר נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע. **תנא דבי רבי ישמעאל** מעביר ראשון ראשון (עון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו, שאם היו מחצה על מחצה, כיון שחסר אחד מהן יכרעו הזכיות וכן היא המדה. **אמר רבא** ועון עצמו אינו נמחק (אלא מונח לצד אחד) דאי איכא רובא עונות מחשיב בהדייהו (למנות עם רשעים גמורים).

אמר רבא כל המעביר על מדותיו [שאינו מדקדק למדוד מדה למצערים אותו, ומניח מדותיו והולך לו] מעבירין לו על כל פשעיו (אין מדת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת) שנאמר נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע, למי נושא עון למי שעובר על פשע.

רב הונא בריה דרב יהושע חלש, על רב פפא לשיולי ביה. חזייה דחליש ליה עלמא, אמר להו צביתו ליה זוודתא (הכינו לו צדה לדרך, מה היא צידת המתים תכריכין). לסוף איתפח (נתרפא) הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה. אמרו ליה מאי חזית? אמר להו אין, הכי הוה (מיתה נקנסה עלי). ואמר להו הקב״ה הואיל ולא מוקים במיליה (אינו מעמיד על מדותיו) לא תקומו בהדיה (לא תדקדקו אחריו) שנאמר נשא עון ועבר על פשע, למי נושא עון לעובר פשע. לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ, אמר רבי אחא בר חנינא אליה (שמינה יש כאן) וקוץ בה (כלומר דבר תנחומין יש כאן, אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל) לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו [דף יז ע״ב] למי שמשים עצמו כשירים.

רב הונא רמי כתיב צַדִּיק ה׳ בְּכָל־דְּרָכָיו, וכתיב וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו. בתחלה צדיק (במשפט אמת) ולבסוף חסיד (נכנס לפנים מן השורה).

רבי אלעזר רמי כתיב וּלְךָ־אֲדֹנָי חָסֶד, וכתיב כִּי־אַתָּה תְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ, בתחלה כי אתה תשלם כמעשהו, ולבסוף (כשרואה שאין העולם מתקיים בדין) ולך ה׳ חסד. אילפי, ואמרי לה אילפא, רמי כתיב ורב חסד, וכתיב ואמת! בתחלה ואמת, ולבסוף ורב חסד.

וַיַּעֲבֹר ה׳ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא, אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב״ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. ה׳ ה׳ (מדת רחמים) אני הוא קודם שיחטא האדם (**הקשה הרא״ש** וא״ת מה צריך האדם למדת רחמים קודם שיחטא **ותירץ** י״ל אע״פ שגלוי וידוע לפניו שסופו לחטוא מתנהג עמו במדת רחמים באשר הוא שם. אי נמי קודם שיחטא בע״ז. ואע״פ שכבר חשב לעובדה ומחשבת ע״ז הקב״ה מצרפה למעשה, אפ״ה מתנהג עמו במדת הרחמים קודם שיחטא, וכשיחטא מצרף המחשבה עם המעשה), ואני הוא (מרחם) לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה. אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, אמר רב יהודה ברית כרותה לשלש עשרה מדות [**כתבו התוס׳** אומר רבינו תם דשני שמות הראשונים הם שני מדות כדאמרינן הכא אני ה׳ קודם שיחטא לרחם עליו ואני מרחם לאחר שיחטא אם ישוב (**כתב בהגהת התוס׳** קשיא כיון דשניהם של רחמים אין כאן שתי מידות, אלא אחת, ואחת מהן שם התואר) ה׳ מדת רחמים הוא ולא כאלהים שהוא מדת הדין (**כתב בהגהת התוס׳** ׳אל׳ הוא מידת חוזק, כי ביד חזקה הוא מכין מזון לכל הבריות. ׳רחום׳ גם הוא מידת רחמים ולא כמידת ה׳, כי הרחמים חלוקים כי אמרינן הכא קודם תשובה ואחר תשובה, ׳חנון׳ הוא שחונן בעת צרה לגאול הטעה, ומלה זו כביכול שבעל כח יש לו לחון על הטועה, אף שלא כדין כדכתיב ׳והיה כי יצעק אלי, ושמעתי כי חנון אני׳. ׳אדך אפיס׳ לגדיקים ולרשעים כדאיתא (עירובין כב.) והם שתי מידות לפי שהן משני ענייני בני אדם, והיא מדה טובה, שהקב״ה מאריך אפו, ובתוך כך חוזרים בתשובה) ׳עון ופשע וחטאה ונקה׳ הם נמנים בד׳ כדאיתא ביומא (לו:) דעונות אלו זדונות, פשעים אלו המרדים, וחטאות אלו השגגות. **ובמגלת סתרים דרבינו נסים** אין מונה שם הראשון שיש פסיק בין השמות משום דהכי קאמר קרא הקב״ה ששמו ה׳ קרא ה׳ רחום וחנון. ׳ונוצר חסד לאלפים׳ מונה בשתי מדות ד׳נוצר חסד׳ היינו מדה אחת, ׳לאלפים׳ מדה אחרת, שמדה טובה מרובה המשך מאות על מדת פורענות, דהתם כתיב על רבעים והכא כתיב לאלפים] שאינן חוזרות ריקם, שנאמר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית (על האמור למעלה).

אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם, שנאמר הַשְּׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה

וְאָזְנָיו הַכְּבֵד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־ יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ (**כתבו התוס'** סליחת העון קרא רפואה כדאיתא במגילה (יז:)). אמר ליה רב פפא לאביי ודלמא לפני גזר דין? אמר ליה ורפא לו כתיב, איזהו דבר שצריך רפואה הוי אומר זה גזר דין.

מיתיבי השב בינתים (בין ראש השנה ליום הכפורים) מוחלין לו, לא שב בינתים, אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו? לא קשיא, הא ביחיד, הא בצבור.

מתיבי עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ עתים לטובה (פעמים שהעתים הנתונים לסוף השנה לטובה היא, להקל עליה מן הפורענות הנגזר עליה בראש השנה) עתים לרעה (לפחות מן הטובה שפסקו לה). עתים לטובה כיצד, הרי שהיו ישראל רשעים גמורין בראש השנה, ופסקו להם גשמים מועטים, לסוף חזרו בהן. להוסיף עליהן אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה. אלא הקב"ה מורידן בזמנן על הארץ הצריכה להן (על השדות ועל הכרמים ועל הגנות) הכל לפי הארץ. עתים לרעה כיצד, הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בראש השנה, ופסקו עליהן גשמים מרובין. לסוף חזרו בהן, לפחות מהן אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה. אלא הקב"ה מורידן שלא בזמנן (לפני הזריעה) על הארץ שאינה צריכה להן (ביערות ובמדברות). לטובה מיהא ליקרעיה לגזר דנייהו ולוסיף להו? שאני התם דאפשר בהכי.

תא שמע יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים. הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה'... וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו... יָחִוּגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר... וַיִּצְעֲקוּ אֶל־ה' בַּצַּר לָהֶם... יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ... עשה להן סימניות (בין פסוק לפסוק יש סימנין הפוכין לוח נ הפוכה) כאכין ורקין שבתורה (באין לדרשה למעט את הדיבור, כאכין ורקין שהן מיעוטין, לומר לא בכל שעה שיצעקו אל ה' בצר להם יוציאם ממצוקותיהם, אלא אם כן צעקו קודם גזר דין) לומר לך צעקו קודם גזר דין נענין, צעקו לאחר גזר דין אינן נענין? הני נמי כיחידין דמו [**וזתכ"ד החשוקי חמד** מהגמ' הכא מבואר שיורדי הים באניות, אף שהם רבים אינם נחשבים אלא כיחידין, ולכאורה קשה כיון שיש שם עשרה בספינה, למה אינם חשובים כרבים ותירץ בפרשת דרכים (דרוש יג) שכיון שיורדי הים, כל אחד נתון בצרה, וכל אחד מתפלל על עצמו, ואינו מתפלל על חבירו חשובים כולם כיחידים, וכעין זה תירץ האבני נזר מובא בשם משמואל (שבועות עמוד פט) דציבור מקרי שכל אחד מיצר בצער הכלל כולו, ולא מפני צערו לבד, אבל יורדי הים שמתקבצין אנשים שונים שאין מכירין זה את זה, וכל אחד מיצר בצרתו הפרטית ולא אכפת ליה בזולתו, ע"כ כיחידים דמו לאור זאת נראה שאם מתפלל במנין קבוע, וכל אחד מכיר את השני, ומכיר גם בצרתו ומתפלל עליו, אלו נחשבים כמנין, אבל כאשר עשרה אנשים מתאספים במנין אקראי, ואינם מכירים אחד את השני, יש בזה קצת פגם במעלת המנין. אולם מסתבר שלגבי תפילה בציבור, דהיינו קדיש וקדושה וברכו הם נחשבים למנין, ורק לגבי תפילה מיוחדת להנצל מגלי הים אינם נחשבים כציבור אלא כיחידים, מאחר ואינם מכירים זה את זה, וכל אחד מתפלל על צרתו הפרטית).

תא שמע שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב בתורתכם אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים (**כתבו התוס'** פשטיה דקרא אפני אדם קאי שאין הקב"ה נושא פנים בשביל גדולתו ועושרו או באדם זקן ונשוא פנים כדכתיב אשר לא ישא פנים לזקן, אבל ישא ה' פניו אליך אפני שכינה קאי שיראה לך פנים שוחקות ולא פנים של כעס. והא דלא פריך הכא מדכתיב 'וישא ה' את פני איוב' 'כי אם פניו אשא' משום דהתם חס בשביל צדקו) וכתיב יִשָּׂא ה'[פָּנָיו אֵלֶיךָ. נטפל לה רבי יוסי הכהן, אמר לה אמשול לך משל, למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה, וקבע לו זמן בפני המלך, ונשבע לו בחיי המלך. הגיע זמן ולא פרעו, בא לפיים את המלך. ואמר לו עלבוני מחול לך, לך ופיים את חבירך. הכא נמי, כאן בעבירות שבין אדם למקום, כאן בעבירות שבין אדם לחבירו. עד שבא רבי עקיבא ולימד [**דף יח ע"א**] כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין [**כתבו התוס'** הוה מצי לשנויי כדאמר להו קב"ה למלאכי השרת בברכות (כ:) ולא אשא פנים לישראל אני אמרתי 'ואכלת ושבעת וברכת' והם דקדקו עד כזית עד כביצה. **ומיהו** גם זה אמת שאף לישראל אינו נושא פנים אלא קודם גזר דין)? הכא נמי ביחיד.

וגזר דין דיחיד תנאי היא. **דתניא** היה רבי מאיר אומר שנים שעלו למטה וחוליין שוה, וכן שנים שעלו לגרדום (בית וועד שדנים בו נפשות להריגה) לידון, ודינן שוה (שניהם נתפשו על דבר אחד), זה ירד (מן המטה) וזה לא ירד, זה ניצל (מן הוועד) וזה לא ניצל. מפני מה זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל, זה התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה. מפני מה זה נענה וזה לא נענה, זה התפלל תפלה שלימה (נתכוון) נענה, וזה לא התפלל תפלה שלימה לא נענה. רבי אלעזר אמר כאן קודם גזר דין, כאן לאחר גזר דין. רבי יצחק אמר יפה צעקה לאדם, בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין (**ביאר הריטב"א** שמחלוקת התנאים היא בין ר' אליעזר ור' יצחק, שלר' יצחק יחיד יכול לקרוע גזר דינו, ור"א ס"ל שלא יכול לקרוע **וחידש ר"מ מאימרן** שאכן ר' יצחק ור"מ בשיטה אחת עומדים, אלא כיון שלא נתבררה במפורש דעתו של ר"מ, נקט דעת ר' יצחק **אמנם ר"ח ביאר** שמחלחוקת התנאים קאי על ר"מ ור"א, ר"מ ס"ל שהתשובה מבטלת אפילו גז"ד דיחיד. ור' אלעזר חולק עליו. והסבירו האחרונים שהבין בדעת ר' יצחק כהבנת הר"ן שהסביר שר' יצחק סובר שיחיד אינו יכול לקרוע גזר דין, ומ"ש "יפה צעקה" הכוונה שבכח הצעקה למעט את הפורענות.

וגזר דין דצבור מי מיקרע, והא כתוב אחד אומר כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ, וכתיב כִּי אִם־תְּכַבְּסִי בֹּרִית וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי, מאי לאו כאן קודם גזר דין, כאן לאחר גזר דין? לא, אידי ואידי לאחר גזר דין, ולא קשיא, כאן בגזר דין שיש עמו שבועה, כאן בגזר דין שאין עמו שבועה, כדרב שמואל בר אמי. דאמר רב שמואל בר אמי... מנין לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו נקרע שנאמר וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה. **אמר רבא** בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה. **אביי אמר** בזבח ומנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים.

רבה ואביי מדבית עלי קאתו [**פירש רש"י** רבא שמעתי, ובחולין (קלג.) אשכחן דרבא לאו כהן הוא, ושמא אמו מבית עלי היתה, ויש גורסין רבה ואביי, ומפרשי לה ברבה בר נחמני **וכ"כ התוס'** דהכא רבה חבירו של רב חסדא, וכן משמע נמי במו"ק (כח.) דאמר רבא חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, דהא רבה ורב חסדא תרוייהו צדיקים גמורים הוו מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא, רבה חיה ארבעין שנין ורב חסדא חיה תשעין שנין. **וא"ת** מנא ליה דמשום מזלא הוה דלמא משום דרבה אתא מדבית עלי **וי"ל** דאפ"ה אי לאו מזלא הוה מגין עליו זכות תורה. **וא"ת** דהכא משמע דרבה לא היה לו זכות של גמילות חסדים והא אמרינן בסנהדרין (צה:) אמר ליה אביי לרבה מר הא תורה הא גמילות חסדים **וי"ל** דמ"מ אביי עסק טפי מיניה] רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין, אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין [**החפץ חיים** (**אהבת חסד ח"ג פ"ח**) הקשה דבמאי קאיירי, אם אי אפשר לעשות אותו החסד ע"י אחרים מ"ט דרבא שלא עסק בגמ"ח, ואם אפשר לעשות אותו החסד ע"י אחרים איך ביטל אביי לימוד התורה עבור זה, והרי קיי"ל (מו"ק ט:) דמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים אין מבטלין תורה. וכתב דאביי שהיה מפורסם בדורו מאד, ובודאי ע"י שעסק הוא בגמילות חסד היה מוסיף ענינים גדולים במדת החסד שבלעדו לא היה נעשים, ורבא סבר דאין חיוב על האדם לעסוק בדבר, מאחר שלא בא מעשה לפניו וע"כ חשש לביטול תורה. וסיים החפץ חיים וצ"ל דמ"מ חזינן מדהוסיפו עבור זה שנים לאביי, שמע מינה דמשמיא הסכימו לאביי. **עוד כתב החפץ חיים** וצ"ל דעיקר הוספת השנים משמים הוא כדי שלא יחסר לו ע"י החסד מלימוד תורתו].

תנו רבנן משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי. אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו.

אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב מניין לגזר דין של צבור שאינו נחתם? אינו נחתם והכתיב נכתם עונך לפני, אלא, אף על גב שנחתם נקרע, שנאמר כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו. והכתיב דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ? התם ביחיד, הכא בצבור. ביחיד אימת (מצוי לו, דכתיב בהמצאו)? אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.

וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף ה' אֶת־נָבָל, [עשרה ימים] מאי עבידתייהו? אמר רב יהודה אמר

רב כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד [עשרה עבדים שלח לו דוד, כדמפרש בקרא ונתן להם סעודה אחת, לפיכך נתלו לו עשרה ימים]. **רב נחמן אמר רבה בר אבוה** אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים (שהמתין לו הקדוש ברוך הוא שישוב, ולא שב). **פסק הרמב"ם** אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו, במה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו תשובה (ב,ו). **כתב הערוך לנר** בד' הרמב"ם יש סתירה בזה דתחלה כתב שהתשובה יפה לעולם והם דברי ר' יצחק ואעפ"כ הביא החילוק בין יחיד לצבור ובין עשרה ימים לכל השנה **ותירץ שהרמב"ם** ס"ל כמו שיטת הר"ן שהבאנו לעיל שר' יצחק ס"ל שמ"ש יפה צעקה, ר"ל שאינה קורעת את הגזר דין, אלא ממעטת את הפורענות.

'בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון' מאי כבני מרון? **הכא תרגימו** כבני אמרנא (ככבשים שמונין אותן לעשרן, ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן, שאין יכולין לצאת כאחד). **ריש לקיש אמר** כמעלות בית מרון (הדרך קצר, ואין שנים יכולין לילך זה בצד זה, שהעמק עמוק משני צידי הדרך). **רב יהודה אמר שמואל** כחיילות של בית דוד ('וכבני מרון' כבני חיילות של מלך 'מרון' לשון מרות ואדנות, וכך היו מונין אותם יוצאים זה אחר זה, בצאתם למלחמה).

אמר רבי יוחנן וכולן נסקרין בסקירה אחת. אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא (דכולן נסקרים בסקירה אחת) הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם. מאי קאמר? אילימא הכי קאמר דברנהו לכולי עלמא ומייחד לבייהו כהדדי (כלבו של זה כך לבו של זה) והא קא חזינן דלאו הכי הוא. אלא לאו הכי קאמר היוצר רואה יחד לבם (ואקרא דלעיל מיניה קא מהדר השגיח אל כל יושבי הארץ היוצר אותם השגיח יחד את לבם) ומבין אל כל מעשיהם.

משנה על ששה חדשים השלוחין יוצאין (**פירש רש"י** שקדשו בית דין החדש על פי עדים כשראו את החדש, ומודיעים השלוחין לגולה יום שקדשוהו, אם ביום שלשים וחדש שעבר חסר, או ביום שלושים ואחד וחדש שעבר מלא **אמנם הריטב"א** פירש שהשלוחין יצאו לארץ ישראל, והוסיף עוד שנראה מדברי התלמוד שאף לבבל יצאו השלוחין) **על ניסן מפני הפסח** [**והולכין השלוחין עד הפסח, חוץ מן השבתות כתבו התוס'** אבל על סיון מפני עצרת לא צריך שאינו תלוי בקביעות החודש, אלא ביום החמישים להבאת קרבן העומר כדאמרינן (ו:) דתני רב שמעיה עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה] **על אב מפני התענית** (**והולכין כל שמונת הימים, חוץ מן השבת ביאר הריטב"א** במקום שלא היו שלוחי בית דין מגיעים היו צמים יום אחד בלבד, מפני שאין רוב הציבור יכולים לצום יומיים רצופים בלי הפסקה ביניהם, ומסתבר שהתענו בעשירי באב, שמאחר שיש ספק מתי ט' באב, עדיף להתענות בעשירי. מפני שאפילו אם האמת היא שעתה י' בתשרי, בכל זאת הרי עיקר החרבן היה בעשירי) **על אלול מפני ראש השנה** [**פירש רש"י** מודיעים מתי התחיל אלול, ועושין ראש השנה ביום שלשים לאלול בגולה, דרוב שנים אין אלול מעובר, ואע"פ שספק הוא בידם שמא יעברוהו בית דין אי אפשר להן לדעת, ועל כרחן הולכין אחר רוב שנים, ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו יום שלשים שלו **אמנם תוס' פירשו** מודיעים מתי מתחיל אלול ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה וגם למהרתו כדמשמע (ביצה ה.) ובעירובין (לט.) שהיו עושין שני יו"ט של ר"ה מספק דלמא עברוה לאלול, מ"מ אם לא ידעו מתי מתחיל אלול לא ידעו יום שלשים (**כתב החזו"א** או"ח סימן קמא אות ו' אין כוונת רש"י שבני הגולה הולכים אחר רוב שנים, ואין עושין ר"ה יום אחד, אלא נראה לכוונת רש"י על יום"כ, דעושים רק יום אחד, להולכים אחר רוב שנים)] **על תשרי מפני תקנת המועדות** (**לאחר שקדשוהו בית דין לתשרי השלוחין יוצאין ליום המחרת, והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג, ומודיעים אם עיברו בית דין את אלול ואם לאו, כדי שלא יהא לבם נוקפן ביום הכפורים וסוכות**) **על כסליו מפני חנוכה, ועל אדר מפני הפורים. וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן** (**פסח שני, לטמא ושהיה בדרך רחוקה בראשון**).

(**גמרא**) וליפקו נמי אתמוז וטבת [**דף יח ע"ב**] דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון

חסידא (דכולהו ימי תענית נינהו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, ומתניתין בזמן הזה קא מיירי, מדקתני וכשהמקדש קיים...) מאי דכתיב (עולי בבל שאלו את זכריה בימי בית שני מאחר שכבר נבנה הבית, האם ראוי לצום ולבכות במועדי התענית, וזה תשובתו...) כֹּה־אָמַר ה׳ צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה, בזמן שיש שלום (שאין יד הגויים תקיפה על ישראל) יהיו לששון ולשמחה (ליאסר בהספד ובתענית) אין שלום צום?

אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, יש שמד צום (חובה להתענות בהן) אין שמד ואין שלום, רצו מתענין, רצו אין מתענין (וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחים עלייהו **כתב הטור בסימן תק״נ** שהדבר תלוי ברצון רוב ישראל **אמנם הרמב״ם בפיהמ״ש כתב** שהדבר תלוי ברצון כל יחיד **עוד כתב הטור** שבימינו רצו ונהגו להתענות, ולפיכך אסור לפרוץ גדר, וכל שכן בדורות שיש שמד חובה מדברי קבלה להתענות. **כתב הר״ן בשם הרמב״ן** שבזמן שיש שמד ומתענים מתקנת הנביאים, היו אסורים באכילה, שתיה, סיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה. ומתחילים להתענות מתחילת הערב כתשעה באב. אבל בזמן הזה שאין שמד וקיבלו ישראל עליהם לצום לא קיבלו אלא צום מאכילה ושתיה ביום בלבד).

אי הכי, תשעה באב נמי? אמר רב פפא שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות. דאמר מר בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר [**הספירו התוס׳** ביום שבעה עשר בתמוז נמי אירע חמשה דברים כדתנן בתענית (כו.) אבל חורבן בית המקדש תקיפא טובא ועוד לא דמי לט׳ באב דצרה אחת הוכפלה בו].

תניא אמר רבי שמעון ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש (וזו אחת מהן, והשלשה שנויין בתוספתא דסוטה) ואני אין דורש כמותו. ״צום הרביעי״ זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר (**הספירו התוס׳** היינו בראשונה, אבל בשניה הובקעה בי״ז ומשום הכי עבדינן בי״ז תענית (**הסביר הליטב״מ** עושים תענית בי״ז ולא בט׳ כיון שמין לאוי שיתענו על הבקיעה הישנה ולא על החלשה, שהיתה חמורה וקשה יותר). והך ברייתא מתנינן בירושלמי וגרסינן בה י״ז בתמוז, היינו שאף בראשונה הובקעה ביז׳, ואע״ג דכתיב בקרא בתשעה לחדש קלקול השבונות היו שם, רוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם, ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים, ופליג אש״ס דידן) **שנאמר** בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ וַתִּבָּקַע הָעִיר. ואמאי קרי ליה רביעי, רביעי לחדשים. צום החמישי זה תשעה באב, שבו נשרף בית אלהינו [**כתבו התוס׳** בתענית (כט.) רמי קראי אהדדי דבסוף מלכים כתיב דנשרף בשבעה ובספר ירמיה כתיב ״בעשור לחדש וישרוף״ ומשני דבז׳ לחדש נכנסו אויבים להיכל ואכלו ושתו בו שביעי שמיני ותשיעי עד שפנה היום לעתותי ערב הציתו בו האש ונשרף עד שקיעת החמה בעשור]. ואמאי קרי ליה חמישי, חמישי לחדשים. צום השביעי זה שלשה בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם, ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו, ואמאי קרי ליה ״שביעי״ שביעי לחדשים. צום העשירי זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל (התחיל לצור...) על ירושלים, שנאמר וַיְהִי דְבַר־ה׳ אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר. בֶּן־אָדָם כְּתָב־לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל (התחיל לצור עליה) אֶל־יְרוּשָׁלִַם. ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים. והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון (שהוא הפורענות הראשונה) ולמה נכתב כאן, כדי להסדיר חדשים כתיקנן (שהשומות יהיו מסודרים לפי סדר החדשים שהם חלים בהם). ואני איני אומר כן, אלא צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה (לגלות יכניה, שגלו לבבל אחת עשרה שנה לפני החורבן) שהוכתה העיר, שנאמר וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּעַשְׂרִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא־אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלִַם לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר, ועשו יום שמועה כיום שריפה. ונראין דברי מדבריו, שאני אומר על ראשון (שבסדר מקרא) ראשון (לפורענות, בתחלה הובקעה העיר, ואחר כך נשרף הבית בתשעה באב, ובתשרי שלאחריו נהרג גדליה, ובטבת שלאחריו באתה השמועה) ועל אחרון אחרון, והוא אומר על ראשון (שבפסוק) אחרון

יז:

(לפורענות) ועל אחרון (שבמקרא) ראשון (לפורענות שהרי תחילה סמך, ואחר כך הובקעה, נמצא שבעה עשר בתמוז שהוא ראשון במקרא אחרון לסמיכת בבל, שהוא מאוחר במקרא) אלא שהוא מונה לסדר חדשים (לכך מנה תמוז קודם לטבת) ואני מונה (אף) לסדר פורעניות. **פסק הרמב"ם** על ששה חדשים היו שלוחים יוצאין, על ניסן מפני הפסח, ועל אב מפני התענית, ועל אלול מפני ראש השנה, כדי שישבו מצפין ביום שלשים לאלול אם נודע להם שקדשו בית דין יום שלשים נוהגים אותו היום קדש בלבד, ואם לא נודע להם נוהגים יום שלשים קדש ויום אחד ושלשים קדש עד שיבואו להם שלוחי תשרי, ועל תשרי מפני תקנת המועדות, ועל כסלו מפני חנוכה, ועל אדר מפני הפורים, ובזמן שבית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן קדה"ח (ג,ט). **ב.** יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר 'והתודו את עונם ואת עון אבותם' ואלו הן יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן, ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלם והביאה במצור ובמצוק. ושבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו, נשתברו הלוחות, ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלם בחורבן שני, ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה, והעמיד צלם בהיכל תעניות (ה,א–ב).

איתמר, רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית (ימים טובים שקבעו חכמים על ידי נסים שאירעו בהם, ואסרום בתענית, ויש מהן אף בהספד, וכתבום במגילה אחת אלין יומיא דלא להתענאה בהו... עכשיו שחרב הבית בטלו, ומותרין בהספד ובתענית) **ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי** אמרי לא בטלה מגילת תענית.

רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית, הכי קאמר בזמן שיש שלום יהיו (ל' לומות) לששון ולשמחה, אין שלום (יהיו ל' לומות) צום (ואע"ג דבזמן הבית קרינהו מועדים טובים). והנך נמי (דמגילת תענית) כי הני (ל' לומות, משוינן להו, כי היכי דהני בטלי הני נמי בטלי).

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי לא בטלה מגילת תענית, הני (ל' לומות) הוא דתלינהו רחמנא בבנין בית המקדש (דעל ידי החורבן הוקבעו לצום, ועל ידי הבנין הוקבעו ליו"ט) אבל הנך (למגילת תענית) כדקיימי קיימי.

מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד, וירד רבי אליעזר ורחץ (רבי אליעזר ורבי יהושע אחר חורבן הבית הוו, דבימי רבן יוחנן בן זכאי רבם חרב הבית) ורבי יהושע וסיפר (**הקשה הטורי אבן** הרי תענית אינה אסורה בתספורת ומה בכך שרבי יהושע הסתפר). **ואמרו להם** (כ"ל וכ' יהוסע לאנסי לוד) **צאו והתענו** (כלומר עשו תשובה) **על מה שהתעניתם** (מ"כ לומיס שבטלה מגילת תענית. **כתבו התוס'** מהמשנה 'על כסליו מפני החנוכה' לא יכלה הגמ' להוכיח שבטלה מגילת תענית, שאפשר שבטלה, ואין לחנוכה דין של יו"ט, ומה שמדליקים נרות, הוא רק זכר לנס)!

אמר רב יוסף שאני חנוכה דאיכא מצוה (שיש בה מצות הדלקת הנר, והיא לא בטלה מפני שהמצוה אינה בטלה, לכן גם דין שמחה אינו בטל). אמר ליה אביי ותיבטיל איהי, ותיבטל מצותה (כלומר, עיקר התקנה בחנוכה היה לעשותו יו"ט, ומאחר שחרב הבית ואין לעשותו יום טוב, ממילא תתבטל גם המצוה)? אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא (כבר הוא גלוי לכל ישראל על ידי שנהגו בו המצות, והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו).

מותיב רב אחא בר הונא (כך כתוב במגילה לשון ארמי) בתלתא בתשרי בטילת אדכרתא (ביטלו אזכרת שם שמים) מן שטריא, שגזרה מלכות יון שמד שלא להזכיר שם שמים על פיהם, וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות. וכך היו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול

לאל עליון. וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וביטלום (ביטלו אזכרת שם שמים מן השטרות, ובקושי יכלו לבטל, שכבר נהגו העם, וכששמעו חכמים ובטלום הוכשר הדבר בעיניהם, ונחשב להם לנס) ואותו היום עשאוהו יום טוב. ואי סלקא דעתך בטלה מגילת תענית קמייתא בטול, אחרנייתא מוסיפין? הכא במאי עסקינן בזמן שבית המקדש קיים.

[דף יט ע"א] ותיפוק ליה (אי בית המקדש הוה קיים בלאו הכי הוי יום טוב...) דהוה ליה יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם (וקריא רחמנא מועדים טובים בזמן הבית)? אמר רב לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו (הא דהדר קבעוה במגילת תענית על דבר זה, אלא לאסור אתמול גם הוא בתענית, כדאמרינן לקמיה הימים האלה הכתובים במגילה, הם ולפניהם ולאחריהם אסורין). שלפניו נמי, תפוק ליה דהוה ליה יום שלאחר ראש חדש. ראש חדש (מועד) דאורייתא, ודאורייתא לא בעי חיזוק (לאסור לפניו ולאחריו, אבל ימי מגילת תענית דרבנן, וצריכין חיזוק, כי היכי דלא ליתי להתענות ביום טוב עצמו). **דתניא** הימים האלה הכתובין במגילת תענית אסורין בין לפניהם בין לאחריהם [**הסכירו התוס'** אסורים בתענית אבל בהספד מותר כדמוכח בתענית (יז:) דתניא מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד בהון, ופריך נימא מתרי בניסן ור"ח גופיה אסור, ומשני לאסור יום שלפניו דמשום ר"ח דאורייתא לא מתסר דלא בעי חיזוק. ותו פריך ותיפוק ליה דהוה יום דבתר עשרים ותמניא באדר, ומשני לה רב אסי כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר וזה הואיל ומוטל בין שני י"ט עשאוהו כי"ט עצמו, משמע דאי לאו הכי לא הוה נאסר בהספד אע"ג דהוא יום שלפני ריש ירחא דניסן דאיתוקם תמידא דלא למספד, ולאו דווקא נקט רב אשי כל שלאחריו דהוא הדין כל שלפניו בהספד מותר אלא משום דקאי אשל אחריו נקטיה. **ויש לדקדק** מתוך כך דהא דקתני שבתות ויו"ט הם אסורים לפניהם ולאחריהם מותרין בתענית איירי, ואתאי הך ברייתא כר' יוסי דאמר בעירובין (מא.) דע"ש מתענה ומשלים א"נ כרבנן ובלא השלמה. **וא"ת** אי בלא השלמה אפי' בי"ט עצמו שרי כדמוכח התם דאמר ר' אלעזר בר צדוק אני הייתי מבני סנאב בן בנימין וחל ט"ב להיות בשבת ודחינוהו עד לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שי"ט שלנו היה **וי"ל** דשאני ט' באב דחמיר, והביאו ראיה לדבר) שבתות וימים טובים, הם אסורים, לפניהן ולאחריהן מותרין. מה הפרש בין זה לזה, הללו דברי תורה, ואין דברי תורה צריכין חיזוק, הללו דברי סופרים ודברי סופרים צריכין חיזוק.

ותיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם (וההוא לאו דאורייתא הוא, ובעי חיזוק). אמר רב אשי גדליה בן אחיקם דברי קבלה הוא, ודברי קבלה כדברי תורה דמו.

מתיב רב טובי בר מתנה בעשרים ותמניא ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא (שלא יצטרכו לנתק עצמן מן התורה). שגזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה, ושלא ימולו את בניהם, ושיחללו שבתות. מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו, הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרה להם בואו והפגינו בלילה (צעקו בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם). הלכו והפגינו בלילה, אמרו אי שמים (כלומר, למען הקב"ה) לא אחיכם אנחנו, ולא בני אב אחד אנחנו, ולא בני אם אחת אנחנו, מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות, וביטלום. ואותו היום עשאוהו יום טוב. ואי סלקא דעתך בטלה מגילת תענית, קמייתא בטול, אחרנייתא מוסיפין, וכי תימא הכא נמי בזמן שבית המקדש קיים, והא יהודה בן שמוע תלמידו של רבי מאיר, ורבי מאיר בתר הכי הוה [כמה דורות, דהא בימי רבן יוחנן בן זכאי חרב הבית, ורבי אליעזר תלמידו היה, ורבי עקיבא תלמידו של רבי אליעזר, כדאמרינן בסנהדרין (סח.) ורבי מאיר תלמידו של רבי עקיבא, כדאמרינן בעירובין (יג.) כל מקום שאתה מוצא משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא אינו אלא רבי מאיר **הקשו התוס'** תימה בתענית (יח.) פריך עשרים

ותשעה נמי מאי איריא דהוה ליה יומא מקמי דאיתוקם תמידא תיפוק ליה דהוה ליה יומא דבתר עשרין ותמניא מאי קושיא, ההיא דאיתוקם תמידא זה היה בזמן שבית המקדש קיים ועובדא דעשרים ותמניא היה בימי ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר, ובזמן ביהמ"ק עדיין לא תיקנו את היו"ט של כח' **וי"ל** דמ"מ רבי שסדר המשנה כבר נהגו יו"ט בכח', וא"כ לא הוה ליה למתני מריש ירחא דניסן כיון דבימיו היה שלא לצורך] **דתנן** (לרבי יהודה בן שמוע תלמידו של רבי מאיר הוה) כלי זכוכית שניקבו (שנטמאו, ונקבן לטהרן מטומאתן) והטיף לתוכן אבר (עופרת, לסתום את הנקב) אמר רבן שמעון בן גמליאל יהודה בן שמוע מטמא משום רבי מאיר [לומר שחזרו לטומאתן ישנה, ואף על פי שלא נגעו שוב בטומאה, ואע"פ שאין כלי זכוכית חוזרין לטומאתן ישנה, כדאמר בשבת (טז.) שלא גזרו חזרת טומאה ישנה אלא בכלי מתכות, הני נמי הואיל והאבר מעמידו ככלי מתכות דמו, דהכל הולך אחר המעמיד **הקשו התוס'** (**עפ"י תוס' רא"ש**) **על פירוש זה** כיון שהטומאה קדמה לאבר, לא שייך לומר שחזרה הטומאה הישנה, שהרי בזמן הטומאה לא היה לכלי דין כלי מתכת] [**דף יט ע"ב**] וחכמים מטהרין (דעיקרו כלי זכוכית הן, ולא אזלי בתר המעמיד. **ענין אחר** כלי זכוכית טהורין שניקבו והטילו לתוכן אבר, יהודה בן שמוע מטמאן טומאת כלי מתכות דאורייתא אם נגע בהן טומאה, דהכל הולך אחר המעמיד, וחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא, אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן, שאין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המנויין בפרשה הזהב והכסף והנחשת והברזל... **הקשו התוס' על פירוש זה** קשה דלשון 'מטהרין' משמע לגמרי **עוד הביאו דרבינו שמואל פירש** דפליגי בהא אי הטפת אבר חשיב סתימה מעלייתא או לא, ולא גרסינן בדברי ר' מאיר 'הכל הולך אחר המעמיד' (**כתוס' שבת טו: בשם** בהגנת ר' שמואל, שאם סתימה בלבד נחשבת סתימה טובה לכ"ע היינו הולכים אחר המעמיד, אלא שרבנן ס"ל שלא הוי סתימה טובה **המהרש"א בילר** מטעם שאותם בלבד שאינו מינו) **ולא יתכן** כדמוכח בסוף תוספתא דכלים דתניא כום של אבן שנקב והטיף לתוכו אבר ר' יוסי משום ר' יוחנן בן נורי אומר טמא משום כלי זכוכית רבי שמעון בן גמליאל אומר יהודה בן שמוע היה מטמא משום ר' מאיר, משמע בהדיא כלשון אחרון שהביא רש"י, ורבנן היינו ר' יוחנן בן נורי, ולא לגמרי מטהרין **אי נמי** רבנן דהכא אית להו בכלי אבן כר"מ דמטמא ככלי מתכות והא דלא מטמאין בכלי זכוכית משום כלי מתכות כמו בכלי אבן משום דכלי אבן לית ליה טומאה אוקמוה אטומאת כלי מתכות אבל כלי זכוכית שיש להם טומאה בעולם לא רצו לשנותן מטומאתן. **וריב"א פי'** דחכמים מטהרין לגמרי משום דכלי זכוכית ככלי חרס דמו כדאמרינן בשבת (טו:) ותניא בתוספתא פ"ב דכלים דכלי חרס שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם עד שיצרפנו בתנור, וה"ה בכלי זכוכית שנסדק **ולא יתכן נמי** פירוש זה כדמוכח בסוף תוספתא דלאו לגמרי מטהרין כדפרישית, ועוד א"כ מנא ליה דטעמא דר"מ משום דהכל הולך אחר המעמיד דלמא משום דלית ליה ההיא סברא שכלי חרס שנטהר אינו חוזר לטומאתו, ואפי' נסתם בזפת היה מטמא דבהדיא פליגי עליה בתוספתא דכלים פרק מחט וטבעת, ועוד רבנן לא אמרי הך סברא אלא בחתיכת חרס שפרשה מן החבית ויש בה כשיעור ונקבה וסתמה בזפת ולא בכלי שלם שנקב וסתמו כמו שפירש בתוספתא ועוד דהא לא קיימא מסקנא הכי בשבת (טז.) דמסקינן הואיל ונשברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמו).

תנאי היא (אי בטלה מגילת תענית) **דתניא** הימים האלו הכתובין במגילת תענית, בין בזמן שבית המקדש קיים, בין בזמן שאין בית המקדש קיים אסורין, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר בזמן שבית המקדש קיים אסורין, מפני ששמחה היא להם. אין בית המקדש קיים מותרין, מפני שאבל הוא להם. והלכתא בטלו, והלכתא לא בטלו. קשיא הלכתא אהלכתא! לא קשיא, כאן בחנוכה ופורים, כאן בשאר יומי. **פסק הש"ע** הלכתא בטלה מגלת תענית, וכל הימים הכתובים בה מותר להתענות בהם (**מ"ב בשם הלבוש** מפני שבעונותינו ארעו בהם הרבה מאורעות ובטלום) וכל שכן לפניהם ולאחריהם, חוץ מחנוכה ופורים (**מ"ב** ר"ל שהם ג"כ מהימים הכתובים במגילת תענית ומפני הנסים הגדולים המפורסמים שנעשו בהם נשארו בחזקתם) שאסור להתענות בהם בעצמם, אבל לפניהם ולאחריהם מותר (**מ"ב** דלפניהם ולאחריהם לא המירו משאר ימים הכתובים שם) וכן שבתות וימים טובים וראשי חדשים מותרים לפניהם ולאחריהם או"ח (תקעג,א).

'על אלול מפני ראש השנה ועל תשרי מפני תקנת המועדות' כיון דנפקי להו אאלול אתשרי למה להו (שכבר מתי חג הסוכות, שהרי אלול

חסר) וכי תימא, דלמא עברוה לאלול, והאמר רבי חיננא בר כהנא אמר רב מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר (**כתבו התוס'** משמע דבימי עזרא היה מעובר, וסמך קצת לדבר מהפסוקים המובאים בספר נחמיה, שמשמע שעשו את ר"ה ב' ימים, דכתיב 'ויגע החדש השביעי...' וכתיב 'ויביא עזרא הכהן את התורה...' וכתיב 'ביום אחד לחדש השביעי...' וכתיב 'ויקרא בו...' וכתיב ביה 'היום קדש...' וכתיב 'ביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלוים אל עזרא הסופר ולהשכיל אל דברי התורה' משמע שעשו שני ימים טובים של ר"ה, ומה שאמר הפסוק 'ביום השני' הכוונה שני לאותו עניין. **ועוד** כתיב נמי 'ביום עשרים וארבעה לחדש נאספו כל ישראל בצום ובשקים...' משמע שהמתינו כדי לא לצום בחג, לפי שאז היה מוצאי סוכות נאספו, ואי לאו דעברוהו ועשו סוכות בט"ו בו א"כ י"ד דירחא וח' דסוכות הרי כ"ב ויום כ"ג מוצאי סוכות ואין לומר דשבקוה לתעניתייהו משום מחרת י"ט ומשום כך המתינו עד כ"ד בו, דאז לא היו נוהגין איסור בדבר, ועוד שהרי דבר שבצבור היה, אלא ש"מ דעברוה לאלול)? **לא מצינו דלא איצטריך, הא איצטריך [אי משום ירקא, אי משום מתיא, כדלקמן (כ.)] מעברינן ליה. הא מיקלקל ראש השנה (דנמצא שלא עשאוה בני הגולה כהלכה אם מעברין אלול)? מוטב תיקלקל ראש השנה, ולא יתקלקלו כולהו מועדות** (**הקשו התוס'** למ"ד לקמן (כ.) שמעברין משום שלא יכמשו הירקות ביו"ט הסמוך לשבת, ניחא דשייך אכולהו מועדות, אבל למאן דאמר משום שלא יסריחו המתים, קשיא, דליכא קלקול אלא מיוה"כ לחודיה (שכיו"ט לפסח ע"י עממין) ועוד מדוע טוענת הגמ' שיתקלקל ר"ה אם יעשו ב' ימים, הרי ידוע שידחו את קביעות אלול מפני אד"ו, היינו שאין קובעים את ר"ה בימים א' ד' ו' **ונראה** כוונת הגמ' 'הא איצטריך מעברינן ליה' לא משום דלא אד"ו ראש, אלא משום דזמנין דלא ראו עדים הלבנה ביום שלשים ואין מקדשין עד יום ל"א משום דמצוה לקדש ע"פ הראייה. והקשתה הגמ', שתדחה המצוה לקדש עפ"י הראיה, שלא יתקלקל ר"ה בכך שיעשו שני ימים מספק (**הסביר התוס' דמ"ש** שהקלקול הוא שמוסיפים בכוכות ותקיעות שלא כדין) ותירצה הגמ' מוטב תתקלקל ר"ה ואל יתקלקלו כל המועדות יוה"כ וסוכות ושמיני עצרת אם יעשו ע"פ איום העדים, לא על פי הראייה). **דיקא נמי** (דלהכי חשו רבנן דלא ליקלקלו שאר מועדות, והתירו שיהא ראש השנה מקולקל לגולה) דקתני על תשרי מפני תקנת המועדות, שמע מינה.

'ועל כסליו מפני חנוכה, ועל אדר מפני הפורים' ואילו נתעברה השנה יוצאין אף על אדר שני מפני הפורים (לאחר שנכנס אדר הראשון, והלכו השלוחים, ישבו בית דין ועיינו ועיברוה לעשות אדר השני) לא קתני. מתניתין דלא כרבי (**הסבירו התוס'** וא"ת ולתנא דידן כיון דלא נפקי על אדר השני היאך ידעו שנתעברה השנה, בשלמא אם עיברוה קודם אדר יכולין להודיעם ע"י שלוחי אדר אבל אם עברוה אחר כך היכי ידעי דהא מעברינן השנה כל אדר ולכל הפחות עד פורים **וי"ל** כיון דשלוחים יוצאין על ניסן ממילא ידעי כשיגיע ר"ה ואין שלוחין יוצאין א"כ השנה מעוברת). **דתניא** רבי אומר אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר השני, מפני הפורים. לימא בהא קמיפלגי, דמר סבר כל מצות הנוהגות בשני נוהגות בראשון (ויצאו ידי חובתן בפורים שעשו בראשון) ומר (רבי) סבר כל מצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון?

לא, דכולי עלמא מצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון. והכא בעיבור שנה קמיפלגי. **דתניא** כמה עיבור שנה (ימי אדר הראשון שאותו עושין עיבור לשנה) שלשים יום. רבן שמעון בן גמליאל אומר חדש (קא סלקא דעתך עשרים ותשעה ימים). מאי שנא (למאן דאמר...) שלשים (דאין צריך לחזור ולשלוח שלוחים על יום קידוש אדר השני...) דידעי (בני הגולה, שלעולם אדר הראשון מעובר, וביום שלושים ואחד נתקדש) חדש נמי ידעי (אין צריך להודיע, דהא ידעי דלעולם חסר, וביום שלשים נתקדש)? **אמר רב פפא** מאן דאמר חדש (כך התכוין לומר מס בית דין...) רצה (עושה את אלל לאשון) חדש, רצה שלשים (לפיכך צריכין להודיע אם עשאוהו מלא או חסר).

העיד רבי יהושע בן לוי משום קהלא קדישא דירושלים על שני אדרים, שמקדשין אותם ביום עיבוריהן (יום שלשים קרי יום עיבור, שאותו עושין עיבור לחדש כשמעברין אותו, שמקדשין יום שלשים של שניהם לראש חדש הנכנס יום שלשים לאדר הראשון הוא ראש חדש לאדר השני, ויום שלשים של אדר השני הוא ראש חדש ניסן).

למימרא דחסרין עבדינן, מלאין לא עבדינן, לאפוקי מדדרש רב נחמן בר חסדא העיד רבי סימאי משום חגי זכריה ומלאכי על שני אדרים, שאם רצו לעשותן שניהם מלאים עושין, שניהם חסרין עושין, אחד מלא ואחד חסר עושין (דוקא קאמר ראשון מלא ושני חסר) וכך היו נוהגין בגולה. ומשום רבינו (רב) אמרו לעולם אחד מלא ואחד חסר, עד שיוודע לך שהוקבע ראש חדש בזמנו (עד שאמרו לך הבאים מארץ ישראל קדשו בית דין ראש חדש אדר השני ביום שלשים לאדר הראשון, ועשו את הראשון חסר).

שלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר (**הקשו התוס'** תימה א"כ אמאי יוצאין על ניסן מפני הפסח, ומיהו לבסוף מסקינן תיובתא ואעפ"כ אנו נוהגין כן, דשמא בימיהן שהיו מקדשים על פי הראייה מסקינן דזמנין מלא זמנין חסר, אבל לדידן טוב למלאות הראשון דהוא חדש העיבור שניתוסף על השנה אע"ג דאמרינן דשנה מתעברת בסופה. ובירושלמי דמגילה איכא פלוגתא דקאמרינן התם עוקבא אשכח תרין איגרין בחדא כתיב ושפר באנפוי ובאנפי חברוי מוסיפין על שתא תלתין יומין ובחדא כתיב ושפר באנפי ובאנפי חברוי מוסיפין על שתא ירח יומין, מאן דאמר תלתין יומין אדר הראשון תוספת, מ"ד ירח יומין אדר השני תוספת, ולבסוף דחו לה דקסבר רצו שלשים רצו ירח). מתיב רב נחמן על שני חדשים מחללין את השבת (עדים שראו את הלבנה בחידושה מחללין את השבת לצאת חוץ לתחום לבא לבית דין להעיד לפניהן, לפי שהמועדין כולן תלויין בשני חדשים הללו, וקא סלקא דעתך חילולא דשרא רחמנא משום דקביעת ירחא לפי ראיית הלבנה הוא, אם מלא מלא, אם חסר חסר) על ניסן ועל תשרי. אי אמרת בשלמא זמנין מלא זמנין חסר משום הכי מחללינן (אם ראוהו ביום שלשים, אם לא יבאו ויעידו שראוהו היום לא יקדשוהו בית דין עד מחר, ויעשו את החסר מלא) [**דף כ ע"א**] אלא אי אמרת לעולם חסר (ואי נמי לא אתו עדים מקדשין ליה) אמאי מחללינן? משום דמצוה לקדש על הראייה (על פי עדים, דכתיב 'החדש הזה לכם ראש חדשים' כזה ראה וקדש).

איכא דאמרי (קא סלקא דעתיה חילול משום מצוה לקדש על הראייה הוא) **אמר רב נחמן** אף אנן נמי תנינא על שני חדשים מחללין את השבת, על ניסן ועל תשרי. אי אמרת בשלמא לעולם חסר משום הכי מחללינן (שאם לא יחללו נמצא שיתקדש החדש בלא עדים) דמצוה לקדש על הראייה. אלא אי אמרת זמנין מלא זמנין חסר [מכדי בבית דין תליא, כדאמרינן לקמן (כה.) אתם אפילו מזידים] אמאי מחללינן (ליתקנו בית דין שימתינו עד יום שלשים ואחד, שלא לחלל עליו את השבת, וילכו ויעידו למחר, ויקדשו על פיהם) נעבריה האידנא (מיום שלושים זה יעברו את אדר) ונקדשיה למחר? אי דאקלע יום שלשים בשבת (וראו בו את הלבנה) הכי נמי (דמעברינן ולא מחללינן) הכא (דקתני מחללין) במאי עסקינן דאקלע יום שלשים ואחד בשבת (ולא נראה החדש אתמול אלא היום, דאי נמי לא אזלי מקדשי ליה בית דין האידנא, דאין לך חדש יותר על שלשים, ומקדשי ליה שלא על פי עדים, הלכך מחללין...) דמצוה לקדש על הראייה (**יש להקשות** על תירוץ זה אם אכן הטעם שהעדים חללו את השבת, זה כדי שיקיימו את המצוה לקדש עפ"י הראיה, אם כן, מדוע דוקא בחדשים שהוזכרו במשנה מחללים את השבת, ולא בשאר החדשים, הרי בכולם יש מצוה לקדש עפ"י הראיה? **וכתב הריטב"א** שאכן הגמ' יכלה להקשות כך, אך הגמ' העדיפה לדחות תירוץ זה ממשנה מפורשת שמוכח ממנה שהטעם שהעדים חיללו את השבת אינו משום שמצוה לקדש על הראיה.

מתיב רב כהנא כשהמקדש קיים מחללין אף על כולן, מפני תקנת הקרבן (מוספי ראש חדש, שיקרבו בזמנן). מדכולהו לאו משום דמצוה לקדש על הראייה, ניסן ותשרי נמי (חילול שבת דידהו) לאו משום דמצוה לקדש על הראייה (אלא שיהו המועדות בזמנן לפי תולדות הלבנה). אי אמרת בשלמא זמנין מלא וזמנין חסר משום הכי מחללינן, אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללינן (בלאו דידהו נמי האידנא מקדשינן ליה)? תיובתא (**ביארו הרשב"א והריטב"א** שדוקא בזמן שקדשו עפ"י הראיה מסקנת הגמ' שפעמים אדר היה מלא ופעמים חסר. אבל היום שמקדשים ע"פ חשבון עושים אדר הסמוך לניסן חסר).

כי אתא עולא אמר עברוה לאלול. אמר עולא ידעי חברין בבלאי מאי טיבותא עבדינן בהדייהו (כלומר נותנין לב להכיר טובה שעושין עמהם בני ארץ ישראל, שעיברו את אלול) מאי טיבותא (**כתבו התוס'** שאלת הגמ', שלכאורה מוטב שלא יעברו כדי שלא יהא תרי יומין מספק)? **עולא אמר** משום ירקיא (להפריד שבת ויו"ט זה מזה, כדי שלא יכמושו ירקות הנאכלות כשהן חיין בשבת שאחר יום טוב או ביו"ט שאחר שבת) **רבי אחא בר חנינא אמר** משום מתיא (להפריד שבת ויום הכפורים זה מזה, שלא יסריח מת שימות באחד מהן שיהא ראשון, ולא יקבר לא היום ולא למחר).

מאי בינייהו (תרווייהו איתנהו)? איכא בינייהו יום הכפורים שחל להיות אחר השבת (אם לא יעברוהו) מאן דאמר משום מתיא מעברינן (ודחינן ליום הכפורים ליום שני בשבת). ומאן דאמר משום ירקיא, לאימת קא בעי להו לאורתא (למוצאי יוה"כ) לאורתא טרח ומייתי (ואין צריך ללקט ערב שבת, הלכך לא מעברינן). ולמאן דאמר משום ירקיא, לעבריה משום מתיא?

אלא איכא בינייהו יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה [**כתבו התוס'** ר"ת לא גרס מלפניה, דאם חל ר"ה וסוכות מלפניה מקלע יוה"כ הכפורים באחד בשבת, וא"כ שוב שייך הטעם משום מתיא (**התוס' רא"ש** גרס מלפניה והגפק"מ ליו"ט של פסח ועצרת)] מאן דאמר משום ירקיא מעברינן, ומאן דאמר משום מתיא אפשר בעממי [דאמר מר (ביצה ו.) מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין]. ולמאן דאמר משום מתיא לעבריה משום ירקיא? אפשר בחמימי (שורם בחמין, וחוזרות לקדמותן (**העריך לנר כתב** שרק ביו"ט מותר להשרות את הירקות בחמין, אבל בשבת אסור. ומ"מ אף כשחל יו"ט לפני שבת שאסור לשרות את הירקות בשבת בחמין בכל זאת יש תקנה לירקות שישרו אותם בחמין ביום טוב, והם לא יתייבשו בשבת). אי הכי, מאי שנא לדידן (בני בבל, שעיברו לוקח בשבילם את השנה) אפילו לדידהו (בני א"י) נמי? לדידן חביל לן עלמא, לדידהו לא חביל להו עלמא (אנו בני בבל הם לנו העולם, ויש לנו הבל, לפי שבבל עמוקה היא, ואינה ארץ הרים וגבעות כארץ ישראל, ואין שולט בה אויר, ואין בני ארץ ישראל צריכין לעבר משום מתיא ומשום ירקיא, אלא בשבילנו).

איני (וכי מעברינן חודש לצורך) והתני רבה בר שמואל יכול כשם שמעברין את השנה לצורך [מפני האביב והתקופה ופירות האילן, כדאיתא בסנהדרין (יא:)] כך מעברין את החדש לצורך, תלמוד לומר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, כזה ראה וקדש (כיון שתראה קדש בו ביום)?

אמר רבא לא קשיא, כאן לעברו (לעשות את החסר מלא לצורך מותר) כאן לקדשו (ביום שלשים והלבנה לא נראית, ואם ימתינו עד יום מחר יהא שבת ויום הכפורים סמוכין אין מקדשין לצורך). והכי קאמר יכול כשם שמעברין את השנה ואת החדש לצורך כך מקדשין את החדש לצורך, תלמוד לומר החדש הזה לכם, כזה ראה וקדש (ראה תחלה ואחר כך קדש, אבל כשאתה מעברו ראה וקדש הוא). וכי הא דאמר רבי יהושע בן לוי מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו (ביום שלשים, שיחרישו בשביל...) לעברו, ואין מאיימין (ביום שלשים) על העדים על החדש שלא נראה בזמנו (שלא ראוהו) לקדשו (ואנן צריכין לקדשו היום, כדי להפריד שבת מיום הכפורים, שיאמרו ראינו ויעידו שקר).

איני, והא שלח ליה רבי יהודה נשיאה לרבי אמי [**כתבו התוס'** אין זה רבי יהודה נשיאה שהתיר השמן בע"ז (לו.) שהיה בימי רב ושמואל, דההוא בנו של ר"ג בן רבי יהודה הנשיא, והאי דהכא תלמידו של ר' יוחנן דהוה כייף לרב ושמואל] הוו יודעין שכל ימיו של רבי יוחנן היה מלמדנו מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו (אם אנו צריכין לעשותו חסר) אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינו (**הקשה הריטב"א** וכי אפשר להקשות מדברי רבי יוחנן על דברי רבי יהושע בן לוי, והלא מצאנו שהם חולקים זה על זה בכמה מקומות, **ומסקנתו** שהגמ' אינה

מקשה על דברי רבי יהושע בן לוי, אלא על הברייתא שהביא רבה בר שמואל שתירצה רבא, כשיטת רבי יהושע בן לוי. ומקשינן, שלפי זה הברייתא שלא כדברי רבי יוחנן).

אמר אביי לא קשיא, הא בניסן ותשרי [**פירש רש"י** שהמועדות תלויין בהן מקדשין לצורך **כ"כ התוס'**, וכתבו שיש גורסים איפכא (כ"ל הרז"ה והריטב"א)] הא בשאר ירחי [ואם תאמר, מה צורך לנו בשאר חדשים לחסר ולעבר, כגון אותה ששנינו במסכת ערכין (ח:) אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא נראה לעבר יותר על שמונה, והתם מפרשינן הטעם, ואם עיברו שמונה, ובזה לא נראית ביום שלשים נמצא שאנו צריכין לאיים עליהן לומר ראינו בשביל לקדש **הקה"י הקשה בשם חכם אחד** איך בי"ד יכולים לאיים על העדים להעיד עדות שקר משום תקנת הירקות והמתים, והלא העדים עוברים על מה שנאמר בתורה 'לא תענה ברעך עד שקר' ומכאן הוכיח אותו חכם כדברי רעק"א (בתשובה קעו) שאיסור 'לא תענה' שייך רק בעדות הנוגעת לאדם אחר, שנא' לא תענה 'ברעך', אבל בעדות החדש לא שייך הלאו הזה. **אבל הקה"י** מפקפק בדברי רעק"א, ומתרץ שאיסור 'לא תענה' נאמר רק כשמעידים בפני בית דין שאינם מכירים בשקרם, אבל כשמעידים בבי"ד שמכירים בשקרם, אין זה עניית עדות, אלא מילים בעלמא].

רבא אמר הא דתני רבה בר שמואל (שאין מעברין ולא מקדשין לצורך) אחרים היא (דאמרי לעולם כל החדשים אחד מלא ואחד חסר, כסדר מולד הלבנה שמתחדשת לעולם בסוף עשרים ותשעה ימים ומחצה, שהן חמשים ותשעה לשני חדשים). **דתניא** אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לראש השנה אלא ארבעה ימים בלבד (אם נקבע עכשיו באחד בשבת יהא לשנה הבאה בחמישי בשבת, שזה חשבון שנים עשר חדש אחד מלא ואחד חסר עולה לשלוש מאות חמשים וארבעה ימים, והשלש מאות וחמשים כולם שבועים, נמצא נדחה להלן ארבעה ימים) ואם היתה שנה מעוברת חמשה [שמוסיפין עליה חדש חסר, שדוחה להן מן שבועים שלימים יום אחד **כתבו התוס'** בערכין (ט:) פריך והא איכא יומא דתלתין שנין משום דכל שנה חוץ מארבע ימים ושמונה שעות שעודפת, עוד עודפת תתע"ו חלקים (כ' 48 לקות ו–40 שניות) ואותן חלקים מצטרפין ליום שלם לסוף שלשים שנה ומשני משום דליתיה בכל שנה לא קחשיב (**התוס' רא"ש הביא** שהגמ' שם גם מקשה על השמונה שעות שבכל ג' שנים שמלטרפות ליום **והקשה המהרש"א** מדוע התוס' לא הקשו קושיא זו)].

רב דימי מנהרדעא מתני איפכא מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו, ואין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו. מאי טעמא? **[דף כ ע"ב]** האי מיחזי כשקרא האי לא מיחזי כשקרא (כשנראית בזמנה ואינן מעידין, הרבה אחרים יש שראוהו, ונראה שעל שקר עברוהו, אבל כשלא ראוהו, ואמרו ראינו אין שקר נודע). **פסק הרמב"ם א.** סדר החדשים המלאים והחסרים לפי חשבון זה כך הוא תשרי לעולם מלא, וחדש טבת לעולם חסר, ומטבת ואילך אחד מלא ואחד חסר על הסדר, כיצד טבת חסר שבט מלא, אדר חסר ניסן מלא, אייר חסר סיון מלא, תמוז חסר אב מלא, אלול חסר, ובשנה המעוברת אדר ראשון מלא ואדר שני חסר קדה"ח (ה,ה). **ב.** נשארו שני החדשים שהן מרחשון וכסלו, פעמים יהיו שניהם מלאים ופעמים יהיו שניהם חסרים ופעמים יהיה מרחשון חסר וכסלו מלא... קדה"ח (ה,ו). המקור לזה ערכין (ט.). **ג.** ואם הוצרכו בית דין להניח חדש זה מעובר כשהיה קודם שיבאו אלו העדים מניחין, וזה הוא שאמרו מעברין את החדש לצורך, ויש מן החכמים הגדולים מי שחולק בדבר זה ואומר לעולם אין מעברין את החדש לצורך הואיל ובאו עדים מקדשין ואין מאיימין עליהן קדה"ח (ג,יז). **הסביר הביאור חדש** הדעה הראשונה היא דעת רבא (כ.), הדעה השניה רב דימי מנהרדעא (שם) דמתני איפכא. **ד.** יראה לי שאין מחלוקת החכמים בדבר זה אלא בשאר החדשים חוץ מניסן ותשרי, או בעדי ניסן ותשרי שבאו אחר שעברו הרגלים, שכבר נעשה מה שנעשה ועבר זמן הקרבנות וזמן המועדות, אבל אם באו העדים בניסן ותשרי קודם חצי החדש מקבלין עדותן ואין מאיימין עליהן כלל, שאין מאיימין על עדים שהעידו על

כ:

החדש שראוהו בזמנו כדי לעברו קדה"ח (ג,יח). **הסביר הביאור חדש** הא דמשני אביי שם ל"ק הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחי ה"פ לדעת רבינו, בניסן ותשרי אין מאיימין על עדים שראוהו בזמנו כדי לעברו.

אמר שמואל יכילנא לתקוני לכולה גולה (בלא ראיית עדים, כי בקי אני בתולדות הלבנה והילוכה וסדר המזלות). אמר ליה אבא אבוה דרבי שמלאי לשמואל ידע מר האי מילתא (מה חילוק יש) דתניא בסוד העיבור (ברייתא שנויה ברמזים) נולד קודם חצות או נולד אחר חצות (כך שנוי בה, ורמז בעלמא הוא, לומר קודם חצות חלוק מנולד לאחר חצות)? אמר ליה לא. אמר ליה מדהא לא ידע מר איכא מילי אחרנייתא דלא ידע מר. כי סליק רבי זירא שלח להו (לחביריו שבבבל שני דברים שלמד כאן) צריך שיהא לילה ויום מן החדש (היום הולך אחר הלילה להיות היום מן החדש שהיה בו ליל שלפניו, למדנו שאם נראית הלבנה הישנה משחשיכה יום עשרים ותשעה, שהוא ליל שלשים אין מקדשין אותו ביום שלשים, ואם תאמר פשיטא דאין מקדשין, שהרי לא תראה החדשה ביום שלשים, דקיימא לן עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא כדאמרינן לקמן, איצטריך למאן דאמר מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו, ואשמעינן דאם נראית הישנה בלילה אין מאיימין, שהרי הכל ראו שהלילה מן החדש שעבר) וזו שאמר אבא אבוה דרבי שמלאי (לפני שמואל, ולא ידע לפרשה מה חילוק בין נולד קודם חצות לנולד לאחר חצות אני מפרשה לכם) מחשבין (את מולד הלבנה) את תולדתו, נולד קודם חצות (היום) בידוע שנראה (כ"ל שילאה היום) סמוך לשקיעת החמה (שאין הלבנה מתכסה מבני ארץ ישראל שהם במערב אלא שש שעות אחר חדושה מתוך קוטנה, שהלבנה לעולם בשש שעות לאחר חדושה בקרן מערבית דרומית, ונראית להם) לא נולד קודם חצות (אלא לאחריו) בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה (שהיא קטנה כל שש שעות, ונעלמת מעין כל). למאי נפקא מינה (למיחשב, הרי על פי עדים אנו מקדשין) אמר רב אשי לאכחושי סהדי (אם נולד אחר חצות ואמרו ראינו החדשה לפני שקיעת החמה כדי לקדשו היום עדי שקר הם).

אמר רבי זירא אמר רב נחמן עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא (סמוך לחידושה מלפניו ומאחריו היא מתכסה מן העין מתוך קוטנה, שש שעות לפני חדושה ושש שעות לאחר חדושה נעלמת מכל אדם, קודם לכן ולאחר מכאן שתים עשרה שעות שהיא במזרח נראית לבני מזרח ולא לבני מערב מתוך קוטנה, וכשהיא במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח, והיא לעולם לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית, כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה זכרונו לברכה, הילכך כשהישנה מתכסה במזרח אין החדשה נראית לבני מזרח עד עשרים וארבע שעות, וכשמתכסה מבני מערב אין החדשה נראית להן עד עשרים וארבע שעות). לדידן (לבבל, דקיימין במזרח, מכסיא...) שית מעתיקא (ולא יותר, מה טעם מפני שהלבנה הישנה שלפני חדושה בקרן דרומית מזרחית, ורואין אותה בני בבל הסמוכים למזרח ונעלמת מהן מכאן ואילך מתוך קוטנה, ולסוף שש שעות של חדושה היא עומדת בקרן דרומית מערבית, ורואין אותה בני ארץ ישראל הסמוכין למערב ולא בני בבל, וכן כל שתים עשרה שעות שאחר שש שעות הראשונות, הרי שמתכסה החדשה מבני בבל שמונה עשרה שעות, ולאחר שמונה עשרה שעות כבר גדולה היא, ונראית בכל מקום) ותמני סרי מחדתא, לדידהו שית מחדתא (כמו שפירשתי, שלבסוף שש נראית לבני מערב) ותמני סרי מעתיקא (כמו שפירשתי, שהישנה בסוף תכליתה לעולם במזרח, וכל שמונה עשרה שעות של ישנה מתוך קוטנה לא נראית במערב, אבל קודם לכן גדולה היתה, ונראית למרחוק). למאי נפקא מינה? אמר רב אשי לאכחושי סהדי (אם יאמרו ראינו הישנה

והחדשה בתוך עשרים וארבע שעות שקר העידו).

אמר מר 'צריך שיהא לילה ויום מן החדש' מנלן? **רבי יוחנן אמר** (נאמר ביום"כ) מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב (למדנו שהיום הולך אחר הלילה לעניין המועדות) **ריש לקיש אמר** (לעניין מצות) עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב (למדנו יציאת המועד בערב, הרי שהלך היום אחר הלילה). מאי בינייהו? **אביי אמר** משמעות דורשין איכא בינייהו. **רבא אמר** חצות לילה איכא בינייהו (מאן דיליף מיום הכפורים הולך אחר תחילת הלילה, דכתיב מערב עד ערב, ולדידיה אם נראית הישנה אפילו בתחילת ליל שלשים שוב אין החדש מתקדש ביום שלשים, ולמאן דיליף ממצות אין היום הולך אחר תחילת הלילה, שהרי מחצות לילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים אכילת מצה רשות, ובלבד שלא יאכל חמץ, כדאמרינן בפסחים (קכ:) וחצות לילה ראשון חלוק מהם, ונמשך עם הפסח הנשחט בארבעה עשר שהמצה נאכלת עמו חובה, ולדידיה אפילו נראית הישנה בתחילת הלילה מאיימין למחר על העדים לומר ראינוהו אם צריכין אנו לקדשו ביום שלשים, להרחיק יום הכפורים משבת (למ"ד שלומיס מפסח, רק אם רומיס את הישנה בא"י אחר חצות, אי אפשר לקדש את החודש) **העירו התוס'** לפי שיטת רש"י משמע דלא היישינן כלל בבני בבל אלא בבני ארץ ישראל, דאע"ג דחזו בני בבל הישנה בלילה מקדשין בני א"י את החדש למחרתו ביום ולא היישינן, ובני בבל מונין יום הכפורים וכל המועדות מאותו היום שראו בני א"י החדשה אע"פ שהם ראו הישנה בלילה, וזה תמוה שהפסוק מקפיד על בני א"י ולא על בני בני בבל (**הפנ"י הקשה** שולמי עיקר הקפילא של הפסוק היא לבני א"י, שהבר מסור בידם לעבר שנים וחדשים) ועוד משהלבנה מתחלת להתחסר (מאמצע החודש) לעולם לא תראה עוד בתחלת הלילה עד שתתחדש שכך סדרה בתחלת לידתה יוצאה מביום ונראית בתחלת הלילה מעט ושוקעת, ובלילה שלאחריו שוהה מעט יותר לשקוע ומוספת בכל לילה עד שתתמלא ואז יוצאה בתחילת הלילה וזורחת כל הלילה עד היום ושוקעת לאור הבקר ואח"כ מתחלת להתחסר ומאז שוהה לצאת תחלת כל הלילה ומוספת בכל לילה לשהות מלצאת יותר ויותר עד סוף החדש וכל מה שהיא מחסרת מן הלילה היא משלמת מן היום בין בתחלת החדש בין בסופו, וא"כ לא יתכן פירוש רש"י שאם נראית בתחילת הלילה, לא מקדשים את הלבנה ביום (**הרש"ש כתב** שכמדומה לו שבתחילת תקופת טבת אפשר עדיין לראות את הלבנה אחר השקיעה) **ויותר היה נראה לפרש** דמיירי הכא לעניין מולד הלבנה החדשה, ולא ראיית בני א"י את הלבנה הישנה, דצריך שיהא לילה ויום מן החדש שיהיה המולד מבערב של עשרים ותשעה באדר שיהא יום שלשים ולילו הכל מן המולד החדש (ולמ"ד שלומיס מפסח צריך שמחצות לילה תראה החלשה) אבל אין המנהג כן דלא פסלינן מולד זקן אלא כשנולד אחר שמונה עשר שעות מהיום שמקדשים בו את החודש (שמונה עשרה שעות מתחילת הלילה הוא חצות היום, ואם נראה המולד לאחר זמן זה נקרא מולד זקן). **וי"א פירוש אחר** כונת הדברים 'לילה ויום מן החדש, שכל ר"ח מתחיל מהלילה וממשיך ליום ולא להיפך, ולכן אם היה המולד ביום קודם חצות, וקדשוהו בית דין, נתקדש הלילה שלפניו, וא"כ קידוש החודש כסדר הנכון, שמתקדש הלילה והיום שלאחריו, אך אם נראה לאחר חצות, מתקדש רק למחר, ואין יום שלפניו מתקדש עמו, והוא כדברי אבוה דר' שמלאי (**הסביר המהרש"א** שלשיטה זו דברי אבוה דר' שמלאי שצריך שיהיה לילה ויום מן החדש, והלין של נולד קודם חצות, בילוע שנראה סמוך לשקיעת החמה הם לין אחד) ולפירוש זה לא ניחא הא דקאמר איכא בינייהו חצות לילה דליכא מאן דאמר שמשחשכה לא חייל יום טוב וראש חדש).

אמר רב נחמן כל ספיקא לקמיה שדינן (אין אנו צריכין להקדים פסח או סוכות בארבעה עשר ליום שלשים של אדר ושל אלול מחמת ספק שמא קדשו בית דין את החדש ביום עשרים ותשעה, אבל צריכין אנו לעשות יום טוב שני ביום ששה עשר, מספק שמא עיברו בית דין את האדר וקבעו ניסן ביום שלשים ואחד, וכן באלול).

למימרא (בניחותא, אשמעינן רב נחמן הכי) דחמיסר ושיתסר עבדינן, ארביסר לא עבדינן. וליעבד נמי ארביסר, דלמא חסרוה לאב וחסרוה לאלול (ונמצא יום עשרים ותשעה באלול שלנו שעיברנו את אב היה יום שלשים שלהן, וקבעו בו ראש השנה, וכן לענין ניסן דלמא חסרו לשבט)? [**דף כא ע"א**] תרי ירחי חסירי קלא אית להו (דטבת חיסרו ממה נפשך כסדר הלבנה באחד מלא ואחד חסר, ואם איתא דחסרוהו לשבט כבר יצא הקול לפני הפסח ובא אצלנו, אף למקום שאין שלוחי בית דין של

ניסן מגיעין, וכן בתשרי, אם חסרו תמוז ואב, שהרי תמוז תמיד חסר).

לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי (**הסכירו התוס'** אחד עשר היה לבני בבל ועשירי לבני א"י דעברוה לאלול ומתוך התחום בא דהא יוה"כ הוה, א"נ ביוה"כ של בני בבל בא סמוך ללילה והוא היה ערב יוה"כ לבני א"י ואמרו לו אסהיד לן כלומר ונאסור לאכול גם עתה (שנעוס יומייס) דיוה"כ הוא, אמר להם לא שמעתי מפי ב"ד מקודש שיצא ביום ל' של אלול סמוך לחשכה שלא היה שהות ביום לבא ולקבל עדותן וידע שלא יקדשוהו עד למחר ביום ל"א אבל לא המתין עד למחר שישמע שיקדשוהו ואין מעידין עד שישמע מב"ד מקודש כדלקמן (ע"ב) אף על פי שידוע שלמחר יקדשוהו. **וא"ת** והיאך יניחם לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאורייתא **וי"ל** התנן לקמן (כה.) 'אשר תקראו אתם מקראי קדש' בין בזמנן בין שלא בזמנן ואמרינן בגמ' אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידים ואפי' מוטעין, וכיון שבני בבל עשו לפי חשבונם, אין להם איסור. **והא** דאמרינן בחולין (קא:) שכשגזרה המלכות שלא לעשות את יום הכיפורים, קבעו את יום הכיפורים בשבת שלא בזמנו, כדי שלא תשתכח תורת יום הכיפורים, ולכן אם שגג ביוה"כ זה פטור, שבאמת אין זה יוה"כ, ולא אמרינן 'אתם' אפילו מזידין **התם** הוקבע להם החדש בזמנו ומפני הגזרה לא עשו יוה"כ בעשירי, אבל הכא להם היה עשירי. **ולא דמי** נמי להא דסנהדרין (דף יב:) שבקש חזקיה רחמים על עצמו דכתיב כי אכלו הפסח בלא ככתוב... ומפרש שעיברו השנה ביום ל' של אדר ואסור הואיל וראוי לקובעו ניסן ולא אמרינן 'אתם' אפי' שוגגים... משום דלא שייך אלא כגון יום ל' או יום לא' כשקובעין באחד מהן ר"ח לחסרו או לעברו שלא כדין או על פי עדות שקר). **אמר בסים** תבשילא דבבלאי (אכלו להם למעדנים) ביומא רבה (ביום הכפורים) דמערבא (שבארץ ישראל, שהרי בית דין עיברו את החדש והיו מתענים). אמרי ליה אסהיד (ונקבל עלינו ולא נאכל) אמר להו לא שמעתי מפי בית דין מקודש (לא אעיד לכם, דאמרינן לקמן (כא:) על כולן שלוחים יוצאים מבערב, כגון אם לא קדשוהו ביום שלשים יוצאין השלוחים לערב לומר מעובר הוא, אבל על ניסן ותשרי, אף על פי שיודעין שיקדשוהו למחר ביום שלושים ואחד, שהרי אין ראש השנה נדחה לשלשים ושנים אפילו הכי אין יוצאין עד שישמעו מפי בית דין מקודש, ואני לא שמעתי מפי בית דין, שלא הייתי במקום שישבו סנהדרין שם).

מכריז רבי יוחנן כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי [שבית דין שולחין לגולה להודיע יום שקדשוהו, וכל מה שהם יכולין לילך הם הולכין עד הפסח, וכן בתשרי עד סוכות, חוץ משבתות וימים טובים שלא ניתנו לחלל לשלוחין, כדתניא (כא:) על קריאתם אתה מחלל, ואי אתה מחלל על קיומם, לפיכך שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין שלוחי תשרי מגיעין, שהרי אין ימים טובים בינתים לעכבם, ובתשרי יש ראש השנה ויום הכפורים, שאין השלוחין הולכין בו] ליעבדו תרי יומי (טבי, ואע"פ שהגידו להם השלוחים יום קביעתו) גזירה ניסן אטו תשרי (שאם תנהיגם לעשות בניסן יום אחד ינהגו כן בתשרי שלא על פי שלוחים, ופעמים שיטעו).

רבי אייבו בר נגרי ורבי חייא בר אבא (תלמידי דרבי יוחנן היו ושמעו מפיו, לכך הקפיד כנגדם) איקלעו לההוא אתרא דהוה מטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי, ועבדי (בני המקום) חד יומא ולא אמרו להו ולא מידי. שמע רבי יוחנן ואיקפד, אמר להו לאו אמרי לכו היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי, גזירה ניסן אטו תשרי.

רבא הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי (עם לילותיהם, שמא עיברו בית דין את החדש, ויום אחד עשר שלנו הוא עשירי שלהן) זימנא חדא אשתכח כוותיה.

רב נחמן יתיב בתעניתא כוליה יומי דכיפורי. לאורתא אתא ההוא גברא, אמר ליה למחר יומא רבה במערבא. אמר ליה מהיכא את, אמר ליה מדמהריא, אמר ליה דם תהא אחריתו (הריני מת על ידך, שתזקיקני להתענות שני ימים ושני לילות, דם תהא אחריתו נוטריקון של דמהריא) קרי עליה קַלִּים הָיוּ רֹדְפֶיךָ.

הקדמה השנה מחולקת למרבע תקופות, תקופות אלו אינן שייכות לשנת הלבנה, אלא לשנת החמה, שהיא 365 יום ו–6 שעות, וכל תקופה היא רבע שנת החמה היינו 91 יום ו–7½ שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כד חזית

דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן [שאין תקופת ניסן נופלת עד יום ששה עשר, וקיימא לן דיום התקופה מתחיל (היוס שבו חלה התקופה נחשב יוס לעשון לתקופה הבאה) כרבי יוסי דאמר הכי בסנהדרין (יג.) נמצאת תקופת טבת מושכת עד שיתסר בניסן, ולא עד בכלל] עברה לההיא שתא [כאחרים, דאית להו הא סברא בסנהדרין (יג:)] ולא תחוש לה [למימר יחידאה היא ולא נעביד כוותייהו, אלא ודאי כאחרים נעביד, דמסייע להו קרא, דכתיב 'את חדש האביב' שיהא בחידוש, ואביב הוא יום תקופת ניסן, שניסן של חמה נכנס בו, שניסן קרוי אביב על שם בישול התבואה, ובישול התבואה אינו אלא לחשבונה של חמה, שהקיץ והחורף אחר חשבון החמה הם, והזהירך הכתוב לשומרו שיהא בחידוש, ואין לשון חידוש נופל אלא בלבנה, שהיא מתחדשת בתולדותיה, ואשמעינן קרא שיהא ניסן של חמה בתוך ארבעה עשר יום למולד הלבנה, שהוא עדיין מחידוש הלבנה, דמיום ארבעה עשר ואילך ישנה היא, ואילו היה תקופת ניסן ביום חמשה עשר לא היינו צריכין לעבר את השנה, אלא נעבר אדר ונדחה את ניסן יום אחד, ותפול התקופה ביום ארבעה עשר, אבל כשהיא באה ביום ששה עשר בניסן לא די לן בעיבורו של אדר, וצריכה השנה להתעבר, ותפול התקופה באדר שני, נמצא ניסן של חמה מושך בתוך חדש ניסן הלבנה, הכי מפרשינן לה בסנהדרין (יג.) אליבא דאחרים, דכי מטיא בחמשה עשר מעברין את אדר, וכי מטיא לששה עשר מעברין את השנה **כתבו התוס'** קשיא לפירוש רש"י דבסנהדרין (מא:) משמע דיום ט"ו של חדש הוי מן החדש דקאמר עד מתי מברכין על החדש נהרדעי אמרי עד י"ו **לכך צריך לפרש** דהכא קאמר עד דמשכה שיתסר אפילו ע"י עיבור אדר א"נ דמשכה עד שיתסר ושיתסר בכלל היינו כגון דנפלה תקופת ניסן בשבסר דכי מעברת נמי לאדר הרי היא נופלת בשיתסר ואין כאן אביב כלל בחדש ניסן, ואין להקשות דלעבריה לאדר ולשבט דהתנן בערכין (ח:) אין פוחתין מד' חדשים מעוברין בשנה ולא יותר מח' ומפרש בגמ' (ט.) דלא נראה לעבר יתר על שמונה ומוקי לה בשנה מעוברת אבל בפשוטה יותר על שבעה. **הקשו התוס'** תימה דתניא בסנהדרין (יא:) על ג' סימנין מעברין השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה, על שנים מהן מעברין על אחד אין מעברין ורשב"ג דאמר התם על התקופה איבעי לן על התקופה שמחין או דילמא מעברין וקיימא בתיקו, וקשה שהרי הגמ' כאן פושטת שמעברים על התקופה לבדה **וי"ל** דהתם בתקופת תשרי איירי אבל הכא בתקופת ניסן דעליה לבדה מעברין, וצריך טעם כיון דמקרא קא דרשי הכא והכא מאי שנא]. דכתיב שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב שמור אביב של תקופה (דהיינו ניסן של חמה) שיהא בחדש ניסן (בחידוש ניסן הלבנה).

אמר להו רב נחמן להנהו נחותי ימא אתון דלא ידעיתו בקביעא דירחא, כי חזיתו סיהרא דמשלים ליומא (שהירח משלים מאורו עם הנץ החמה, שאינו מחשיך עד שעת זריחה) בעירו חמירא. אימת משלים בחמיסר, והא אנן מארביסר מבערינן? לדידהו דמגלו להו עלמא (ליורלי היס, שכל העולס גלוי לפניהס, ואין שוס דבר שמפריע להס לראות את קלה השמיס) מארביסר משלים.

פסק הרמב"ם א. יש מקומות שהיו מגיעין אליהן שלוחי ניסן ולא היו מגיעין אליהן שלוחי תשרי, ומן הדין היה שיעשו פסח יום טוב אחד שהרי הגיעו אליהן שלוחין וידעו באיזה יום נקבע ראש חדש, ויעשו יום טוב של חג הסוכות שני ימים שהרי לא הגיעו אליהן השלוחין, וכדי שלא לחלוק במועדות התקינו חכמים שכל מקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שם עושין שני ימים אפילו יום טוב של עצרת קדה"ח (ג,יב). **ב.** על שלשה סימנין מעברין את השנה, על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן, כיצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה, ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב, ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר קדה"ח (ד,ב). **הקשה האור שמח** הראשונים השיגו ע"ז, דת"ק סבר דעל התקופה לבד אין מעברין (סנהדרין יא:) ולרשב"ג בעי בגמרא אם על התקופה לבדה מעברין, ואיך שביק רבינו דברי חכמים נגד הספק אם רשב"ג פליג **וישב** שהרמב"ם פסק כן כפרקי דר"א. **אמנם בשקל הקודש לגר"ח** הסביר שהרמב"ם כהתוס' שרק בניסן אמרינן שעל התקופה לבד מעברין, שנאמר 'שמור את חדש האביב' עע"ש.

[דף כא ע"ב] **משנה** על שני חדשים מחללין את השבת (עדים שראו את החדש) על ניסן ועל תשרי, שבהן שלוחין (של בית הדין) יוצאין לסוריא (להודיע לגולה יום קביעותם) ובהן מתקנין את המועדות (**פירש רש"י** הלכך חשיבי, ומן התורה מחללין על כולן, אבל רבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהם, ולא איכפת למלאן ולחסרן על פי עדים, אך שני חדשים אלו העמידום על דין תורה, שכל המועדות תלויין בהן **הקשו התוס' על פירושו** דבגמ' תניא מנין שמחללין את השבת ת"ל אלה מועדי ה' והאי קרא בניסן ותשרי כתיב **וי"ל** דמ"מ כל ר"ח איתרבי מדאיקרי מועד כדאיתא בפסחים (עז.) גבי דחיית שבת וטומאה, 'שעירי ראש חדש איצטריכא ליה, סלקד"א הא לא כתיב בהו מועד קמ"ל דר"ח נמי מועד איקרי' וכדאביי'). וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן, מפני תקנת הקרבן (של ראש חדש שיקריב בזמנו).

(**גמרא**) על שני חדשים ותו לא (נפקי שלוחים) ורמינהו על ששה חדשים השלוחין יוצאין? אמר אביי, הכי קאמר על כולן השלוחין יוצאין מבערב [כגון נראה בעליל ביום עשרים ותשעה או בליל שלשים, דודאי יקדשוהו בית דין מחר, **אי נמי** בחדש מעובר, דפשיטא לן שביום שלשים ואחד יתקדש משלא נתקדש בזמנו, שלוחין יוצאין מבית דין, ואין ממתינין עד למחר שישמעו מקודש מפי בית דין, כדאמרינן (כד.) ראש בית דין אומר מקודש, ויעידו לגולה] על ניסן ועל תשרי (אין שלוחין יוצאין) עד שישמעו מפי בית דין מקודש [**פירש רש"י** הלכך, בשאר חדשים אין חילול שבת של עדים ממהרת יציאת השלוחין, שאין השלוחין מחללין שבת לצאת היום, וכשלא יבאו העדים היום יתעבר החדש, והכל יודעין שהם קדשוהו למחר, והשלוחים יצאו משתחשך לומר שעיברו את אלול, אבל בניסן ותשרי, אם לא יבאו העדים היום ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד מחר, שאין בית דין מקדשין בלילה, נמצאו ממעטין את הלוכן מהלך לילה ויותר, כיצד, אם יבאו העדים ויעידו ויקדשוהו בשבת, ויהא פסח בשבת יש זמן לשלוחים מהלך שנים עשר יום שלימים, שהרי למוצאי שבת יצאו וילכו כל ימי החול של שני שבועות הללו שלימים, ואם לא באו העדים היום לא יצאו השלוחים עד מחר, ועל כרחם שבת של ערב הפסח ישבותו, נמצא שלא הלכו שנים עשר ימים שלימים, **ואם תאמר** היאך הוא תולה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים, הרי

כא:

השלוחים עצמן לא ניתן להם להלל, טעם החילול כדי שיתקדש החדש בזמנו הוא, כדקתני ובהן מתקנין את המועדות, דרחמנא אמר 'אשר תקראו אותם במועדם' אפילו בשבת, ויציאת השלוחים דקתני אינו אלא לייפות וליישב את טעם החילול אף בשביל זאת, דיש דברים שאין הטעם תלוי בהם, והם נעשים סעד לדבר ליישבו ולייפותו, כאותה ששנינו בסנהדרין (יא.) אין מעברין את השנה מפני הגדיים והטלאים, אבל עושין אותן סעד לשנה, כיצד, מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואמריא דערקין... **כתבו התוס'** ודבר תימה פירושו שתלה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים הא כי מקלע יום שלשים דאלול בשבת וראו עדים את החדש על כרחן צריכין לחלל ולבא בשבת דאי מאחרים עד אחד בשבת היה מקלע יום ערבה בשבת ודחינן ליה משום ערבה כדאמרי' בסוכה (מג.) ומיהו אניסן ודאי צריך טעם ובמתניתין פי' רש"י שבהן שלוחין יוצאים הלכך חשיבי כלומר לפי ששלוחים יוצאים בהן משום תקנת מועדות ראוי לעדים לחלל עליהם שבת כדי שיקבעו מועדות בזמנן. **ואם תאמר** ומה טעם דמתניתין לניסן ותשרי עד שישמעו מפי בית דין מקודש בשלמא היכא דנראה בעליל ביום כ"ט או בליל ל' אע"ג דודאי יקדשוהו ב"ד למחר אין יוצאין עליו לאלתר חיישינן דלמא מימלכי ב"ד ומעברי ליה ואתי לקלקולי מועדות, אלא היכא דלא קדשוהו ביום ל' ליפקו ביום ל"א שא"א לדחותו יותר מיום ל"א **ויש לומר** דגזרו האי אטו האי משום דבשאר חדשים יוצאים אזה וזה מבערב (**כ"כ הרשב"ם והריטב"ם אך הרז"ה והמאירי כתבו** שבליל לא' יוצאים השלוחים גם על ניסן ותשרי)] **תניא נמי הכי** על כולן יוצאין מבערב, על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי בית דין מקודש.

תנו רבנן מנין שמחללין עליהן את השבת תלמוד לומר אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'... אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם. יכול כשם שמחללין (העדים) עד שיתקדשו (כדי שיתקדשו בזמנן) כך מחללין (השלוחים) עד שיתקיימו (המועדות בזמנן) תלמוד לומר 'אשר תקראו אותם' על קריאתם אתה מחלל, ואי אתה מחלל על קיומם. וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן.

תנו רבנן בראשונה היו מחללין אף על כולן. משחרב בית המקדש אמר להן רבן יוחנן בן זכאי וכי יש קרבן? התקינו שלא יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד. **פסק הרמב"ם א.** עדים שראו את החדש הרי אלו הולכין לבית דין להעיד ואפילו היה שבת

שנאמר אשר תקראו אותם במועדם וכל מקום שנאמר מועד דוחה את השבת, לפיכך אין מחללין אלא על ראש חדש ניסן ועל ראש חדש תשרי בלבד מפני תקנת המועדות, ובזמן שבית המקדש קיים מחללין על כולן מפני קרבן מוסף שבכל ראש חדש שהוא דוחה את השבת קדה"ח (ג,ב). **ב.** שלוחי ניסן ושלוחי תשרי אין יוצאין אלא ביום ראש חדש אחר שתעלה השמש עד שישמעו מפי בית דין מקודש, ואם קדשו בית דין בסוף יום תשעה ועשרים כמו שאמרנו ושמעו מפי בית דין מקודש יוצאין מבערב, ושלוחי שאר הששה חדשים יש להם לצאת מבערב אחר שנראה הירח אף על פי שעדיין לא קדשו בית דין את החדש הואיל ונראה החדש יצאו שהרי למחר בודאי מקדשין אותו בית דין קדה"ח (ג,י). **ג.** שלוחים אלו אינן מחללין את יום טוב ואין צריך לומר שבת שאין מחללין את השבת לקיימו אלא לקדשו בלבד קדה"ח (ג,ח).

משנה בין שנראה בעליל (בגילוי) בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת. רבי יוסי אומר אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת (לפי שאין צורך). מעשה שעברו יותר מארבעים זוג (שני עדים, זוג אחר זוג) ועיכבם רבי עקיבא בלוד, שלח לו רבן גמליאל אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא.

(גמרא) מאי משמע דהאי עליל לישנא דמיגלי הוא? אמר רבי אבהו אמר קרא אִמָּרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ (גלוי לכל) מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם.

רב ושמואל, **חד אמר** המשים שערי בינה נבראו בעולם (סיפיה דהאי קרא דרשי רב ושמואל 'מזוקק שבעתים' שבע שביעיות, והם חמשים חסר אחת שנמסרו למשה, למדנו שחמשים נבראו, שהרי מעט נחסר מאלהים) וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים. בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ, בקש קהלת להיות כמשה, יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב יָשָׁר דִּבְרֵי אֱמֶת, וְלֹא־קָם נָבִיא עֹוד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה. **וחד אמר** בנביאים לא קם, במלכים קם, אלא מה אני מקיים בקש קהלת למצא דברי חפץ, בקש קהלת לדון דינין שבלב, שלא בעדים ושלא בהתראה, יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב ישר דברי אמת על פי שנים עדים...

[דף כב ע"א] 'מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיכבן רבי עקיבא...' **תניא** אמר רבי יהודה חם ושלום שרבי עקיבא עיכבן. אלא שזפר (כך שמו) ראשה של גדר עיכבן, ושלח רבן גמליאל והורידוהו מגדולתו. **פסק הרמב"ם** ...ואפילו ראוהו גדול ונראה לכל לא יאמרו כשם שראינוהו אנחנו ראוהו אחרים ואין אנו צריכין לחלל את השבת אלא כל מי שיראה החדש ויהיה ראוי להעיד... מצוה עליו לחלל את השבת ולילך ולהעיד קדה"ח (ג,ד).

משנה אב ובנו שראו את החדש ילכו. לא שמצטרפין זה עם זה, אלא שאם יפסל אחד מהן (יכשל בפיו כשיבדקוהו) יצטרף השני עם אחר [**ביאר המאירי** אע"פ שמבואר במכות (ו:) שאם נמצא בין העדים קרוב או פסול עדות כולם בטלה, ואפילו אם יש שם יותר משני עדים, כאן מדובר באופן שהפסול לא התכוין בשעת הראיה לבוא לבית דין ולהעיד. ובאופן זה, להלכה אין הוא פוסל את שאר העדים]. רבי שמעון אומר אב ובנו וכל הקרובין כשרין לעדות החדש. אמר רבי יוסי מעשה בטוביה הרופא שראה את החדש בירושלים, הוא ובנו ועבדו משוחרר, וקבלו הכהנים אותו ואת בנו ופסלו את עבדו [**כתבו התוס'** סברי לה כר"ש דמכשיר בקרוב ו'החדש הזה לכם' היינו בכם ודרשינן נמי כשרין ומיוחסין למעוטי גר וממזר כדדרשינן מאתך בדומין לך בסנהדרין (לו:)] וכשבאו לפני בית דין קבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו.

(גמרא) אמר רבי לוי מאי טעמא דרבי שמעון דכתיב וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם... עדות זו תהא כשרה בכם. ורבנן עדות זו תהא מסורה לכם (לחשובי הדור אני מוסר, שיקבלו העדות ויקדשו החדש, ולא להכשיר קרובים בא).

אמר רבי יוסי מעשה בטוביה הרופא... אמר רב חנן בר רבא הלכתא כרבי שמעון. אמר ליה רב הונא לרב חנן בר רבא, רבי יוסי ומעשה, ואת אמרת הלכתא כרבי שמעון? אמר לו והא זמנין סגיאין אמרית קמיה דרב הלכתא כרבי שמעון, ולא אמר לי ולא מידי, אמר ליה היכי תנית (מתניתין קמיה דרב, מי המכשיר ומי הפוסל) אמר ליה אפכא (תנינא ר' יוסי אומר אב ובנו וכל הקרובים כשירין, אמר רבי שמעון מעשה בטוביה...). אמר ליה משום הכי לא אמר לך ולא מידי (כי אמרת הלכה כרבי שמעון דהיינו דר' יוסי). אמר טבי בריה דמרי טבי, אמר מר עוקבא אמר שמואל הלכתא כרבי שמעון. **פסק הרמב"ם** אין כשר לעדות החדש אלא שני אנשים כשרים הראויים להעיד בכל דבר ודבר, אבל נשים ועבדים הרי הן כשאר פסולי עדות ואין מעידין, אב ובנו שראו את הירח ילכו לבית דין להעיד, לא מפני שעדות החדש כשרה בקרובים אלא שאם ימצא אחד מהן פסול מפני שהוא גזלן וכיוצא בו משאר הפסלנות יצטרף השני עם אחר ויעיד קדה"ח (ב,א). **הסביר הביאור חדש** פסק כר' יוסי דמתניתין, שהלכה כמותו מר"ש.

משנה אלו הן הפסולין [**כתבו התוס'** בגמ' משמע שכל הפסולים דמתניתין דרבנן דאמרינן עלה זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה, והשתא משחק בקוביא למ"ד בסנהדרין (כד:) לפי שאין עוסקין בישובו של עולם ניחא, ולמ"ד נמי משום דהויא אסמכתא אין נחשב גזלן בעיניו כיון דמדעתו נותן (**נראה דעת תוס' כדברי הריטב"א** דאסמכתא לא קניא גזילה לאוריתא, מ"מ מלך ליני עדות פסול רק מדרבנן כיון שלא משמע לו שהוא גוזל, כיון דהלה נותן מדעתו **אמנם רש"י** לקמן מפרש שאסמכתא הוא גזל דרבנן) ומלוה ברבית שאינה קצוצה דרבנן, ואפי' ברבית קצוצה נמי לא משמע ליה לאיניש איסורא של גזל דכשנותן לו מדעתו אלא א"כ ממשכנו על כרחו (**הקשה התוס' רא"ש** שגם אם לא עובר על איסור גזל, נפסל לעדות משום איסור ריבית, ולכן העמיד שמדובר בריבית דרבנן) ומפריחי יונים למ"ד אי תקדמיה יונך ליוני היינו משחק בקוביא, ולמ"ד ארא אין בהן גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא, וסוחרי שביעית מיירי בשביעית בזמן הזה ור' היא כדאשכחן בגיטין (לו.) א"נ בסחורה דרבנן כי ההיא דסנהדרין (כו.) גבי ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספו ומייתי, שאין זו סחורה גמורה, שאין העניים מוכרים להם, אלא שלוחים שלהם לאסוף בעבורם. **והא**

דמשמע בסוכה (לט.) דמותר למכור פירות שביעית לע"ה משום דאין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה אבל משום סחורה לא אסור, ובסנהדרין (כו.) נמי פריך ונזבנינהו לכהן בדמי תרומה גבי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה של שביעית **וי"ל** בדבר המלקט ע"מ לאכול ונותר לו מותר למכור, ואפשר דלוקח ע"מ לאכול לא חשיב סחורה אא"כ לוקח בזול ע"מ למכור ביוקר שקונה להרויח, ובמסכת שביעית (ה,ד) פירש הר"ש דין סחורה ע"פ הירושלמי. ועבדים בסנהדרין (כד:) לא תני להו, דפסולין דאורייתא, אבל הכא איצטריך למיתני דלא תימא כיון דלא מחמת עבירה מיפסלי מכשרי לעדות החדש, מידי דהוה אקרובים לר"ש) המשחק בקוביא (חתיכות של עצם שמשחקין בערבון, ואמור רבנן אסמכתא לא קניא, והרי הן גזלנין מדרבנן, דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש, כדכתיב 'ויגזל את החנית מיד המצרי') ומלוי ברבית (לא גזלן דאורייתא הוא למפסליה משום אל תשת עד חמס, דהא מנפשיה יהיב ליה) ומפריחי יונים (היינו נמי כעין קוביא, אי תקדמיה יונך ליוני) וסוחרי שביעית [עושין סחורה בפירות שביעית, דרחמנא אמר 'לאכלה' ולא לסחורה (ע"ז סב.) ולפי שנחשדו כל אלו לעבור על דת מחמת ממון חשדום להיות מעידים שקר על ידי ממון ושוחד] ועבדים [פסולי דאורייתא הוא, קל וחומר מאשה, כדאמרן (ב"ק פח.)]. זה הכלל כל עדות שאין האשה כשירה לה אף הן אינן כשירין לה.

גמרא הא אשה כשירה לה (כגון להעיד על מיתת אדם להשיא את אשתו, ועל סוטה שנטמאת בסתירה שלא תשתה) אף הן כשירין לה. **אמר רב אשי** זאת אומרת גזלן דדבריהם כשירין לעדות אשה (להתירה להנשא, ודוקא גזלן דדבריהם, אבל גזלן דאורייתא, דחציף לעבור בפרהסיא לא הכשירו חכמים לעדות אשה, ואף על פי שהכשירו את העבד ואת האשה, דפסולי דאורייתא). **פסק הש"ע** אשה שהלך בעלה למדינת הים, והעידו עליו שמת... ופסולי עדות, אם פסולים מדרבנן, כשרים לעדות זו אה"ע (יז,ג).

משנה מי שראה את החדש ואינו יכול להלך מוליכין אותו על החמור (אף בשבת) אפילו

במטה. ואם צודה להם (אם יש אורבים בדרך, והבייתוסים והכותים הם היו אורבים להם לעכבם, כדי להטעות את חכמים) לוקחין בידן מקלות, ואם היתה דרך רחוקה לוקחין בידם מזונות. שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת (**כתבו התוס'** עדים שראו את החדש, ואפילו עדים המעידים על כשרות המעידים עדות החודש באופן שאין בית הדין מכירים אותם, מחללין את השבת להעיד עליהם, כדמוכח בריש פ"ב שהלך ר' נהוראי אצל העד באושא בשבת להעיד עליו) **ויוצאין לעדות החדש, שנאמר אלה מועדי ה'... אשר תקראו אתם במועדם.** **פסק הרמב"ם** היה העד שראה את החדש בליל השבת חולה מרכיבין אותו על החמור ואפילו במטה, ואם יש להן אורב בדרך לוקחין העדים בידן כלי זיין, ואם היתה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות... קדה"ח (ג,ד).

פרק אם אינן מכירין

משנה אם (בית דין) אינן מכירין אותו (את העד אם נאמן וכשר הוא) משלחין עמו (בית דין שבעירו) אחר להעידו (לפני בית דין הגדול שמקדשין את החדש). בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם (אף אם לא הכירוהו) משקלקלו הבייתוסים התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירין (משמע שמדאורייתא אין צריך שבית דין יכירו את העדים, אלא חכמים תקנו כן. **והקשה הטורי אבן** אם כן, היאך אפשר לחלל את השבת בשביל תקנה דרבנן **ותירץ** מאחר שחכמים תקנו שלא יקבלו עדים שאין בית דין מכירם, ממילא יש צורך לחלל שבת כדי לקיים את דין קידוש החדש דאורייתא. שהרי אם בית דין לא יכירו את העדים הם לא יקדשו את החדש, וכן מבואר בלשון הריטב"א והרשב"א והר"ן).

(**גמרא**) מאי אחר? חד. **[דף כב ע"ב]** וחד מי מהימן [להכשירו לזה בחזקת נאמן **הקשו התוס'** תימה כי לא מהימן נמי מחלל את השבת לילך שם שמא יצטרף עם אחר כדתנן לעיל (כב.) גבי אב ובנו דילכו לא מפני שיצטרפו זה עם זה אלא שאם יפסל האחד שיצטרף השני עם אחר **ונראה** דלא מקשה היאך אחר מחלל שבת כיון דלא מהימן לחודיה, אלא מקשה על לישנא דמתני' דנקט 'אחר' דמשמע דחד מהימן (**התוס' רא"ש** תירץ דהני מילי בעיקר עדות החדש מילא מספק, אבל להכירו לא אזל מספק)] **והתניא מעשה שבא הוא** (העד לפני בית דין בשבת להעיד על החדש) ועדיו עמו להעיד עליו (להחזיקו נאמן)? אמר רב פפא מאי אחר זוג אחר. הכי נמי מסתברא, דאי לא תימא הכי אם אינן מכירין אותו, מאי אותו, אילימא אותו חד, וחד מי מהימן (לעדות החדש, משפט כתיב ביה (כי חק לישראל הוא משפט...) **אלא מאי אותו אותו הזוג** (**הקשו התוס'** שאפשר לומר ש'אותו' הכוונה לעד אחד, שהיו נצרכים להעיד רק על כשרותו של אחד מהזוג) **הכי נמי מאי אחר זוג אחר.**

וחד לא מהימן, והתניא מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא (כשישבה סנהדרין שם, ושם היו מקדשין את החדש)? **אמרי** רבי נהוראי סהדא אחרינא הוה בהדיה והא דלא חשיב ליה משום כבודו של רבי נהוראי (שהרי לא הוזכר רבי נהוראי אלא ללמוד ממנו שאדם גדול כמותו נהג היתר בדבר, ואין כבודו שנביא את ראיותינו אף מחבירו הקטן ממנו). **רב אשי** אמר, רבי נהוראי סהדא אחרינא הוה באושא (**פירש רש"י** המכיר את העד הזה **וכן הביאו התוס'** בשם הירושלמי והתוספתא (**פילר המהרש"א** שלביאור זה קושיית הגמ' בהמשך 'אי הכי' קשה גם על תירוץ ראשון וגם על רב אשי, שני התירוצים מדברים באותו עניין שבאו להעיד על העד) **אמנם הביאו ביאור נוסף** דמיירי בעד אחד שראה החדש שהלך רבי נהוראי להצטרף עמו ולהעיד נמי על החדש והא דקתני בברייתא 'להעיד עליו' אחדש קאי (**פילר המהרש"א לביאור זה** קושיית הגמ' 'אי הכי' אינו אלא לתירוץ רב אשי דמוקי לה בראוה את החדש אבל לשינויא קמא ל"ק ליה דטובא אשמעינן דמחללין לאפילו אינו רואה את החדש אלא דבא להעיד שמכיר את העד מחבל שבת) **ואזל רבי נהוראי לאצטרופי בהדיה. אי הכי מאי למימרא?** מהו דתימא מספיקא [שמא אין אותו העד (הנמצא באושא) בביתו] לא מחללינן שבתא, קמשמע לן.

כי אתא עולא, אמר קדשוה לירחא במערבא. אמר רב כהנא לא מיבעיא עולא דגברא רבה הוא, דמהימן, אלא אפילו איניש דעלמא נמי מהימן. מאי טעמא? כל מילתא דעבידא לאגלויי לא משקרי בה אינשי. תניא נמי הכי בא אחד בסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החדש נאמן.

כב:

'בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם...' תנו רבנן מה קלקול קלקלו הבייתוסין, פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את חכמים (**פירש רש"י** שאירע יום שלשים של אדר בשבת, ולא נראה חדש בזמנו, והבייתוסין מתאוין שיהא יום ראשון של פסח בשבת, כדי שתהא הנפת העומר באחד בשבת ועצרת באחד בשבת, לפי שהן דורשין ממחרת השבת יניפנו ממחרת שבת בראשית, כמשמעו... **ביארו התוס'** וא"ת ומה מרויחים והלא מתקלקלין לענין פסח **וי"ל** דלא השיבי ליה קלקול משום דדרשי אתם ואפי' מזידים) שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז (להעיד שראו את החדש היום) אחד משלנו (ולא הכירוהו) ואחד משלהם. שלהם העיד עדותו ויצא. שלנו, אמרו לו אמור כיצד ראית את הלבנה, אמר להם עולה הייתי במעלה אדומים, וראיתיו שהוא רבוץ בין שני סלעים, ראשו דומה לעגל, אזניו דומין לגדי, קרניו דומות לצבי, וזנבו מונחת לו בין ירכותיו. והצצתי בו, ונרתעתי ונפלתי לאחורי. ואם אין אתם מאמינים לי הרי מאתים זוז צרורין לי בסדיני. אמרו לו מי הזקיקך לכך, אמר להם שמעתי שבקשו בייתוסים להטעות את חכמים, אמרתי אלך אני ואודיע להם, שמא יבואו בני אדם שאינם מהוגנין, ויטעו את חכמים. אמרו לו מאתים זוז נתונין לך במתנה (ותהא רשאי לעכבן, ואע"פ שלא השלמת תנאי שלך לשוכרך, דיש רשות לבית דין לקנום ממון ולעשותו הפקר, כדאמרינן ביבמות (פט:) מנין שהפקר בית דין הפקר שנאמר וכל אשר לא יבא לשלשת הימים... יחרם כל רכושו...) והשוכרך ימתח על העמוד [למלקות, כדאמרינן (מכות כב:) כופת שתי ידיו על העמוד]. באותה שעה התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירין. **פסק הרמב"ם א.** כשם שמהללין העדים שראו את החדש את השבת כך מהללין עמהן העדים שמזכין אותן בבית דין אם לא היו בית דין מכירין את הרואין, ואפילו היה זה שמודיע אותן לבית דין עד אחד הרי זה הולך עמהן ומחלל מספק שמא ימצא אחר ויצטרף עמו קדה"ח (ג,ג). **ב.** דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש, שאפילו קדשו את החדש על פי עדים ונמצאו זוממין בעדות זו הרי זה מקודש, לפיכך היו בראשונה מקבלין עדות החדש מכל אדם מישראל שכל ישראל בחזקת כשרות עד שיודע לך שזה פסול, משקלקלו המינים והיו שוכרין אנשים להעיד שראו והם לא ראו התקינו שלא יקבלו בית דין עדות החדש אלא מעדים שמכירין בית דין אותן שהם כשרים ושיהיו דורשין וחוקרים בעדות קדה"ח (ב,ב). **ג.** אין השלוחין צריכין להיותן שנים אלא אפילו אחד נאמן, ולא שליח בלבד אלא אפילו תגר משאר העם שבא כדרכו ואמר אני שמעתי מפי בית דין שקדשו את החדש ביום פלוני נאמן ומתקנין את המועדות על פיו, שדבר זה דבר העשוי להגלות הוא ועד אחד כשר נאמן עליו קדה"ח (ג,יד).

משנה בראשונה היו משיאין משואות (לאחר שקדשו החדש, ולא היו צריכין לשכור שלוחים לשלוח לגולה להודיע, כי המשואות מודיעים אותן) משקלקלו הכותים (והשיאו גם הם משואות, שלא בזמן החדש, להטעות ישראל, ובית דין לא היו משיאין משואות אלא בחדש שנתקדש ביום שלשים, כדאמרינן בפירקין, וכשלא היו משיאין לערב של יום שלשים הכל יודעין שהחדש מעובר, ופעם אחת עיברו בית דין את החדש ולא השיאו משואות לערב שלשים, והכותים השיאום בהרים שלהם, והטעו את בני הגולה לעשותו חסר) התקינו שיהו שלוחין יוצאין. כיצד היו משיאין משואות, מביאין כלונסאות (התיכת עץ) של ארז ארוכין (כדי שיראו למרחוק), וקנים, ועצי שמן, ונעורת של פשתן (כל אלו מרבים שלהבת). וכורך במשיחה (בחוט), ועולה לראש ההר, ומצית בהן את האור. ומוליך ומביא, ומעלה ומוריד, עד שהוא רואה את חבירו שהוא עושה כן בראש ההר השני, וכן בראש ההר השלישי.

(המשך המשנה) ומאין היו משיאין משואות (מה שם ההרים) מהר המשחה (מתחילין, הוא הר הזיתים שלפני ירושלים) לסרטבא (עד שרואין שעושין כן בהר סרטבא) ומסרטבא לגרופינא,

ומגרופינא לחוורן, ומחוורן לבית בלתין, ומבית בלתין לא זזו משם, אלא מוליך ומביא ומעלה ומוריד, עד שהיה רואה כל הגולה לפניו (בני בבל אנשי פומבדיתא, והמה מודיעין לכל בני מדינת בבל) כמדורת האש (מפרש בגמרא לשון היסק גדול).

(גמרא) מאי משמע דמשיאין לישנא דיקוד הוא ('יקידת אש') דכתיב וַיִּשָּׁאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו, ומתרגמינן ואוקדינן דוד (שלפס לוב).

תנו רבנן אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו (להודיען שנתקדש), ואימתי משיאין לאור עיבורו [לערב יום שלשים נגהי שלשים ואחד, יום שלשים קרוי יום עיבורו, כדאמרינן (יט:) על שני אדרים שמקדשין אותם ביום עיבוריהם, ועל שם שממנו מעברין את חדש היוצא קרוי יום עיבור].

למימרא דאחסר עבדינן, אמלא לא עבדינן, מאי טעמא? אמר רבי זירא גזירה משום ראש חדש חסר שחל להיות בערב שבת (ולא נוכל לחלל שבת לאורו להשיא משואות, ונשיא אותם למוצאי שבת **כתבו התוס'** ה"נ הוה מצי למימר משום ר"ח מלא שחל להיות בשבת מהני טעמי דמפרש). אימת עבדי באפוקי שבתא. דאי אמרת נעביד נמי אמלא אתו [**דף כג ע"א**] למיטעי אמרי האי חסר הוא, והאי דלא עביד מאתמול משום דלא אפשר. או דלמא מלא הוא, ובזמנו עבדו.

וליעביד בין אמלא בין אחסר, וכי מקלע ראש חדש בערב שבת לא ליעביד כלל. וכיון דלא עבדינן מוצאי שבת, ועבדינן אמלא מידע ידעי דחסר הוא (ומחמת איסור שבת שאירע בליל משואותיו נמנעו מלהשיא) אפילו הכי אתו למיטעי, אמרי האי מלא הוא, והאי דלא עבדי איתנוסי הוא דאיתנוסי (בשכרות של משתה השבת **הסבירו התוס'** וא"ת והשתא נמי דלא עבדו אמלא כלל, כי מיחל ר"ח מלא בשבת יאמרו האי חסר הוא והאי דלא עביד למוצאי שבת איתנוסי דאיתנוסו **וי"ל** דהיכא דודאי עבדי לעולם משואות בין אמלא בין אחסר כי לא עבדי כלל ודאי תלו באונס, אבל השתא דזימנין עבדי וזימנין לא עבדי, כי לא עבדי השתא במוצאי שבת לא תלו באונס אלא במילתא דשכיחא). וליעביד אמלא ולא ליעביד אחסר כלל (וכי מקלע ראש חדש חסר בערב שבת ולא עבדינן מידע ידעי דחסר הוא, ולא תלו בשכרות, אלא במידי דשכיח, דכל חדשים חסרין לא עבדינן, והא נמי לא עבוד) אמר אביי משום בטול מלאכה לעם שני ימים (**פירש רש"י** אי אמרת נעביד אמלא ולא אחסר אין לך ראש השנה שאין מתבטלין בני הגולה ממלאכה שני ימים, יום שלשים שמא היום ראש השנה, ויום שלשים ואחד שמא עיברו את החדש והיום ראש השנה, אבל כי עבדינן משואות אחסר לאור יום שלשים ידעי שביום שלשים נקבע, ויעשו מלאכה למחר, ואין בטלין שני ימים אלא במעובר **הקשו התוס' על פירוש רש"י** ולחנם דחק לפרש ר"ה, דאכל ר"ח קאי כי לא היו רגילין לעשות מלאכה בר"ח כדאמרינן במגילה (כב:) ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח וחולו של מועד קורין ארבעה, **ורגילין לומר** שהוסיף המקום י"ט לנשים בר"ח בשכר שלא נתרצו על מעשה העגל כשאמר להם אהרן 'פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם... ויתפרקו כל העם... אשר באזניהם' אבל דנשיהם לא הביאו שלא רצו הנשים ליתן).

'כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסות...' אמר רב יהודה ארבעה מיני ארזים הן [**הקשו התוס'** תימה שבסוכה (לז.) מובאת מימרא של רב יהודה שמותר לסכך את הסוכה רק בארבעה מינים שבלולב והקשתה הגמ' שהתנא ר' יהודה מכשיר לסכך בנסרים של ארז שאין בהם ד' על ד' ומתרצת הגמ' מאי ארז הדס, כדאמר רבה בר רב הונא י' מיני ארזים הן. וא"כ קשה השתא לרב יהודה דאמר ארבעה מיני ארזים ותו לא, והדם אינו מהם **ותירצו** שמא הכא לענין מקח וממכר קאמר, שרק ד' מינים נחשבים ארז, אבל כולהו מודו דעשרה מיני ארזין הן **וביורושלמי** חשיב עשרים וארבעה **וע"ע נטוי מכן**) ארז, קתרום, עץ שמן, וברוש. קתרום, אמר רב אדרא [כך שם האילן, כדאמרינן (ביצה טו:) יטע בהן אדר]. דבי רבי שילא אמרי מבליגא, ואמרי לה זו גולמיש. ופליגא דרבה בר רב הונא, דאמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב עשרה מיני ארזים הם, שנאמר אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרֹוש תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו, ארז ארזא, שטה תורניתא [לוקן **ביארו התוס'** תורניתא דהכא לאו היינו תורניתא דע"ז (יד.) שאסור למוכרה

לנכרי, דההוא אין לו שורש כדמשמע התם, והאי דהכא שהוא מין ארז ודאי יש לו שורש, ועוד תורניתא הוא דלא מזבן לנכרי משמע ששאר אילנות אפשר למכור, והתנן (ע"ז יט:) אין מוכרים להן במחובר לקרקע משום 'לא תחונם' לא תתן להם חניה בקרקע **לכך נראה** דההיא דהתם מין אדמה כעין כובריתא דשבת (צ.) ובנדה (סב.) שאין לה עיקר] הדם אסא, עץ שמן אפרסמא (**הספירו התוס'** והא דכתיב 'ויעש כרובים עצי שמן' ומתרגמינן אעי דזיתא, תרי גווני 'עץ שמן' דאפרסמון לאו עץ זית הוא דכתיב בעזרא 'צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן' ובתמיד (ב,ג) עץ זית פסול למערכה עץ שמן כשר) ברוש ברתא (פירש לעז"י רש"י עץ הבוק) תדהר שאגא (פירש לעז"י רש"י עץ המשוח) תאשור שוריבנא. הני שבעה הוו? כי אתא רב דימי אמר הוסיפו עליהם אלונים, אלמונים, אלמוגין. אלונים בוטמי (פירש לעז"י רש"י עץ הבוקיקה) אלמונים בלוטי (פירש לעז"י רש"י אלון) אלמוגין כסיתא (מין עץ העולה בקרקע היס ושמו אלמוגיס). **איכא דאמרי** ארונים, ערמונים, אלמוגין. ארונים ערי (פירש לעז"י רש"י דפנה) ערמונים דולבי [פירש לעז"י רש"י עץ הערמון **הקשו התוס'** דבסוכה (לב:) גבי ענפיו חופין את רובו פריך ואימא דולבא, ואנן קא חזינן שעץ הערמון אין ענפיו חופין את רובו, ומיהו התם נמי פירש רש"י עץ הערמון] אלמוגין כסיתא.

וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ (לנחל שעתיד לצאת מבית המקדש) אמר רב זו בורני גדולה. היכי עבדו (אותה בורני גדולה למאי עבידא)? מייתו שית אלפי גברי בתריסר ירחי שתא, ואמרי לה תריסר אלפי גברי בשיתא ירחי שתא, וטעני לה חלא עד דשכנא (שוליה שוכנים בקרקעית הים, ועודנה נראית למעלה מן המים, דבמקום שהאלמוגים גדילים בים אין הים עמוק כל כך) ונחית בר אמוראי (מלומד לשוט בנהרות) וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא (באלמוגיס) וקטר להו בספינתא. ונטלי חלא, ושדו לבראי, וכמה דמדליא עקרא ומתיא. ומחליף על חד תרין בכספא (מחליפים אותם בעד כמות כפולה של כסף). תלת פרוותא הויין (שלשה נמלים חשובים היו בזה) תרתי בי רומאי וחדא דבי פרסאי. דבי רומאי מסקן כסיתא (אלמוגיס) דבי פרסאי מסקן מרגנייתא (מקרקעית הים, על ידי בר אמוראי) ומקרייא פרוותא דמשמהיג (אותה של פרסיים נקראת נמל של מלוכה).

אמר רבי יוחנן כל (עץ) שיטה ושיטה שנטלו נכרים מירושלים עתיד הקב"ה להחזירן לה, שנאמר אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה. ואין מדבר אלא ירושלים, שנאמר צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה... ואמר רבי יוחנן כל הלומד תורה ואינו מלמדה דומה להדם במדבר. **איכא דאמרי** כל הלומד תורה ומלמדה במקום שאין תלמידי חכמים דומה להדם במדבר, דחביב.

ואמר רבי יוחנן אוי להם לאומות העולם שאין להם תקנה, שנאמר תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶּסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל. תחת רבי עקיבא וחביריו מאי מביאין? ועליהם הוא אומר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי (אם באתי לנקות את הנכרי משאר עונות לא אנקם מדמם של ישראל).

'ומאין היו משיאין משואות... ומבית בלתין' מאי בית בלתין? אמר רב [דף כג ע"ב] זו בירם [**הספירו התוס'** משמע כאן שהוא מארץ ישראל וכן מפרש ר"ת בקדושין (עב.) גבי מיחסי דפומבדיתא מבירם נסבי]. מאי גולה? אמר רב יוסף זו פומבדיתא. מאי כמדורת האש? תנא כל אחד ואחד נוטל אבוקה בידו ועולה לראש גגו.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר אף חרים וכייר וגדר וחברותיה (היו משיאין המשואות בראשי הרים שלהן). **איכא דאמרי** ביני וביני (דהנך דמתניתין) הוו קיימי (הנך) **איכא דאמרי** להך גיסא דארץ ישראל (לצד בבל) הוו קיימי (שני צדדים של ארץ ישראל נמשכין לצד בבל ר"ל משני צדיס של ארץ ישראל לפון ומזרח יש לרך שבה מגיעיס לבבל). מר חשיב דהאי גיסא (התנא שמנה את משנתנו מנה את העריס הפונות לבבל מהלל אחד) ומר חשיב דהאי גיסא (רבי שמעון בן אלעזר מנה את העריס הפונות לבבל מהלל שני).

אמר רבי יוחנן בין כל אחת ואחת (דהנך דמתניתין) שמונה פרסאות. כמה הוו להו תלתין ותרתין, והא האידנא טובא הוו [הקשו

התוס' תימה בזמן שביהמ"ק קיים נמי מרחקי טובא כדמוכח בתענית (י.) שלא מתפללים על הגשמים עד כדי שיהא מגיע האחרון שבא"י לנהר פרת שהיה מהלך ט"ו יום מירושלים עד סופה של כל א"י, וגבול א"י ופרת הוא באותו צד של הגבול עם בבל, ואין לחלק בין מקדש ראשון למקדש שני כדמשמע בב"מ (כח.) **וצריך לומר** שפרת הוא נהר ארוך (מתחיל בטורקיה של ימינו ונשפך אל המפרץ הפרסי) ומה שנאמר שם שערך 15 יום להגיע לפרת הכוונה היא לקטע הצפוני של 'פרת' ולא לקטע שהיה בבבל [**התוס' רא"ש תירץ** דמהלך ארץ ישראל לילך בו בני"א היה רַב משום שהיה מהלך הרים, אבל ההרים היו סמוכין זה לזה, והא דקאמר הכא איסתתימו אורחתא אפי' לרך שבין הרים שהיה קרוב להם נתרחק בזמן הזה]. **וקשה** א"י ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה וירושלים הויא טבור של א"י, א"כ הוי מירושלים לכל צד מהלך שני מאות פרסה שהוא מהלך עשרים ימים, וקשה איך מגיעים לנהר פרת בטו' ימים, ועוד הרי ירדן מן המזרח מהלך יום אחד מן המזרח לירושלים והוא קצה א"י (**הקשה הפנ"י** שלא מצאנו שירושלים היא טבור א"י, אלא טבור העולם **אמנם הערוך לנר ביאר** שכוונת התוס' לומר שגם אם נאמר שירושלים באמצע א"י יש מהלך כ' יום עד הגבול, וכ"ש אם מרוחקת לגד אחר, שהמרחק גדול יותר **אמנם** הביא דברי הריטב"א שתירץ שלא רצו לעכב את התפילה על הגשמים, ולכן חישבו הליכה של יותר ממלא בינוני, או שילכו מעט בלילה, ולפי"ז מיושב היטב)]? אמר אביי אסתתומי אסתתום להו דרכי (ואחזו ההולכין דרך עקלתון) דכתיב לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים רב נחמן בר יצחק אמר מהכא דכתיב נְתִיבֹתַי עִוָּה.

משנה חצר גדולה היתה בירושלים. ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסין (ביום השבת שהללוהו לבוא ולהעיד) ובית דין בודקין אותם שם. וסעודות גדולות עושין להם, בשביל שיהו רגילין לבא. בראשונה לא היו זזין משם כל היום [לפי שיצאו חוץ לתחום, והיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות **עוד ביארו התוס'** שיכלו ללכת בכל החצר, כיון שכל החצר חשובה כד' אמות כדתנן בעירובין (מא:) נתנוהו בדיר וסהר... והא דמשמע (שם מז:) גבי דיכריא דאתו למברכתא שכל העיר חשובה להם כד' אמות היינו בעיר המוקפת מחיצות והכא בירושלים לאחר שפרצו בה יונים פרצות דחשיבא כרשות הרבים כדאיתא (שם קא.). **ומיהו** אשכחן עיר דחשובה כד"א אף בלא מחיצות לכמה עניינים כדתנן (נז.) נותנין קרפף לעיר, היינו שלעניין תחום שבת מוסיפים לעיר מחוץ לחומתה שבעים אמה ושיריים שנחשבים כד' אמות אף שלא מוקף שם מחיצות, וכן יכול ללכת משם אלפיים אמה משום שנחשב מקום זה לד' אמות כדתנן (שם ס.) הנותן עירובו בתוך עיבורה של עיר לא עשה ולא כלום (כיון שגם לולי שֶׁשָּׁם שָׁם היה יכול ללכת אלפיים אמה משם)] התקין רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח [**כתבו התוס'** הא דלא חשיב לה בביצה (יא:) גבי דברים שהתירו סופן משום תחילתן משום דבהך לא קשה לן מידי, דמתניתין היא, דאכל הני דהתם פריך תנינא ומשני להו (**כיאר המהרש"א** כל אלו שנמנו שם, משום שנלכך ללמד שהטעם הוא משום 'סופם משום תחילתן', ולא כמו שהיה אפשר לבאר בהם טעם אחר)]. ולא אלו בלבד, אלא אף חכמה הבאה ליילד, והבא להציל מן הדליקה, ומן הגיים, ומן הנהר (שהוא גדל פתאום, ושוטף את בני העיר ואת הילדים) ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר, ויש להם אלפים לכל רוח (**בשו"ת חת"ם האו"ח סי' ר"ג ובשו"ת שאילת יעבץ ח"א סימן קלב** התירו אפילו איסורים דאורייתא כשיש חשש שתהא מכשילן לעת"ל, שלא ירצו להציל. **מאידך המג"א סי' תצ"ז סקי"ח** כתב שהתירו רק מלאכות דרבנן).

(**גמרא**) **איבעיא להו** בית יעזק תנן, או בית יזק תנן, בית יעזק תנן לישנא מעליא הוא, דכתיב וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ, או דלמא בית יזק תנן, לישנא דצערא הוא (**פירש רש"י** על שם שאסורין כאלו בזיקין, שאין זזין משם כל היום **ביארו התוס'** והיינו קודם דאתקין רבן גמליאל שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח. **וקשיא** א"כ מה מביא לפשוט שאלה זו ממה שהיו עושים שם סעודות גדולות, הרי אוכל טוב לא מבטל צער זה, שלא היו זזים משם **לכך נראה** שספק הגמ' הוא אם אותו מקום צר היה להם או מרווח, ולזה מובן מה שהביאו לפשוט ממה שהיו עושים שם סעודות גדולות. **ואם תאמר** כיון דאיסור שבת עלייהו היאך יוצאין מחצר לחצר (**הקשה המרש"א** מנין לתוס' שהיו יוצאים מחצר לחצר, **וביאר** של"ל שביאור שאלת הגמ' עפ"י תוס' האם המקום היה לר או שהיו יוצאים לחצרות אחרות, ועל זה הקשו שאסור להם לצאת לחצרות אחרות **וע"ע בפנ"י**) **י"ל** ר"ג לא התיר להם ללכת מחצר לחצר, אלא בית יעזק היה פתוח למספר חצרות הפתוחות אחת לחברתה, ולכן מותר ללכת בכולן כד' אמות). כדכתיב וְהוּא־אָסִוּר בֶּאזִקִּים? אמר אביי, תא שמע סעודות גדולות היו עושין להם שם כדי שיהו רגילים לבוא (אלמא לא הוה להו צערא) דלמא תרתי הוו עבדי בהו (שמא שני הדברים התקיימו בהם, מצד אחד היה להם צער כאסורים, ומצד שני היו נהנים לבוא לסעודות). **פסק הש"ע** מי שיצא חוץ לתחום ברשות, כגון חכמה הבאה

לילד וכיוצא בזה (מ"ב דבר שמותר לצאת בשבילו כגון שארי ענין פקוח נפש... וכן היוצא בשביל עדות לקידוש החודש בזמן שקדשו ע"פ ראיה) **יש לה אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו** (מ"ב אף לאחר שכבר עשה המצוה ההיא דהתקינו לו זה, דאם לא יהיה רשאי לזוז ממקומו ימנע עצמו שלא לצאת עוד) **ואם הגיע לעיר, הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר** (מ"ב דעשאוהו כאלו שבת בה בין השמשות דכל העיר לו כד' אמות) או"ח (תז,א). **וזתכ"ד הפסקי תשובות סימן שכ"ט אות י'** נחלקו גדולי ההוראה ולא הגיעו לכלל הכרעה (מחלוקת החת"ס והמג"א שהבאנו לעיל) ולכן בודאי יש לכתחילה לאנשי החצלה והרפואה הנוסעים להצלת נפשות לעשות השתדלות שיהיה מזומן אצלם נהג גוי שיחזירם לביתם עם הציוד, אבל בשעת הדחק כשאין מצוי אצלם נכרי, ויקשה עליהם לישאר עד לצאת היום במקום שהגיעו, רשאים לנהוג בעצמם ברכבם ולחזור לביתם, דאם לא נתיר להם נמצא אתה מכשילם לעתיד לבוא, שעלולים להתרשל במלאכת הקודש ויחפשו אמתלאות שונות להתחמק מלצאת להציל נפשות. ואנשי הצלה בעלי הנפש המחמירים לעצמם בזה ודאי ישאו ברכה מאת ה', אך בתנאי שאכן לא יגרום אצלם הדבר להתרשלות לעתיד לבוא מצידם או מצד לחץ של בני ביתם ומשפחתם וכיוצב"ז. ואנשי הצלה ורופאים אשר משערים שיצטרכו לטפל בעוד מקרים של פיקוח נפש בשכונתם, לדברי הכל רשאים לחזור לביתם, כדי שיהיו זמינים עם רכבם סמוך אליהם, אך גם בזה אם יוכל להשתדל שיהיה על ידי נהג נכרי שפיר טפי. **ואדם פרטי** (שאינו איש הצלה) אשר נסע ללוות חולה לבית החולים, בודאי יש לו לימנע מלחזור לביתו באיסורים דאורייתא, ואין להתיר לו אלא על ידי גוי ובשעת הדחק גדול (שלא סמכו על המקילים אלא באנשי הצלה שמצד זה מצוי אצלם, ושלא יתרשלו במלאכת הקודש כשלא נתיר להם לחזור כשאין נכרי, אבל איש פרטי שאין מצוי אצלו ליסע עם חולה, יש להשוש למחמירים באיסורים לאורייתא, ורק באיסורים דרבנן (ע"י נכרי) ובשעת הדחק (אדם חלוש ומפונק הוא וקשה לו מאד לישאר חוץ לביתו זמן רב) **ואם הוא בן משפחתו של החולה** גם באיסורים דרבנן (על ידי נהג נכרי) אסור לו בהחלט לחזור, דלא שייך בו התירא ד'התירו סופן משום תחילתן'.

משנה כיצד בודקין את העדים, זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון, ומכניסין את הגדול שבהן, ואומרין לו אמור, כיצד ראית את הלבנה לפני החמה (החמה הולכת לעולם ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון, שנאמר 'הולך אל דרום וסובב אל צפון' והלבנה אינה נראית ביום שלשים לעולם אלא סמוך לשקיעת החמה, שמתוך שהיא דקה וקטנה אינה נראית בעוד שהחמה בגבורתה, מדלא קתני למזרחה או למערבה שמע מינה אין נראית להם בדרום, וקא סלקא דעתך שהיו שואלין את העדים אם ראוה מהלכת לפני החמה או לאחריה לצפונה של חמה ראיתם אותה או לדרומה של חמה, ובגמ' פריך לפני החמה היינו לצפונה, שהרי אין נכון לבדוק ולשאול אם לדרומה או לצפונה אלא בזמן ששניהן החמה והלבנה במערב, שאם הם בדרום אינה יכולה להיות לא לצפונה ולא לדרומה, אלא או למזרחה או למערבה, וכשהן במערב, אם לפני החמה היא זהו לצפונה שהרי לצד צפון הם הולכין ואם לאחריה היא הרי זה לצד דרום) או לאחר החמה, לצפונה או לדרומה, כמה היה גבוה (מן הארץ, לפי ראיית עיניכם) ולאין היה נוטה { ראשי הפגימה, לאיזה צד נוטין, לצד צפון כזה [או לצד דרום כזה] } וכמה היה רחב, אם אמר לפני החמה לא אמר כלום, ואחר כך היו מכניסין את השני ובודקין אותו, אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת, ושאר כל הזוגות שואלין אותן ראשי דברים, לא שהיו צריכים להם, אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש, בשביל שיהו רגילים לבוא.

(גמרא) (כולה שהלבנה נראית סמוך לשקיעה שאז החמה בכל מערב, והיא פונה לצפונה הרי 'לפני החמה' הוא לצפון, שהחמה פונה אז לשם, ואילו 'לאחר החמה' הוא לדרום) **היינו לפני** החמה היינו לצפונה, היינו לאחר החמה היינו לדרומה? אמר אביי פגימתה לפני החמה (פונה לצד החמה) או לאחר החמה (לצד אחר) אם אמר לפני החמה לא אמר כלום, דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, ולא פגימתה של קשת. פגימתה של לבנה דחלשה דעתה (של הלבנה), פגימתה של קשת דלא לימרו עובדי החמה **[דף כד ע"א]** גירי קא משדייא (החמה הזאת חצים היא יורה, להלחם בכופרין בה, שהיורה בקשת נותן פגימת הקשת לצד פניו **כתבו התוס'** בלבנה אין

לחוש אם רואה פגימת הקשת דאין קשת אלא ביום ואז הלבנה כשרגא בטיהרא ולא אמרי עובדיה גירי קא משדייא).

תנא חדא לצפונה (לא העל לאמל שהלבנה עמדה לצפונה של החמה) דבריו קיימין, לדרומה (של החמה) לא אמר כלום [**הקשו התוס'** קשה לי דדריש ר' יוחנן לעיל (כג:) עושה שלום במרומיו מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, וכשהלבנה לפני החמה ופגימת הלבנה בחידושה לעולם כלפי מזרח ובו רואה החמה פגימותיה **ור' אליהו בר שלמה הראני** דבשני גלגלים הם חמה ולבנה (החמה והלבנה נמצאים בשני מסלולים נפרדים) ויכולה להיות ראיית הלבנה לפני החמה וחמה אינה רואה פגימותיה, שגלגל הלבנה למטה (נמוך) מגלגל החמה שהוא למעלה ממנו]. **והתניא איפכא לדרומה דבריו קיימין, לצפונה לא אמר כלום? לא קשיא, כאן בימות החמה, כאן בימות הגשמים** [בימות החמה כגון ביום ארוך של תקופת תמוז חמה שוקעת לסוף מערב לצד צפון, כדתניא בעירובין (נו.) חמה יוצאת ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זהו פני צפון, חמה יוצאת ביום קצר ושוקעת ביום קצר זהו פני דרום, ניסן ותשרי חמה יוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב, תקופת ניסן היום והלילה שוין, חמה יוצאת בחצי מזרח, ומהלכת חצי מזרח וכל דרום וחצי מערב ושוקעת, ובלילה סובבת למעלה מן הכיפה חצי מערב וכל צפון וחצי מזרח וזורחת, ולמחרת התחיל היום להיות זורח מעט מכנגד חצי מזרח לצד צפון, ושוקע להלן מחצי מערב לצד צפון, וכן כל יום ויום נמשכת מעט בין בזריחה בין בשקיעה, וכשמגיע יום תקופת תמוז היא זורחת בקרן מזרחית צפונית, ומהלכת שלשה רוחות, ושוקעת בקרן צפונית מערבית, ומשם ואילך הימים מתמעטין, והחמה נמשכת מעט מעט בזריחתה ובשקיעתה לצד דרום, וכשמגיע תקופת תשרי יוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב, והיום והלילה שוין, ועוד מושכת והולכת לצד דרום עד תקופת טבת, ואותו היום יוצאת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית, ומשם ואילך נמשכת לאחוריה לצד צפון לזריחתה, מרבה הילוכה לצד צפון מעט ושוקעת, וכן תמיד עד תקופת ניסן, שיוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב, נמצאת בימות החמה מהלכת רוב רוח מערבית לפני שקיעתה ופעמים כולה, וכל ימות הגשמים אינה מהלכת אלא מיעוט מערב, ופעמים שאינה נכנסת בו אלא דבר מועט, והלבנה לעולם בחידושה בקרן מערבית דרומית, הלכך, בימות הגשמים שאין החמה נכנסת למערב אלא בשקיעתה הלבנה קודמת לתוך המערב, נמצאת לבנה בצפון, ובימות החמה שהחמה במערב הרבה היא קודמת הלבנה ברוב החדשים לצד צפון נמצאת לבנה בדרום].

תנו רבנן אחד אומר גבוה שתי מרדעות (מקל שמכיס את הבהמה בשעת החריסה) ואחד אומר שלשה עדותן קיימת. אחד אומר שלשה ואחד אומר חמשה עדותן בטילה, אבל מצטרפין לעדות אחרת [אחד מהן מצטרף עם עד אחר שיאמר כמותו **הסבירו התוס'** למ"ד (שבועות מז:) בב' כתי עדים המכחישות זו את זו, זו באה בפני עצמה ומעידה, וזו באה בפני עצמה ומעידה, ניחא דמצטרפין לעדות ממון, אבל למ"ד בהדי סהדי שקרי למה לי, היאך מצטרפין לשום עדות אפילו לעדות החדש, לכן דחק רש"י לפרש אחד מהן מצטרף עם אחר שיאמר כמותו ובעדות של חדש זה איירי והא דקתני לעדות אחרת היינו כלומר דמצטרף עם אחרים דנעשה עדות אחרת, והכי מפרש לה בהדיא בשבועות (מח.) משום דהוה ליה חד ואין דבריו של חד במקום שנים).

תנו רבנן ראינוהו במים (תוך נהר או מעין ראינו דמותה של לבנה) ראינוהו בעששית (בזכוכית המקיפה את הנר) ראינוהו בעבים (יום המעונן היה, וראינוה מאירה דרך עוביו של עב) אין מעידין עליו. חציו במים, חציו בעבים, חציו בעששית אין מעידין עליו. השתא כולו אמרת לא, חציו מבעיא? אלא הכי קאמר חציו במים חציו ברקיע, חציו בעבים חציו ברקיע, חציו בעששית חציו ברקיע אין מעידין.

תנו רבנן ראינוהו ושוב לא ראינוהו אין מעידין עליו. כל הכי חזו לה ואזלי (בתמיה, מאחר שראוהו למה לא יעידו, וכי לעולם הם צריכים

לראותו)? אמר אביי, הכי קאמר ראינוהו מאלינו ושבנו לראותו מדעתנו (כדי להעיד עליו) ולא ראינוהו, אין מעידין עליו. מאי טעמא אימור כוביתא דעיבא (עיגול של עב לבן) בעלמא הוא דחזי.

משנה ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש. בין שנראה בזמנו (הילה משליש לת מחזורו במשך עשריס ותשעה יוס ומחלה בערך, ונרלה שמטעס זה לס הילה נרלה ביוס השלשיס, הרי זה קרוי 'זמנו') בין שלא נראה בזמנו מקדשין אותו, רבי אלעזר ברבי צדוק אומר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו (שאינו צריך חיזוק) שכבר קידשוהו שמים.

(גמרא) 'ראש בית דין...' מנהני מילי? אמר רבי חייא בר גמדא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי אמר קרא וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי ה' מכאן שראש בית דין אומר מקודש.

'וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש', מנלן? אמר רב פפא אמר קרא אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם, קרי ביה אתם. רב נחמן בר יצחק אמר אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי הם יאמרו מועדי.

מקודש מקודש תרי זימני למה לי? דכתיב מקראי קדש (תרי זימני משמע).

'רבי אלעזר ברבי צדוק אומר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו'. **תניא**, פליגו אומר בזמנו אין מקדשין אותו, שלא בזמנו מקדשין אותו. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר בין כך ובין כך אין מקדשין אותו, שנאמר וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים.

אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק. אמר אביי אף אנן נמי תנינא ראוהו בית דין וכל ישראל, נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר. מעובר אין (דמשמע משחשיכה נתעבר) מקודש לא (קתני, הרי זה מתקדש למחר)? מעובר איצטריכא ליה (כלומר, לעולם למחר בעי קידוש, והאי דלא תנייה משום דאיצטריכא לאשמועינן מעובר) סלקא דעתך אמינא הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל איפרסמא, ולא ליעברוה. קמשמע לן. **פסק הרמב"ם** ואחר כך אחר שתתקיים העדות ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש... ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו... אפילו ראוהו בית דין וכל ישראל ולא אמרו בית דין מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים, או שנחקרו העדים ולא הספיקו בית דין לומר מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים, אין מקדשין אותו ויהיה החדש מעובר ולא יהיה ראש חדש אלא יום אחד ושלשים אף על פי שנראה בליל שלשים, שאין הראייה קובעת אלא בית דין שאמרו מקודש הם שקובעין קדה"ח (ב,ח). **הסביר הלח"מ** פסק כר' אלעזר בר' צדוק דאמר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים וכן פסקו שם בגמרא.

משנה דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל בטבלא, ובכותל בעלייתו, שבהן מראה את ההדיוטות, ואומר הכזה ראית או כזה.

(גמרא) ומי שרי, והכתיב לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי (צורות העומדים אתי) לא תעשון כדמות שמשיי (**הסבירו התוס'** בהיכל ואולם מוקי לה, ול"ג 'המשמשין לפני במרום')? **אמר אביי** לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן (כמותן ממש). כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרה תבנית אולם [**כתבו התוס'** סתם אכסדרה אין בו כי אם ג' מחיצות ורביעית פרוצה במלואה כדמשמע בב"ב (כה.) דקאמר עולם דומה לאכסדרה ורוח צפונית אינה מסובבת, והא דקתני אכסדרה תבנית אולם, לפי שהיה האולם פתחו גדול קרי ליה אכסדרה אף על פי שלא היה פרוץ במלואו דה"ל גיפופי ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן וכדתנן במדות (פ"ד מ"ז) **ועוד** שמא כינה אותו 'אכסדרה' כי אורך האולם עלה על רוחב ההיכל חמש עשרה אמה לצפון וחמש עשרה אמה לדרום, והעודף מכונה 'בית החליפות' שהיו בהם כ"ד חלונות ששם הניחו סכיניהם. ומכיון שהעודף הזה מפנים היה סגור בשני קירות הרושם היה שכל האולם פתוח] חצר כנגד עזרה, שלחן כנגד שלחן, מנורה כנגד מנורה. אבל עושה [**דף כד**

כד:

ע"כ] של חמשה (נרות) ושל ששה (נרות) ושל שמונה (נרות). ושל שבעה לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות [לפי שכיוצא בהן כשירה לפנים, כדתניא (מנחות כח:) 'ועשית מנורת' כלל, 'זהב טהור' פרט, 'מקשה תיעשה' חזר וכלל, מה הפרט מפורש של מתכת, אף כל של מתכת]. רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה [שכיוצא בה כשירה לפנים, דר' יוסי בר' יהודה דריש ליה לקרא ברבוי ומעוטי, מאי רבי רבי כל מילי, ומאי מיעט מיעט חרם, והכי מפרש לה במנחות (כח.)] כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי (כשגברה ידם על היונים, והוציאום מירושלים וטיהרו את המקדש, והיו עניים ולא יכלו לעשותה של זהב). אמרו לו משם ראייה, שפודין של ברזל היו [**כתבו התוס'** הא דקרי ליה שפודים משום שלא היו גביעים כפתורים ופרחים אלא א"כ באה זהב כדאיתא במנחות (כח.)] וחיפום בבעץ (לעזי רש"י כליל). העשירו עשאום של כסף, חזרו העשירו עשאום של זהב.

ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי? והתניא 'לא תעשון אתי' לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום? **אמר אביי** לא אסרה תורה אלא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי (ארבעה פנים לגוף אחד, כעין חיות הקדש, דהיינו אתי שכסא כבוד רכוב עליהן).

אלא מעתה, פרצוף אדם לחודיה תשתרי (שהרי הוא אחד מהן בחיות, ואפילו הכי אמר עד דאיכא כולהו בהדי הדדי) אלמה תניא כל הפרצופות מותרין, חוץ מפרצוף אדם [**הקשו התוס'** תימה מאי קושיא דלמא הכא במוצא וכדרבא דמוקי לה כר' יהודה בע"ז (מג.) אבל עשייה שמא רבא יתיר **וי"ל** דסוגיא דהכא כאביי, ולית ליה דרבא ומוקי לה בעושה, ולפ"ז מותר לעשות צורת אדם דקיימא לן כרבא לגבי דאביי. **ומיהו** אין ראיה, דבלא שום קושיא יכול רבא לדרוש לא תעשון אותי, ולאסור גם עושה, וכן תניא לקמן טבעת שחותמה שקוע אסור להתום בה]? **אמר רב הונא בריה דרב אידי, מפרקיה דאביי שמיעא לי** לא תעשון אתי לא תעשון אותי (**ביאר הריטב"א** פי' צורת אדם, שאני נראה לנביאים במראה הנבואה כדכתיב כמראה אדם עליו מלמעלה **הסבירו התוס'** וא"ת ומאי קאמר אלא דמות ארבעה פנים, תיפוק ליה משום צורת אדם להודיה **וי"ל** כי איכא שאר פרצופין עם אדם שרי טפי (**כנו של ההפלאה הולפס בסוף ספר ההפלאה** הסביר כוונת התוס' למיירי בפלטופין שאינם אסוריס) **א"נ** אם מצא צורת אדם אסור להשלים לד' פנים. **ומיהו קשיא** דפרצוף אדם לחודיה תיפוק ליה מכרובים שעל הכפורת **וי"ל** דלא מקרו שמשיי, וכרובים שבשמים לא נתבררה צורתם).

ושאר שמשין מי שרי, והא תניא 'לא תעשון אתי' לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום, כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת? **אמר אביי** לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון [ברקיע שביעי דדייקינן אתי, אבל חמה ולבנה וכוכבים ומזלות במדור התחתון הן, ברקיע השני, כדאי' בחגיגה (יב:) **הסבירו התוס'** הני תלת מילי דאביי לא הדר ביה בכל זמנא דכולה אמת וה"ק לא אסרה בשמשין של מטה אלא בית תבנית היכל ואכסדרה תבנית אולם, ובשמשין התחתונים אסרה חמה ולבנה וכוכבים, ובמדור העליון דמות ד' פנים **עיין בפנ"י** שכן באריכות בלבבי התוס']. ושבמדור התחתון מי שרי, והתניא אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם] לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, מִמַּעַל לרבות מלאכי השרת (**הקשו התוס'** להוה אמינא של הגמ' שמדובר באיסור עשייה, יכלה הגמ' להקשות שאין צורך בלימוד של 'ממעל' שהרי אפשר ללמוד זה מ'לא תעשון')? כי תניא ההיא לעבדם. אי לעבדם אפילו שלשול (תולעת) קטן נמי? אין הכי נמי, דתניא וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ לרבות הרים וגבעות, ימים ונהרות, אפיקים (מוצאי מים) וגאיות. מִתָּחַת לרבות שלשול קטן.

ועשייה גרידתא מי שרי, והתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני, כגון חמה ולבנה, כוכבים ומזלות? שאני רבן גמליאל דאחרים (נכרים) עשו לו [**הסבירו התוס'** ואע"ג דבכל מילי אמירה לנכרי שבות כדמוכח במו"ק (יב.) ואפילו בדרבנן איכא שבות, ובב"מ (צ.) יש בעיא אי איכא שבות בלאו או לא גבי חוסם פרה ודש בה (**הקשה בקו"ת נחפה בכסף יו"ל ס"ל** לחכי שהוכיח ממ"ק שיש שבות גם באיסור לרבנן, מ"כ מה שייך להסתפק, אם יש איסורי שבות בלאו לאורייתא ותירץ כי מי שכתבו התוס' במו"ק שיש שבות במילי לרבנן ר"ל רק באיסורי שבת ויו"ט, ומה שהגמ' הסתפקא באיסורי לאו מיירי בכל מילי, **עע"ש**) **הכא** לא גזור משום

מצוה. וצריך ליזהר כשמלוין לנכרים ומחתמין החוב בחותם של שעוה שתלוי באגרת דלא סמכינן אדרבא כדפרישית דלא פליג רבא, ואם הנכרי מביא לו חותם מעצמו מותר). והא רב יהודה (שהיתה לו צורה בטבעתו) דאחרים עשו לו, ואמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא, סמי עיניה דדין (כלומר, השחת צורתו **כתבו התוס'** אלמא אסור להשהותו שמא יחשדוהו שעשה ועבר על לא תעשון ור"ג נמי ליתסר **ומשני** כיון דחותמו בולט חיישינן לחשדא שמא יאמרו ע"ז הוא לו, אבל אחשדא דלא תעשון לא חיישינן. **ומפרש בה"ג** דההיא דרב יהודה בצורת דרקון משום דתנן בע"ז (מב:) מצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה דרקון יוליכם לים המלח ומפרש התם משום דהני חשיבי להו, וה"נ חשיב טפי חשדא משאר)? **התם** חותמו בולט הוה, ומשום חשדא (שלא יאמרו 'עבודה זרה היא לו') כדתניא טבעת, חותמו בולט אסור להניחה (באצבעו) ומותר לחתום בה (שחתימתה שוקעת). חותמו שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה (שחתימתה בולטת, חותמה בולט, המתכת חרות סביב סביב, והצורה עומדת כמות שהיא, חותמה שוקעת שהצורה חקוקה וחרותה במתכת).

ומי חיישינן לחשדא, והא ההיא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא (מקום הוא, **ויש פותריין** שחרב וחזר ונבנה, ותמיד היתה שכינה מצויה שם, ויכניה וגלותו בנאוהו, שנשאו עמהם מאבני ירושלים, ועליהם נאמר 'כי רצו עבדיך את אבניה') דהוה ביה אנדרטא (צלם דמות המלך) והוו עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלו התם, ולא חיישי לחשדא? רבים שאני. והא רבן גמליאל יחיד הוא (וניחוש נמי לחשדא **הקשו התוס'** תימה והא צורה דר"ג לא היתה בולטת **ותירצו י"ל** דמ"מ שייך בה חשדא דגבי לבנה אין חילוק כיון דאינה בולטת ברקיע)? כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה. **איבעית אימא** דפרקים הוה. **ואיבעית אימא** להתלמד עבד, וכתיב לֹא־תִלְמֶד לַעֲשׂוֹת אבל אתה למד להבין ולהורות. **פסק הש"ע א.** לא יעשה בית, תבנית היכל כשיעור גבהו וארכו ורחבו. אכסדרה, תבנית אולם. חצר, תבנית עזרה. שלחן, תבנית שלחן. מנורה, תבנית מנורה.

אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או שמונה, אבל של שבעה לא יעשה אפילו משאר מיני מתכות, ואפילו בלא גביעים וכפתורים ופרחים, ואפילו אינה גבוהה י"ח טפחים יו"ד (קמא,ח). **ב.** אסור לצייר צורות שבמדור שכינה, כגון ד' פנים בהדי הדדי, וכן צורות שרפים ואופנים ומלאכי השרת. וכן צורת אדם לבדו, כל אלו אסור לעשות אפילו הם לנוי. ואם עובד כוכבים עשאם לו, אסור להשהותם. (**הגה** ומיהו אם מוצא אותם, מותרים, מלבד בחמה ולבנה שדרך העובד כוכבים לעבדם, או שיש הוכחה שעשאו לעבדם, שאז אסור ככל הצלמים, כמו שנתבאר בריש הסימן). במה דברים אמורים, בבולטת. אבל בשוקעת, כאותם שאורגים בבגד ושמציירים בכותל בסמנין, מותר לעשותם. וצורת חמה ולבנה וכוכבים, אסור בין בולטות בין שוקעות. ואם הם להתלמד, להבין ולהורות, כולן מותרות אפילו בולטות (**הגה** ויש מתירין בשל רבים, דליכא חשדא) יו"ד (קמא,ד). **ג.** צורות בהמות, חיות ועופות ודגים, וצורות אילנות ודשאים וכיוצא בהם, מותר לצור אותם, ואפילו היתה הצורה בולטת יו"ד (קמא,ו). **ד.** טבעת שיש עליה חותם, שהוא צורת אדם, אם היתה הצורה בולטת, אסור להניחה ומותר לחתום בה ואם היתה הצורה שוקעת מותר להניחה ואסור לחתום בה מפני שהנחתם תעשה בו הצורה בולטת. ואפילו חתם לו העובד כוכבים אסור להשהותה, וה"ה בשאר צורות האסורות. יו"ד (קמא,ה). **ה.** יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש, אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה (**הגה** וכן נוהגין) יו"ד (קמא,ז).

משנה מעשה שבאו שנים, ואמרו ראינוהו (את הישנה) שחרית במזרח [דף כה ע"א] וערבית (את החדשה) במערב. אמר רבי יוחנן בן נורי עדי שקר הם [**פירש רש"י** דקיי"ל (ר"ה כ:) עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא. **כך פירשו רבותי, ולבי נוקפי** מדקתני בברייתא פעמים שבא בארוכה פעמים שבא

בקצרה, ואין לשון ביאת ארוכה וקצרה נופל כאן, שהרי מתוך קוטנה הישנה היא נכסית מבני מערב כשהיא במזרח לפני חידושה. **ונראה לי** דעל החדשה העידו, ועדי שקר דקאמר רבי יוחנן בן נורי לפי שאינה ממהרת לרוץ בשתים עשרה שעות שביום מתוך המזרח לתוך המערב, ועל זה קאמר פעמים שבא בדרך ארוכה ושוהה לבא. **התוס׳ הקשו על ביאורו** למה לא תוכל לילך בי״ב שעות כל רוח דרומית וקצת רוח מזרחית ומערבית עמו **ובירושלמי משמע** כלישנא קמא, דקאמר רבי שמלאי טעמא דרבי יוחנן בן נורי כל חדש שנראית קודם ו׳ שעות אין כח בעין לראות את הישן נראה ישן שחרית לא נראה חדש בין הערבים, חדש בין הערבים לא נראה ישן שחרית. א״ר חייא בר אבא ולמה קבלם ר״ג שכן מסורת הוא מאבותיו פעמים שבא בארוכה ופעמים מהלך בקצרה. **ותימה** מי פליג המסורת מאבותיו דר״ג אהא דאמר לעיל (כ:) כ״ד שעי מיכסי סיהרא למאי נפקא מינה לאכחושי סהדי **ושמא יש לחלק** בשעות, דיש שעות קטנות ביום כגון בתקופת טבת ויש שעות בינוניות כגון בימי ניסן ותשרי, ויש גדולות כגון בתקופת תמוז, ואי בקטנות או בבינוניות מיכסי סיהרא לבני א״י תמני סרי מעתיקא ושית מחדתא מן הגדולות פעמים מכסיא פורתא כגון דבא בארוכה פעמים דלא מכסיא כגון דבא בקצרה]. כשבאו ליבנה קיבלן רבן גמליאל. ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו (ביום שלשים) ובליל עיבורו (ליל שלשים שהיו מצפין בית דין והעם שתהא מגולה ויראוה, מאחר שהעדים ראוה ביום...) לא נראה. וקיבלן רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הורכינס עדי שקר הן, היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר כריסה בין שיניה, אמר לו רבי יהושע רואה אני את דבריך (לעבר את החדש) שלח לו רבן גמליאל גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך ומצאו רבי עקיבא (לרבי יהושע) מיצר (על שהנשיא גזר עליו לחלל יום הכפורים). אמר לו יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם (בקריאת בית דין תלאו הכתוב) בין בזמנן בין שלא בזמנן, אין לי מועדות אלא אלו. בא לו (רבי יהושע) אצל רבי דוסא בן הורכינס, אמר לו אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, שנאמר וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן

כה.

נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים (שאם בא אדם לדון אחר בית דין שבימיו, ולומר וכי בית דין זה כמשה ואהרן, כאלדד ומידד, אומרים לו שמא חשוב הוא כשלשה מן השאר שלא נתפרשו שמותם) אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה. נטל מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי, רבי בחכמה, ותלמידי שקבלת את דברי.

(גמרא) **תניא** אמר להם רבן גמליאל לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא בארוכה, ופעמים שבא בקצרה.

אמר רבי יוחנן מאי טעמא דבי רבי דכתיב עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ, שמש הוא דידע מבואו, ירח לא ידע מבואו.

רבי חייא חזייא לסיהרא (ישנה) דהוה קאי בצפרא דעשרים ותשעה, שקל קלא (פיסת רגבים) פתק ביה, אמר לאורתא בעינן לקדושי בך (צריכין אנו לעשות הלילה יום טוב של ראש השנה, לחסר את אלול ולאיים על העדים לומר ראינוהו בזמנו לקדשו למחר, ואע״פ שלא ראוהו, לפי שהיה עיבור החדש דוחה את יום הכפורים אצל שבת) ואת קיימת הכא [**פירש רש״י** ואם תהא נראית ערבית שוב לא יקדשו את החדש למחר, כדאמרן (כ:) צריך שיהא לילה ויום מן החדש, שאם נראית הישנה לאור עשרים ותשעה אין מקדשין מחר את החדש (**התוס׳ דחו דבריו** עפ״י מה שכתבו לעיל שלא פוסלים מולד זקן אא״כ נולד לאחר חצות היום). **הקשו התוס׳** מה הפריע לר׳ חייא ראיית הלבנה בבוקר של כ״ט, הרי ייתכן שעוד יעברו 24 שעות עד לראייה הבאה בבוקר יום ל׳, ויבואו עדים קודם חצות היום (18 שעות מחר תחילת היום בלמת הכוכבים בליל ל׳, כי מחר חצות היום ביה״ל לא יקבלם) **ותירצו** רבי חייא כשראה את הירח בכ״ט היה זה מאוחר בבוקר קרוב לחצות והשמש זרחה וחשש שאם הירח ימשיך להיראות לא יספיק לעבור 24 שעות עד שיוכל להיראות מחר ביום ל׳)? **זיל איכסי!** אמר ליה רבי לרבי חייא זיל לעין טב וקדשיה לירחא (דואג היה שלא ירננו עליו בני עירו

כשיקדשנו למחר, לפי שראו הישנה כל יום עשרים ותשעה, וסלק תלונותם מעלי, **ומורי פירש** שגזרו גזרה במקומו שלא יקדשו את החדש **הסבירו התוס'** בעין טב היו קבועים לקדש את החדש כדאיתא בפסיקתא בפסוק 'תקעו בחדש שופר' למה בית דין מקדשין החדש בעין טב לפי שהוא בית הועד אמר הקב"ה בית מועד של כל העולם שנאמר 'כי מציון תצא תורה' ואמרינן בירושלמי כשם שתוקעים ביבנה כך תוקעים בעין טב משמע שהיה שם בית דין קבוע דומיא דיבנה) ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים (נמשל כלבנה, שנאמר בו 'כסאו כשמש נגדי' כירח יכון עולם).

תנו רבנן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה לחדש, כסבורים העם לומר ראש חדש, ובקשו בית דין לקדשו. אמר להם רבן גמליאל כך מקובלני מבית אבי אבא אין חדושה של לבנה פחותה מעשרים ותשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה ושבעים ושלשה חלקים (חכמים חילקו את השעה ל–1080 חלקים, מפני שמספר זה מתחלק לכל החלוקות על עשר חוץ משבע (2×3×4×5×9 = 1080) ולפיכך הוא מספר שנוח לחשב בו את השבועות השנה). ואותו היום מתה אמו של בן זוא, והספידה רבן גמליאל הספד גדול. לא מפני שראויה לכך, אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החדש (שאין מספידין ביום טוב).

'הלך רבי עקיבא ומצאו ר"ע מיצר...' **איבעיא להו** מי מיצר, רבי עקיבא מיצר, או רבי יהושע מיצר? תא שמע, דתניא הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר, אמר לו רבי מפני מה אתה מיצר, אמר לו עקיבא, ראוי לו שיפול למטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו. אמר לו רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני, אמר לו אמור, אמר לו הרי הוא אומר אתם, אתם, אתם (שלשה זמנין כתיב אשר תקראו אותם בפרשת שור או כשב, וקרי ביה תקראו אתם) שלש פעמים, אתם אפילו שוגגין (מאליהן, כסבורין שהוא ראוי להתעבר וטועין) אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעין (על ידי עדי שקר **הסביר הריטב"א** בקידוש החדש של רבן גמליאל היה הדבר על ידי טעות. שהרי רבן גמליאל קידש את החדש ביום השלשים, ועדיין לא נודע שהיו העדים עדי שקר, ורק אחר כך אמרו אחרים שבליל ל"א הלבנה לא נראתה. ולפיכך קידושו של רבן גמליאל קיים. שהרי נאמר 'אתם' ואפילו מוטעין). בלשון הזה אמר לו עקיבא, נחמתני, נחמתני.

'בא לו אצל רבי דוסא בן הורכינס...' תנו רבנן למה לא נתפרשו שמותם של זקנים הללו שלא יאמר אדם (על בית דין שבימיו, וכי ...) פלוני כמשה ואהרן, פלוני כנדב ואביהוא, פלוני כאלדד ומידד (שאשמע לו, עכשיו שלא נתפרשו אמור לו אם אינו כמשה ואהרן הרי הוא כאחד משאר זקנים, שאינך יודע מי הם) ואומר וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן, ואומר וַיִּשְׁלַח ה' אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל (שמואל הנביא אמר לישראל הקב"ה עשה לכם נסים על ידי ששה זקנים הללו) ירובעל זה גדעון, ולמה נקרא שמו ירובעל שעשה מריבה עם הבעל, בדן זה שמשון, ולמה נקרא שמו בדן דאתי מדן, יפתח כמשמעו. **[דף כה ע"ב]** ואומר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן| בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ (הרי ששקל הכתוב שמואל עם משה ואהרן, ובכתובים הראשונים כתוב ירובעל בדן ויפתח עם משה ואהרן ושמואל, שלשה קלים עם שלשה חמורים). שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו, בדן בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים, ואומר וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם. וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה (כי לא מחכמה שאלת על זה, לפי שהדורות היו טובים וצדיקים מן אחרונים, לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה, שאי אפשר שיהו אחרונים כראשונים **הסבירו התוס'** ולכך יש לשמוע

לראשונים יותר מן האחרונים אל תאמר כך, דאין לך אלא שופט שהיה בימיו).

'נטל מקלו ומעותיו בידו'. תנו רבנן כיון שראה אותו עמד מכסאו, ונשקו על ראשו, אמר לו שלום עליך רבי ותלמידי, רבי שלמדתני תורה ברבים, ותלמידי שאני גוזר עליך גזירה ואתה מקיימה כתלמיד. אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, קל וחומר קטנים לגדולים. קל וחומר, חיובא הוא? אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים נושאין קטנים קל וחומר בעצמן. **פסק הרמב"ם** בית דין שקדשו את החדש בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסים הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על יום שקדשו בו, אף על פי שזה ידע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבר מסור אלא להם ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם שנאמר אשר תקראו אותם קדה"ח (ב,י).

פרק ראוהו בית דין

משנה ראוהו בית דין וכל ישראל (**הסביר הריטב"א** אין הכוונה שכל ישראל ממש ראוהו, אלא זו גוזמא בעלמא, וכוונת המשנה לומר שראוהו קהל גדול מישראל והתפרסם הדבר) נחקרו העדים (מפרש בגמ', אי נמי נחקרו העדים) ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר. ראוהו בית דין בלבד [שאין מי שיעיד אלא הם, ולאו ארישא קאי בסמוך לחשיכה, אלא שהיה שהות לקדש (**ביארו התוס'** לכך פירש רש"י דהיה להם שהות, דאי לא היה להם שהות מאי פריך בגמ' 'ולא תהא שמיעה גדולה מראייה, ולקדשוה מיד שראוהו' הא לא היה להם שהות לקדש) **הסבירו התוס'** מיירי שראו בית דין של כ"ג (**הסביר המהרש"ל** מכיון שהיו כ"ג ליינים, אפשר ששני ליינים יעילו בפני השאר)] יעמדו שנים ויעידו בפניהם (ואע"פ שכולן ראוהו, ובגמ' פריך לא תהא שמיעה גדולה מראייה) ויאמרו מקודש מקודש. ראוהו שלשה והן בית דין יעמדו השנים ויושיבו מחביריהם אצל היחיד, ויעידו בפניהם (השנים), ויאמרו מקודש מקודש שאין (ליין) היחיד נאמן על ידי עצמו (לומר מקודש בפני עצמו, לכן צריך להושיב מחביריהן אצלו).

כה:

(**גמרא**) למה לי למיתנא וכל ישראל (הרי ראוהו בית דין)? איצטריך, סלקד"א הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל איפרסמא לה (דביום שלשים נראה לקדשו) ולא ליעברוה, קמ"ל.

וכיון דתנא ליה ראוהו בית דין וכל ישראל, נחקרו העדים למה לי (חקירתן, אחרי שהכל ראו)? הכי קאמר אי נמי נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר. וכיון דתנא עד שחשיכה הרי זה מעובר, למה לי למיתנייה חקירת העדים כלל (כיון דאשמועינן דכי ראוהו בית דין וכל ישראל אפילו הכי מעברין ליה, כל שכן נחקרו העדים)? איצטריך, סלקא דעתך אמינא (היכא דאיכא חקירת עדים ביום תו לא ניעברוה, אלא יגמרו הדבר בלילה, ויקדשוהו ביום שלשים לענין תיקון המועדות, ד...) תיהוי חקירת עדים כתחילת דין, ומקודש מקודש כגמר דין. ולקדשי בליליא, מידי דהוה אדיני ממונות, דתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה הכא נמי מקדשין בליליא, קמשמע לן. ואימא הכי נמי? אמר קרא כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, אימת הוי חק בגמר דין [**הסבירו התוס'** האי קרא ד'כי חק' לענין ראש השנה דרשינן ליה בדף (ה:) והוא הדין בכל חדשים] וקא קרי ליה רחמנא משפט, מה משפט ביום [נפקא לן בסנהדרין (לד:) מ'והיה ביום הנחילו את בניו' ביום אתה מפיל נחלות...] אף הכא נמי ביום.

'ראוהו בית דין יעמדו שנים ויעידו בפניהם' ואמאי (יעמדו שנים ויעידו, הלא ראוהו כולן) לא תהא שמיעה (ששומעין מפי עדים) גדולה מראייה [**פירש רש"י** יקדשוהו בראייתם, דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש **הקשו התוס' על דבריו** בחנם דחק דאפילו בדיני נפשות אמרינן דעד נעשה דיין בב"ק (צ:) (**ביאר המהרש"ל** רק לר"ע אמרינן הכי, אך לר"ע כיון שראו אותו עובר את העבירה, לא יתפשו לו זכות. אמנם לענין קיום החוקש, שלא שייך טעם זה, גם ר"ע יודה)] אמר רבי זירא כגון שראוהו בלילה (הלכך, למחר, אי לאו שמיעה על מה יקדשו).

'ראוהו שלשה והן בית דין יעמדו שנים ויושיבו מחביריהם אצל היחיד' אמאי, הכא נמי נימא

לא תהא שמיעה גדולה מראייה, וכי תימא הכא נמי כגון שראוהו בלילה, היינו הך? סיפא איצטריכא ליה, דאין היחיד נאמן על ידי עצמו. דסלקא דעתך אמינא הואיל ותניא דיני ממונות בשלשה, ואם היה מומחה לרבים דן אפילו ביחיד, הכא נמי ניקדשיה ביחידי, קמשמע לן. ואימא הכי נמי? אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו, וקאמר ליה הקב"ה עד דאיכא אהרן בהדך (**הספירו התוס'** ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד) דכתיב וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם [**הספירו התוס' סוגיא** דהכא היא כמ"ד בסנהדרין (ג.) דדבר תורה דיין אחד כשר לדון דכתיב 'בצדק תשפוט'. ולומדים כן, כיון שנצרך ללמוד מהפסוק 'ויאמר ה' אל משה' שבקידוש החודש אין דיין אחד כשר. דלמאן דבעי מדאורייתא שלשה מומחין, וכדי שלא תנעול דלת הכשירו בשלשה הדיוטות, גבי עדות החדש אין להכשיר בג' הדיוטות שלא שייך טעם 'שלא תנעול דלת'. וא"כ, לא היה הוה אמינא שיהיה די בדיין אחד בקידוש החודש כדי שיהיה צורך בפסוק 'ויאמר ה' אל משה...' לשללו].

למימרא דעד נעשה דיין (מי שראוי להיות עד בדבר נעשה דיין, ואלו כולן ראוים להיות עדים, שהרי כולם ראוהו) לימא מתניתין דלא כרבי עקיבא, **דתניא** סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש [**דף כו ע"א**] מקצתן נעשו עדים (ויעידו בפני חבריהם, דגבי דיני נפשות עדות בעינן דכתיב על פי שנים עדים יומת המת לא יומת...) ומקצתן נעשו דיינין [אבל המעידים לא ישבו וידונו עמהם, דהראוי להעיד אית ליה לרבי טרפון נעשה דיין, אבל עד עצמו לית ליה דנעשה דיין, וגבי עדות החדש גופה נמי לא אכשרנא במתניתין להיות העדים נעשים דיינים, דאם כן למה לי יושיבו מחבריהם, יעידו בפני יחיד, ואחר כך ישבו הם עמו ויקדשו, והכי אמרינן ליה בכתובות (כא:)] דברי רבי טרפון, רבי עקיבא אומר כולן נעשים עדים (ראוים להעיד) ואין עד נעשה דיין? אפילו תימא רבי עקיבא, עד כאן לא קאמר רבי עקיבא התם אלא בדיני נפשות, דרחמנא אמר וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה, וְהִצִּילוּ הָעֵדָה [יהפכו בזכותו **הקשו התוס'** תימה דבמכות (יב.) נפקא ליה מקרא אחרינא דאמר מנין לסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש שאין הורגין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר תלמוד לומר 'עד עמדו לפני העדה למשפט' **ותירצו יש לומר** דעיקר דרשה מהתם, וקרא דהכא איצטריך דלא יליף מהתם לשאר דינין להצריך ב"ד אחר, דשאני התם דאמר רחמנא והצילו העדה. **ומיהו** הוא הדין לענין מכה חבירו אין עד נעשה דיין כדמוכח בב"ק (צ:). **ובעד** נעשה דיין יש דינים חלוקים כמו שפירשנו בכתובות (כא:) **א.** בעדות החדש דאורייתא עד הרואה נעשה דיין, אך לא עד המעיד **ב.** בקיום שטרות דרבנן אפילו עד המעיד נעשה דיין. **ג.** בדיני נפשות אפילו עד הרואה אין נעשה דיין]. וכיון דחזיוהו דקטל נפשא לא מצו חזו ליה זכותא, אבל הכא אפילו רבי עקיבא מודה.

פסק הרמב"ם א. ...ואין מקדשין את החדש אלא בשלשה... ואין מקדשין אלא ביום, ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש, אפילו ראוהו בית דין וכל ישראל ולא אמרו בית דין מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים, או שנחקרו העדים ולא הספיקו בית דין לומר מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים, אין מקדשין אותו ויהיה החדש מעובר, ולא יהיה ראש חדש אלא יום אחד ושלשים אף על פי שנראה בליל שלשים, שאין הראייה קובעת אלא בית דין שאמרו מקודש הם שקובעין קדה"ח (ב,ח). **ב.** ראוהו בית דין עצמן בסוף יום תשעה ועשרים, אם עדיין לא יצא כוכב בליל שלשים, בית דין אומרים מקודש מקודש שעדיין יום הוא, ואם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים, למחר מושיבין שני דיינין אצל אחד מהם ויעידו הם השנים בפני השלשה ויקדשוהו השלשה קדה"ח (ב,ט).

משנה כל השופרות (בין של איל בין של יעל) כשרים, חוץ משל פרה (**הספירו התוס'** הא דלא קתני נמי 'חוץ משל ראם' דשל ראם נמי איקרי קרן דכתיב 'וקרני ראם קרניו' וכתיב 'ומקרני רמים עניתני' **ושמא** אינם חלולים ואינם ראוים לשופר) **מפני שהוא** קרן [אינו קרוי שופר, וגבי יום הכיפורים שופר כתיב, 'והעברת שופר תרועה' ובביצה (לד.) גמרינן ראש השנה מיובל]. אמר רבי יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן, שנאמר בִּמְשֹׁךְ [בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל [ויובל דיכרא הוא (מיל) כדמפרש בגמ'

הקשו התוס' תמוה, שלא מביא את הפסוק שנאמר באילו של יצחק, 'והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו' ואין לדחות משום שפסוק זה נאמר מחיים, ולאחר מותו אינו קרוי קרן, שכך מביאה הגמ' 'בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו' ו'מקרני רמים עניתני' **וי"ל** שהביאה הגמ' פסוק זה דווקא כיון שמוזכר בו שופר בהקשר לכך שהוא כלי שתוקעים בו, משאי"כ בפסוק שהובא גבי 'אילו של יצחק' הוא מוזכר כאבר של בהמה).

(גמרא) שפיר קאמר רבי יוסי? ורבנן כל השופרות אקרו שופר ואקרו קרן (**פירש רש"י** אקרו קרן כדאמרן, ואקרו שופר דכתיב במתן תורה 'במשוך היובל...' וכתיב 'ויהי קול השופר' **הביאו התוס'** בגמרא לא מוזכר הפסוק שממנו מוכיחים רבנן שכל הכשר לתקיעה חייב להיקרא שופר. **ולכן מקשים על רש"י** למה לא פירש שרבנן סומכים על הפסוק של רבי יוסי עצמו 'והיה במשך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר' **תוס'** קוראים לקושיא זו שטות, מב' טעמים **א.** רבנן כאמור צריכים פסוק המוכיח שכל הכשר לתקיעה נקרא 'שופר' אבל הפסוק הנ"ל לא אומר זאת, אלא מלמד שכל מה שנקרא 'שופר' נקרא גם 'קרן' **ב.** מהפסוק הנ"ל אפשר להתרשם שהשם 'שופר' קשור לשם 'קרן' ורבנן היו צריכים להוכיח ש'שופר' הוא שם שעומד בזכות עצמו, ובפסוק 'במשוך היובל...' שרש"י הביא נאמר 'שופר' ולא מוזכר 'קרן') דפרה קרן אקרי, שופר לא אקרי, דכתיב בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו (של בכור שורו, קרן אשכחן דאקרי). ורבי יוסי אמר לך דפרה נמי אקרי שופר, דכתיב (בשור קא משתעי קרא) וְתִיטַב (תפלתי) לַה' מִשּׁוֹר פָּר, אם שור למה פר, ואם פר למה שור, אלא מאי שור פר, משופר (מ"כ הכימוד תיטב תפלתי לה' משופר). ורבנן כדרב מתנה דאמר מאי שור פר שהוא גדול כפר (ביום שנקרא שור היה גדול כפר, זהו שור של מעשה בראשית, שביום שנברא נברא בקומתו, ושור בן יומו קרוי שור, שנאמר 'שור או כשב או עז' ופר אינו נקרא עד בן שלש).

עולא אמר היינו טעמא דרבנן כדרב חסדא דאמר מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה לפי שאין קטיגור (זהב העגל) נעשה סניגור (ושופר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא). ולא, והא איכא דם פר? הואיל ואשתני (להיות דם, ואין מראית הפר ניכר) אשתני. והא איכא ארון וכפורת וכרוב

(שכל אלו עשויים מזהב, ואין אומרים בהם 'אין קטיגור נעשה סניגור')? חוטא בל יקריב (האדם לא יקריבנו הלום, שהוא חטא בו) קאמרינן. והא איכא כף ומחתה? חוטא בל יתנאה (להתקשט בו בקרבו הלום) קא אמרינן (**הסבירו התוס'** וגבי שופר מתנאה נמי בקול תקיעתו, ולא כרש"י שהסביל לקמן שבשופר לא שייך להתנאות בו). והא איכא בגדי זהב מבחוץ? מבפנים קא אמרינן. שופר נמי מבחוץ הוא? כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי [שופר נמי, אע"ג דלית ביה משום חוטא בל יקריב, ולית ביה משום חוטא בל יתנאה, כיון דלזכרון קא אתי כבגדי כהן גדול שלפנים דמי **הקשו התוס'** תימה אפוד וחשן נמי לזכרון קאתו כדכתיב בקרא 'לזכרון לפני ה' **וי"ל** שמות השבטים החקוקים עליהם הם הזכרון (**הקשה הערוב"נ** סוף סוף ע"י האפוד והחושן עלו השבטים לזכרון, ומאי שנא משופר שמעלה את ישראל לזכרון לפני ה'. **וכתב** שלולא דברי התוס', היה אפשר לחלק, שאין החושן והאפוד עצמם לזכרון, אלא אבני השוהם והמילואים שעליהם נכתבו שמות ישראל, והם לא היו מזהב, משאי"כ בשופר שהוא עצמו לזכרון)]. והא תנא מפני שהוא קרן קאמר? חדא ועוד קאמר, חדא דאין קטיגור נעשה סניגור, ועוד מפני שהוא קרן. ורבי יוסי אמר לך דקא אמרת אין קטיגור נעשה סניגור הני מילי מבפנים, והאי שופר מבחוץ הוא. ודקא אמרת מפני שהוא קרן כל השופרות נמי אקרו קרן.

אביי אמר היינו טעמייהו דרבנן שופר אמר רחמנא, ולא שנים ושלשה שופרות (**הסבירו התוס'** ולא דמי למניח שופר בתוך שופר שיצא, שבקרן של פר תחילת הגלד החדש מתווסף על סופו של הגלד הישן, וא"כ קול התקיעה יוצא דרך כולם, משאי"כ שופר בתוך שופר, כל השופרות מלובשים אחד על השני, והקול יוצא רק מהשופר הפנימי) והא דפרה, כיון דקאי גילדי גילדי (בכל שנה ושנה ניכרת תוספתו, והוא כמין גלד מוסיף על גלד ראשון, בתכליתו של ראשון תחילת השני) מיתחזי כשנים ושלשה שופרות. והא תנא מפני שהוא קרן קאמר? חדא ועוד קאמר חדא דשופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות, ועוד מפני שהוא קרן. ורבי יוסי אמר לך דקאמרת שופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות

כיון דמחברי אהדדי חד הוא, ודקאמרת מפני שהוא קרן כל השופרות נמי אקרו קרן.

מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדכרא (איל) הוא? דתניא, אמר רבי עקיבא כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא. ואמר רבי עקיבא כשהלכתי לגליא היו קורין לנדה גלמודה מאי גלמודה גמולה (מובדלת) דא מבעלה [**הסכירו התוס'** נפק"מ כדדרשינן בסוטה (מב.) כי עדת חנף גלמוד, שכל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה, וזה עפ"י המבואר כאן שגלמודה היינו נדה]. ואמר רבי עקיבא כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה. למאי נפקא מינה, לפרושי מאה קשיטה דאורייתא מאה דנקי. אמר רבי כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה (שמוכר המלח) כירה. למאי נפקא מינה, לפרושי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי. אמר רבי שמעון בן לקיש כשהלכתי לתחום קן נשרייא היו קורין לכלה נינפי, ולתרנגול שכוי (לשון ראיה, כמו וישקף ומתרגמינן ואיסתכי). לכלה נינפי מאי קרא יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ. ולתרנגול שכוי, אמר רב יהודה אמר רב ואיבעית אימא רבי יהושע בן לוי מאי קרא מִי־שָׁת (נתן) בַּטֻּחוֹת (פירש המלוות בכליות ויקרלו כן ע"ש שהם עוטות ומכסות בחלב) חָכְמָה אוֹ מִי־נָתַן לַשֶּׂכְוִי (פירש המלוות הלב נקרא כן לפי שהוא לופה ומביט את הגולות ותרגומו של 'שלה לופיס' הוא חקל סכותא) בִּינָה. מי שת בטחות חכמה אלו כליות, או מי נתן לשכוי בינה זה תרנגול.

לוי איקלע לההוא אתרא, אתא גברא לקמיה, אמר ליה [**דף כו ע"ב**] קבען פלניא (גזלני פלוני). לא הוה ידע מאי קאמר ליה, אתא שאיל בי מדרשא. אמרו ליה גזלן אמר לך, דכתיב הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים... אמר ליה רבא מברניש לרב אשי אי הואי התם הוה אמינא ליה היכי קבעך, במאי קבעך, ואמאי קבעך, וממילא הוה ידעינא. ואיהו סבר מילתא דאיסורא קאמר ליה (חשב שהכוונה לדבר איסור, ולא שייך לשאול עליו 'איך קבעך').

לא הוו ידעי רבנן מאי סירוגין [ששנינו במגילה (יז.) קראה סירוגין]. שמעוה לאמתא דבי רבי דחזתנהו רבנן דהוו עיילי פסקי פסקי (לפרקים, שאינן נכנסין יחד) אמרה להו עד מתי אתם נכנסין סירוגין סירוגין. לא הוו ידעי רבנן מאי חלוגלוגות [ששנינו ביומא (יח.) כל שבעת הימים לא היה אוכל השום והחלוגלוגות] יומא חד שמעוה לאמתא דבי רבי דחזית לההוא גברא דקא מבדר פרפחיניה, אמרה ליה עד מתי אתה מפזר חלוגלוגך. לא הוו ידעי רבנן מאי סַלְסְלָהָ (חפוש והפך במטמונים של תורה) וְתִרוֹמְמֶךָ. יומא חד שמעוה לאמתא דבי רבי דהוות אמרה לההוא גברא דהוה קא מהפך בשעריה, אמרה ליה עד מתי אתה מסלסל בשערך. לא הוו ידעי רבנן מאי וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד. יומא חד שמעוה לאמתא דבי רבי דהוות אמרה להבירתה שקולי טאטיתא וטאטי ביתא. לא הוו ידעי רבנן מאי הַשְּׁלֵךְ עַל־ה' [יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ. אמר רבה בר בר חנה יומא חד הוה אזלינא בהדי ההוא טייעא, הוה דרינא טונא (נושא משוי), ואמר לי שקול יהביך ושדי אגמלאי. **פסק השי"ע** ופר של ראש השנה מצותו בשל איל... ובדיעבד, כל השופרות כשרים... ושל פרה פסול בכל גוונא, וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות, פסולים (**הגה** וכן שופר מבהמה טמאה, פסול) או"ח (תקפו,א). **מ"ש** שמצותו בשל איל מקורו בדף טז.

משנה שופר של ראש השנה של יעל [**פירש רש"י** אשטנבו"ק (יעל של זמנינו) **כתבו התוס'** בערוך פי' כשבה נקבה, וקרן הכשבה רגיל להיות פשוט. **אמנם נראה** כדברי רש"י דיעל חיה, דכתיב 'הרים הגבוהים ליעלים' ואקו ודישן מתרגמינן ויעלא ורמא. **עוד כתבו** דלכאורה מצוה בשל יעל פשוט כדמשמע בגמ' דכמה דפשיט טפי עדיף משום 'נשא לבבנו אל כפים' **ומיהו** אין הלכה כן, אלא כר' יהודה דאמר בר"ה בשל זכרים כפופים דהיינו של איל, ור' לוי קאי כוותיה בגמ' דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ בכפופים דקסבר כמה דכייף איניש טפי עדיף משום 'והיו עיני ולבי שם' וכדאמר ר' אבהו (טז.) למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק. **ומיהו** נראה דלא פליגי אלא לכתחילה אבל כולהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל כדקתני רישא כל השופרות כשרים חוץ משל פרה, והיכא דלא מצא של איל יוצא בשל רחל או בשעיר עזים. תדע דלמצוה פליגי

כו:

דהא ר' לוי מצוה קאמר, ועוד אטו פשוט וכפוף כתיב בקרא 'תעבירו שופר כתיב' ביובל וילפינן ר"ה מיניה, וכיון דכולהו אקרו שופר חוץ משל פרה למה לא יצא, ועוד משמע דפלוגתא דרבנן ור' יוסי (כל השופלות כשריס חוץ מפרה ור' יוסי מכשיר אפי' של פרה) בפני עצמן, ופלוגתא דרבנן ור' יהודה (אם לריך שופר כפוף או פשוט) בפני עצמן, ואלו חדא פלוגתא היא, ואת"ל שמחלוקת רבנן ור' יהודה לעיכובא, אם כן הויא חדא פלוגתא, דלת"ק כולהו כשרין בין בר"ה בין ביוה"כ בין בתעניות חוץ משל פרה, ור' יוסי אומר אף של פרה, ולאידך רבנן ר"ה ויוה"כ בשל יעל, ותעניות של זכרים, ולר' יהודה ר"ה של זכרים וביובל בשל יעלים. **ומיהו** קשה קצת דהא ר' לוי דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ בכפופים היינו משום דילפינן גזרה שוה זה מזה בשביעי שביעי כדאמרינן (לד.) וכדתנן שוה יובל לר"ה לתקיעה, ואי הוה טעמא משום מצוה בעלמא כדאמרינן דכמה דכייף איניש טפי עדיף היינו דוקא בראש השנה שהתקיעה לתפלה ולזכרון אבל יובל אין התקיעה אלא סימן שלוח עבדים והשמטות שדות החוזרות לבעלים **לכך היה נראה לי** מתוך זה דאינו יוצא אלא בכפוף פירוש דצריך להיות כפוף אי לא לא, וגמרינן יובל מיניה (כ"פ הרמב"ם מין יולמים אלא בשופר של איל כפוף, ושאר שופרות פסולים **אמנם הרא"ש** הביא קושיית התוס' וכתב 'ונ"ל לקושיא חלושה היא זאת ללחות כל הראיות חזקות שכתבתי, ויש ללחות קושיא זו, לר' לוי סבר כיון לבגזרה שוה יצפין מהללי, ויש טעמא לומר בר"ה כפופים למצוה, מעתה כלי להשוותם יחד ראוי גם ביה"כ להצריך כפופים למצוה, **עע"ש**)] **פשוט** (מפרש טעמא בגמרא, דמידי דתפלה בעי פשיטות) ופיו מצופה זהב (בשל מקדש קאמר) ושתי חצוצרות מן הצדדין. שופר מאריך (לאחר שחצוצרות פוסקין תקיעתן, נשמע קול השופר) וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ובתעניות [דאמרינן בתענית (טז:) תקעו הכהנים תקעו] בשל זכרים (אילים, שסתמן) כפופין ופיהן מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע (שני שופרות להן, אחד מכאן ואחד מכאן, והן באמצע **ביארו התוס' הטעם** משום דמצות היום בחצוצרות) שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות [**פירש רש"י** דלכנופיא בעלמא נינהו, וכל כנופיא בחצוצרות, דכתיב 'והיו לך למקרא העדה' **הרמב"ם** מביא את הכתוב שם 'וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות'. ומכאן שמצוה לזעוק ולהתריע בחצוצרות על כל צרה שבאה על הציבור]. שוה היובל לראש השנה לתקיעה [בפשוטין, ואע"ג דתקיעתו ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות, אפילו הכי כדר"ה בעי למעבדיה דגמרינן לה לגז"ש שביעי שביעי בביצה (לד.)] ולברכות (דבעי למימר תשע ברכות ביום הכפורים של יובל). רבי יהודה אומר בראש השנה תוקעין בשל זכרים, וביובלות בשל יעלים (וגזירה שוה לא **גמיר הסבירו התוס'** והא דבעינן שופר בר"ה לאו משום דילפינן מיובל אלא כאידך תנא דיליף (לד.) מדכתיב תקעו בחדש שופר. **ומיהו** ההוא תנא נמי יליף ר"ה מיובל בגזרה שוה כדקאמרינן שלש תרועות נאמרו בר"ה ומייתי קרא ד'והעברת שופר תרועה' דכתיב ביובל, וביום ולא בלילה נמי יליף מיובל כדקאמר התם, והא דאיצטריך ליה קרא ד'תקעו בחדש שופר' משום דיליף נמי ר"ה ממדבר, והוה אמינא דבחצוצרות כמדבר, לכך נראה דמודה רבי יהודה דשוה יובל לר"ה, אלא לענין הך מילתא אין שייך להשוותם להיות בשל זכרים כשל ר"ה, דטעמא דר"ה מסברא בעלמא דכמה דכייף איניש טפי עדיף שהוא יום הדין ולהזכיר עקידה, אבל יובל דלשלוח עבדים ושדות החוזרות לבעלים אין לחוש אלא שיהא שם שופר עליו, אע"פ דר' לוי נמי משוה להו לענין זה משום גזרה שוה יש לומר דבהא פליגי).

(גמרא) **אמר רבי לוי** מצוה של ראש השנה ושל יום הכפורים בכפופין, ושל כל השנה (של תעניות) בפשוטין. והתנן שופר של ראש השנה של יעל פשוט? הוא (כ' לוי) דאמר כי האי תנא, דתניא, רבי יהודה אומר בראש השנה היו תוקעין בשל זכרים כפופין, וביובלות בשל יעלים. ולימא הלכתא כרבי יהודה? אי אמרת הלכתא כרבי יהודה, הוה אמינא אפילו של יובל נמי כרבי יהודה סבירא ליה, קא משמע לן (בראש השנה אית ליה כרבי יהודה, אבל ביובל לית ליה, משום גזירה שוה).

במאי קמיפלגי (ת"ק ורבי יהודה)? מר (כ' יהודה) סבר בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה (בתפלתו, פניו כבושין לארץ) טפי מעלי (משום 'והיו עיני ולבי שם'. הלכך, בראש השנה דלתפלה, ולהזכיר עקידת יצחק בא בעינן כפופין) וביום הכפורים (שהן לקרוא דרור) כמה דפשיט איניש דעתיה טפי (**הסביר הרמב"ן** כדי שהשופר יזכיר לאדם לפשוט את עקמימות הלב, ולשוב בתשובה) מעלי (וגזירה שוה לית ליה) ומר (ת"ק) סבר בראש השנה כמה דפשיט איניש דעתיה

טפי מעלי (משום נשא לבבנו אל כפים, הלכך, בראש השנה בפשוטין, דלתפלה הוא, ודיום הכפורים נמי משום דשוייה בגזירה שוה) ובתעניות (דלכנופיא) כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי (ועבדינן כפופין, להכירא, ולרבי לוי אית ליה כרבי יהודה, דלתפלה בעינן כפופים, וביום הכפורים סבירא ליה דשוה היובל לראש השנה כרבנן, הלכך תרווייהו בעינן כפופים.

[דף כז ע"א] 'ופיו מצופה זהב' והתניא ציפהו זהב, במקום הנחת פיו פסול (שהתקיעה בזהב ולא בשופר) שלא במקום הנחת פיו כשר? אמר אביי כי תנן נמי מתניתין שלא במקום הנחת פה תנן.

'ושתי חצוצרות מן הצדדים' ותרי קלי מי משתמעי, והתניא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע? לכך מאריך בשופר (תירוצא הוא).

למימרא דכי שמע סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא, וממילא תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא (דמה לי סוף בלא תחילה, ומה לי תחילה בלא סוף, ומשום דבעי לאותובי אתרוייהו דייק הך דיוקא) תא שמע תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים (לפי שהיה צריך לתקוע כאן שתי תקיעות רצופות, אחת לפשוטה לאחריה דמלכיות, ואחת לפשוטה לפניה דזכרונות) אין בידו אלא אחת (ולדבריך שאתה אומר שאפשר לצאת ידי חובה בחצי תקיעה) אמאי, תיסלק ליה בתרתי? פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן.

תא שמע התוקע לתוך הבור או לתוך הדות (בור ודות חדא נינהו, אלא שהבור בחפירה והדות בבניין על הקרקע) או לתוך הפיטם (חבית גדולה) אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. אמאי, ליפוק בתחילת תקיעה, מקמי דליערבב קלא (ומכאן, שאין יוצאים בשמיעת חצי תקיעה. ולכן, הגמרא חוזרת בה מן התירוץ הזה. ובהכרח, כי אע"פ שתקעו בשתי חצוצרות מן הצדדים, בכל זאת יצאו ידי חובתן בכל תקיעת השופר, מתחילתה ועד סופה, ולא בסוף התקיעה בלבד, כאשר השופר האריך יותר מן החצוצרות. ומה שהקשינו לעיל הרי 'תרי קלי לא משתמעי' יש לומר...) אלא תרתי קלי מחד גברא (דומיא דזכור ושמור) לא משתמעי, מתרי גברי משתמעי.

ומתרי גברי מי משתמעי, והא תניא בתורה אחד קורא ואחד מתרגם (**הסבירו התוס'** הקורא קורא לבדו, ואחרי כן המתרגם מתרגם לבדו, ולא שנים קורין יחד ומתרגמין יחד) ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין (**הסבירו התוס'** והא דאמרינן בב"ב (טו.) שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם, אין הכוונה שלא יקרא אחר עמו, דאם זה הביאור, בכל התורה כך הדין, אלא הכוונה שלא יחלקום לשני קוראים, זה ארבעה פסוקים וזה ארבעה פסוקים. **ומה** שנוהגין לקרות שנים בתורה סמכו אמתניתין דבכורים (ב,ז) דתנן בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא בכורים, התקינו שיהיו מקרין את מי שהוא יודע ואת מי שאינו יודע)? הא לא דמיא אלא לסיפא בהלל ובמגילה, אפילו עשרה קורין. אלמא כיון דחביב (חדשה היא לו) יהיב דעתיה, הכא נמי כיון דחביב יהיב דעתיה ושמע. אלא למה מאריך בשופר? לידע שמצות היום בשופר.

'ובתעניות בשל זכרים כפופין ופיו מצופה כסף' מאי שנא התם דזהב, ומאי שנא הכא דכסף? **איבעית אימא** כל כינופיא דכסף הוא, דכתיב עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף. **ואיבעית אימא** התורה חסה על ממונן של ישראל (דכתיב 'וצוה הכהן ופנו את הבית' שלא יטמאו כלי חרס שבתוכו, שאין להם טהרה במקוה). התם נמי נעביד דכסף? אפילו הכי, כבוד יום טוב עדיף.

רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא (בחצוצרות ושופר לתקוע גם בחצוצרות בשעת תקיעת השופר) כמתניתין. אמר ליה רבא לא אמרו אלא במקדש. **תניא נמי הכי** במה דברים אמורים במקדש, אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות (**פירש רש"י** כגון תעניות. **הרז"ה כתב בשם תשובת הגאונים** שבתעניות תוקעים בשופר, ולפי דעת הגאונים פירש הר"ן ש'מקום שיש חצוצרות' היינו בשעת מלחמה, שתוקעים בחצוצרות) אין שופר, מקום שיש שופר (כגון ראש השנה ויובל) אין חצוצרות. וכן

הנהיג (כמשנתינו שופר והצוצרות) רבי חלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני, וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד (חדא מילתא היא בשערי מזרח בהר הבית, **ויש אומרים** בשערי מזרח בעזרת נשים).

אמר רבא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי מאי קראה דכתיב [בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי] הַמֶּלֶךְ ה׳, לפני המלך ה׳ הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר, אבל בעלמא לא.

׳שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות...׳ **אמר רב שמואל בר יצחק** כמאן מצלינן האידנא ׳זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון׳ כמאן כרבי אליעזר, דאמר בתשרי נברא העולם [**הקשו התוס׳** תימה הא קי״ל כרבי יהושע כדאמרינן (יב.) לתקופה כר׳ יהושע. **ואומר ר״ת** שאינו קשה דקי״ל כרב עינא שהקשה על רב שמואל בר יצחק, וכוונת קושייתו לדחות את הבנתו שנוסח התפיל ׳זה היום תחילת מעשיך׳ כר״א, וכך הקשה עליו, כיוון ששנינו ׳שוה היובל לר״ה לתקיעה ולברכות׳ א״כ ברור שגם ביום הכיפורים אומרים ׳זה היום תחילת מעשיך׳, ולכן אם נבאר מילים אלו כפשוטן על בריאת העולם פשוט שאין מקום לאומרם ביובל, אלא ודאי הא דאמרינן ׳זה היום תחילת מעשיך׳ לאו משום ברייתו של עולם, אלא משום תחלת מעשה דין, שהעולם נדון בו להתקיים או לאו, וזה שייך נמי ביוה״כ דיובל דהוקש לר״ה כדלקמן (לד.) ואע״ג דמשני ליה שפיר, רב עינא לא הדר ביה. **ומיהו** לאידך לישנא קשיא דקאמר מתני׳ דלא כר״א, הוה ליה לשנויי דזה היום תחלת מעשיך לאו אבריאת עולם קאי. **ומה** שיסד ר״א הקליר בגשם דשמיני עצרת כר״א דאמר בתשרי נברא העולם ובשל פסח יסד כר׳ יהושע **אומר ר״ת** דאלו ואלו דברי אלהים חיים ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן, ודכוותה אשכחן בעירובין (יח.) גבי אדם שעלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד].

מתיב רב עינא שוה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, והא איכא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, דבראש השנה איתא וביובל ליתא [**לעיל** הבאנו את הבנת ר״ת בקושיית רב עינא. ל״ל שהבנת קושייתו רב עינא **עפ״י תוס׳** שכוונת ׳תחילת מעשיך׳ לבריאת העולם כך תהיה: רב עינא מקשה שעל כרחנו לומר שמשנתנו לא סובלת כר״א אלא כר׳ יהושע, שגם בר״ה אין אומרים ׳זה היום תחילת מעשיך׳ והטעם לכך

כו.

שהמשנה השוותה את היובל לר״ה, וכמו שפשוט שביובל לא אומרים ׳זה היום תחילת מעשיך׳ שאינו יום בריאת העולם ה״ה בר״ה, ולדברי רב שמואל בר ילחק שנוסח תפילתנו כר״א, נמצא תפילתנו שלא כסתם משנה)? **כי קתני אשארא.**

רב שישא בריה דרב אידי מתני הכי אמר רב שמואל בר יצחק הא דתנן שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות כמאן דלא כרבי אליעזר [**הקשו התוס׳** תימה הא ע״כ לא שוו לכל מילי דהתניא לקמן (ל.) שוה יובל לר״ה לתקיעה ולברכות אלא שביובל תוקעין בין בב״ד שקדשו את החדש בין בב״ד שלא קדשו את החדש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע] **דאי** רבי אליעזר כיון דאמר בתשרי נברא העולם, הא איכא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, דבראש השנה איתא וביובל ליתא! **כי** קתני אשארא. **פסק הרמב״ם א.** במקדש היו תוקעין בראש השנה בשופר אחד ושתי חצוצרות מן הצדדין השופר מאריך והחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר, ולמה תוקעין עמו בחצוצרות משום שנאמר ׳בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳ אבל בשאר מקומות אין תוקעין בראש השנה אלא בשופר בלבד שופר וסוכה ולולב (א,ב). **ב.** ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים, ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד, ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר, השופר מקצר והחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות, ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש שנאמר ׳בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳ תעניות (א,ד). **ג.** שופר של יובל ושל ראש השנה אחד הוא לכל דבר, ואחד ראש השנה ואחד היובל לתקיעות, אלא שביובל תוקעין בין בב״ד שקדשו בו את החדש בין בב״ד שלא קדשו בו את החדש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע כל זמן שבית דין יושבין ושלא בפני בית דין שמיטה (י,יא). **פסק השו״ע** שופר של ראש השנה מצותו בשל איל וכפוף. ובדיעבד, כל השופרות כשרים, בין פשוטים בין כפופים, ומצוה בכפופים יותר

מבפשוטים ושל פרה פסול בכל גוונא... או"ה (תקפו,א).

משנה שופר שנסדק ודבקו (**פירש רש"י** בדבק **אמנם הרמב"ן והריטב"א** פירשו שדיבקו ע"י חימום האש, וכתבו שאין לפרש שדיבקו בדבק מפני שבאופן זה פשוט שהשופר פסול, שהרי זה מין בשאינו מינו **והרא"ש** מיישב את פירוש רש"י שדוקא כשיש נקב וסותם אותו אזי שאינו מינו חוצץ, אבל שופר שנסדק ודבקו, אין הדבק ניכר ואינו פוסל) פסול (**פירש רש"י** דהוה ליה כשני שופרות **כתבו התוס'** משמע מדברי רש"י שנסדק עד כדי שנחלק לב' התיכות, שאם היה מחובר מצד אחד אין זה שני שופרות. **ותימה** דאם נחלק לגמרי היינו דבק שברי שופרות. **ולכך נראה** דנסדק מצד אחד לארכו על פני כולו והטעם לפי שאין שם שופר עליו וכ"ש דיבק שברי שופרות, אלא זו ואין צריך לומר זו קתני **א"נ** יותר סופו להפרד כשנסדק מצד אחד ודבקו, משאם עשה שופר אחד של התיכות והוי שם שופר עליו טפי (**הסכיר המי** מנוחות שופר שנסדק ונדבק מאחד את שמו כ'שופר' כי סוף הדבק להתייבש והסדק יתפשט ויחלק את השופר, ולכן גם עכשיו ההלכה קובעת שהשופר לא נקרא 'שופר', אבל תחיכות שבהן כמות גדולה של דבק לא תיפרלנה ונחשב כ'שופר') קמ"ל, ודבק שברי שופרות נמי לא מיפסיל מטעם שנים ושלשה שופרות אלא דאין זה קרוי שופר או משום דכתיב 'והעברת' דרך העברתו) דיבק שברי שופרות פסול.

(המשך המשנה) **[דף כז ע"ב]** ניקב וסתמו, אם מעכב את התקיעה (אין קול השופר חוזר לכמות שהיה לפני שניקב) פסול (**הסבירו התוס'** אם נפרשה דאיירי לאחר הסתימה לפי שלא הוחלקה סתימת הנקב אין הרוח יוצא בפשיטות ומעכב את הקול קשיא כיון דכל הקולות כשרין בשופר כדאמרינן בגמרא מה לי מעכב מה לי אינו מעכב **ונראה** דאיירי קודם סתימה, דקודם שנסתם היה הנקב מעכב את הקול, שהיה הקול משתנה מחמת הנקב, וכשסתמו חזר לכמות שהיה, ובירושלמי גרס בהדיא אם היה מעכב קודם שסתמו, פסול כשסתמו, וטעמא דפסול, כיון דסתימה זו מסייעה לקול, משום דשופר אחד אמר רחמנא שלא יסייע דבר אחר לקול כמו צפהו זהב דאם נשתנה קולו פסול, אבל אם לא היה מעכב את התקיעה שלא נשתנה קולו מתחילה מחמת הנקב הרי הוא כאילו לא ניקב ואין לחוש במה שסתמו, והיכא דלא סתמו קאמר בהדיא בירושלמי דכשר משום דכל הקולות כשרין בשופר (**ביאור התוס' רא"ש** שלפי זה יולא שאחר הסתימה לינו חמור יותר מאשר כשהנקב פתוח, משום שאחר הסתימה אמרינן שהסתימה מסייעת לקול, משאי"כ בנקב פתוח אמרינן כל הקולות כשריס בשופר). **והשתא** רבי נתן דקאמר בגמ' במינו כשר שלא במינו פסול ע"כ א'היה מעכב את התקיעה' קאי, דאפ"ה כשר במינו, דהא ר' יוחנן קאמר עלה בגמ' והוא שנשתייר רובו והוא שנפחת רובו ואי אפשר לנקב גדול כל כך שלא יעכב את התקיעה, ומתני' שמשמע שפסול אפי' סתמו במינו,, כרבנן. **א"נ** כר' נתן ובשלא במינו ללישנא קמא דרבי יוחנן. **ומיהו** לאידך לישנא דרבי יוחנן דקאמר בדעת ר' נתן שלא במינו פסול, והוא שנפחת רובו, משמע אבל במינו אף על פי שנפחת רובו כשר. קשיא, מתני' כמאן, דע"כ הא דאמרי רבנן בין במינו בין שלא במינו פסול יעמיד כמו כן רבי יוחנן כשנפחת רובו, דמאי שנא לרבי נתן מלרבנן, כמו שדומה לו לרבי נתן סברת דלא נפחת רובו כשר אפילו שלא במינו, למה לא יאמר כמו כן לרבנן דכולה ברייתא בנפחת רובו מיתוקמא, אבל נפחת במיעוטו כשר, ובאופן הנ"ל פשוט שמעכב את התקיעה, ואפילו הכי כשר, וא"כ דיברי המשנה לא כר' נתן ולא כרבנן. **ולכך נראה לפרש** ד'אם היה מעכב את התקיעה' לאחר שסתמו קאמר, ובירושלמי קתני במילתיה דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעכב התקיעה פסול ואם לאו כשר, וכן בתוספתא (פ"ב). **והלכה למעשה נראה** דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר לקולו לכמות שהיה מתחילתו קודם שנקב לית דין ולית דיין דכשר אפילו היה מעכב התקיעה קודם שנסתם דפי' זה עיקר ד'אם מעכב את התקיעה' לאחר שנסתם קאמר, ולא סתמו כלל כשר אפילו מעכב הנקב את התקיעה כדקאמרינן בירושלמי דכל הקולות כשרין בשופר) **ואם לאו כשר.**

(המשך המשנה) התוקע לתוך הבור, או לתוך הדות, או לתוך הפיטם, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. וכן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא [**כתבו התוס'** אין להקשות כיצד יצא י"ח הלה שעומד מאחורי בית הכנסת, והרי איתא בגמ' בעירובין (צב:) ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן **דשאני התם** שהגמ' מלמדת אותנו שם דיני צירוף למניין, שהש"צ אינו מצטרף להיות עשירי, משאי"כ כאן הנושא אם יוצא י"ח מהש"צ, וזה שפ"ד אף בשתי רשויות חלוקות. והא דאמרינן בפסחים (פה:) מן האגף ולחוץ כלחוץ (גבי אכילת בשר קדשים, אם מותר לאכול בשר הנמצא על פתח חומת ירושלים) ואמר רב וכן לתפלה, ורבי יהושע בן לוי אמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים קשה במאי קא מיירי אי לענין צרוף כגון צבור ושליח צבור או ט' ויחיד אם כן הויא סוגיא דעירובין דלא כרבי יהושע בן לוי וכוותיה קיימא כדמוכח בסוטה (לה:) דמייתי מינה ראייה לברכת כהנים דאין מחיצה מפסקת, ואי לענין לצאת איירי אם כן קשיא מתניתין לרב שסובר שמן האגף ולחוץ הוי כחוץ, ואינו יוצא י"ח **ויש לומר** דאיירי לענין לענות עם הצבור

קדושה ויהא שמיה רבא משום דאמרינן (ברכות כא:) כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי׳ (קרב סובל קמן המגף ולחוץ לינו יכול לענות, משום קמינו נחשב עם הציבור קבפנים, וריב״ל ס״ל קנכלל עם הציבור קבפנים) אבל בתקיעה ומגילה לצאת י״ח מודו], **ואם לאו לא יצא. אף על פי שזה שמע וזה שמע, זה כוון לבו וזה לא כוון לבו.**

(**גמרא**) **תנו רבנן ארוך וקצרו כשר** (**הסבירו התוס׳** איצטריך לאשמועינן דלא תימא דפסול משום דכתיב והעברת) **גרדו והעמידו על גלדו** (גלד דק) **כשר, ציפהו זהב, במקום הנחת פה פסול** (**הסבירו התוס׳** היה נראה לפרש דעובי השופר במקום שמניח פיו קרי מקום הנחת הפה, ושלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ, אבל א״כ היינו צפהו זהב מבחוץ, ואם נפרש דשלא במקום הנחת הפה היינו ראשו האחד לצד הרחב הא אמרינן בסמוך הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול, והיינו יכולין לפרש דהתם בשאין בין הכל אלא שיעור שופר, ודוחק. **הקרבן נתנאל הסביר את דעת הרא״ש** מקום הנחת פה, דהיינו בקצה הפנימי של עוביו, ששם התוקע מניח את פיו. **אבל הטור הביא בשם הרמב״ן** שמקום הנחת הפה הינו אף חוץ לעובי השופר, בצד החיצון, מפני שהתוקע מכנים מקצת מן השופר בפיו ושפתו מכסה עליו. ונמצא הזהב חוצץ בין שפתו לשופר) **שלא במקום הנחת פה כשר. ציפהו זהב מבפנים פסול** (**פירש רש״י** שהתקיעה בזהב **וכן ביארו התוס׳** לפי שאין קול שופר אלא קול זהב וכן ציפהו זהב מבחוץ כיון דנשתנה קולו). **מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול, ואם לאו כשר. ניקב וסתמו, אם מעכב את התקיעה פסול, ואם לאו כשר. נתן שופר בתוך שופר, אם קול פנימי שמע יצא** (**הסביר הר״ן** מיירי כגון שהוא עודף על החיצון שאין כאן אלא קול פנימי **וכ״כ הרא״ש**) **ואם קול חיצון** (נמי) **שמע לא יצא** (**דאיכא חציצת פנימי מפסקת התקיעה ביארו התוס׳** שהקול יוצא באויר שבין חיצון לפנימי והיינו ב׳ או ג׳ שופרות).

תנו רבנן גרדו, בין מבפנים בין מבחוץ כשר. גרדו והעמידו על גלדו כשר. הניח שופר בתוך שופר, אם קול פנימי שמע יצא, ואם קול חיצון שמע לא יצא. הפכו ותקע בו לא יצא. אמר רב פפא לא תימא דהפכיה ככתונא (כהפיכת חלוק לעשות פנימי חיצון) אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב (ברותחין). מאי טעמא כדרב מתנה, דאמר וְהָעֲבַרְתָּ דרך העברתו בעינן (כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמה מחיים **יש מפרשים** אם הפך את השופר ככתונת כשר מפני שעדיין הוא תוקע בצד הצר של השופר, וזה נחשב דרך העברתו. **אבל יש מפרשים** את דברי רב פפא כך לא מיבעיא אם הפכו ככתונת פסול, אלא אפילו אם הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול מפני שגם זה אינו כדרך העברתו, כדרך שהשופר עובר בראש האיל).

׳דיבק שברי שופרות פסול׳ תנו רבנן הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו פסול. ניקב וסתמו, בין במינו בין שלא במינו פסול (מרש״י לקמן מוכח שמדובר כאן אפילו באופן שאינו מעכב את התקיעה, וכ״ד הרמב״ן והר״ן והריטב״א וזה שלא כדברי משנתנו, ששנינו בה ׳ניקב וסתמו, אם מעכב את התקיעה פסול, ואם לאו כשר׳. וא״כ משנתנו כרבי נתן. **אולם הרז״ה והרא״ש** מפרשים שמדובר כאן באופן שמעכב את התקיעה, ולכן בין אם סתמו במינו בין אם סתמו שלא במינו פסול, וזה כדברי משנתנו). **רבי נתן אומר במינו כשר** (**אם אינו מעכב את התקיעה**) **שלא במינו פסול. במינו כשר אמר רבי יוחנן והוא שנשתייר רובו** (כ״ל קשופר ניקב רק כמיעוטו). **מכלל דשלא במינו, אף על פי שנשתייר רובו פסול.**

איכא דמתני לה אסיפא שלא במינו פסול. אמר רבי יוחנן והוא שנפחת רובו (אם נשתייר רובו, הרי הוא כשר, אפילו שלא כמינו). **מכלל דבמינו, אף על פי שנפחת רובו כשר.**

ציפהו זהב, מבפנים פסול, מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול, ואם לאו כשר.

נסדק (כולו) **לאורכו פסול** (**הסבירו התוס׳** לא תני הכא אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר כדקתני גבי נסדק לרחבו, משום דלארכו לא מיפסל אא״כ נסדק על פני ארכו מראשו ועד סופו **אמנם הרא״ש כתב** יש מפרשים דלהכי לא תני גבי ארכו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר משום דבכל דהו מיפסל לפי שמחמת הרוח והוזק התקיעה הסדק הולך ומוסיף עד שיסדק כולו וכל זמן שלא נסדק כולו אם דבקו כשר ופירוש זה עיקר **כתב הר״ן** לדעת המפרשים דבכל דהו מיפסל אם הדקו הרבה בחוט או במשיחה כשר שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע) **לרוחבו** (כל רחבו להקיפו) **אם נשתייר בו** (מן מקום הסדק עד מקום הנחת פה) **שיעור תקיעה כשר** (חשיב ליה כמאן דאשתקיל כוליה, והוה ליה ארוך וקצרו) **ואם לאו פסול** (משמע

מדברי רש"י שצריך שישאר שיעור שופר בחלקו הצר הסמוך לפיו **אבל** דעת בעל העיטור ורי"ץ גיאת שאפילו בנשתייר בחלקו הרחב שיעור שופר הרי זה כשר).

וכמה שיעור תקיעה? פירש רבן שמעון בן גמליאל כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן (**כתבו הראשונים** אין זה תלוי בגודל ידו של התוקע. אלא בשיעור יד בינונית. ושיעור זה הוא טפח וע"ע בריטב"א).

היה קולו דק או עבה או צרוד (לשון יבש) כשר, שכל הקולות כשירין בשופר.

שלחו ליה לאבוה דשמואל קדחו (נקבו, וקסלק"ד נקב הנחת פה קאמר) ותקע בו יצא. פשיטא, כולהו נמי מיקדח קדחו להו! אמר רב אשי שקדחו בזכרותו (כשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו, וזה לא הוציאו, אלא נקב את הזכרות) מהו דתימא מין במינו חוצץ, קמשמע לן (**פירש הר"ח** קמ"ל דאין במינו חוצץ). **פסק הש"ע א.** היה קולו עב מאד או דק מאד, כשר, שכל הקולות כשרים בשופר או"ח (תקפו,ו). **ב.** אם ניקב, אם לא סתמו אע"פ שנשתנה קולו, כשר (**הגה** מיהו אם יש שופר אחר אין לתקוע בזה, כי יש אומרים שאין לתקוע בשופר נקוב כל זו **ותשובת הרא"ש**) ואם סתמו שלא במינו, אע"פ שאינו מעכב את התקיעה לאחר סתימה, שחזר קולו לכמות שהיה בתחלה, פסול אפילו נשתייר בו רובו. ואם סתמו במינו, אם נשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה, אלא חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב, כשר, ואם חסר אחת משלש אלה, פסול. ואם הוא שעת הדחק, שאין שופר אחר מצוי, יש להכשיר בסתמו במינו אם נשתייר רובו, אפילו לא חזר קולו לכמות שהיה, וכן יש להכשיר בסתמו שלא במינו, אם נשתייר רובו וחזר קולו לכמות שהיה בתחלה קודם שניקב (**רא"ש**) או"ח (תקפו,ז). **כתב הב"י** הסכימו הפוסקים לפסוק הלכה כרבי נתן משום דכיון דרבי יוחנן מפרש מילתיה אלמא כוותיה סבירא ליה. הר"ח ורוב הראשונים (**לא כרי"ץ גיאת**) פוסקים כלישנא קמא להחמיר. ומע"פ **שכב"כ פוסקים כלישנא בתרא, הבריס ממורים רק במיסוריס לרבנן לו בדיני ממונות. אבל במיסורי תורה הולכים להחמיר**). **מ"ש הרמ"א** שאין לתקוע בשופר נקוב מקורו בכלבו ובתשובת הרא"ש. **וז"ל תשובת הרא"ש** שופר נקוב אין

כז:

תוקעין בו עד שיסתם הנקב ואינו מעכב התקיעה, כי רבו פירושים בשופר נקוב ע"פ הירושלמי והבבלי והכי עבדינן עובדא. **ג.** נסדק לארכו, פסול. י"א אפילו בכל שהוא פסול, **אא"כ** הדקו הרבה בחוט או במשיחה (**הגה** ונשתייר שיעור התקיעה ממקום הקשירה ולמעלה לצד הפה) וי"א דוקא ברובו, ואם דבקו, כשר אפילו אם דבקו בדבק, ויש מי שאומר שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו, שחיממו באור עד שנפשר וחבר קצותיו זה עם זה, ואם נסדק כולו, אפילו מצד אחד, פסול אפילו חממו באור וחיבר סדקיו זה עם זה או"ח (תקפו,ח). **ד.** נסדק לרחבו במיעוטו, כשר, ברובו, פסול אלא אם כן נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה, דהיינו ארבעה גודלים, וכשנשתייר בו כך כשר אפי' אם מעכב את התקיעה ויש מכשירים בנשתייר אפילו שלא לצד פיו או"ח (תקפו,ט). **ה.** דיבק שברי שופרות זה עם זה ועשה מהם שופר, פסול אפילו אם יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר או"ח (תקפו,י). **ו.** הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, פסול אפילו היה בו מתחילה שיעור שופר או"ח (תקפו,יא). **ז.** הפכו ותקע בו, לא יצא, בין הפכו כדרך שהופכים החלוק שהחזיר פנימי לחיצון, בין שהניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב (**הגה** והוא הדין אם תקע במקום הרחב פסול) או"ח (תקפו,יב). **ח.** היה ארוך וקצרו, אם נשאר בו שיעור תקיעה, כשר או"ח (תקפו,יג). **ט.** גרדו מבפנים או מבחוץ עד שעשאו דק מאד כמו גלד, כשר או"ח (תקפו,יד). **י.** לא הוציא זכרותו אלא נקב בו, כשר... או"ח (תקפו,טו). **יא.** צפהו זהב במקום הנחת פה, פסול, שלא במקום הנחת פה, כשר. צפהו זהב מבפנים, פסול, מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה, פסול, ואם לאו כשר. **יש מפרשים** מקום הנחת פה היינו עובי השופר לצד פנימי שמניח שם פיו, והצד החיצון מן העובי עצמו קרי שלא במקום הנחת פה, **ויש מפרשים** דעביו במקום הקצר הוא מקום הנחת פה, ושלא במקום הנחת פה היינו כל אורך השופר מצד הקצר עד צד הרחב (**מ"ב** ר"ל דבעובי השופר למעלה יש שני חודין אחד שנוטה לצד

חלל השופר ואחד שנוטה לצד חוץ, **לפירוש הראשון** מיקרי מקום הנחת הפה היינו שציפהו לצד פנים ופסולו משום שהבל הקול נכנס לזהב, ושלא במקום הנחת הפה היינו החוד הנוטה לצד חוץ סביב ומחמת אותו המעט אין הקול משתנה וכשר אבל כל אורך השופר מצד חוץ הוא בכלל ציפהו זהב מבחוץ המוזכר בברייתא. **ולפירוש השני** כל אותו הקצה שלמעלה מה שמכנים לתוך פיו הכל נקרא מקום הנחת הפה, ושלא במקום הנחת הפה היינו משהו סמוך לאותו מקום מבחוץ וס"ל דמחמת אותו משהו ג"כ אין דרך הקול להשתנות אף שהוא על הדופן מבחוץ ולכך סתמה הברייתא דכשר. ומן אותו מקום ולמטה עד סוף מקרי ציפהו זהב מבחוץ ותלוי באם נשתנה הקול. ואם צפהו זהב בפנים בכל גווני פסול משום שהוא תוקע בזהב) או"ח (תקפו,טז). **יב. נתן** שופר לתוך שופר, אם הפנימי עודף על החיצון משני צדדיו ונתן הפנימי בפיו ותקע בו, כשר [**הגה** ולי נראה דאפילו אינו בולט בצד הרחב רק שוה לחיצון, הואיל ובולט לצד הפה ותקע בפנימי יצא, כן נ"ל (כן מוכח מלשון הרא"ש)] והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון. ואם לאו, פסול או"ח (תקפו,כ).

'התוקע לתוך הבור... אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא' אמר רב הונא לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור, אבל אותן העומדין בבור יצאו (שהן קול השופר לעולם שמעו). תניא נמי הכי התוקע לתוך הבור או לתוך הדות יצא. והתנן לא יצא? אלא לאו ש"מ כדרב הונא, ש"מ.

איכא דרמי להו מירמא, תנן התוקע לתוך הבור או לתוך הדות לא יצא, והתניא יצא? אמר רב הונא לא קשיא, כאן לאותן העומדין על שפת הבור, כאן לאותן העומדין בבור.

אמר רבה [**דף כח ע"א**] שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא (קא סלקא דעתך דהכי קאמר היה עומד הוא בשפת הבור, והבירו תוקע בבור, ויצא לחוץ בחצי התקיעה, ואשמעינן הכא דבקצת נמי יוצא) מקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר [לאו זמניה הוא, כדאמרינן במסכת מגילה (כ:) כל היום כשר לתקיעת שופר, ויליף טעמא מיום תרועה יהיה לכם יום ולא לילה] ומקצת תקיעה לאחר שיעלה עמוד השחר לא יצא.

אמר ליה אביי מאי שנא התם דבעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא, הכא נמי בעינא כולה תקיעה בחיובא וליכא? הכי השתא, התם לילה לאו זמן חיובא הוא כלל, הכא בור מקום חיובא הוא לאותן העומדין בבור.

למימרא דסבר רבה שמע סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא, וממילא תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא. תא שמע תקע בראשונה (פשוטה שלפני תרועת המלכיות) ומשך בשניה כשתים (בפשוטה של אחריה כשתים, ונתכוין לצאת בה אף ידי פשוטה שלפני תרועת הזכרונות, שעתיד עליו לתקוע תיכף לזו) אין בידו אלא אחת. ואמאי, תסלק לה בתרתי? פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן.

תא שמע התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם, אם קול שופר שמע (בלא קול הברה) יצא, ואם קול הברה שמע (עם קול השופר) לא יצא. ואמאי, ליפוק בתחילת תקיעה מקמי דליערבב קלא (**הקשה הרמב"ן** מנין לנו שהיה שיעור תקיעה במה ששמע לפני שהתערב קול השופר עם ההד **ותירץ הרשב"א** הגמ' הבינה כי מה שרבה אמר 'שמע מקצת תקיעה בבור ומקצתה על שפת הבור', היינו בשתקע תקיעה כשיעורה בלבד ולא האריך בה יותר. נמצא שרבה הכשיר כשהשומע שמע מקצת תקיעה אפילו אם שמע פחות משיעורה. אבל הרמב"ן סובר שהגמרא הבינה שרבה לא הכשיר אלא אם כן היה שיעור תקיעה בחצי התקיעה ששמע בכשרות)?

מחמת הקושיא מסקינן שצריך לשמוע תחילה וסוף תקיעה, ולא די לשמוע שיעור תקיעה בלופן שלא שמע תחילת התקיעה לו סופה כי קאמר רבה בתוקע ועולה לנפשיה [ואין אחר עמו לצאת בו אלא תוקע ועולה הוא, דלדידיה תחילתה וסופה בהכשר, דבתחילה הוא והשופר בבור, ואמרן לעיל (כז:) אותן העומדים בבור יצאו]. אי הכי מאי למימרא? מהו דתימא זמנין דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור, וקא מיערבב קלא קא משמע לן. **פסק הש"ע א.** התוקע בתוך הבור או בתוך המערה, אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו, והעומדים בחוץ, אם קול שופר שמעו, יצאו, ואם קול הברה שמעו (**מ"ב**

פי' שעם קול השופר שמעו לבסוף קול הברה לא יצאו שהרי קול פסול מעורב עם קול השופר) **לא יצאו. וכן** התוקע לתוך חבית גדולה וכיוצא בה, אם קול שופר שמע, יצא, ואם קול הברה שמע, לא יצא או"ח (תקפז,א). **ב. אם** התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמרה, יצא, שכל מה ששמע בין בפנים בין בחוץ היה קול שופר. **הגה** וכן אותם שהיו בבור בתחלת התקיעה (**מג"א** אפי' לא יצאו לחוץ יצאו י"ח דכשאדם בבור והשופר בחוץ שומע קול שופר) או"ח (תקפז,ב). **ג. אם** האריך בתקיעה אחרונה של תשר"ת כשיעור ב' תקיעות, כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תש"ת, לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת, וי"א שאפילו בשביל אחת לא עלתה לו (**הגה** ואם תקע תקיעה אחת בין ב' סדרים והתנה שאיזה מן הסדרים הוא הנכון תעלה לו אותה תקיעה, **יצא**) או"ח (תקצ,ו).

אמר רב יהודה בשופר של עולה [ותלשו מחיים, דאילו לאחר זריקה אין מעילה לא בעורה ולא בקרניה, שהכל לכהנים, כדאמרינן במנחות (פג.) ובזבחים (פו.) נאמר 'לו יהיה' בעולה, ונאמר 'לו יהיה' באשם, מה אשם עצמותיו מותרין אף עולה עצמותיה מותרין] לא יתקע (**הסבירו התוס'** כלומר במזיד, ואם תקע כלומר בשוגג יצא דבשוגג מעל ונפיק לחולין, אבל במזיד אין מעילה ולא נפיק לחולין, וכשמחלק בין עולה לשלמים היה יכול לחלק בעולה גופה בין מזיד לשוגג אבל השתא מחלק בשוגג גופיה בין עולה לשלמים) **ואם תקע יצא.** בשופר של שלמים לא יתקע, ואם תקע לא יצא. מאי טעמא? עולה בת מעילה היא, כיון דמעל בה נפקא לה לחולין, שלמים דלאו בני מעילה נינהו (דאין מעילה בקדשים קלים אלא באימורים, ולאחר זריקה, כשהוברר לחלק גבוה) איסורא הוא דרכיב בהו ולא נפקי לחולין.

מתקיף לה רבא אימת מעל לבתר דתקע, כי קא תקע באיסורא תקע? אלא אמר רבא אחד זה ואחד זה לא יצא. הדר אמר אחד זה ואחד זה יצא, מצות לאו להנות ניתנו (לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על

צוארים ניתנו). **פסק הרמב"ם** ...וכן שופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה, ואם תאמר והלא נהנה בשמיעת הקול מצות לא ליהנות ניתנו... שופר וסוכה ולולב (א,ג).

אמר רב יהודה בשופר של עבודה זרה [**פירש רש"י** ששימשו בו לעבודה זרה, ונאסר בהנאה, כדתניא במסכת ע"ז (נא:) אבד תאבדון את כל המקומות, בכלים שנשתמשו בהן לעבודה זרה הכתוב מדבר. **מרש"י** כלון משמע שאסור לתקוע בו מפני שהוא אסור בהנאה **אמנם הר"ן והריטב"א פירשו** משום שהוא מאוס ואין לפרש שלא יתקע משום שהשופר אסור בהנאה, שהרי מצות לאו ליהנות ניתנו] לא יתקע, ואם תקע יצא [דמצות לאו הנאה נינהו **הקשו התוס'** תימה מדוע לרב יהודה יצא בזה, הרי הוא עצמו אמר שבשל שלמים לא יצא משום דמצות ליהנות ניתנו (ושלא כרבא שחלק עליו, ואמר שילא כיון שלאו ליהנות נתנו) **ור"ח גרים** הכא רבא. **ותימה** דבחולין (פט.) תניא תקע בשופר של ע"ז לא יצא משום דמיכתת שיעוריה, ומדוע כאן סובר רב יהודה שיצא, וכן קשיא אההיא מהא דאמר רבא ביבמות (קג:) חלצה בסנדל שאינו שלו ובסנדל של ע"ז חליצתה כשרה ולא אמרינן מכתת שיעוריה (**התוס' בסוכה לא:** חילקו בין ע"ז של ישראל שאין לה ביטול עולמית, ולכן מיכתת שיעוריה, משאי"כ לענין חליצה, ומה שאמר רב יהודה שאם תקע ילא, מדובר בע"ז השייכת לגוי, וישראל נטלה ולא התכוין לזכות בה, שהגוי יכול לבטלה, וכיון שיש לה תקנה, לא מיכתת שיעוריה, ויוצאים בה ידי חובה)]. בשופר של עיר הנדחת לא יתקע, ואם תקע לא יצא. מאי טעמא, עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעוריה [דהא לשריפה קאי, וכשרוף דמי, ושופר בעי שיעור, כדאמרינן לעיל (כז:) כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן]. **פסק הש"ע** תקע בשופר של עבודת כוכבים של ישראל, לא יצא, שאינה בטלה עולמית, וכתותי מיכתת שעוריה. אבל, בשל עבודת כוכבים של עובד כוכבים, וכן במשמשי עבודת כוכבים של עובד כוכבים, לא יתקע, ואם תקע בו יצא, והוא שלא נתכוין לזכות בו, אבל אם נתכוין לזכות בו, לא יצא דהוה ליה עבודת כוכבים של ישראל [**הגה** ויש מחמירין דאפילו בשל עובד כוכבים אינו יוצא אלא בנתבטל בערב יום טוב (**מ"ב** הטעם כנ"ל דכיון שהוא אסור בהנאה הרי הוא כחסר מן שיעורו שהוא פסול, ואף על גב שאפשר לבטלה מ"מ עדיין לא נתבטל ובאיסורו קאי)] או"ח (תקפו,ג).

אמר רבא המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה (טעמא דכולהו משום דמצות לאו ליהנות ניתנו) המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה [**כתבו התוס'** בנדרים (טז:) מחלק אביי בין 'הנאת סוכה עלי' דיכול לאסור הסוכה עליו, שאינה משועבדת לו, לאומר 'שבועה שלא אהנה מן הסוכה' שאין יכול לאסור עצמו על הסוכה שהוא משועבד לה. והקשה רבא על אביי שאוסר באומר 'הנאת סוכה עלי' וכי מצות ליהנות ניתנו, אלא אמר רבא אם אמר 'ישיבת סוכה עלי' אוסר את ישיבת הסוכה עליו, אם אמר 'שבועה שלא אשב בסוכה' לא חלה השבועה כיון שמחוייב לקיים מצות הבורא. **ולדברי רבא** היה משמע דכאן נמי אי אמר 'הנאת שופר עלי' מותר לתקוע דמצות לאו ליהנות ניתנו, אבל אם אמר תקיעת שופר עלי אסור לתקוע בשופר של מצוה אפי' לרבא כמו דאמר גבי סוכה, אם לא נחלק משום דגבי סוכה בלאו מצוה יש הנאה בישיבה אבל שופר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה דאינו מכוון לשיר. **ועל** סוגיא דהתם קשיא דמשמע דוקא כשאמר 'שבועה שלא אשב בסוכה' הוא דאינו יכול לאסור עצמו על סוכה לפי שהוא משועבד לה אבל אם אמר 'ישיבת סוכה עלי בשבועה' אסור כמו בקונם, וא"כ מאי חומר בנדרים מבשבועות דקתני התם הא שניהם חלין בענין אחד. **ויש לומר** דנדרים חלין בכל ענין דשייכי דהיינו האסרת חפץ כדאמרינן בנדרים (ב:) דנדרים וחרמים מידי דמיתסר חפצא עליה לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא, ולכן חלים הנדרים בכל ענין שיאמר חוץ מהיכא דהזכיר הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. ומה שמחלק שם בין אמר 'ישיבת סוכה עלי', ל'שבועה שלא אשב', לא בא אלא לומר שיש חילוק בין נדר לשבועה לפי שהנדר בכל ענין שיאמר מיתסר חפציו עליה ובשבועה בכל ענין שיאמר קאסר נפשיה מן חפציו].

ואמר רבא המודר הנאה מחבירו מזה עליו מי חטאת בימות הגשמים (שאין כאן אלא הנאת קיום המצוה, ומצות לא ניתנו ליהנות) אבל לא בימות החמה (דאיכא הנאת הגוף). המודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים, אבל לא בימות החמה (**הסבירו התוס'** הא דאיצטריך לאשמועינן מודר הנאה מחבירו ומשופר וממעיין דס"ד אמינא דוקא במודר מחבירו הוא דשרינן לתקוע לו ולהזות משום דסתם מודר מחבירו אין דעתו על דבר מצוה כשאין מפרש בהדיא אבל אם פירש בהדיא ממעיין ומשופר אסור קמ"ל שאף כאן לא חל מטעם ש'מצות לאו להינות נתנו'). **פסק השו"ע** המודר הנאה מחבירו, תוקע לו תקיעה של מצוה יו"ד (רכא,יב). **ב.** המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא י"ח, אבל אם אמר, קונם לתקיעתו עלי, אסור לתקוע בו אפי' תקיעה של מצוה או"ח (תקפו,ה). **ג.** המודר הנאה ממעין, טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים, אבל לא בימות החמה יו"ד (רכא,יג).

שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא. כפאו מאן, אילימא כפאו שד, והתניא עתים חלים עתים שוטה, כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו, כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו? אמר רב אשי שכפאוהו פרסיים (ואף על גב שלא נתכוון לצאת ידי חובת מצה בליל ראשון של פסח יצא **כתב הריטב"א** שאפילו אם הוא צווח שאינו רוצה לצאת, בכל זאת יצא ידי חובתו בדיעבד **אבל הרשב"א והר"ן כתבו בשם ה"ר שמואל** שאפילו הסובר שמצות אינם צריכות כוונה, מודה שאם התכוין בפירוש שלא לצאת, לא יצא).

אמר רבא, זאת אומרת התוקע לשיר (לשורר ולזמר, כך שמעתי מפי מורי הזקן, **וביסודו** של מורי רבי יצחק בן יהודה ראיתי 'התוקע לשד' להבריח רוח רעה מעליו) יצא [**כתבו התוס'** דמצות אינן צריכות כוונה. בפסחים (קיד:) משמע דהוי פלוגתא גבי הביאו לפניו בליל הסדר ירק לטיבול ראשון (מנו נוהגים בכרפס) טובל אותם במי מלח, ואם אין לו, מטבל בחזרת, דקתני בגמ' שאם אכלו בלא מתכוויין יצא. ובאידך ברייתא תניא ר' יוסי אומר אף על פי שטבל בחזרת מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ודייק התם ע"כ לאו משום היכרא לתינוקות הוא מדקתני מצוה, אלא משום דמצות צריכות כוונה. **והשתא** מה שהוצרך רבא לדקדק מכאן שמצוות אין צריכות כוונה, ולא הביא מברייתא דהתם דקתני בהדיא, דהוה אמינא היינו בירקות דרבנן, אבל מצות דאורייתא בעי כוונה. ומה שמקשה עליו מברייתות דלקמן שצריכות כוונה, ולא פריך מרבי יוסי דהתם, דהוה מצי לדחויי דלעולם מצוה משום היכר לתינוקות, ולא משום שצריכות כוונה). פשיטא (דזאת אומרת כן), היינו הך? מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל [ונהנה באכילתו, הלכך לאו מתעסק הוא, שהרי אף לענין חיוב חטאת אמרינן (כריתות יט:) המתעסק בחלבים ובעריות חייב, שכן נהנה] [דף כח ע"ב] אבל הכא זכרון תרועה כתיב, והאי (תוקע לשיר) מתעסק בעלמא הוא

כז:

[**ביארו התוס'** ולקמן (לב:) שנינו המתעסק לא יצא] קא משמע לן (דאף על גב דמתעסק הוא יצא, דמצות אין צריכות כוונה ביאר המהרש"ל שאין כוונת רש"י שהמתעסק יצא, שהרי שנינו להדיא להיפך, אלא כוונת רש"י לומר שקמ"ל התוקע לשיר אינו נחשב כמתעסק).

אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כוונה. איתיביה היה קורא בתורה, והגיע זמן המקרא (של קריאת שמע, והוא היה קורא בתורה פרשת שמע) אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא. מאי לאו כוון לבו לצאת? לא, לקרות. לקרות, הא קא קרי? בקורא להגיה (אף קרייה אין כאן, אלא מגמגם).

תא שמע היה עובר אחורי בית הכנסת, או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת, ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא. מאי לאו אם כוון לבו לצאת? לא, לשמוע. לשמוע, והא שמע? סבור חמור בעלמא הוא.

איתיביה נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע, משמיע ולא נתכוון שומע לא יצא, עד שיתכוון שומע ומשמיע. בשלמא נתכוון משמיע ולא נתכוון שומע כסבור חמור בעלמא הוא, אלא נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע היכי משכחת לה, לאו בתוקע לשיר [**כתבו התוס'** (עפ"י יוס תרועה) לא הוה מצי למימר כגון שלא נתכוון משמיע להוציא השומע, ולפשוט מכאן דמצות צריכות כונה, וא"כ תוקע לשיר לא יצא, כיון שטעם המקשה דהכא דלא פירש כן הוא משום דסובר כדעת המקשה דלקמן משמיע לעצמו דומיא דשומע לעצמו כלומר דלא בעי כונה המשמיע להוציא השומע (אבל מ"מ מלות בעי כונה שיכוין המשמיע להשמיע לעצמו לאלתר י"ח דומיא דשומע שומע לעצמו אלמא בעי כונה וא"כ תוקע לשיר לא יצא)]? דלמא דקא מנבח נבוחי [**פירש רש"י** ואינו תוקע כשיעור תקיעה המפורש (לג:) **התוס' הקשו** על פירושו דאם כן אפילו נתכוון נמי לא נפיק **ולכן פירשו** ונראה לי מנבח נבוחי שאין מתכוין לתקוע שיעור תקיעה ותקע שיעור תקיעה ושמא כך רוצה לומר רש"י (**הריטב"א כתב** שאין זה משמעות לשונו) **אי נמי** כעין שפירש רש"י לקמן (לג:) מתעסק שהיה נופח בשופר ועלתה לו בידו תקיעה].

אמר ליה אביי אלא מעתה (דשאין מתכוין למצוה כמתכוין דמי) הישן בשמיני בסוכה (שלא לשום מצוה) ילקה (שהרי מוסיף על מצוה, ועובר משום בל תוסיף)? אמר לו שאני אומר מצות אינו עובר עליהן (בבל תוסיף) אלא בזמנן (כגון חמשת המינין בלולב, וחמש טוטפות בתפלין, חמש ציציות בטלית, אבל תוספת יום על ימים או שעה על שעה אין זה מוסיף).

מתיב רב שמן בר אבא מנין לכהן שעולה לדוכן, שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי, כגון ה' אלהי אבותכם יסף עליכם תלמוד לומר לא תספו על הדבר. והא הכא, כיון דבריך ליה עברה ליה זמניה, וקתני דעבר? הכא במאי עסקינן בדלא סיים (אלא הוסיפה באמצע). והתניא סיים (בברייתא)? סיים ברכה אחת. והתניא סיים כל ברכותיו? שאני הכא, כיון דאלו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך, כוליה יומא זמניה הוא.

ומנא תימרא (מנין לתה למד לכלל זה שכל מלוה שיתכן שיעשה לותה עוד פעם לף לחר שקיימה, עליין הוא זמנה)? דתנן (**הקשו התוס'** איזה מעלה יש במשנה של זריקת דם להוכיח ממנה יותר מההיא דכהן שעולה לדוכן שעובר בבל תוסיף אף שעבר זמן המצוה, כיון שאם יזדמן לו יקיים את המצוה שוב **ויש לומר** דגבי כהן שמתכוין לברך ולהוסיף, יכול להיות שעובר אע"ג דלאו זמניה הוא, אבל כאן שאין מתכוין להוסיף ואינו עושה אלא מחמת ספק אין לו לעבור אי לאו משום דהשיב זמניה. **וא"ת** הא דאמר (טז:) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן והא עבר משום בל תוסיף, ועוד אמר (לד.) שלש תרועות נאמרו בר"ה שנים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים ואיכא למאן דאמר ב' מדברי סופרים, והשתא עבר משום בל תוסיף, אע"ג דכבר עבר זמנה כיון שיצאו ידי חובה, מכל מקום אי אתרמי ליה צבורא אחרינא הדר ותקע חשיב זמניה, ועוד דאפי' לאו זמניה כיון דמתכוין לשם מצוה עובר משום בל תוסיף, דמסיק רבא בסמוך לעבור שלא בזמנו בעי כוונה **וי"ל** כדפרישית (טז:) דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצוה שתי פעמים, וברכת כהנים נמי אפי' מברכין כמה פעמים לצבור אחד אין זה בל תוסיף אלא אם כן מוסיף ברכה אחת כגון יוסף ה' עליכם ככם או כיוצא בה, וכן אם נטל לולב כמה פעמים ביום או אוכל בפסח כמה זיתים של מצה אין זה בל תוסיף, וכל הניתנים במתנה אחת אם נתן כמה פעמים

במקום אחד אין זה בל תוסיף אלא אם כן נותן במקום אחר, וכן בהדם וערבה שבלולב אפילו נותן כמה הדסים וכמה ערבות בלולב אין זה בל תוסיף אפילו למ"ד צריך אגד אלא אם כן מוסיף מין אחר. **ומיהו תימה** דלפירוש זה אם היה נותן כמה חוטין בציצית וכמה פרשיות בתפלין בבית אחד לא היה עובר משום בל תוסיף, ומסוכה אין להביא ראיה כאן מה שאין עובר בעשה ד' מחיצות אע"ג דאמרינן שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח, דכל שכן כשעושה ד' מחיצות טפי עדיף דהוי תשבו כעין תדורו) הניתנין במתנה אחת שנתערבו בנתנין מתנה אחת (כגון דם בכור שנתערב בדם בכור חבירו או בדם מעשר) ינתנו מתנה אחת (והרי יש בה משניהן, ועולה לשניהן) מתן ארבע (שלמים ואשם ועולה ותודה) במתן ארבע, ינתנו במתן ארבע. מתן ארבע במתן אחת (**הסבירו התוס'** כגון דם בכור שהוא מתן אחת בדם עולה ושלמים שהם שתי מתנות שהן ארבע ולא בדם חטאת שהן ארבע מתנות בד' קרנות דההוא למעלה מחוט הסקרא והני למטה, ואין יוצאים י"ח מתנה שדינה למעלה שניתנה למטה) רבי אליעזר אומר ינתנו במתן ארבע, רבי יהושע אומר ינתנו במתן אחת. אמר לו רבי אליעזר הרי הוא עובר על בל תגרע, אמר לו רבי יהושע הרי הוא עובר על בל תוסיף. אמר לו רבי אליעזר לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו (**הסבירו התוס'** והלכך טוב שלא יגרע המצוה) אמר לו רבי יהושע לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו [**הסבירו התוס'** והלכך כיון דיוצא באחד למה נזקקנו ליתן ארבע **ועוד** עדיף במתנה אחת שאינו עובר ב'בל תגרע', אלא בשב ואל תעשה, מאשר בארבע שעובר בבל תוסיף במעשה בידיים כמו שמפרש... (תוס' רא"ש)]. ועוד אמר רבי יהושע כשלא נתת עברת על בל תגרע, ולא עשית מעשה בידך. כשנתת עברת על בל תוסיף, ועשית מעשה בידך.

והא הכא, כיון דיהיב ליה מתנה (אחת מדם ה...) בכור (שלינו במתנה אחת) עברה ליה לזמניה (עבר זמן המצוה, אעפ"כ...) קתני (שאם יוסיף ליתן מדם הבכור עוד מתנה, לדעת ר' יהושע) דעבר משום בל תוסיף, לאו משום דאמרינן כיון דאילו מתרמי ליה בוכרא אחרינא הדר מזה מיניה (לכן) כוליה יומא זמניה?

ממאי (איך אפשר להוכיח מכאן את סברת רבא שכל היום נחשב זמנו) דלמא קסבר רבי יהושע מצות עובר עליהן אפילו שלא בזמנן [ומתרתי הנך, ממתניתין ומברייתא, איכא לאותובי לרבא (ר"ל מאחר שאין לנו ראיה שטעמו של ר' יהושע הוא משום שכל היום הוא זמן זריקת דמו של הבכור, א"כ יולא שיש קושיא על רבא מהברייתא שאמרה שכהן המוסיף ברכה על ברכת כהניס אחר שסיים את כל הברכות עובר בבל תוסיף, וכן יקשה עליו גם ממשנה זו שאמר ר' יהושע שהמוסיף לזרוק מדם הבכור עובר בבל תוסיף) **כתבו התוס'** להבנה זו שמצות עובר עליהן שלא בזמנם, הישן בשמיני בסוכה ילקה לרבי יהושע, ובשמיני ספק שביעי לא ישב. **ומיהו** לא קיימא מסקנא הכי אלא כיון שמיני ספק שביעי הוי שלא בזמנו, מותר לשבת בסוכה, ואינו בבל תוסיף].

אנן הכי קאמרינן [אנן דמייתינן סייעתא מהא (ממשנה זו) דטעמא משום דאי הדר מתרמי ליה... הכי קאמרינן ליה לרב שמן] רב שמן בר אבא מאי טעמא שביק מתניתין (הניתנין במתנה אחת, משנה היא בשחיטת קדשים) ומותיב מברייתא, לותיב ממתניתין (דאלימא לאקשויי. אלא...) מתניתין מאי טעמא לא מותיב, כיון דאילו מתרמי ליה בוכרא אחרינא בעי מזה מיניה, כוליה יומא זמניה הוא, ברייתא נמי, כיון דאי מתרמי צבורא אחרינא הדר מברך, כוליה יומא זמניה (א"כ קשה על רב שמן בר אבא מדוע הקשה על רבא מהברייתא ולא מהמשנה)?

ורב שמן בר אבא התם לא סגי דלא יהיב [אי הדר מתרמי ליה דקדשים (בכור אחר) לא מפסיד ר"ל אינו יכול שלא ליתן דמו על המזבח, ולכן נחשב כל היום לזמן המצוה] הכא אי בעי מברך, אי בעי לא מברך [**כתבו התוס'** משמע מכאן דכיון דעלה לדוכן פעם אחת ביום שוב אינו עובר בעשה דאמור להם כל היום, דהא קאמר אי בעי לא מברך (**ביאר התוס' רא"ש** שעל כרחך מדובר שאמרו לו שיעלה לבדך, שאל"כ אפי' בפעם הראשונה, אם אינו רוצה אינו חייב לבדך)].

(הגמ' חוזרת לתרץ את קושיית מדיי, שאם מצוות אין לריכות כוונה, מדוע לא לוקים על סוכה בשמיני של חג, הרי עובר על בל תוסיף) רבא אמר לצאת לא בעי כוונה (דבלאו מתכוין יוצא ידי חובתו) לעבור בעי כוונה (שיתכוין לשום מצוה, ואי לא לא עבר).

והא מתן דמים לרבי יהושע (דאמר אין נותנים מדמו מתן ד', משום...) דלעבור (בבל תוסיף הוא) ולא בעי כוונה [שאין מתכוין בשאר מתנותיו לשם בכור

(הרי הוא מתכוין במתן ל׳ לשם דם העולה) וקאמר רבי יהושע הרי הוא עובר על בל תוסיף ובהכרח, שמין לומר שלעבור בבל תוסיף לריך כונה).

אלא אמר רבא לצאת לא בעי כוונה, לעבור (על בל תוסיף) בזמנו לא בעי כוונה, שלא בזמנו בעי כוונה (ולכן אין עובריס בבל תוסיף על שינה בסוכה ביום השמיני).

אמר ליה רבי זירא לשמעיה [דף כט ע״א] איכוון ותקע לי (תתכוין לתקוע בשמי, להוציאני ידי חובתי). אלמא קסבר משמיע בעי כוונה (להוציא השומע הסביר הרשב״א את כוונת רש״י שב׳ זירא ס״ל לא רק שמצות לריכות כוונה, אלא שמלבד זה לריך שהמשמיע יכוין להוציא את השומע י״ח המצוה וכ״כ הרמב״ן בדעת הרי״ף. אמנם הרשב״א הסביר בדעת הרי״ף שרבי זירא מודה לרבא שמצות אינן לריכות כוונה, ורבי זירא אמר לשמשו שיתכוין להשמיע לו, ולא שיתכוין להוציאו ידי המצוה. להלכה רוב הראשונים כתבו שהלכה שמצות לריכות כוונה, ולריך אף כוונת משמיע).

מיתיבי היה עובר אחורי בית הכנסת, או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת, ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא. וכי כוון לבו מאי הוי, היאך לא קא מיכוון אדעתא דידיה! הכא בשליח ציבור עסקינן, דדעתיה אכוליה עלמא.

תא שמע נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע, נתכוון משמיע ולא נתכוון שומע לא יצא, עד שיתכוון שומע ומשמיע. קתני משמיע דומיא דשומע, מה שומע (הוא שיהיה) שומע לעצמו, אף משמיע משמיע לעצמו. וקתני לא יצא (אבל אם נתכוון המשמיע להשמיע לעצמו, והשומע נתכוון לשמוע, יצא י״ח, אף שלא נתכוון המשמיע לשם השומע. וא״כ קשה על ר״ז שאמר שלריך שיתכוין המשמיע לשם השומע)?

תנאי היא, דתניא שומע שומע לעצמו, ומשמיע משמיע לפי דרכו (אין לורך שהמשמיע ידע שיש כאן שומע הרוצה לצאת ידי המצוה). אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בשליח צבור, אבל ביחיד לא יצא, עד שיתכוין שומע ומשמיע. **פסק השי״ע א.** אבל מצה בלא כוונה (מ״ב ואע״ג דמצות צריכות כונה כדלעיל בסימן ס׳ ס״ד וכ״ש הכא דאינו רוצה לאכול הרי בודאי אינו מתכוין לצאת ידי המצוה, תירצו המפרשים דבמידי דאכילה שע״כ נהנה גרונו עדיף טפי וכמתכוין דמי. **ודע** דכמה פוסקים חולקין ע״ז וס״ל דלפי מאי דקי״ל דמצות צריכות כונה אין לחלק בין מידי דאכילה לשאר מצות וכל שלא נתכוין באכילה לצאת ידי המצוה לא יצא וכן פסק הפר״ח) כגון שאנסוהו עכו״ם או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו (מ״ב ומ״מ היכא שאומר בפירוש שמכוין שלא לצאת ידי המצוה בזה אפשר דגרע טפי אף שנהנה גרונו ולא יצא) כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה, אבל אם סבור שהוא חול, או שאין זו מצה, לא יצא [מ״ב כיון שלא ידע כלל שהוא עושה מעשה המצוה (שעה״ל עיין ביאור הלכה מה שכתבנו בשם יבין שמועה לרשב״ץ שמביא סברא זו אפילו למאן דאמר מצות אין לריכות כונה)] או״ח (תעה,ד). **ב.** אכל כזית מצה והוא נכפה, בעת שטותו, ואח״כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות או״ח (תעה,ה). **ג.** המתעסק בתקיעת שופר להתלמד, לא יצא ידי חובתו, וכן השומע מן המתעסק, לא יצא. וכן התוקע לשורר ולא נתכוון לתקיעת מצוה, לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוון התוקע להוציאו, או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת, לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון שומע ומשמיע (מ״ב זה מיירי כשבא לביהכ״נ בסתמא אבל אם בא לביהכ״נ לצאת ידי חובה עם הצבור אף על פי שבשעה ששמע לא כיון לבו אלא בסתמא יצא) או״ח (תקפט,ה). **ד.** מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו, ושמע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו, אף על פי שאין התוקע מתכוון לפלוני זה ששמע תקיעתו, ואינו יודע, יצא שהרי נתכוון להוציא לכל מי שישמענו, לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו, ושמע תקיעות משליח צבור, יצא, אם נתכוון לצאת, שהרי ש״צ מכוון להוציא את הרבים ידי חובתן (מ״ב ובלבד שלא עמד רחוק מביהכ״נ כ״כ שאפשר שלא ישמע קול שופר רק קול הברה) או״ח (תקפט,ט). **ה.** כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים, ואם הוסיף, עובר על בל תוסיף או״ח (קכה,כז).

משנה וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל... וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה, ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים. כיוצא בדבר אתה אומר עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי, וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין, ואם לאו היו נימוקים. חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן. זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

(גמרא) תנו רבנן הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים, ולוים, וישראלים, גרים, ועבדים משוחררים (אבל עבדים לא, דכל מצוה שאין אשה חייבת בה אין העבד חייב בה) וטומטום ואנדרוגינוס (שמא זכר הוא) מי שחציו עבד וחציו בן חורין (משום צד חירות שבו). טומטום אינו מוציא לא את מינו (טומטום כמותו, שמא תוקע זה נקבה, וחבירו זכר) ולא את שאינו מינו. אנדרוגינוס מוציא את מינו (אנדרוגינוס כמותו, דאי בתר זכרות אזלת שניהם חייבין, ואי בתר נקבות אזלת שניהן פטורין) אבל לא את שאינו מינו. מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו (דלא אתי צד עבדות דמשמיע, ומפיק צד חירות דשומע).

אמר מר 'הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים, לוים וישראלים'. פשיטא, אי הני לא מיחייבי מאן מיחייבי? כהנים אצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתיב יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם, מאן דליתיה אלא בתקיעה דחד יומא הוא דמיחייב, והני כהנים, הואיל ואיתנהו בתקיעות דכל השנה, דכתיב וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם, אימא לא ליחייבו קא משמע לן. מי דמי, התם חצוצרות, והכא שופר? אלא אצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל ותנן שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, מאן דאיתיה במצות היובל איתיה במצוה דראש השנה, והני כהנים, הואיל וליתנהו במצוה דיובל, דתנן כהנים ולוים מוכרין לעולם וגואלין לעולם [**כך גורסין שאר רבותי**. אמנם **גירסת רבינו יצחק הלוי** 'כהנים ולוים מקדישין לעולם וגואלין לעולם'. ושתיהן משניות הן במסכת ערכין (כו: , לג:) ובין מקדישין ובין מוכרין תרוייהו משנה יתירה נינהו, אלא איידי דתנא התם גבי ישראל (כד.) אין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים, ולא גואלין אחר היובל פחות משנה, תנא גבי כהנים מקדישין וגואלין. ואיידי דתנא גואלין ומקדישין גבי הדדי תנא נמי גבי גואלין דמכירה מוכרין לעולם, והכי מוקים במסכת ערכין (כז.). ומהו גואלין לעולם, לפי שנאמר בישראל במוכר בית בערי חומה 'ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה' נחלט אבל בלוים 'גאולת עולם תהיה ללוים'. ולפי שנאמר בישראל המוכר שדה אחוזה 'במספר שני תבואות ימכר לך' שאינו מותר לגאול פחות משתי שנים, אבל לוים גואלין מיד. ולפי שנאמר במקדיש שדה אחוזה 'ואם לא יגאל את השדה' בעלים, ומכר גזבר 'את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד', אלא יוצאה לכהנים ביובל, הלוים גואלין לעולם. והאי דאמרי הכא ליתנהו במצות יובל, קאי אמקדיש שדה אחוזה ולא גאלה ומכרה גזבר, שאין יובל מפקיע מיד המקדיש אם לוי הוא, כדרך שמפקיע מיד ישראל. **כתבו התוס'** גי' רבינו יצחק הלוי ניחא שאין היובל מפקיע מיד המקדיש אם הוא לוי כמו בישראל אבל מכירה וגאולה שגואל מיד א"נ בבתי ערי חומה שאינן נחלטות לסוף שנה מה ענין זה למצוה דיובל אף על גב דאין זה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג מ"מ לא משמע הכי לישנא דליתנהו במצות דיובל ועוד שמשנה ראשונה הוה ליה לאיתויי דההיא דמקדישין לעולם שהיא בפרק אין מקדישין (כו:) ולא ההיא דמוכרין לעולם דמתניתין היא (בערכין לג:)] **אימא במצוה דראש השנה לא ליחייבו, קא משמע לן** (**פירש רש"י** ולא גרסינן 'נהי דליתנהו בהשמטת קרקעות בהשמטת כספים ושלוח עבדים מיהא איתנהו' דהא ודאי איתנהו, בין שלקחו הם מישראל מחזירין ביובל, דלא נפקי לוים מכלל כל מצות והדינין, בין שלקחו ישראל מהן מן האלפים אמה שניתנו לחוץ לעריהם יוצא ביובל, ואפילו בתי ערי חומה שאין חוזרין לישראל ביובל חוזרין להם, דכתיב 'ואשר יגאל מן הלוים...' **כתבו התוס'** ואין זו קושיא גמורה שהרי יש לפרש דהשמטת קרקע קרי מקדיש שדה אחוזה ולא גאלה ומכרה גזבר שאין יובל מפקיעה מיד מקדיש אם הוא לוי כדרך שמפקיעה אם הוא ישראל שיוצאה לכהנים ביובל, ונאמר דליתנהו בהשמטת קרקע דקאמר היינו בכל דין השמטת קרקע. **אבל** זה ודאי קשיא דהוה ליה למימר בהשמטת קרקע דמכירה מיהא איתנהו, כגון מכרו להם

שדה או מכרו הם לאחרים (שהשדה חוזרת לבעליה ביובל) כי היכי דחשיב בהשמטת כספים ושלוח עבדים, ועוד מה ענין השמטת כספים אצל יובל הא בהדיא תנא בספרי בפרשת ראה דשביעית משמטת כספים ואין יובל משמט כספים דממעט ליה מ'וזה דבר השמיטה שמוט' שמיטה משמט כספים ולא יובל, וזה דוחק לומר דנקטיה לשיטת רבי כדאמר (לו.)].

'מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו'. **אמר רב הונא** ולעצמו מוציא. אמר ליה רב נחמן לרב הונא מאי שנא לאחרים דלא, דלא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות, לעצמו נמי, לא אתי צד עבדות דידיה ומפיק צד חירות דידיה **אלא אמר רב נחמן** אף לעצמו אינו מוציא. תניא נמי הכי מי שחציו עבד וחציו בן חורין אף לעצמו אינו מוציא.

תני אהבה בריה דרבי זירא כל הברכות כולן, אף על פי שיצא מוציא (שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצות) חוץ מברכת הלחם וברכת היין (ושאר ברכת פירות וריחני, שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ובזו אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם, לא ליתהני ולא ליבריך) שאם לא יצא מוציא, ואם יצא אינו מוציא.

בעי רבא [**דף כט ע"ב**] ברכת הלחם של (אכילת) מצה (שמברכין לפניה המוציא), וברכת היין של קידוש היום (שמברכין לפני קידוש) מהו [על אכילת מצה ומקדש ישראל (והזמניס) לא תיבעי לך, דחובה נינהו ומפיק, אלא ברכת המוציא וברכת היין מיבעיא לן, שאין באות אלא לפי שהמברך צריך שיטעום, ואי אפשר ליהנות בלא ברכה, אי נמי לא טעים איהו אי אפשר דלא יהיב ליה לחד מינייהו למטעם, ובעי ברכה, מאי] כיון דחובה הוא (אכילת מצה חובה עליו, וכן קידוש היום חובה עליו, ואי אפשר שלא בהנאה, והנאה אי אפשר בלא ברכה, נמצאת המצוה תלויה בברכת הנאה ו...) מפיק, או דלמא ברכה (ברכת ההנאה) לאו חובה (למצוה) היא (שאף בכל ההניות היא נוהגת)? תא שמע דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן, וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו (מוכח שאף מי שכבר יצא י"ח קידוש, ואינו צריך לכבר עתה הגפן, יכול לברכה כדי להוציא אחרים בקידוש).

תנו רבנן לא יפרום (ברכת המוציא, כדאמרינן לעיל שאינה חובה עליהם לא יאכלו ולא יברכו) אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם. אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו, כדי להנכן במצות. ובהלל ובמגילה, אף על פי שיצא מוציא. **פסק השו"ע א.** אנדרוגינוס מוציא את מינו (**מ"ב** דכל אנדרוגינוס שוין שיש להם זכרות ונקבות ואם הוא בכלל זכר גם חבירו הוא בכלל זכר אבל אינו יכול להוציא את שאינו מינו דשמא הוא בכלל נקבה) טומטום, אפילו את מינו אינו מוציא (**מ"ב** דשמא אם יקרע ימצא שטומטום זה נקבה וחבירו זכר. ואף ביום ב' שהוא דרבנן נקטינן ככל חומרת יום א', ומיהו אף ביום א' אם שמע זכר מטומטום חוזר ותוקע בלא ברכה (פמ"ג). טומטום ואנדרוגינוס אף דחייבין לתקוע מ"מ לא יברכו, דברכה הוא דרבנן וספיקא לקולא) או"ח (תקפט,ד). **ב.** מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים, אבל לקטנים (**מ"ב** ואפילו קטנים דעלמא שאין חנוכם מוטל עליו מדינא ג"כ מותר לברך עמהם כשרוצים ליהנות ואין יודעים לברך בעצמן וכ"ש כשהם מבני ביתו, ולגדולים אפילו לבני ביתו נמי לא) יכול לברך אף על פי שאינו אוכל עמהם, כדי להנכם במצות או"ח (קסז,יט). **ג.** יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם, דלדידהו הוי מקום סעודה. ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה. [**הגה** ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת, מותר לעשות כן (**מ"ב** ר"ל אף דשם כל הקידוש הוא רק בפה"ג לבד, מ"מ, כיון דהיא מצוה ועיקרו נתקן שלא בשביל הנאה אלא מצוה עליו כשאר מצות משו"ה מוציא אחרים אף על פי שאינו נהנה בקידוש הלילה ולא דמי לברכת המוציא של שבת של כל השלש סעודות דאינו מוציא אם אינו אוכל עמהם דאף שהם חוב, אין החוב עליו משום מצוה אלא כדי שיהנה מסעודת שבת ואין להמצוה עצמה חוב דהא אם הוא נהנה ממה שמתענה א"צ לאכול כדאיתא בסימן רפ"ח ע"כ אין מוציא אחרים אם אינו אוכל עמהם. ואם קידש על הפת אז מוציא גם בברכת המוציא דהאי ברכת המוציא כברכת בפה"ג לקידוש היין דמיא)] והוא

שאינם יודעים (מ"ב דאם יודעים לקדש בעצמם אינו יכול להוציאם בקידוש שלו אם אינו יוצא אז בעצמו בהקידוש. והפר"ח בסימן תקפ"ה חולק וס"ל דבכל גווני יוכל להוציאם, ובספר ארצות החיים סימן ח' מסיק ג"כ דמדינא יכול להוציא בכל גווני אך לכתחלה המצוה שיקדש בעצמו כיון שהוא בקי וגם חבירו המוציאו אינו יוצא עתה בהקידוש **כתב הביאו"ח** כן נראה לענ"ד דבדיעבד מוציא בכל גווני דכל הברכות אף על פי שיצא מוציא אפילו לבקי כידוע להמעיין... ומש"כ בב"י פה צע"ג ונראה דמשו"ה נייד הפר"ח בסימן תקפ"ה ופסק דבכל גווני יוצא ונראה דכונת הטור הוא למצוה בעלמא לכתחלה). ואם עדיין לא קידש לעצמו, יזהר שלא יטעום עמהם, שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו או"ח (רעג,ד).

פרק יום טוב

משנה יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה [**פירש רש"י** לא בירושלים, ולא בגבולין. **כ"כ התוס'** (**אמנם הרמב"ם כתב** שכל ירושלים היא בכלל המקדש. והמדינה היא חוץ לירושלים) **וביארו** דהא דקתני כל עיר שרואה ושומעת תוקעין בה, היינו לאחר חורבן שתיקן רבן יוחנן בן זכאי. **וא"ת** ומ"ש מלולב שהיה ניטל אפילו בגבולין בזמן שבהמ"ק קיים כדמשמע בסוכה (מג.) שהיו מוליכין לולביהן לבהכ"נ. **וי"ל** דשאני לולב שאינו אלא טלטול בעלמא הואיל ואשתרי במקדש לא החמירו במדינה אבל תקיעת שופר מעשה הכמה (**כיאמו הרשב"א והיוס תרועה** שהושקין יותל שילך לחכס בקיא **וע"ע בערל"נ**). **עוד י"ל** דבדין הוא דלולב יהיה דוחה בגבולין יותר משופר שבראש השנה לא היה ידוע קביעות החדש אלא בירושלים, אבל יום ראשון דלולב היה ידוע בגבולין **ומיהו** קשיא דלאחר חורבן הבית הקילו טפי בשופר מבלולב שתיקן רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש ב"ד אבל לולב לא אשתרי כדמשמע התם דמוקי לה ההיא דמוליכין לולביהן בזמן בית המקדש, ובגבולין משמע דבזמן שאין בית המקדש קיים לא הותר בשום מקום. **וי"ל** דשופר שהוא להעלות זכרוניהם של ישראל לאביהן שבשמים לא רצו לבטל לגמרי וכיון דתקון בחד ב"ד תקון בכל מקום שיש ב"ד אע"פ שבזמן הבית לא היה אלא במקדש דוקא). משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. אמר רבי אלעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד (שהיתה שם סנהדרי גדולה בימיו, וכן בכל מקום שגלתה סנהדרין, אבל לא בבית דין של עשרים ושלשה). אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. ועוד זאת היתה ירושלים (בעודה בבנינה) יתירה (בתקיעת שבת) על יבנה, שכל עיר שהיא רואה (את ירושלים) ושומעת וקרובה ויכולה לבוא תוקעין, וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד.

(**גמרא**) מנא הני מילי? אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא כתוב אחד אומר שַׁבָּתֹון זִכְרֹון תְּרוּעָה (ולא תרועה ממש, אלא מקראות של תרועה יאמרו) וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם. לא קשיא, כאן ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן ביום טוב שחל להיות בחול.

אמר רבא אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן (**הביא הערל"נ** שעפ"י הירושלמי באמת מה שלא תוקעים בשבת הוא מה"ת, ולתרץ הקושיא א"כ איך תוקעים במקדש **מתרץ הירושלמי** דכתיב גבי 'יום תרועה' 'והקרבתם' ללמד שבמקום הקרבת הקרבנות, לעולם יהיה יום תרועה) ועוד הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי (**הקשו התוס'** אדרבה, אי מלאכה לא איצטריך קרא למעוטי, דהא מ'כל מלאכה לא תעשו' נפקא, ומשום דלאו מלאכה היא איצטריך קרא **ונראה לי** דאי לאו מלאכה היא הא פשיטא דליכא למיסרה, אבל אי מלאכה היא, איצטריך קרא, סלקא דעתך אמינא תשתרי משום דכתיב 'יום תרועה יהיה לכם' ואפילו בשבת, ולהכי איצטריך קרא למיסרה, ויום תרועה מוקי לה בחול) דתנא דבי שמואל כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ (**כתבו התוס'** פסוק זה נאמר בי"ט, ויכלה הגמ' להביא את הפסוק הנאמר בשבת 'כל מלאכה לא תעשו' שאף ביום שבת לא נאסר, אע"ג דלא כתוב בו 'עבודה') יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת [**כתבו התוס'** פירש ר"ח רדייה דהכא לאחר אפייה, ושרי לכתחילה, ורדייה דשבת (ג:) דהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי אפייה דאיסור סקילה או לא התירו דמשמע דאסור מדרבנן, ברודה הפת בעוד שהיא עיסה, דהוא כעין לש שמרכבו כשרודהו בידו. **ובחינם דחק** דהך דהכא נמי לא שריא אלא מדאורייתא כדמוכח בשבת (קיז:) גבי מציל פת מן התנור שמציל מזון שלשה סעודות דקאמר כשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין, וכן תקיעת שופר אסור מדרבנן כדמוכח בחולין (פד:) דקאמרינן תקיעת שופר בגבולין תוכיח שספיקה דוחה יום טוב ואין ודאה דוחה שבת, ואפילו הכי לא היו אוסרין אי לאו משום דרבה שמא יעבירנו] שהיא חכמה ואינה מלאכה.

אלא אמר רבא מדאורייתא מישרא שרי, ורבנן הוא דגזור ביה. כדרבה, דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים [ובמקדש לא גזור, דאין איסור שבות דרבנן במקדש **הקשו התוס'** הא דלא נקט שמא יוציאנו מרשות היחיד לרה"ר פירש רש"י בסוכה (מג.) משום דלא פסיקא, דאם הגביהו על מנת להצניעו ונמלך והוציאו פטור. **וקשיא** דגבי העברת ד' אמות נמי לא מיחייב אלא א"כ הגביהו על מנת להעבירו ד' אמות **ונראה** דמרשות היחיד לר"ה אית ליה הכירא במחיצות וליכא למיגזר, אבל ברשות הרבים זימנין דלאו אדעתיה ומעביר ארבע אמות (**הליטב"ל ביאר** שבכלל הגזרה יש לחשוש גם שיוציאנו מרשות היחיד לרשות הרביס. והגמ' נקטה דוקא 'שמא יוליכנו ד' אמות ברה"ר' לומר לך, שאפילו אם היה השופר מערש"ק ברה"ר או בכרמלית, עדיין יש לחשוש שמא יטלטלנו ארבע אמות ברשות הרביס)]. **והיינו טעמא** דלולב, והיינו טעמא דמגילה.

'משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי...' תנו רבנן פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת והיו כל הערים (שסביבות יבנה) מתכנסין (לשם, לשמוע תקיעה משלוחי בית דין, לפי שהיו רגילין כן בירושלים) אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירה (גדולי הדור היו) נתקע. אמרו לו נדון (אם יש לגזור אף במקום בית דין, שמא יטלנו). אמר להם נתקע ואחר כך נדון. לאחר שתקעו אמרו לו נדון, אמר להם כבר נשמעה קרן ביבנה, ואין משיבין לאחר מעשה (גנאי הוא שנוציא לעז טועים על עצמינו). אמר רבי אלעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד. אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. אמרו לו היינו תנא קמא? איכא בינייהו בי דינא דאקראי (לתנא קמא תקעינן, ותנא דאמרו לו סבר אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין קבוע, דומיא דיבנה).

'אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין'. אמר רב הונא [דף ל ע"א] ועם בית דין (הוא דתקעינן). מאי 'ועם בית דין' בפני בית דין, לאפוקי שלא בפני בית דין דלא.

מתיב רבא ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה... מאי 'ועוד זאת', אילימא כדקתני, זאת מיבעי ליה (הרי לא נשנית במשנה אלא מעלה זו בלבד)? אלא (הא מילתא חסרה ממתניתין, ומיבעי לן לתרוצה הכי) דבירושלים תוקעין (בשבת) יחידין (שאינן שלוחי בית דין) וביבנה אין תוקעין יחידין.

וביבנה אין תוקעין יחידין, והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר כי מסיים שליחא דציבורא תקיעה ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקל תקועיא דיחידאי? אלא לאו, דבירושלים תוקעין בין בזמן בית דין (עד שש שעות שהיו בית דין יושבין) ובין שלא בזמן בית דין (שהלכו לבתיהן). וביבנה, בזמן בית דין אין, שלא בזמן בית דין לא.

הא בזמן בית דין מיהא תוקעין, ואפילו שלא בפני בית דין? לא, דאילו בירושלים תוקעין בין בפני בית דין בין שלא בפני בית דין, וביבנה בפני בית דין אין, שלא בפני בית דין לא (**הסבירו התוס'** והא דלא שמע איניש קל אוניה מקל תקיעה דיחידאי, היינו שהיו באין לתקוע בפני בית דין שלא שמעו תקיעת בית דין, דאותן שיצאו אסור להם לחזור ולתקוע דיש איסור שבות בדבר לתקוע בחנם בשבת).

איכא דמתני להא דרב הונא אהא, דכתיב בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע. אמר רב הונא ועם בית דין. מאי ועם בית דין (דקאמר רב הונא) בזמן בית דין, לאפוקי שלא בזמן בית דין, דלא (דהא ליכא לפרושי בפני בית דין, דהא בכל ארצכם כתיב).

מתיב רבא תקיעת ראש השנה ויובל דוחה את השבת בגבולין איש וביתו. מאי איש וביתו, אילימא איש ואשתו איתתא מי מיחייבא, והא מצות עשה שהזמן גרמא היא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, אלא לאו איש בביתו, ואפילו שלא בזמן בית דין? לא, לעולם בזמן בית דין (**הקשו התוס'** תימה דמכל מקום קשיא ללישנא דרב הונא לא אמר אלא בפני בית דין, והכא

קתני איש בביתו **וי"ל** שיפרש דהא דקתני 'בגבולין איש בביתו' איובל קאי ולא אראש השנה (הכלייתא כביכול מתחלקת לב' עניינים וכך יהיה הביאור 'תקיעת לאם השנה ויובל לוחה את השבת' 'ויובל לוחה את השבת, ובגבולין איש וביתו') **ומיהו** אי גרים בגבולין בלא וי"ו, לא יתכן לומר כן (כי אז המילה 'בגבולין' מתייחסת לכל מה שנאמר קודם כולל ר"ה) **ושמא** יפרש דהאי בגבולין איירי בירושלים דוקא (שרק שם תקעו אף שלא בפני בית דין) **וקשה** לפרש כן ש'בגבולין' הכוונה רק לירושלים שמהפסוק שנאמר ביובל 'בכל ארצכם' משמע בכל מקום שבארץ ישראל איירי).

מתיב רב ששת שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, אלא שביובל תוקעין בין בבית דין שקידשו בו את החדש, ובין בבית דין שלא קידשו בו את החדש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע, ובראש השנה (כשחל להיות בשבת) לא היו תוקעין אלא בבית דין (הגדול של סנהדרין הגדולה) שקידשו בו את החדש (רבי אליעזר היא) ואין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע.

מאי אין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע, אילימא דביובל תוקעין יחידין ובראש השנה אין תוקעין יחידין, והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר כי הוה מסיים שליחא דציבורא תקיעתא ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקל תקועיא דיחידאי (ואף ביום טוב שחל להיות בשבת, דלהכי נקט יבנה). אלא לאו דאילו ביובל תוקעין (היחידים) בין בזמן בית דין בין שלא בזמן בית דין, ובראש השנה בזמן בית דין אין, שלא בזמן בית דין לא. קתני מיהת ביובל, בין בזמן בית דין בין שלא בזמן בית דין? לא, לעולם בזמן בית דין, והכי קתני ביובל (כל יחיד ויחיד תוקע) בזמן בית דין תוקעין בין בפני בית דין בין שלא בפני בית דין, בראש השנה תוקעין בזמן בית דין ובפני בית דין.

איתמר נמי (כרב הונא) אמר רבי חייא בר גמדא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי אין תוקעין (**פירש רש"י** יחידים ביום הכפורים ביובל **כתבו התוס'** ונראה שאף בר"ה אתא לאשמועינן דאפי' בפני ב"ד אין תוקעין אלא כל זמן שיושבין) אלא כל זמן שבית דין יושבין (במקומן, והתוקעין תוקעין בכל העיר).

בעי רבי זירא ננערו לעמוד (נעקרו ממושבם כדי לעמוד ולילך) ולא עמדו, מהו? בית דין יושבין בעינן והא איכא, או דלמא זמן בית דין בעינן וליכא? תיקו.

'ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה...' 'רואה' פרט ליושבת בנחל, 'שומעת' פרט ליושבת בראש ההר, 'קרובה' פרט ליושבת חוץ לתחום, 'ויכולה לבוא' פרט למפסיק לה נהרא. **פסק הש"ע א.** יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר... או"ח (תקפה,ה). **פסק הרמב"ם א.** כשגזרו שלא לתקוע בשבת לא גזרו אלא במקום שאין בו בית דין, אבל בזמן שהיה המקדש קיים והיה בית דין הגדול בירושלם היו הכל תוקעין בירושלם בשבת כל זמן שבית דין יושבין, ולא אנשי ירושלם בלבד אלא כל עיר שהיתה בתוך תחום ירושלם, והיתה רואה ירושלם לא שתהיה בתוך הנחל, והיתה שומעת קול תקיעת ירושלם לא שתהיה בראש ההר, והיתה יכולה לבוא בירושלם לא שיהיה נהר מפסיק ביניהם, אנשי אותה העיר היו תוקעים בשבת כירושלם, אבל בשאר ערי ישראל לא היו תוקעין. שופר וסוכה ולולב (ב,ח). **ב.** ובזמן הזה שחרב המקדש כל מקום שיש בו בית דין קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת, ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקידשו את החדש אבל שאר בתי דינין אין תוקעין בהן אף על פי שהן סמוכין, ואין תוקעין אלא בפני בית דין (גדול) בלבד כל זמן שהן יושבין ואפילו ננערו לעמוד ולא עמדו תוקעין בפניהם, אבל חוץ לבית דין אין תוקעין, ולמה תוקעין בפני בית דין מפני שבית דין זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים שבית דין מזהירין את העם ומודיעין אותן. שופר וסוכה ולולב (ב,ט). **השגת הראב"ד** ההפוכין שהפך זה המחבר את הענינים ולא הביא אותם כסדר התלמוד הם גרמו לו לשנות הדברים ממה שהן והיה לו לומר בכאן אסרו בתחלה לתקוע בעיר אפילו בירושלים אבל במקדש היו תוקעין... אבל משחרב בית המקדש... ואע"פ שאין צורך להזכיר כלל, וגם בזה

טעה כי בזמן בית המקדש לא היו תוקעין אלא במקדש אבל משחרב תוקעין כל הסמוך לה. שופר וסוכה ולולב (ב,ח). **ביאר הכס"מ** הרמב"ם למד שמה שהתקין ריב"ז 'שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד' הכוונה ב"ד קבוע וסמוך **ג.** מצות עשה לתקוע בשופר בעשירי לתשרי בשנת היובל, ומצוה זו מסורה לבית דין תחלה, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע שנאמר תעבירו שופר, ותוקעין בשופר תשע כדרך שתוקעין בר"ה ומעבירין שופר בכל גבול ישראל שמיטה (י,י). **ד.** שופר של יובל ושל ראש השנה אחד הוא לכל דבר, ואחד ראש השנה ואחד היובל לתקיעות, אלא שביובל תוקעין בין בב"ד שקדשו בו את החדש בין בב"ד שלא קדשו בו את החדש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע כל זמן שבית דין יושבין ושלא בפני בית דין שמיטה (י,יא). **ה.** ובר"ה שחל להיות בשבת לא היו תוקעין אלא בבית דין שקדשו בו את החדש, ואין כל יחיד ויחיד תוקע אלא בפני בית דין שמיטה (י,יב).

משנה בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה (דכתיב 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים') ובמדינה יום אחד (דכתיב 'ולקחתם לכם ביום הראשון') משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זכר למקדש, ושיהא יום הנף כולו אסור [יום הנפת עומר כולו אסור לאכול מן החדש, ומדאורייתא משהאיר מזרח מותר, כדאמרינן במנחות (סח.) כתוב אחד אומר עד עצם היום הזה וכתוב אחד אומר עד הביאכם... הא כיצד, בזמן הבית עומר מתיר, ובזמן שאין עומר עצם היום מתיר].

(גמרא) ומנלן דעבדינן זכר למקדש? דאמר קרא כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־ה' כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דֹרֵשׁ אֵין לָהּ, מכלל דבעיא דרישה.

'ושיהא יום הנף כולו אסור'. מאי טעמא (גזר עליה)? **מהרה** יבנה בית המקדש, ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח עכשיו נמי ניכול. ולא ידעי דאשתקד לא הוה עומר, האיר מזרח התיר. השתא דאיכא עומר, עומר מתיר. דמיבני אימת (שיהא לנו לחוש עכשיו לכך) אילימא דאיבני בשיתסר, הרי האיר מזרח התיר (דהא לא היה מזבח). אלא דאיבני בחמיסר (שהיה שהות לקצור במוצאי יום טוב, ולהביאו למחר כמצותו) מחצות היום ולהלן לשתרי (השתא, ולא לגזור עליה רבן יוחנן אלא עד חצות היום, ואי נמי מהרה יבנה, ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו מחצות היום ולהלן, השתא נמי ניכול, שפיר אכלי, ואפילו הרחוקים מירושלים שלא ראו הקרבתו יש להם לסמוך דודאי קרב כבר...) דהא תנן הרחוקין מותרין מחצות היום ולהלן, לפי שאין בית דין מתעצלים בו?

לא נצרכא, דאיבני בחמיסר סמוך לשקיעת החמה. אי נמי דאיבני בליליא (בליל ששה עשר בחצי הלילה, או סמוך לבקרו, שלא יהא שהות לקצירתו והבהובו באבוב של קלאין וטחינתו והרקדתו והקרבתו עד חצות, ואי הוו רגילי למיכל חדש מחצות היום בזמן הזה אתי למיכל נמי ההוא יומא הכי, ועבדי איסורא, ואם תאמר היכי משכחת לה דאיבני בחמיסר ביום טוב, ודאיבני בליליא, והא קיימא לן במסכת שבועות (טו:) דאין בנין בית המקדש לא ביום טוב ולא בלילה, הני מילי בנין בידי אדם, אבל בנין העתיד לבא בידי שמים הוא).

רב נחמן בר יצחק אמר רבן יוחנן בן זכאי **[דף ל ע"ב]** בשיטת רבי יהודה אמרה (דאמר מן התורה אסור כל היום בזמן הזה, דקסבר עד ועד בכלל) דאמר עד עצם היום הזה, עד עצמו של יום, וקסבר עד ועד בכלל.

ומי סבר לה כוותיה, והא מפליג פליג עליה, דתנן משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור. אמר רבי יהודה (גרסינן, ולא גרסינן אמר לו רבי יהודה שהרי לא ראהו מימיו, אבל תמה בדורו על תקנת רבן יוחנן בן זכאי, ואמר מה חידוש חידש ר' יוחנן בן זכאי, והלא מן התורה אסור) והלא מן התורה הוא אסור, דכתיב, עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה? התם רבי יהודה הוא דקא טעי, איהו סבר רבן יוחנן בן זכאי

מדרבנן קאמר (כלומר, הוא בא לגזור עליו משום ההוא טעם דלעיל, דשמא יבנה) ולא היא מדאורייתא קאמר. והא התקין קתני? מאי התקין דרש והתקין (דרש להם המקרא, והתקין שינהגו איסור, לפי שעד עכשיו היה היתר בדבר משקרב העומר, שהעומר מתיר). **פסק הש"ע** אסור לאכול חדש מתבואת חמשת המינים עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן, שנאמר 'ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה' והאידנא, דליכא עומר, אסור כל יום ט"ז. ובח"ל, שעושין ב' ימים, אסור כל יום י"ז עד תחלת ליל י"ח יו"ד (רצג,א).

משנה בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום, פעם אחת נשתהו העדים מלבוא, ונתקלקלו הלוים בשיר **[הסכירו התוס'** בתמיד של בין הערבים כדמפרש בגמרא, אבל בתמיד של שחר לא תקנו שיר של י"ט כדפירש רש"י (לקמן) לפי שברוב השנים אין העדים באין קודם תמיד של שחר וספק יתקדש היום ספק לא יתקדש. **וא"ת** ואמאי לא חשיב קלקול של מוסף שלא הקריבו מוסף של ר"ח, שאחר התמיד אין יכולין להקריבו כדדרשינן 'עליה השלם' שאין מקריבין אחר קרבן התמיד כדאי' בפסחים (נח:), **וא"ת** ש'עליה השלם' הוא רק לעניין הקטרה, אבל יכול לשחוט ולזרוק דמו, ולהעלות איבריו על המזבח ללון שם, ולמחר יקטירנו, הניחא למאן דאמר בזבחים (פז.) אין לינה מועלת בראשו של מזבח, אבל למאן דאמר מועלת מאי איכא למימר, וכי תימא דהקריבו כבש אחד על תנאי דאם יבואו עדים יהא זה מוסף של ר"ח, ואם לא יבואו עדים יהא תמיד של בין הערביים, דא"כ במאי קלקלו בתמיד, דאי משום דהיו סבורים שלא יבאו עדים ואמרו שיר של חול, זהו הקלקול לא היה בתמיד אלא במוסף של ר"ח שאמרו עליו שיר של חול, ועוד למ"ד שלא אמרו שירה כל עיקר היינו לפי שהיו ממתינין כל שעה ושעה שמא עדיין יבאו עדים ולא היו יודעין מה שיר יאמרו, והשתא אם באו עדים ולא היה להם שהות ביום לומר שיר א"כ לא רק שלא הספיקו לומר שירה, גם לא הספיקו להקריב קרבנות היום, והרי זה קילקול יותר חמור מחסרון אמירת שיר. **מיהו** את זה אפשר לתרץ שלא באו עדים כלל לפיכך היה יום חול גמור, ולכן לא היה להם קלקול אלא בשיר של יום חול שלא אמרו כלל. **וי"ל** דאחר התמיד יכול להקריב מוסף של ר"ח משום דאתי עשה דרבים (קרבן מוסף) ודחי עשה דהשלמה כדאמרינן בגיטין (לח:) גבי שחרר עבדו והשלימו לעשרה מצוה דרבים שאני, וגבי עשה דהשלמה אמרינן נמי בפסחים (נט.) שנדחה מקמי עשה דפסח שיש בו כרת. ובחולין (קמא.) נמי אמרינן דעשה דמצורע דוחה עשה דשלוח משום שלום בין איש לאשתו. **ומיהו** יש לתמוה אמאי נתקלקלו בשיר, והלא בשעת נסכים היה השיר כדאמרינן בכל דוכתא ברכות (לה.) אין אומר שירה אלא על היין, ואיתא בערכין (יב.) דיכול להמתין מלהביא נסכים עד הלילה או עד למחר כדאיתא במנחות (טו:) דמביא אדם זבחו היום ונסכו מכאן ועד עשרה ימים, ובתמורה (יד.) מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה מנחתם ונסכיהם עד למחר **ונראה לי** דלכתחלה יש להביא נסכים עם הזבח, דאי מביא בלילה אין יכול לומר שירה כדאמרינן בערכין (יא.) מה כפרה ביום אף שירה ביום, ולמחר נמי אם מביאה מבעיא לן התם (יב.) אם טעונין שירה, דאיבעיא להו נסכין הבאים בפני עצמן כלומר שהביא קרבן צבור היום ונסכין למחר טעונין שירה או אינן טעונין שירה ולא איפשוט, והא דאמר ר"מ התם (יא.) דשיר מעכב הקרבן היינו בנסכים הבאין עם הזבח שקרבו בשעת שחיטת הזבח דאין קרבין אלא ביום כדאמרינן בתמורה (יד.) ואותן טעונין שירה, ואפי' אם תמצי לומר דבאין בפני עצמן טעונין שירה מ"מ טוב שיביאם עם הזבח כדי שיאמרו אאכילה ושתיה כדאמר התם בערכין (יב.) או דלמא אאכילה ושתיה אמרה אשתיה לחודיה לא אמרה, והיא דמביא אדם זבחו היום ונסכו מכאן עד י' ימים משמע דלכתחלה יכול לעשות כן הני מילי בקרבן יחיד דאין טעון שירה, דאין אומרים שירה אלא על קרבן צבור הקבוע להם זמן כדמוכח בערכין (יא:)]. התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה. ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש (בראש השנה קאי, דמשהשכה לילי עשרים ותשעה נהגו בו קודש, שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו בית דין, ונמצא שהלילה הזה ליל יום טוב הוא, וכן למחר כל היום עד המנחה, ואם באו עדים קודם המנחה בית דין מקדשים את החדש, ונודע שיפה נהגו בו קודש, ואם מן המנחה ולמעלה באו, אע"פ שאין בית דין מקבלין אותן לקדשו היום, ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר אעפ"כ גומרים אותו בקדושה, ואסור במלאכה, דלמא אתי לזלזולי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום, ויאמרו אשתקד נהגנו בו קודש חנם, ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגנו בו חול) ולמחר קודש, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום.

(גמרא) מה קלקול קלקלו הלוים בשיר? **הכא** (בבבל) **תרגימו** שלא אמרו שירה כל עיקר

(בתמיד של בין הערבים, לפי שלא ידעו מה שיר יאמרו, שמא עוד סוף העדים לבוא היום ושיר של יום טוב יש לומר, או לא יבואו, ונמצא שהוא חול, אבל בתמיד של שחר אין ספק, שמתוך שברוב השנים אין העדים באין קודם תמיד של שחר, וספק יתקדש היום ספק לא יתקדש, לא תקנו שיר של יום טוב שחרית בראש השנה, כדתני לקמן תמיד של ראש השנה שחרית קרב כהלכתו, אבל לתמיד של בין הערבים תקנו שיר של יום טוב, שכבר באו העדים, לפיכך, אותה שנה שנשתהו לבא לא ידעו מה יאמרו).

רבי זירא אמר שאמרו שירה של חול עם תמיד של בין הערבים. אמר לו רבי זירא לאהבה בריה פוק תני להו (לבני בבל, האומרים לא אמרו שירה כל עיקר, שנה להם ברייתא זו שממנה ילמדו שאמרו שיר של חול) התקינו שלא יהו מקבלין עדות החדש אלא כדי שיהא שהות ביום להקריב תמידין ומוספין ונסכיהם, ולומר שירה שלא בשיבוש. אי אמרת בשלמא אמור שירה דחול היינו דאיכא שיבוש, אלא אי אמרת לא אמור כלל מאי שיבוש איכא? כיון דלא אמור כלל אין לך שיבוש גדול מזה.

מתיב רב אחא בר הונא תמיד של ראש השנה, שחרית קרב כהלכתו [אומרים הלוים על נסכיו שיר של חול כמשפט היום, כמו שאנו שונים במסכת תמיד (ז,ד) השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש ביום הראשון] במוסף מהו אומר הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב (וכל המזמור, והוא שיר של חמישי בשבת בשחרית בחול, ואומרין אותו על מוספי ראש השנה לפי שהוא יום תרועה) במנחה מהו אומר קוֹל ה׳ יָחִיל מִדְּבָר (כדי להזכיר בראש השנה זכות קול שופרות של מתן תורה). ובזמן שחל ראש השנה להיות בחמישי בשבת (ובאו עדים קודם תמיד של שחר) שהשירה שלו הרנינו לאלהים עוזנו לא היה אומר בשחרית הרנינו, מפני שחוזר וכופל (שניה במוסף) את הפרק (המזמור), אלא מהו אומר, הֲסִירוֹתִי מִסֶּבֶל שִׁכְמוֹ (משום דבראש השנה יצא יוסף מבית האסורים). ואם באו עדים (בחמישי בשבת) אחר תמיד של שחר (דבשעת שיר של תמיד לא היו יודעין אם יתקדש היום, ויש לומר הסירותי או שמא חול הוא ושירו הרנינו) אומר הרנינו אף על פי שחוזר וכופל את הפרק.

אי אמרת בשלמא כל היכא דמסתפקא אמרינן שירה דחול היינו דקאמר אומרו וכופלו, אלא אי אמרת לא אמור כלל מאי אומרו וכופלו? **[דף לא ע״א]** שאני התם, דשירה דיומיה היא (דלעולם כל היכא דמסתפקא מילתא, כגון במנחה, דאי היום קודש לא שייך למימר דחול, ואי הוא חול לא שייך למימר דקודש, לא אמרינן כלל, והכא היינו טעמא דאמר שירה דחול בחמישי בשבת, דשירה דיומיה היא, שיר הראוי ליאמר היום הוא, ואפילו בראש השנה נאמרת שירת החול בכל תמידי השחר, אלא בחמישי בשבת היו מחלפין אותו משום כפילה, הלכך, כי מסתפקא לן משום ספק כפילה לא מבטלינן שיר של תמיד).

תניא רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא **בראשון** מה היו אומרים לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ (כל המזמור) על שם שקנה (שמים וארץ) והקנה (תבל ליושבי בה, כלומר קונה כדי להקנות) ושליט בעולמו (יחידי, שלא נבראו המלאכים עד יום שני). **בשני** מה היו אומרים גָּדוֹל ה׳ וּמְהֻלָּל מְאֹד, על שם שחילק מעשיו (הבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים, ונתעלה וישב במרום, דוגמת שכנו בעירו והר קדשו) ומלך עליהן. **בשלישי** היו אומרים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל, על שם שגילה ארץ (מקום מצב עדתו, שנאמר ׳ותראה היבשה׳ בשלישי נאמר) בחכמתו והכין תבל לעדתו, **ברביעי** היו אומרים אֵל־נְקָמוֹת ה׳ על שם שברא חמה (ברביעי) ולבנה, ועתיד ליפרע מעובדיהן. **בחמישי** היו אומרים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו (כשאדם

רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם). **בששי** היו אומרים ה׳ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ על שם שגמר מלאכתו, ומלך עליהן. **בשביעי** היו אומרים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת ליום שכולו שבת (שעתיד העולם להיות חרב, ואין אדם, וכל המלאכות שובתות, על אותו יום אומרים שיר של שבת).

אמר רבי נחמיה מה ראו חכמים (רבי עקיבא) לחלק בין הפרקים הללו (שכל ששת ימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר, ושל שבת על שם להבא)? אלא בראשון שקנה והקנה ושליט בעולמו. בשני שחילק מעשיו ומלך עליהם, בשלישי שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו, ברביעי שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן, בחמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו, בששי שגמר מלאכתו ומלך עליהם, **בשביעי** על שם ששבת.

וקמיפלגי בדרב קטינא (רבי נחמיה לית ליה דרב קטינא אלא דאביי, הלכך ליכא למימר על שם יום אחד שכולו שבת דהא תרי נינהו). דאמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב, שנאמר וְנִשְׂגַּב ה׳ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא. אביי אמר תרי חרוב, שנאמר יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם.

במוספי דשבתא מה (שיר) היו אומרים? אמר רב ענן בר רבא אמר רב הזי״ו ל״ך [פרשת שירת האזינו חולקים אותה לששה פרקים, הראשון הָאזינו, השני זָכור ימות עולם, השלישי יַרכבהו על במותי ארץ, הרביעי וַיַּרא ה׳ וינאץ (**התוס׳ הביאו** שבמסכת סופרים הוא ״ישמן ישרון ויבעט״) עד כאן ששה פסוקים לפרק, ומכאן ואילך שמונה פסוקים לפרק, החמישי לוּלי כעס אויב אגור (**התוס׳ הביאו** שבמסכת סופרים הוא ״לוּ חכמו ישכילו״ **וכ״כ הר״ח**) הששי כִּי ידין ה׳ עמו].

ואמר רב חנן בר רבא אמר רב כדרך שחלוקים (פירקי השירה הזאת) כאן כך חלוקין בבית הכנסת (כך קוראין אותה ששה הקוראין בספר תורה, והשביעי קורא מן השירה ולהלן). במנחתא דשבתא מה היו אומרים? אמר רבי יוחנן אז ישיר (שירת הים עד מי כמוכה) ומי כמוך (עד סוף השירה) ואז ישיר (ישראל, דעלי באר).

איבעיא להו הני כולהו (קמי על מוסף ומנחה שיש בהם כמה פרקים) בחד שבתא אמרי להו (הלוים, והיו חולקים הפרקים בנעימת הקול להפסיק, ובמחלפות כלי שיר ובתקיעת הצוצרות) או דלמא כל שבתא ושבתא אמרי חד (לשבת אחת פרק אחד)? תא שמע, דתניא, אמר רבי יוסי עד שהראשונה (שירת המוספין) אומרת אחת (חוזרת חלילה פעם אחת) שניה (שירת המנחה של תמיד הערבים) חוזרת שתים (דהתם שית פירקי, והכא תלתא האזינו בשבת אחת, זכור בשבת שניה, וכן כולם) שמע מינה כל שבתא ושבתא אמרי חד, שמע מינה. **פסק הרמב״ם א.** בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל יום שלשים, פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד בין הערבים ונתקלקלו במקדש ולא ידעו מה יעשו אם יעשו עולה של בין הערבים שמא יבאו העדים ואי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים, עמדו בית דין והתקינו שלא יהיו מקבלים עדות החדש אלא עד המנחה כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין ותמיד של בין הערבים ונסכיהם קדה״ח (ג,ה). **ב.** ואם הגיע מנחה ולא באו עדים עושין תמיד של בין הערבים, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש ומקריבין מוסף למחר לפי שלא היו מקדשין אותו אחר מנחה, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי ובית דינו שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום כולו ואפילו באו עדים יום שלשים בסוף היום סמוך לשקיעת החמה מקבלין עדותן ומקדשין יום שלשים בלבד (**הסביר הידי אליהו** והטעם לפי שנסתלק קלקול השיר שהרי בוטל התמיד בעוה״ר ולכן החזיר הדבר ליושנו). קדה״ח (ג,ו). **ג.** השיר שהיו הלוים אומרין ביום הראשון היו אומרין לה׳ הארץ ומלואה, בשני היו אומרין גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו...

בשלישי היו אומרין אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט, ברביעי היו אומרין אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע, בחמישי היו אומרין הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב, בששי היו אומרין ה׳ מלך גאות לבש לבש ה׳ עוז התאזר וגו׳, בשבת היו אומרין מזמור שיר ליום השבת, במוספי שבת אומרים שירת האזינו וחולקין אותה לששה פרקים הזי״ו ל״ך כדרך שקוראין אותה ששה בבית הכנסת, ואומרין פרק בכל שבת, גמרו השירה בששה שבתות חוזרין לראש, במנחה של שבת אומר אז ישיר משה ומי כמוכה ... במוסף של ראש השנה היו אומרין הרנינו לאלהים עוזנו, ואם חל להיות בחמישי אומר הסירותי מסבל שכמו... במנחה של ראש השנה היו אומרים קול ה׳ יחיל מדבר וגו׳. תמידין (ו,ט). **הקשה הר המוריה** מבואר מהש״ס שבחמישי בשבת בשחרית היו אומרים הסירותי והלח״מ הביא הש״ס ולא העיר בזה כלל ואי לא מסתפינא אמינא שגי׳ אחרת היתה לרבינו בזה בש״ס, ובאמת בירושלמי כן מפורש. **פסק הש״ע**

פרשת האזינו מחלקין פרשיותיה כדרך שהיו מחלקין אותה במקדש, שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע וסימן הזי״ו לך, האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא, לו חכמו, כי אשא אל שמים עד סוף השירה, והשביעי קורא מסוף השירה עד סוף הפרשה (**הגה** ודוקא בשבת מחלקין הפרשיות, אבל במנחה בשבת וב׳ וה׳, אין לחוש) או״ח (תכה,ה).

אמר רב יהודה בר אידי אמר רבי יוחנן עשר מסעות (משום דאיירי מתניתין בתקנות של יבנה נקט לה הכא, למימר ששם גלתה סנהדרין בימי רבן יוחנן, שהיה גלות ראשונה שגלו מירושלים) נסעה שכינה (להסתלק מעל ישראל מעט מעט כשחטאו) מקראי. וכנגדן גלתה סנהדרין, מגמרא.

עשר מסעות נסעה שכינה (להסתלק מעל ישראל מעט מעט כשחטאו) מקראי, מכפרת (שהיתה רגילה לשכון שם) לכרוב (על אחד מן הכרובים שעשה שלמה, העומדין בארץ אחד לצפון הארון ואחד לדרום), ומכרוב לכרוב, ומכרוב למפתן (הבית), וממפתן לחצר (לעזרה בין האולם למזבח), ומחצר למזבח (החיצון), וממזבח לגג, ומגג לחומה (לחומת העזרה), ומחומה לעיר (לירושלים), ומעיר להר (הזיתים, וכל סלוקים הללו לפי שבקושי היה מסתלק, ומצפה שישובו) ומהר למדבר, וממדבר עלתה וישבה במקומה שנאמר אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי.

מכפרת לכרוב, מכרוב לכרוב, ומכרוב למפתן דכתיב וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת, וכתיב וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעָף, וכתיב וּכְבוֹד [אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת (למדנו שתחילה עיקר שכינה היתה על הכפרת, ובימי יחזקאל נסתלקה משם לכרוב, ושהתה שם כמה ימים, כדכתיב מעל הכרוב אשר היה עליו למפתן). וממפתן לחצר דכתיב (ביחזקאל כתיב, אחר סילוק מן הכרוב אל המפתן) וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת אֶת־הֶעָנָן וְהֶחָצֵר מָלְאָה אֶת־נֹגַהּ כְּבוֹד ה׳. מחצר למזבח דכתיב רָאִיתִי אֶת אֲדֹנָי נִצָּב עַל הַמִּזְבֵּחַ (ואף על גב דהאי קרא עמום קאמר ליה, ועמום מקמי יחזקאל דורות הרבה, היה מתנבא על העתיד, ועל כרחך סילוקו כסדרן היו, דרך יציאת חוץ) וממזבח לגג דכתיב טוֹב לָשֶׁבֶת עַל פִּנַּת גָּג (מאשת מדנים ובית חבר, על השכינה אמרו שלמה המלך טוב לה להסתלק אל גג, ׳משבת עם אשת מדנים׳ כנסת ישראל שהעמידה צלם בהיכל, ׳ובית חבר׳ בית שחברו בו את הסמל עם השכינה), מגג לחומה דכתיב וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל חוֹמַת אֲנָךְ. מחומה לעיר דכתיב קוֹל ה׳ לָעִיר יִקְרָא, ומעיר להר דכתיב וַיַּעַל כְּבוֹד ה׳ מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר, ומהר למדבר דכתיב טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר (סיפיה דקרא מאשת מדנים וכעס). וממדבר עלתה וישבה במקומה דכתיב אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ (שיחזיקו את עצמם אשמים) וּבְקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי.

אמר רבי יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר, שמא יחזרו בתשובה. כיון

שלא חזרו אמר תיפח עצמן, שנאמר וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנְּהֶם (מעוזם נסתלק מהם) וְתִקְוָתָם מַפַּח נָפֶשׁ. וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא, מלשכת הגזית לחנויות (רש״י) [חנויות עשו להם בהר הבית וישבו שם, לומר שלא דנו דיני נפשות, דחזו דנפישי רוצחים, כדאמרינן בסנהדרין (מא.) וכל הנך גליות דסנהדרין דבית שני קאמר, ומסעות דשכינה בבית ראשון קאמר] ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, [דף לא ע״ב] ומיבנה לאושא [כשהיה הנשיא דר בו, כיון שהיתה סנהדרין עמו, וכשמסתלק הוא או בנו למקום אחר גולה הישיבה אחריו, יבנה בימי רבן יוחנן, אושא בימי רבן גמליאל, וחזרו מאושא ליבנה, ובימי רבן שמעון בנו חזרו, כדתניא לקמן בפרקין (לב.) וכשקידוש בית דין...] ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריא [בית שערים וציפורי וטבריא כולן בימי רבי הוו, כדאמרינן (סנהדרין לב:) אחרי רבי לבית שערים, ושוב כשחלה הוליכוהו לציפורי, כדאמרינן בכתובות (קג:) ובטבריא היה בימי אנטונינוס]. וטבריא עמוקה מכולן (שפלים היו אז מכל המסעות שגלו) שנאמר וְשָׁפַלְתְּ מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי. רבי אלעזר אומר שש גלות שנאמר כִּי הֵשַׁח יֹשְׁבֵי מָרוֹם קִרְיָה נִשְׂגָּבָה יַשְׁפִּילֶנָּה יַשְׁפִּילָהּ עַד אֶרֶץ יַגִּיעֶנָּה עַד עָפָר (׳השח׳ חדא, ׳ישפילנה׳ תרי, ׳ישפילה׳ תלת, ׳עד ארץ׳ ארבע, ׳יגיענה׳ חמשה, ׳עד עפר׳ שש, דמצי למימר ישפילנה עד ארץ ולעפר). אמר רבי יוחנן ומשם עתידין ליגאל, שנאמר הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שֶׁבִי.

משנה אמר רבי יהושע בן קרחה ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפילו ראש בית דין בכל מקום [שנצרך לפרוש ממקום הוועד למקום אחר, שהרי עיקר החדש תלויה בו, כדתנן (כד.) ראש בית דין אומר מקודש, וילפינן מקראי] שלא יהו (צריכין) העדים (להלך אחריו) הולכין אלא למקום הוועד (של ישיבה ילכו, וסנהדרין יקדשוהו בלא ראש בית דין).

(גמרא) ההיא איתתא דאזמנוה לדינא קמיה דאמימר בנהרדעי, אזל אמימר למחוזא, ולא אזלה בתריה. כתב פתיחא (שטר שמתא) עילווה. אמר ליה רב אשי לאמימר והא אנן תנן אפילו ראש בית דין בכל מקום שלא יהו העדים הולכין אלא למקום הוועד? אמר ליה הני מילי לענין עדות החדש, דאם כן (אם אתה מטריחן) נמצאת מכשילן לעתיד לבא. אבל הכא עבד לוה לאיש מלוה.

תנו רבנן אין כהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן [שנושאין כפיהן, ובסוטה (מ.) מפרש טעמא] וזו אחד מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי. שית דהאי פירקא (חדא האי, וחמש דמתניתין. התקין שיהו תוקעין$_1$, ושיהא לולב ניטל שבעה$_2$ ושיהא יום הנף כולו אסור$_3$ ושיהו מקבלין כל היום$_4$ ושלא יהו עדים הולכין אלא למקום הוועד$_5$) וחדא דפירקא קמא [(כא:) שלא יהו מחללין אלא על ניסן ותשרי בלבד]. ואידך, דתניא גר שנתגייר בזמן הזה צריך שיפריש רובע לקינו [רובע שקל (עורי) דהיינו חצי דינר (עורי. שקל של תורה הוא סלע המצוא בלשון חכמים, וכסלע יש שני שקלים שהם ארבעה דינרים, א״כ רובע שקל הוא חצי דינר עורי) והן הן דמי קן, כדתנן (כריתות ח.) עמדו קינין בו ביום ברבעתים, שהגר חייב בקרבן, כדתניא (כריתות ט.) ׳ככם כגר׳ יהיה כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים והזאת דמים, דכתיב ויקח משה את הדם ויזרוק... ואין הזאה בלא טבילה, והרצאת דמים דכתיב וחצי הדם זרק על המזבח, אף הם לא יכנסו אלא במילה וטבילה והרצאת דמים... במסכת כריתות (כריתות ט.) מסיק מילתא דסגי ליה בעולת העוף, הלכך יפריש רובע לקינו, שמא יבנה בית המקדש בימינו, ויקריבנו **כתבו התוס׳** שכן משמע (שרובע לקינו הוא רובע שקל) לכאורה ביומא (נה:) דאורחא דמילתא הכי הוי דקאמר ונשקול ארבע זוזי ונשדי בנהרא והיינו ארבע זוזי פשיטי שהם חצי דינר צורי, דדינר מדינה אחד משמונה בדינר צורי. **ומיהו** בכריתות (י:) מוכח בהדיא דהוי רובע דינר על ההיא דעמדו קנים ברבעתים דהם רחמנא עליה דדלות ולא מייתי אלא חד משיתסר בעשירות דהיינו כבש

בסלע, וסלע ארבע דינר, הרי דאחד משש עשרה הוא רובע דינר, והא דנקט ביומא ארבע זוזי, נקט לפי היוקר שרגילין להתייקר פעמים עד כך]. אמר רבי שמעון בן אלעזר כבר נמנה עליה רבן יוחנן וביטלה מפני התקלה (דלמא אתי לאתהנויי מיניה).

ואידך (בתקנה התשיעית יט) פלוגתא דרב פפא ורב נחמן בר יצחק. **רב פפא אמר** כרם רבעי, **רב נחמן בר יצחק אמר** לשון של זהורית. רב פפא אמר כרם רבעי, דתנן כרם רבעי היה עולה לירושלים (הפירות עצמן) מהלך יום לכל צד (אע"ג דמן התורה בין מעשר שני בין כרם רבעי נפדים ומתחללים בפסיעה אחת חוץ לחומה, רבנן גזור בכל מהלך של יום אחד שיעלום ויאכלום שם, כדי לעטר שוקי ירושלים) וזו היא תחומה אילת מן הדרום, ועקרבת מן הצפון, לוד מן המערב, וירדן מן המזרח. ואמר עולא ואיתימא רבה בר עולא אמר רבי יוחנן מה טעם כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות.

ותניא כרם רבעי היה לו לרבי אליעזר במזרח לוד (היינו בין לוד לירושלים, שהרי ירושלים למזרחה של לוד היא) בצד כפר טבי, וביקש רבי אליעזר להפקירו לעניים [שישאו שם פירות ויאכלום שם, שהיה עליו טורח להעלותן **כתבו התוס'** בשבועות (טז.) מספקא לן בר"א אי סבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה... או לא קדשה, ומהכא לא מצינו למיפשט מידי שאף אם נאמר שלא קדשה לעתיד לבוא אעפ"כ הוצרך להעלותו משום דהוי דבר שבמנין, וכל דבר שבמניין צריך מניין להתירו כדאמרינן בביצה (ה:). **וא"ת** ואם לא קדשה לעת"ל מה היו מרויחים עניים הרי לא יוכלו לאכול בירושלים אם בטלה קדושתה **ויש לומר** דיכולין לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כדאמרינן (ב"מ נז.) הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, ואף על גב דבב"מ (שם) פליגי בשחללו אי דיעבד או לכתחילה, הא מסקינן בערכין (כט.) דבזמן הזה אפילו לכתחילה. **ומיהו** אין ראיה מהקדש שאפשר לחללו על שו"פ למעשר שני וכרם רבעי, דבגיטין (סה.) גבי מערימין על מעשר שני דמשני הכא במאי עסקינן במעשר שני בזמן הזה דרבנן, ופריך ואמה העבריה בזמן הזה מי איכא הוה ליה לאקשויי ממעשר שני בזמן הזה מה הערמה צריך והלא על שוה פרוטה יכול לחלל הכל קרן וחומש. **ומיהו** בהלכות גדולות ובשאלתות דרב אחאי פסקו דבמעשר שני ובכרם רבעי יכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה, וההיא דגיטין שפיר הוה מצי פריך עלה).

אמרו לו תלמידיו רבי, כבר נימנו חבריך עליו והתירוהו (לפדותן ולהעלות הדמים, דכיון דחרבה ירושלים לא חשו לה חכמים לעטרה מעתה). מאן חבירך רבן יוחנן בן זכאי.

רב נחמן בר יצחק אמר לשון של זהורית, דתניא בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח אולם מבחוץ. הלבין היו שמחין, לא הלבין היו עצבין, התקינו שיהו קושרין אותו על פתח אולם מבפנים [כלי שלא ילמוהו העם, ולא יעלבו אם לא ילבין **הסביר רבינו אליקים (יומא סז.)** שטעם התקנה שמחמת העצבות היו מתרפין ידיהן] ועדיין היו מציצין ורואין, הלבין היו שמחין, לא הלבין היו עצבין. התקינו שיהו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח.

רב נחמן בר יצחק מאי טעמא לא אמר כרב פפא? אמר לך אי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי חבריו דרבי אליעזר מי הוה, רבו הוה, ואידך כיון (שהאומריס לרבי אליעזר) תלמידים (שלו) הוו, לאו אורח ארעא למימרא ליה לרביה, רבך (כך אמר).

ורב פפא, מאי טעמא לא אמר כרב נחמן בר יצחק? אמר לך אי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי, בימי רבן יוחנן בן זכאי מי הוה לשון של זהורית מלבין (בימים שהיה רבן יוחנן מורה הוראות ומתקן תקנות) **ותניא** כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה, ארבעים שנה עסק בפרקמטיא, ארבעים שנה למד, ארבעים שנה לימד. **ותניא** ארבעים שנה קודם שנחרב הבית לא היה לשון של זהורית מלבין, אלא מאדים. ותנן משחרב הבית התקין רבן יוחנן בן זכאי (תקנות, אלמא לאחר החורבן היה שנה או שתים, וכיון דארבעים שנה קודם חורבן לא הלבין הלשון ביום הכפורים נמצא שלא הלבין בתוך שנותיו האחרונים, שלימד בהם לאחרים ותיקן תקנות). ואידך אותם ארבעים שנה דלמד תלמיד יושב לפני רבו הוה, ואמר מילתא ואסתבר טעמיה. [**דף לב ע"א**] וקבעיה רביה בשמיה. **פסק הש"ע** לא

לב.

יעלו הכהנים לדוכן במנעלים (מ"ב שמא יפסק לו רצועה וגנאי הוא לו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת ויקשרנה בעוד שחבריו מברכים ויאמרו שבן גרושה ובן חלוצה הוא ולפיכך הלך וישב לו, ואפילו במנעלים שאין להם רצועות אסור דלא פלוג רבנן)... או"ח (קכח,ה). **פסק הרמב"ם א.** ומהו קרבן הגר עולת בהמה או שתי תורים או שני בני יונה ושניהם עולה, ובזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה וכשיבנה בית המקדש יביא קרבן אס"ב (יג,ה). **ב.** ענבים של כרם רבעי התקינו ב"ד שיהיו עולין לירושלים מהלך יום לכל צד כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, ומשחרב בהמ"ק נפדה אפילו סמוך לחומה, ושאר כל הפירות אפילו בזמן בהמ"ק נפדין סמוך לחומה מע"ש (ט,ה). **ג.** ...ביצד היה עושה חולק לשון של זהורית שבקרניו, חציו קושר בסלע וחציו קושר בין שתי קרניו... עבודת יום הכיפורים (ג,ז).

משנה סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עמהן ואינו תוקע. קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע [דמצוה בשלש תקיעות של שלש שלש, כדתניא לקמן (ר"ה לג:)] ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים, דברי רבי יוחנן בן נורי. אמר לו רבי עקיבא אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר, אלא אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים.

(גמרא) אמר לו רבי עקיבא אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר. למה הוא מזכיר, רחמנא אמר אידכר (כדתניא בברייתא לקמן)? אלא למה (הוא מזכיר) עשר (פסוקים למלכיות כמבואר במשנה הבאה) לימא תשע (פסוקים בלבד) דהואיל ואשתני (מלכיות מזכרונות לענין תקיעה, שאין תוקעין בהן) אשתני (נמי לפחות מהן).

תנו רבנן מנין שאומרים אבות שנאמר הָבוּ לַה' (הזכירו לפניו האיתנים) בְּנֵי אֵלִים (לישנא דתקיפי, כמו 'ואת אילי הארץ לקח'). ומנין שאומרים גבורות שנאמר הָבוּ לַה' כָּבוֹד וָעֹז, ומנין שאומרים קדושות שנאמר הָבוּ לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲוּו לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ.

ומנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות? רבי אליעזר אומר דכתיב שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ. 'שבתון' זה קדושת היום, 'זכרון' אלו זכרונות, 'תרועה' אלו שופרות, 'מקרא קדש' קדשהו בעשיית מלאכה. אמר לו רבי עקיבא מפני מה לא נאמר שבתון שבות, שבו פתח הכתוב תחילה (והוא בא להזהיר על המלאכה שהיא עיקר, וכך יפה לדרוש, הואיל והוא ראשון במקרא והשביתה ראשונה לכולם)? אלא שבתון קדשהו בעשיית מלאכה, זכרון אלו זכרונות, תרועה אלו שופרות, מקרא קדש זו קדושת היום.

מנין שאומרים מלכיות? **תניא** רבי אומר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (דלעני ולגר תעזוב וסמיך ליה...) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי (זכרון תרועה. ואני ה' אלוקיכם...) זו מלכות (לשון אני אדון לכם). רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך, הרי הוא אומר וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם. שאין תלמוד לומר (את המשך הפסוק) אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם זה בנה אב, לכל מקום שנאמר בו זכרונות יהיו מלכיות עמהן.

והיכן אומרה לקדושת היום? תניא, רבי אומר עם המלכיות אומרה, מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית. רבן שמעון בן גמליאל אומר עם הזכרונות אומרה, מה מצינו בכל מקום באמצע אף כאן באמצע (והיום תשע ברכות הן, ואומרה בחמישית). וכשקידשו בית דין את השנה באושא ירד (לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך, קתני ירד) רבי יוחנן בן ברוקא לפני רבן שמעון בן גמליאל, ועשה כרבי יוחנן בן נורי (דמתניתין כלל את המלכויות בברכת 'אתה קדוש' ולא תקע אחריה) אמר לו רבן שמעון לא היו נוהגין כן ביבנה (בימי אבא, כשהיתה סנהדרין שם). ליום השני ירד רבי חנינא בנו של רבי יוסי הגלילי ועשה כרבי עקיבא (כלל את המלכויות עם קדושת היום בברכה אחת

ותקע לאחריה). אמר רבן שמעון בן גמליאל כך היו נוהגין ביבנה.

למימרא דרבי שמעון בן גמליאל כרבי עקיבא סבירא ליה, והא אמר רבי עקיבא מלכיות עם קדושת היום אמר להו, ורבן שמעון בן גמליאל אומר קדושת היום עם הזכרונות אמר להו? אמר רבי זירא לומר שתוקעין למלכיות.

ליום השני ירד רבי חנינא. מאי שני, אילימא יום טוב שני (של ראש השנה) למימרא דעברוה לאלול, והאמר רבי חנינא בר כהנא מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר? אמר רב חסדא מאי שני ליום שני לשנה הבאה.

משנה אין פוחתין מעשרה מלכיות, מעשרה זכרונות, מעשרה שופרות. רבי יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש שלש מכולן יצא.

(גמרא) הני עשרה מלכיות כנגד מי? **אמר רבי לוי** כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהילים. הלולים טובא הוו? הנך דכתיב בהו הללוהו בתקע שופר (הנך דהללו אל בקדשו). **רב יוסף אמר** כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה בסיני (דכתיב בהו נמי שופר וכל שמעתיה, אכל לאיתויה ביסול לביעו יצחק בן יהודה) **רבי יוחנן אמר** כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם (בראש השנה). הי נינהו, ויאמר דבראשית תשעה הוו? בראשית נמי מאמר הוא, דכתיב בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ (ואע"ג דלא כתיב ביה ויאמר יהי שמים, כמאן דכתיב דמי, דבאמירה נמי איברי ולא בידים, דכתיב בדבר ה' שמים נעשו).

'רבי יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש שלש מכולן יצא' **איבעיא להו** היכי קתני (האי דר' יוחנן בן נורי, האי מכולם דקאמר אמאן קאי, אתורה נביאים וכתובים קאי...) שלש מן התורה, שלש מן הנביאים, ושלש מן הכתובים דהוו תשע ואיכא בינייהו חדא, או דלמא (האי שלש שלש אמלכיות וזכרונות ושופרות קאי, שלש למלכיות ושלש לזכרונות ושלש לשופרות, דהוו להו...) אחד מן התורה, ואחד מן הנביאים, ואחד מן הכתובים, דהויין להו שלש ואיכא בינייהו טובא? תא שמע, דתניא אין פוחתין מעשרה מלכיות, מעשרה זכרונות, מעשרה שופרות. ואם אמר שבע מכולן (כ"ל שבע מלכיות, שבע זכרונות ושבע שופרות) **יצא**, כנגד שבעה רקיעים. רבי יוחנן בן נורי אמר הפוחת לא יפחות משבע, ואם אמר שלש מכולן יצא, כנגד תורה נביאים וכתובים. ואמרי לה כנגד כהנים לוים וישראלים (ואי סלקא דעתך שלש מן התורה ושלש מן הנביאים ושלש מן הכתובים לכל אם כן שבע נמי שבע מן התורה ושבע מן הנביאים ושבע מן הכתובים, הוה ליה רבי יוחנן בן נורי מוסיף). אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי יוחנן בן נורי (**כתבו הראשונים** שאע"פ שמהברייתא מוכח שרבי יוחנן בן נורי סובר שלכתחילה די בשבעה פסוקים ובדיעבד די בשלושה, משנתנו חולקת על כך, וסוברת שלדעת רבי יוחנן בן נורי צריך להזכיר לכתחילה עשרה פסוקים. **עוד כתב הרמב"ן בשם הגאונים** שבין לת"ק ובין לדעת רבי יוחנן בן נורי, הרוצה להוסיף יותר מעשרה פסוקים רשאי, ולא אמרו אלא שאין פוחתין מעשרה). **פסק הש"ע** אומרים עשרה פסוקים של מלכיות, וי' של זכרונות, וי' של שופרות בכל ברכה. ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים וא' של תורה, ואם רצה להוסיף על אלו י', רשאי או"ח (תקצא,ד).

משנה אין מזכירין מלכות זכרונות ושופרות של פורענות. מתחיל בתורה ומשלים בנביא [**הסבירו התוס'** וא"ת דבכל דוכתא משמע דנביאי עדיף מכתובים כדאמר (מגילה לא.) כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים וה"ק קראי דכתיבי בכתובי ברישא והדר בנביאי **וי"ל** משום דקראי דתהלים משלי ואיוב קדמו לנביאים. **ומה** שאנו נוהגים להשלים בתורה, כיון דעבדינן כרבי יוסי כדאמרינן בגמרא המשלים בתורה זריז ומשובח, וכן היו וותיקין עושין] **רבי יוסי** אומר אם השלים בתורה יצא.

[דף לב ע"ב] (גמרא) מלכיות כגון הַי אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי ה' אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם. ואע"ג דאמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח קודשא בריך הוא

עלן, וליפרוקינן. כיון דבריתחא אמור אדכורי ריתחא בריש שתא לא מדכרינן. זכרון כגון וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה (רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב) שופר כגון תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה... אבל אם בא לומר מלכות זכרון ושופר של פורענות של נכרים אומר מלכות כגון ה׳ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים, וכגון ה׳ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ, זכרון כגון זְכֹר ה׳ לִבְנֵי אֱדוֹם... שופר כגון וַאדֹנָי ה׳ בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן, וכתיב ה׳ צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם.

אין מזכירין זכרון של יחיד ואפילו לטובה, כגון זָכְרֵנִי ה׳ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ, וכגון זָכְרָה לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה.

פקדונות הרי הן כזכרונות, כגון וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה, וכגון פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינן כזכרונות. ולרבי יוסי, נהי נמי דפקדונות הרי הן כזכרונות וה׳ פקד את שרה, פקדון דיחיד הוא? כיון דאתו רבים מינה (בההיא פקידה) כרבים דמיא.

שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד ה׳ עִזּוּז וְגִבּוֹר ה׳ גִּבּוֹר מִלְחָמָה. שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד ה׳ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה. (הזכרת שמו שערים ה...) **ראשונה** (יש בה הזכרת) **שתים** (מלכויות, הוחיל והוזכר בה פעמיים ׳מלך׳, והזכרת שמו שערים ה...) **שניה** (יש בה הזכרת) **שלש** (מלכויות) **דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר** [מי הוא זה מלך הכבוד (שמתר הכתוב בלשון שאלה) **לאו ממניינא**, ולכן הזכרת שמו שערים ה..] **ראשונה** (עולה רק כנגד הזכרת מלכות) **אחת, שניה שתים.**

זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמֵּרוּ: כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים שתים, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אחת (זמרו למלכנו לא קא חשיב רבי יהודה, דלא אמליכתיה אלא על אומה אחת). ושוין בְּ–מָלַךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב עַל כִּסֵּא קָדְשׁוֹ שהיא אחת (דלא מנינן ׳ישב על כסא קדשו׳ בלשון מלכות).

זכרון שיש בו תרועה, כגון שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מקרא קדש אומרה עם הזכרונות ואומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינו אומרה אלא עם הזכרונות בלבד (תרועה לאו לשון שופרות הוא, עד דמזכיר שופר בהדיא).

מלכות שיש עמו תרועה, כגון ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ אומרה עם המלכיות ואומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינו אומרה אלא עם המלכיות בלבד.

תרועה שאין עמה לא כלום, כגון יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם אומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינו אומרה כל עיקר.

מתחיל בתורה ומשלים בנביא (והכתובים בינתיים) רבי יוסי אומר אם השלים בתורה יצא. אם השלים, דיעבד אין, לכתחילה לא. והתניא, רבי יוסי אומר המשלים בתורה הרי זה משובח? אימא משלים. והא אם השלים קתני, דיעבד אין, לכתחילה לא? הכי קאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא. רבי יוסי אומר משלים בתורה, ואם השלים בנביא יצא. תניא נמי הכי, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי וותיקין היו משלימין אותה בתורה (דהוו להו ארבע מן התורה, שלש בתחלה ואחת בסוף).

בשלמא זכרונות ושופרות איכא טובא, אלא מלכיות תלת הוא דהויין ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ, וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ, ה׳ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד, ואנן בעינן עשר (וארבע מהן תורה, דקאמר רבי יוסי משלים בתורה), וליכא? אמר רב הונא, תא שמע שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינה מלכות. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינה מלכות. אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ מלכות, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינה מלכות. **פסק השי״ע** וא״א פסוק

במלכיות, ולא בזכרונות ולא בשופרות, של פורעניות של ישראל. וא"א פסוק זכרונות של יחיד או"ח (תקצא,ה).

משנה העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני (המתפלל תפלת מוספין) מתקיע, ובשעת הלל (ימים טובים שאומרים בהם הלל) הראשון מקרא את ההלל.

(גמרא) מאי שנא שני מתקיע משום דבְּרֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ, אי הכי הלל נמי נימא בשני משום דברוב עם הדרת מלך? אלא מאי שנא הלל דבראשון משום דזריזין מקדימין למצות, תקיעה נמי נעביד בראשון, משום דזריזין מקדימין למצות? אמר רבי יוחנן בשעת השמד שנו (אויבים גזרו שלא יתקעו, והיו אורבין להם כל שש שעות לקץ תפלת שחרית, לכך העבירוה לתקוע במוספין **כתבו התוס'** ואע"פ שבטלה גזרת המלכות לא עבדינן כדמעיקרא אע"ג דזריזין מקדימין למצות דחיישינן שמא יחזור דבר לקלקולו. **ולפירוש הירושלמי** ניחא טפי דמפרש שם שדמו האויבים שנתאספו לתקוע תרועת מלחמה ועמדו עליהם והרגום ולכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקרו בקריאת שמע ומתפללין וקורין בתורה והוזרין ומתפללין ותוקעין אמרי בנימוסייהו אינון עסקין כלומר בחוקיהם ובתורתם **הריטב"א כתב** טעם נוסף שכל גזרה שבית דין גוזרים, אפילו אם בטל הטעם לא בטלה התקנה עד שיעמוד בית דין ויבטל).

מדקאמר בשעת הלל מכלל דבראש השנה ליכא הלל, מאי טעמא? אמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים, אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה (בתמיה). **פסק הש"ע** אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים (**מ"ב** לפי שספרי החיים והמתים פתוחים ואיך יאמר שירה, ואע"ג שאנו בטוחים שנצא זכאים בדין מ"מ צ"ל ירא וחרד מאימת הדין ועי"כ נזכר לזכות)... או"ח (תקפד,א).

משנה שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום (לילך חוץ לתחום לשמוע תקיעה), ואין מפקחין עליו את הגל, לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה. אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן (ולא אמרינן קא מתקן מנא). אין מעכבין את התנוקות מלתקוע, אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו. והמתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא.

(גמרא) מאי טעמא? שופר עשה הוא. ויום טוב עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה (**הסביר הריטב"א** דאפילו דברים האסורים מדרבנן אינם נדחים מפני השופר, מפני שכל מה שתיקנו חכמים, כעין דאורייתא תיקנו).

'לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה...' השתא דרבנן (איסור תחומין ופיקוח הגל, דליכא למגזר אטו דאורייתא) אמרת לא, דאורייתא (רוכבין, דאיכא למימר שמא יחתוך זמורה, ועולה באילן דאיכא למימר שמא יתלוש) מיבעיא (**כתב רש"י** ויש גמגום בדבר ונראה בעיני דלא גרסינן לה)? זו ואין צריך לומר זו קתני.

[דף לג ע"א] 'ואין חותכין אותו (אם בא לתקנו) בין בדבר שהוא משום שבות (כלי שאין דרכו להתוך בו שופרות דתיקון כלאחר יד הוא, ואין בו אלא משום שבות) ובין בדבר שהוא משום לא תעשה (דדרכו בכך, והוי מלאכה גמורה)'. משום שבות מגלא, לא תעשה סכינא. השתא משום שבות אמרת לא, לא תעשה מיבעיא? זו ואין צריך לומר זו קתני.

'אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן'. מים או יין אין, מי רגלים לא. מתניתין מני אבא שאול היא. דתניא, אבא שאול אומר מים או יין מותר, כדי לצחצחו, מי רגלים אסור, מפני הכבוד.

'אין מעכבין את התינוקות מלתקוע' (דבעי לחנוכייהו) הא נשים מעכבין (דפטורות לגמרי, דמצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכי תקעי איכא בל תוסיף). והתניא אין מעכבין לא את

הנשים ולא את התינוקות מלתקוע ביום טוב? אמר אביי לא קשיא, הא רבי יהודה, הא רבי יוסי ורבי שמעון. דתניא, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בני ישראל סומכין (דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם... וכתיב בההוא ענין וסמך ידו...) ואין בנות ישראל סומכות, דברי רבי יהודה. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים נשים סומכות רשות [אע"ג דפטרינהו קרא ליכא איסורא, והוא הדין למצות עשה שהזמן גרמא **כתבו התוס'** אומר ר"ת אע"ג דסתם מתניתין כרבי יהודה (שמין נשים תוקעות בר"ה) הלכה כר' יוסי (שנשים סומכות רשות) דנימוקו עמו, ומעשה רב בעירובין (צו.) שהרי מיכל בת שאול היתה מנחת תפלין, ואשתו של יונה שהיתה עולה לרגל, וההוא עובדא דאיתא בחגיגה (טז:) דהבאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים כדי לעשות נחת רוח לנשים. ומותרות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות כמו מיכל בת שאול שהיתה גם מברכת (**הסביל הר"ן** ויכולות לומר ,ומונו' הומיל והמנשים נמטוו, ומף הן נוטלות שכר בדבר) ותדע דאמרינן בב"ק (פז.) אמר רב יוסף מעיקרא אמרי מאן דאמר הלכה כרבי יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא, ואם במקום דפטור מן הדבר ועושהו אסור מלברך אם כן אמאי עבידנא יומא טבא, והלא היה מפסיד ברכות ציצית ולולב ותפילין ומגילה ונר חנוכה וסוכה והבדלה וקדוש היום וברכות של ק"ש שחרית וערבית וכל הברכות כולן, ואמרינן (ל.) האי מאן דבעי למיהוי חסידא ליקיים מילי דברכות, ועוד אמרינן בפסחים (קטז:) סומא פטור מלומר ההגדה ופריך מרב יוסף ורב ששת דהוי אמרי אגדתא כל חד וחד בביתיה, ומדמוציא אחרים ידי חובתן שמע מינה דמחייבין ומשני משום דקסברי מצה בזמן הזה דרבנן, אבל ממה שהיו מברכין לא מדקדק מידי שמע מינה היכי דפטירי שרי לברוכי, ומשום דמברך ברכה שאינה צריכה וקעבר משום בל תשא ליכא, דההיא דרשה דרבנן, דהא אמר בברכות (כא.) ספק קרא אמת ויציב ספק לא קרא חוזר וקורא ולא אסרינן מספק משום לא תשא ומוציא שם שמים לבטלה דאסרינן בפ"ק דתמורה (ג. , ד.) מדכתיב את ה' אלהיך תירא הני מילי בלא ברכה (**זה דלמ כהרמב"ם ועוד..** לסובכיס שמף שנשים מוחכות במטות עשה שהזמן גרמא, מ"מ מין להם לברך) **ומיהו** אין כל כך ראיה מסומא לאשה, דאע"ג דסומא פטור מדאורייתא, מדרבנן מיהו חייב כדמוכח ההיא דערבי פסחים דמשני קסברי רב ששת ורב יוסף מצה בזמן הזה דרבנן ולכך היו יכולין להוציא אחרים ש"מ דאינהו נמי מדרבנן וכיון דמחייבי מדרבנן יכולין לברך כמו בנר חנוכה וכל מצות דרבנן **ומיהו** יש לדחות דרשות יכול להוציא בר חיובא דרבנן כמו קטן דמברך לאביו בברכות (כ:) ועולה למנין שבעה ומוציא אחרים ידי חובתן במגילה לר' יהודה כדתנן במגילה (יט.). **אבל** יש לדקדק מדתנן במגילה (כד.) ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע משמע הא ראה אע"ג דנסתמו עיניו פורס ואמאי והא פוטר רבי יהודה סומא מכל המצות שבתורה בב"ק (פז.) אבל אי מדרבנן חייב ניחא ומש"ה היה שמח רב יוסף במאי דמדאורייתא לא מיפקד ועביד משום הכי היה יכול לברך בכל מצות ויכול לומר וצונו כיון דמחייב מדרבנן כדקאמר בשבת (כג.) היכן צונו מלא תסור, אבל אשה אפילו מדרבנן לא מיחייבא אמצות עשה שהזמן גרמא כדמוכח בברכות (כ:) גבי נשים חייבות בקדוש היום דבעי למימרא מדרבנן ופריך עלה דא"כ כל מצות עשה שהזמן גרמא ניחייבו מדרבנן, ולענין סוכה מוכח בהדיא בריש סוכה (ב:) דאפילו מדרבנן לא מיחייבא היכי אמרה וצונו **ומיהו** בירושלמי מתרץ באופן אחר שמדובר ביושב בבית אפל משמע שר"ל שלא ראה מאורות מימיו שנולד במערה ואינו סומא. **ולפי** מה שפי' דסומא חייב מדרבנן ואשה פטורה יש ליתן טעם בדבר דהחמירו רבנן בסומא משום דהוי מינא דבר חיובא ועוד שלא יראה כנכרי דאם פטרת ליה בכל מצות נמצא דאינו נוהג בתורת ישראל כלל, אבל אשה אי פטרת לה בכל מצות עשה שהזמן גרמא יש עדיין מצות דמחייבת בהו. **ור"י ב"ר יהודה** מביא ראיה דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא מדאמרינן (מגילה כג.) הכל עולה למנין שבעה ואפי' אשה ואפי' קטן ואע"ג דאשה אינה מצווה לעסוק בתורה כדאמר בקדושין (לד.) ובעירובין (כז.). **ואור"ת** דאין זו ראיה דברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום תלמוד תורה שאפילו בירך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך, תדע במקום שאין לוי, כהן קורא במקום לוי ומברך אע"פ שכבר ברך בקריאה ראשונה, ועוד דאיכא למימר דהא דאשה עולה היינו באמצע שלא היו רגילים לברך כדאיתא במגילה (כא.) תנא פותח מברך לפניה וחותם מברך לאחריה והאידנא כולהו מברכין גזירה משום הנכנסים ומשום היוצאים ומיהו עולין למנין שבעה משמע בסוף שבעה ומקטן דמברך ברכת המזון אע"פ שהוא פטור אין ראיה לאשה, דקטן בא לכלל חיוב וחייב לחנכו ואינו מוזהר על לא תשא).

'אבל מתעסקין בהם עד שילמדו' אמר רבי אלעזר אפילו בשבת. תני נמי הכי מתעסקין בהן עד שילמדו, אפילו בשבת. ואין מעכבין התינוקות מלתקוע בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב.

הא גופא קשיא, אמרת מתעסקין בהן עד שילמדו ואפילו בשבת, אלמא לכתחלה אמרינן תקעו, והדר תנא אין מעכבין, עכובא הוא דלא

מעכבין, הא לכתחלה לא אמרינן תקעו? לא קשיא, כאן [דף לג ע"ב] בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך (**פירש רש"י** בקטן שהגיע לחינוך מתעסקין בהן שילמדו, וכל שכן שאין מעכבין **הקשו התוס'** דבר תימה הוא האיך יכול לומר דבקטן שהגיע לחינוך מתעסקים ואפילו בשבת והלא אין מצות היום בשופר, ועוד דגבי קטן שלא הגיע לחינוך קתני אין מעכבים מלתקוע בשבת אבל לכתחילה לא, אמאי הא אפילו בהגיע לחינוך שרי להתעסק בו כדי שילמדו **ומיהו** יש לומר לפירושו דהאי 'לכתחילה לא אמרינן להו תקעו' ר"ל דאין צריך לומר להם תקעו, דלא מחייב ללמדו כיון דלא הגיעו לחינוך, אבל איסורא ליכא. **ונראה לי** איפכא דקטן שהגיע לחינוך אין מעכבים בשבת אבל לכתחילה לא אמרינן להו תקעו כיון דאיכא איסורא דרבנן ומכל מקום לא מחייב להפרישו דאי לא שבת היה מצות היום בשופר, וקטן שלא הגיע לחינוך מתעסקים כלומר שרי להתעסק אפילו בשבת ולאו משום דמחייב להתעסק, וגירסא אחרת הכתוב בספרים מוכחא כפירוש זה, וכן מוכח מערכין (ב:). **ואע"ג** דתניא ביבמות (קיד.) לא יאמר אדם לתינוק הבא לי מפתח הבא לי חותם אלא מניחו תולש ומניחו זורק ומוקי לה אביי תולש בעציץ שאינו נקוב וזורק בכרמלית דרבנן כי היכי דלא תפשוט מינה דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו משמע דאיסורא דרבנן נמי לא ספינן ליה בידים, מכל מקום שרי להתעסק בו לתקוע אפי' בשבת כיון דזמנין איכא מצוה בתקיעת שופר, ולא דמי לשאר איסורים).

'והמתעסק לא יצא' מתעסק הוא דלא יצא (שאינו מתכוין לתקיעה, ואפילו דלאו מצוה, אלא מנבח נבוחי, או שהיה נופח בשופר ועלתה בידו תקיעה) הא תוקע לשיר (שמתכוין לתקיעה בעלמא) יצא. לימא מסייע ליה לרבא, דאמר רבא התוקע לשיר יצא! דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה.

'והשומע מן המתעסק לא יצא'. אבל השומע מן המשמיע לעצמו, מאי יצא, לימא תיהוי תיובתיה דרבי זירא דאמר ליה רבי זירא לשמעיה איכוון ותקע לי? דלמא איידי דתנא רישא מתעסק, תנא סיפא נמי מתעסק (ולעולם השומע מן המשמיע לעצמו, שלא נתכוון להוציא את השומעין לא יצא). **פסק השי"ע**

א. שופר של ראש השנה אין מחללין עליו יום טוב אפילו בדבר שיש בו משום שבות (**מ"ב** דחכמים השוו דבריהם לשל תורה והעמידו דבריהם בשב ואל תעשה במקום עשה). כיצד, היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא, אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו, ועל ידי אינו יהודי מותר, דהוי שבות דשבות... ובמקום מצוה לא גזרו או"ח (תקפו,כא).

ב. יכול ליתן בתוכו מים או יין לצהצהו (**מ"ב** אף על גב דמתקנו בכך כיון דלא מינכרא מילתא דהוי עובדא דחול שהרי מדיחין כלים ביום טוב שרי) אבל מי רגלים, אף בחול אסור מפני הכבוד (**מ"ב** פי' מפני כבודו של מקום שלא יהיו מצות בזויות עליו, ולכן אפילו אם התוקע מוחל ע"ז ג"כ אסור) או"ח (תקפו,כג). **ג.** אף על פי שנשים פטורות, יכולות לתקוע (**מ"ב** ולא אמרינן דכיון דפטורות יש חילול יום טוב בתקיעתן דקי"ל גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה אלמא דמי שאינו מצווה ועושה נמי שכר יש לו) וכן אחר שיצא כבר, יכול לתקוע להוציאן, אבל אין מברכות ולא יברכו להן (**מ"ב** דמהו וציונו בדבר שאינה מחוייבת לא מד"ת ולא מדברי סופרים, דאשה במ"ע שהזמן גרמא פטורות אף מדרבנן). [**הגה** והמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן תברכנה לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו ואין תוקעין רק לנשים, אבל אם תוקעין לאיש המחוייב, מברכין לו אף על פי שכבר יצאו]... או"ח (תקפט,ו). **כתב הברכי יוסף או"ח סי' תרנד ס"ק ב** מה שנהגו קצת נשים בארץ הצבי לברך על לולב, זה שנים רבות ערערתי על זה, דנהגו כך מעצמן, ואנן קבלנו הוראות הרמב"ם ומרן, והם פסקו שלא לברך. ושאלתי לחכמים זקני דורנו, והם אמרו דהוא מנהג טעות, דקצתן נהוג הכי בבלי דעת, ויש לבטל המנהג. ואחר זמן האיר וזרח ספר נחפה בכסף למורי הרב זלה"ה, ושם ראיתי שכתב שהוא מנהג טעות וכל המבטל המנהג תע"ב.... ואחר זמן רב בא לידי קונטרים מרבינו יעקב ממרוי"ש מרבוואתא קמאי... שהיה שואל מן השמים ומשיבים לו. וכתוב שם (סי' א) וז"ל, שאלתי על הנשים שמברכות על הלולב ועל תקיעת שופר, אם יש עבירה, ואם הויא ברכה לבטלה אחרי שאינן מצוות. והשיבו, וכי אכשור דרי, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, ולך אמור להם שובו לכם לאהלכם וברכו את ה' אלהיכם. והעד מגילה וחנוכה. ופירשו לי שמאחר שהיו באותו הנס חייבות ומברכות, בלולב נמי מצינו סמך שאין לו אלא לב אחד לאביהם שבשמים, ובשופר אמרו אמר הקדוש ברוך הוא אמרו מלכיות שתמליכוני עליהם, זכרונות שיבא זכרון אבותיכם לטובה לפני ובמה בשופר, והנשים נמי צריכות שיבא זכרוניהם לטובה, לפיכך אם באו לברך בלולב ושופר הרשות בידם. **אמנם עיין בשו"ת יביע אומר ח"א**

או״ח סימן לט וסימן מ שדעתו היפך החיד״א. **פסק הרמ״א** לאחר שיצאו בזה, שוב אין לתקוע עוד בחנם. אבל קטן, אפילו הגיע לחינוך, מותר לומר לו שיתקע (**מ״ב** היינו אף להשתדל ללמדו אופן התקיעות ואפילו אחר שאינו אביו משמע דמותר בזה דמהנך לקטן) ומותר לו לתקוע כל היום (**מ״ב** אקטן קאי דאילו גדול הא כבר כתב דאין לתקוע עוד בחנם) או״ח (תקצו).

משנה סדר תקיעות שלש (אחת למלכיות ואחת לזכרונות ואחת לשופרות) של שלש שלש (תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת). שיעור תקיעה כשלש תרועות [**כתבו התוס׳** פירש רש״י (כן לפנינו) שלשה קולות בעלמא כל שהוא, ולקמן (לד.) אמרינן דאתקין רבי אבהו בקסרי תשר״ת תש״ת תר״ת משום דמסופק בתרועה דקרא אי תרועה ממש מה שאנו קורין תרועה דהוא ילולי יליל, או שברים דגנוחי גנה, או שברים ותרועה שניהם צריך לתרועה דדלמא גנוחי גנה וילולי יליל. **וצריך ליזהר** בשברים שלא יהא מאריך על כל אחד בפני עצמו כג׳ יבבות של שלשה קולות כל שהוא דאם כן נעשה תקיעה ולא שברים דהא שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה כג׳ יבבות. **ונראה** שחייב אדם להאריך בתקיעה של תשר״ת יותר משל תש״ת, ובשל תש״ת יותר משל תר״ת, דהא שיעור תקיעה כתרועה, ותשר״ת אנו עושים משום ספיקא דגנוח ויליל. נמצא שצריך להאריך בתקיעות של תשר״ת כשיעור שלשה שברים וג׳ יבבות, ובתקיעות של תש״ת כשיעור ג׳ שברים, דהא עבדינן תש״ת משום ספיקא דגנוחי גנה, ובתקיעות של תר״ת כשיעור תרועה שהוא ילולי יליל, ומיהו אם מאריך בכל התקיעת כתקיעות תשר״ת אין לחוש דיכול להאריך כמו שירצה כדתנן ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת, ומטעם זה נמי אין לחוש אם עשה ארבעה והמשה שברים שהשברים במקום תרועה והוי לה תרועה אריכתא כמו שאנו מאריכין ביבבות. **וריב״א והריב״ם מפרשים** דיבבא היא שלש כחות של כל שהוא נמצאת תרועה תשע כחות (שלקמן מובא שיעור תרועה ג׳ יבבות) ושיעור תקיעה כך היא, ולפירושם אין לחוש אם מאריך קצת בשברים, וצריך למשוך לתקיעה של תשר״ת לפירושם כשיעור ג׳ שברים ותשע כחות ומי שלא משך התקיעות כשיעור הזה ומשך קצת בשברים לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר, ור״ח פי׳ כפירוש רש״י. **ועכשיו** נוהגין לתקוע מיושב לאחר קריאת התורה שלשים קולות ג׳ תשר״ת וג׳ תש״ת וג׳ תר״ת, ובתפלה תוקעין אמלכיות תשר״ת ואזכרונות תש״ת ואשופרות תר״ת. **ולפום סוגיא** דכולה פירקין היה ראוי לתקוע בשעת תפלה אמלכיות תשר״ת תש״ת תר״ת וכן אזכרונות וכן אשופרות או לאחר תפלה כולהו, אבל קודם תפלה לא אשכחן כדתנן מי שבירך ואח״כ נתמנה לו שופר, אלא אשכחן בדף (טז.) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן והיינו כדעבדינן. **ומיהו לכאורה** נראה לתקוע בתפלה כמו כן אמלכיות זכרונות ושופרות תשר״ת תש״ת תר״ת אכל חד וחד כדי לצאת מספק דרבי אבהו. **ובערוך פי׳** שהיו עושין כן שפירש בערך ערב דהלין דמחמרי ועבדי שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא ואלין עשרה אינון כשגומרין כל התפלה קול תקיעיא דיחידאי מיתבעי למיהוי עשרה תשר״ת תש״ת תר״ת והם מאה. **ועל** מנהג שלנו היה תמיה ר״ת תשר״ת של מלכיות ותש״ת דזכרונות ותר״ת דשופרות סותרין זה את זה דאי גנח ויליל כולהו בעי למיעבד תשר״ת, ואי גנח לחוד כולהו בעי למיעבד תש״ת, ואי יליל כולהו תר״ת, **והנהיג רבינו תם** במקומינו לתקוע גם אזכרונות ואשופרות תשר״ת כמו במלכיות דהשתא נפיק מכל ספיקי וליכא אלא הפסק ובהכי סגי שלא לשנות המנהג ביותר דהא אמרינן שמע תשע תקיעות בט׳ שעות ביום יצא. **ונראה** שיש קצת ליתן טעם על המנהג שלנו דסבר לה כמאן דאמר בסמוך אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים וכיון שעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפלה אלא ספיקא דאורייתא ובקדושת דאגן הסהר שעשה ר׳ שמשון ב״ר יונה כתיב נוי ארבעים קולות בהריענו והיינו כמנהגינו, וכן בסדר רב עמרם, אלא שכתב דבסוף מריע תרועה אחת בלא תקיעה. **וא״ת** אהנך דמיושב היכי נפיק, הא תניא בדף (לד:) תקיעות וברכות של ראש השנה ויום הכפורים מעכבות זו את זו אלמא בעידן צלותא בעי למיעבד, לאו פירכא היא דאע״ג דמשמע מתוך פי׳ רש״י דאם בירך ולא תקע או תקע ולא בירך פירוש בירך מלכיות זכרונות ושופרות, אי אפשר לומר כן דהתניא לקמן (שם) שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין כשהוא הולך הולך למקום שתוקעין ואין הולך למקום שמברכין, ותנן מי שבירך ואח״כ נזדמנה לו שופר, משמע שבלא שופר יכול לברך, אלא תקיעות וברכות מעכבות זו את זו היינו שהתקיעות מעכבות זו את זו והברכות מעכבות זו את זו כשמברך מלכיות זכרונות ושופרות יברך שלשתן או לא יברך כלל וכן תקיעות שברים תרועות אם בקי בשלשתן יתקע ואם לאו לא יתקע. **וצריך** לדקדק באותן שלשים קולות שאנו תוקעין בישיבה שכשמסיים השלשה תשרתי״ם ומתחיל התשתי״ם או כשמסיים התשתי״ם ומתחיל התרתי״ם למה לי שתי תקיעות זו אחר זו ממה נפשך יפטר בתקיעה אחת דאי גנח ויליל הרי יצא בשלשה תשר״ת, ואי גנח לחוד, אותה תקיעה אחרונה של תשר״ת אחרון תעלה לו למנין תש״ת, וכן אם יליל אותה תקיעה אחרונה של תש״ת אחרון תעלה לו למנין תר״ת, ושמא כיון שעשו התקיעה לשם פשוטה שאחר

התרועה לא רצו שתעלה לשם פשוטה שלפניה, ומיהו אשכחן בהמשך המשנה 'ומשך בשניה כשתים' שהיתה עולה לשתים אי לאו משום דפסוקי תקיעה בתרתי לא מפסקינן]. שיעור תרועה כשלש יבבות.

(המשך המשנה) תקע בראשונה (פשוטה שלפני התרועה תקע כדרכה) ומשך בשניה (תקיעה של אחר התרועה) כשתים (לצאת בה ידי שתים, שהיה צריך לעשות זו פשוטה שלאחריה דמלכיות, ופשוטה שלפניה דזכרונות) אין בידו אלא אחת (דפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן). מי שבירך (התפלל תפילת מוספין, ובירך תשעה ברכות) ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים (בשביל מלכיות זכרונות ושופרות). כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן.

(גמרא) והתניא שיעור תקיעה כתרועה (וקשה שבמשנה, שיעור תקיעה כג' תרועות)? אמר אביי תנא דידן קא חשיב תקיעה דכולהו בבי, ותרועות דכולהו בבי (והכי קאמר שיעור שלש תקיעות כשלש התרועות). תנא ברא קא חשיב חד בבא ותו לא (שיעור התקיעה כשיעור התרועה, ותרוייהו חדא מילתא אמרי).

'שיעור תרועה כשלש יבבות' והתניא שיעור תרועה כשלשה שברים (ארוכים מיבבות)? אמר אביי בהא ודאי פליגי (אע"ג דאוקימנא דברישא לא פליגי, על כרחך בהא סיפא פליגי, דלית לשנויי בה מידי, והיינו פלוגתא) דכתיב יום תרועה יהיה לכם, ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון. וכתיב באימיה דסיסרא בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא. מר סבר (מאן דאמר שברים, סבר...) גנוחי גנח (כאדם הגונח מלבו, כדרך החולים שמאריכין בגניחותיהן) ומר סבר ילולי יליל (כאדם הבוכה ומקונן, קולות קצרים סמוכין זה לזה).

תנו רבנן מנין שבשופר תלמוד לומר וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה, אין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין? תלמוד לומר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי, שאין תלמוד לומר בחדש השביעי (דהא כתב לן בכמה מקומות דיום הכפורים בחדש השביעי הוא, והכא יום הכפורים כתיב) ומה תלמוד לומר בחדש השביעי שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה. ומנין שפשוטה לפניה תלמוד לומר וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה (פשוטה משמע, העברת קול אחד). ומנין שפשוטה לאחריה תלמוד לומר תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר (הרי העברה תחילה וסוף, ותרועה כתיבא בינתים). ואין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין תלמוד לומר בחדש השביעי, [דף לד ע"א] שאין תלמוד לומר בחדש השביעי, ומה תלמוד לומר בחדש השביעי שיהו כל תרועות החדש השביעי זה כזה. ומנין לשלש של שלש שלש (מנין דהנך פשוטה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע עבדינן תלתא זימני, למלכיות חדא, ולזכרונות חדא, ולשופרות חדא) תלמוד לומר (תרועה תלתא זימני, לכל אחת פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה) והעברת שופר תרועה, שבתון זכרון תרועה, יום תרועה יהיה לכם. ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה (לפי ששלש תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד, שהשתים נאמרו בראש השנה והאחת ביובל, מנין ליתן האמורות בראש השנה ביובל, וליתן האמורה ביובל בראש השנה שיהו כאן וכאן שלש) תלמוד לומר שביעי שביעי לגזירה שוה (נאמר בראש השנה בחדש השביעי, ונאמר ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי). הא כיצד? שלש שהן תשע.

'שיעור תקיעה כתרועה, שיעור תרועה כשלשה שברים' האי תנא, מעיקרא מייתי לה בהיקישא (ללמוד זה מזה מניין שבשופר, ופשוטה לפניה ולאחריה גמר ראש השנה מיובל בהיקישא, דאין תלמוד לומר בחדש השביעי אלא להקיש כל תרועות של חדש השביעי שיהו שוות) והשתא מייתי לה בגזירה שוה (ליתן האמור של זה בזה. הא נמי תיתי בהיקישא, דאי כדכתיבן שיהו שתים בראש השנה ואחת ביובל אין תרועות של חדש השביעי שוות)? הכי קאמר אי לאו גזירה שוה

(לדונה למשה מסיני) הוה מייתינא לה בהיקישא (מעצמו), השתא דאתיא גזירה שוה היקישא לא צריך.

והאי תנא מייתי לה בגזירה שוה ממדבר (שתהא פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה) דתניא וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה, תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה (דלא תימא חדא היא והכי קאמר היו תוקעין תרועה, אלא הכי קאמר ותקעתם תקיעה, ואחריה הריעו תרועה). אתה אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה, או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת היא? כשהוא אומר וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ הוי אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. ומנין שפשוטה לפניה תלמוד לומר 'ותקעתם תרועה', ומנין שפשוטה לאחריה תלמוד לומר 'תרועה יתקעו'. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר אינו צריך, הרי הוא אומר וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה שֵׁנִית, שאין תלמוד לומר שנית (שכבר אמר ותקעתם תרועה ונסע מחנה פלוני, כי הדר אמר ותקעתם תרועה ונסע מחנה פלוני פשיטא דשנית היא) ומה תלמוד לומר שנית זה בנה אב שכל מקום שנאמר תרועה תהא תקיעה שניה לה (והכי קאמר ותקעתם תקיעה שנית לתרועה). אין לי אלא במדבר, בראש השנה מנין תלמוד לומר תרועה תרועה לגזירה שוה. ושלש תרועות נאמרו בראש השנה שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה, יום תְּרוּעָה, וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה. ושתי תקיעות לכל אחת ואחת. מצינו למדין שלש תרועות ושש תקיעות נאמרו בראש השנה, שתים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים, שבתון זכרון תרועה, והעברת שופר תרועה מדברי תורה, יום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא (יום תרועה יהיה לכם לא תדרשיה למניינא, שהרי לתלמודו הוא בא, מופנה לגזירה שוה שדרש תרועה תרועה לגזירה שוה, אלא סופרים אמרוה, כדי להשוות מלכיות וזכרונות ושופרות לתקיעותיהן). רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אחת מדברי תורה, ושתים מדברי סופרים והעברת שופר תרועה מדברי תורה, שבתון זכרון תרועה, ויום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא. מאי לתלמודו הוא בא (בשלמא חד לגזירה שוה, אידך למאי)? מיבעי ביום ולא בלילה. ואידך ביום ולא בלילה מנא ליה? נפקא ליה מִבְּיוֹם הַכִּפֻּרִים. אי מביום הכפרים יליף נגמור נמי מיניה לפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה? והעברת תעבירו לא משמע להו (למדרש מיניה פשוטה לפניה). אלא מאי דרשי בהו? והעברת כדרב מתנא דאמר 'והעברת' דרך העברתו [למעוטי הפכו ותקע בו, כדאמרן (כז:)] תעבירו דקאמר רחמנא נעבריה ביד [**פירש רש"י** ואי לאו דהדר כתביה לא הוה משתמע תעבירו לשון תקיעה (אלא שליך להעביר את השופר ביל). **התוס' הביאו פירוש אחר** שיאחזנו בידו ויתקע ולא שיניחנו על גבי שום דבר ויתקע **אמנם כתבו** שפירוש רש"י עיקר]. ואידך, דרב מתנא מדשני בדיבוריה, תעבירו ביד לא מצית אמרת, דגמר עברה עברה ממשה, כתיב הכא והעברת שופר תרועה, וכתיב התם וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה, מה להלן בקול אף כאן בקול.

ולהאי תנא דמייתי לה ממדבר, אי מה להלן חצוצרות אף כאן חצוצרות? תלמוד לומר תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ אי זהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה, וקאמר רחמנא שופר.

אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה, שלשה שברים, תרועה, תקיעה. מה נפשך, אי ילולי יליל לעביד תקיעה תרועה ותקיעה, ואי גנוחי גנח לעביד תקיעה שלשה שברים ותקיעה? מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי יליל (ועבד תרווייהו). מתקיף לה רב עוירא ודלמא ילולי הוה, וקא מפסיק שלשה שברים בין תרועה לתקיעה? דהדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה. מתקיף לה רבינא ודלמא גנוחי הוה, וקא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה (פשוטה שלאחריה)? דהדר עביד תקיעה שברים תקיעה.

אלא רבי אבהו מאי אתקין, אי גנוחי גנח הא עבדיה, אי ילולי יליל הא עבדיה? מספקא ליה

דלמא גנח ויליל. אי הכי, ליעבד נמי איפכא תקיעה, תרועה, שלשה שברים ותקיעה, דלמא יליל וגנח? סתמא דמילתא, כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח (גניחות ארוכות, אנחות) והדר יליל (**שאלו את רב האי גאון** וכי עד שבא רבי אבהו ותיקן לישראל לתקוע תשר"ת תש"ת ותר"ת, לא היו ישראל יוצאים ידי מצות שופר? **והשיב** מדאורייתא יוצאים בין בשברים, בין בתרועה, ובין בשברים ותרועה יחד, שכולם נקראים 'תרועה'. והיו מנהגים חלוקים בישראל, יש שהיו תוקעים שברים ויש שהיו תוקעים תרועה, ואף הברייתות דלעיל, שבאחת שנינו ג' שברים ובאחת ג' יבבות לא נחלקו להלכה במה יוצאים. אלא כל תנא שנה כמנהג מקומו, אלא שהיה נראה להדיוטות כאילו יש מחלוקת בדבר, ולפיכך תיקן רבי אבהו שיהיו הכל נוהגים מנהג אחד). **פסק הש"ע א.** כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר"ה, תשע, לפי שנאמר תרועה ביובל ובר"ה ג' פעמים, וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן, בין בר"ה בין ביוה"כ של יובל, תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהם, תר"ת, תר"ת, תר"ת או"ח (תקצ,א). **ב.** תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא הילולה שאנו קורים תרועה, או אם היא מה שאנו קורים שברים, או אם הם שניהם יחד, לפיכך, כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים, ותש"ת ג' פעמים, ותר"ת ג' פעמים או"ח (תקצ,ב). **ג. י"א** [**מ"ב** דע דבין י"א הזה (שיטת לש"י) ובין י"א (שיטת ריב"ש) שמביא המחבר בסוף דבריו תרווייהו ס"ל דשיעור תקיעה היינו בין שלפניה ובין שלאחריה היא כתרועה אלא דמחולקים בשיעור תרועה דלהי"א הזה שיעורו הוא ג' כחות קטנים, ולהי"א השני תרועה הוא כשיעור ט' כחות, וממילא נ"מ הוא ג"כ לענין שיעור תקיעה] ששיעור תקיעה כתרועה, ושיעור תרועה כשלשה יבבות דהיינו ג' כחות בעלמא כל שהוא והם נקראין טרומיטין, ולפי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין (**מ"ב** ר"ל שבר אחד דהיינו קול אחד לא יאריך כג' טרומיטין דנעשה תקיעה. ובין בשברים של תש"ת ובין בשברים של תשר"ת צריך ליזהר בזה) [**הגה** וי"א דאין לחוש אם האריך בשברים קצת, ובלבד שלא יאריך יותר מדאי (**מ"ב** בשברים של תשר"ת לא יאריך בשבר אחד כשיעור ג' שברים ותרועה דהא תשר"ת עבדינן מספיקא דשמא תרועה דקרא הוא שניהם יחד וא"כ גם התקיעה צ"ל כשניהם יחד וע"כ אף שהאריך קצת בשברים לית לן בה ובתש"ת לא יאריך בשבר אחד כשיעור ג' שברים מהאי טעמא אבל כשיעור ג' טרומיטין מותר דהא כד עבדינן שברים דהוא ארוך יותר מתרועה דידן הוא מחמת דנסתפק לנו דשמא תרועה הכתוב בתורה הוא שברים דידן וכנ"ל וממילא התקיעה הוא ג"כ ארוך יותר. והמחבר בדעה ראשונה סובר כיון דבסדר תר"ת התקיעה רק כתרועה ג' כחות קטנים תו אין להאריך בשבר אחד לעשותו כעין זה) וכן נוהגין] שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה, וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר מבשל תש"ת, ובשל תש"ת יותר מבשל תר"ת, ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש, שאין לה שיעור למעלה, וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה, וכן אם מוסיף על ג' שברים ועושה ד' או ה', אין לחוש. **וי"א** ששיעור יבבא ג' טרומיטין, ושיעור תרועה כשלשה יבבות, שהם ט' טרומיטין, ושיעור תקיעה ג"כ תשעה טרומיטין, כתרועה, ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים, וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב טרומיטין (**מ"ב** ט"ס וצ"ל י"ח, דתרועה הוא ט' טרומיטין וגם שברים לפחות הוא כן וא"כ הוא י"ח וגם יותר מעט דהא שברים ארוכין יותר מעט). ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה והאריך בשברים, לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר או"ח (תקצ,ג). **כתב כה"ח בשם ר"ז** ולעניין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה דהיינו שיאריך בתקיעות תשר"ת כשיעור י"ח טרומיטין לכל הפחות, ובתקיעות תש"ת ותר"ת כשיעור ט' טרומיטין לכל הפחות ובכל שבר יאריך מעט כדי ג' טרומיטין ולא יאריך עד ט' טרומיטין אפי' בסדר תשר"ת. ובכל תרועה צ"ל ט' טרומיטין, אבל בדיעבד שכבר תקע ושינה א' מכל אלו א"צ לחזור ולתקוע מפני שיש לסמוך על סברא הראשונה. **ד. זמן** תקיעת שופר ביום ולא בלילה (**מ"ב** דכתיב יום תרועה יהיה לכם. ואם נמשך עד בין השמשות יתקע בלי ברכה) ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא... או"ח (תקפה,א).

'תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים' אמר רבי יוחנן שמע [**דף לד ע"ב**] תשע תקיעות בתשע שעות ביום, יצא. תניא נמי הכי שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא,

מתשעה בני אדם כאחד לא יצא [**פירש רש"י** דתרי קלי לא משתמעי, כך פירושה לפי מה שכתוב בספרים, **ולאו מלתא היא** דהא אוקימנא (כז.) תרי קלי מתרי גברי משתמעי, והכי גרסינן לה בתוספתא מתשעה בני אדם כאחד יצא, ואפילו בסירוגין, ואפילו כל היום כולו, ולא גרסינן (כמו שמופיע לפניו בהמשך) תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו רישא, ואי גרסינן לה הכי הוא דגרסינן מתשעה בני אדם כאחד תקיעה מזה ותרועה מזה יצא, ואפילו בסירוגין... **כתבו התוס'** ונראה לקיים גרסת הספרים מתשעה בני אדם כאחד לא יצא משום דאין כאן בתרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כיון שהכל ביחד והשתא גרם שפיר תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו זה אחר זה וסרוגין פי' סרוגין הפסקות הרבה שתוקע ומפסיק ושוהה לעשות התרועה עד לאחר שעה] תקיעה מזה ותרועה מזה יצא, ואפילו בסירוגין, ואפילו כל היום כולו.

ומי אמר רבי יוחנן הכי, והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק בהלל ובמגילה, אם שהה (בסירוגו) כדי לגמור את כולה חוזר לראש? לא קשיא, הא דידיה, הא דרביה.

ודידיה לא, והא רבי אבהו הוה שקיל ואזיל בתריה דרבי יוחנן, והוה קרי קריאת שמע, כי מטא למבואות מטונפות אישתיק. בתר דחליף אמר ליה מהו לגמור, אמר לו אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש? הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי [**פירש רש"י** מה שהפסקת, דאית ליה לר' יוחנן במסכת ברכות (כד:) היה קורא קריאת שמע והגיע למבואות מטונפות מניח ידו על פיו וקורא, ולא סבירא לי נמי דמשום שהה יהא צריך לחזור **כן פירשו התוס'. עוד כתבו** שלכאורה היה נראה דקי"ל כר' יוחנן שאם שהה כדי לגמור כולה שאין חוזר לראש, אע"ג דפליגי עליה רב ושמואל במגילה (יח:), דקי"ל כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל כדמוכח בעירובין (מז:) ומיהו כיון דרבי אבהו פליג היה קצת נראה לפסוק כמותו דהוא בתראה (**הקשה היעב"ץ** שהלכה כבתרלמה עוהגת לק מלוהו של אביי ורבא) וגם בברכות (כב:) גבי היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו דפליגי רב חסדא ורב המנונא ומסיק רב אשי דב"ע אם שהה חוזר לראש. **וקשה** הדבר מאד שהצבור בבהכ"נ בי"ט אומרים אמת ויציב וממתינין לש"ץ ושותקים עד שיגמור זולתות ומי כמוך שאומר בגאולה, ומיהו היכא דאין שוהין כדי לגמור כולה מתחלתה עד סוף אין לחוש כדאי' (מגילה יח:) ולא כמ"ד דס"ל (שם) מהיכא דקאי לסיפא, דאם כן נתת דבריך לשעורין. **לפי"ז** שהלכה כר' אבהו צריך לדקדק בתקיעות, שלא יפסיק שום דבר בין תקיעה תרועה תקיעה משום דאמר רב כהנא בסוכה (נג:) אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום כרבי יהודה דאמר שלשתן מצוה אחת. וכי קאמר התם דוקא באמצע תקיעה תרועה תקיעה אבל בין תר"ת לתר"ת יכול לשהות פחות מכדי לגמור תר"ת, ולרבנן דחשבי תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה אין לשהות בין זה לזה כדי תקיעה אחת או תרועה אחת]. לדידך דסבירא לך (ואתה חולק עלי בשתיהן, דכיון דקא בעית מהו לגומרה מכלל דסבירא לך סירוגין מעכבי קרייה, ומבעיא לך בכמה הוי סירוגין) אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש.

פסק הש"ע שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא (**מ"ב** נקט לישנא דגמ' וכפי עיקר הדין דבעינן רק ט' קולות דהיינו תקיעה תרועה תקיעה ג' פעמים ולדידן בשמע הג' סדרים בט' שעות, וכתב המג"א דכ"ז בששהה ביניהם שלא מחמת אונס הא בשהה באונס אם שהה אפילו רק כדי לגמור את כולה חזור לראש אותו הסדר לפי פסק הרמ"א בסימן ס"ה) ואפילו הם מט' בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה. ויש אומרים דדוקא בשלא הפסיק ביניהם בקול שופר שאינו ראוי (**מ"ב** ס"ל דזה גרע מהיסח הדעת ושיחה דבעינן שיהיה תרועה באמצע ולפניה ולאחריה חדא חדא תקיעה וכשמערב קול אחר מתקלקל הסדר. ואע"ג דהוא בעצמו לא תקע מ"מ הרי כיון לצאת וכתוקע בעצמו דמי וע"כ אם שמע קול שופר שאינו ראוי באותו סדר בטלו כל הג' תקיעות מ"מ שש הקולות שמקודם לא בטלו ויחזור ויתקע ומ"מ לא יברך שוב) באותה בבא (**מ"ב** כגון שעומד בתש"ת ושמע תרועה או שעומד בתר"ת ושמע שברים אבל האחרונים הסכימו דלפי פסק המחבר לקמן סימן תק"צ ס"ח דאפילו בהכפיל השברים או התרועה ב' פעמים הוי הפסק ה"ה הכא בשמע ב' שברים או ב' תרועות זה אח"ז וכיון לצאת ג"כ מפסיד כל הג' קולות וצריך לתקוע מחדש) או"ח (תקפה,ב).

תנו רבנן תקיעות אין מעכבות זו את זו, ברכות (דעלמא, כגון תעניות) אין מעכבות זו את זו [אם בירך ולא תקע **כתב המשמרות כהונה** נראה דרש"י גרים בברייתא ברישא תקיעות וברכות אין מעכבין זא"ז **וע"ע מרומי שדה**] תקיעות וברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים מעכבות. מאי טעמא? אמר רבה, אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבא לפני זכרוניכם לטובה, ובמה בשופר.

לד:

פסק השי"ע א. ברכות של ראש השנה ויום הכפורים (מ"ב היינו של מוסף שיש בו מלכיות זכרונות ושופרות, וכן של יוה"כ של יובל שאומרים בו ג"כ מלכיות זכרונות ושופרות) מעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כולם לא יאמר מה שיודע מהם, אלא לא יאמר כלום או"ח (תקצג,א). **ב.** וכן תקיעות מעכבות זו את זו, והני מילי שאינו יודע אלא מקצת הסימן, שלא יעשה אותו מקצת שיודע, אבל תשר"ת, תש"ת, תר"ת אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים, עושה (**ביאו"ח** ופשוט דהברכה על התקיעה אין רשאי לברך עד שיוכל לתקוע כל הסדרים בעצמו או בצירוף עם אחרים). [**הגה** אבל הברכות אין מעכבין התקיעות, וכן התקיעות אין מעכבין הברכות ואיזה מהם שיודע, יעשה, וכן סדרן אינו מעכב (מ"ב אין ר"ל בסדר התפלה שהקדים זכרונות למלכיות או שופרות לזכרונות דבזה לא יצא וצריך לחזור ולהתפלל, וכן בסדר התקיעות אם הקדים תרועה לתקיעה ראשונה לא יצא אלא ר"ל דסדר הוא להתפלל מוסף ולתקוע בתוך התפלה ואם שינה הסדר דהיינו שהתפלל קודם שתקע יצא בשניהם, וזהו שסיים רמ"א ואם התפלל וכו' והוי"ו יתר הוא) ואם התפלל קודם שתקע, **יצא**] או"ח (תקצג,ב).

מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע. טעמא דלא הוה ליה שופר מעיקרא, הא הוה ליה שופר מעיקרא, כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו.

רב פפא בר שמואל קם לצלויי, אמר ליה לשמעיה כי נהירנא לך (לסימן, שסיימתי הברכה) תקע לי. אמר ליה רבא לא אמרו אלא בחבר עיר (חבורת צבור, אבל יחיד מברך את כולו, ואחר כך תוקע תשע תקיעות).

תניא נמי הכי כשהוא שומען שומען על הסדר, ועל סדר ברכות, במה דברים אמורים בחבר עיר, אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר, ושלא על סדר ברכות. ויחיד שלא תקע חבירו תוקע לו, ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך עליו. ומצוה בתוקעין יותר מן המברכין. כיצד, שתי עיירות, באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין, ואין הולכין למקום שמברכין. פשיטא, הא דאורייתא הא דרבנן? לא צריכא, דאף על גב דהא ודאי והא ספק (ודאי הוא לו שאם ילך אצל המברכין ימצא שם עשרה, ויתפלל שליח צבור ויוציאנו ידי חובתו, ואם ילך אצל התוקעין שמא כבר עמדו והלכו לביתם). **פסק השי"ע א.** מחזיר שליח צבור התפלה, ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת, ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת שלשה פעמים, ולזכרונות תש"ת שלשה פעמים, ולשופרות תר"ת שלשה פעמים. [**הגה** ויש אומרים שתוקעים תשר"ת למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות (מ"ב הנה כיון שתקנו חז"ל לצאת מידי כל הספיקות שיש להסתפק בתרועה כמ"ש בסימן תק"צ היה מהראוי גם כאן לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות כדי לצאת כל ספק אלא לפי שאין מטריחין על הצבור אין נוהגין לתקוע אלא תשר"ת לכל אחד שהרי בדרך זה הוא עושה כל הספיקות של התרועה ואין כאן חשש אלא שמא התרועה אינה אלא תרועה לבד או שברים לבד ונמצא הוא מפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה או שלאחריה אין אנו חוששין לזה כיון שכבר יצאנו ידי חובתנו מן התורה בתקיעות מיושב שבתקיעות ההם יצאנו מכל הספיקות) וכן המנהג במדינות אלו (מ"ב ובשל"ה כתב הדרך המובחר לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות, ומ"מ במקום שנוהגין כמנהגנו אין לשנות)]... או"ח (תקצב,א). **כתב כה"ח** שעפ"י דברי האר"י עושים כדברי השל"ה שהובאו כאן, ותוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות זכרונות ושופרות, וכן נוהגים קיום קהילות הספרדים. **ב.** יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות, ואפילו יש לו מי שיתקע לו (מ"ב ר"ל ג"כ אינו מפסיק כדי לשומען שלא תקנו לתקוע על הסדר אלא בצבור). [**הגה** אלא תוקעים לו קודם שיתפלל מוסף (מ"ב ר"ל אם לא שמע התקיעות דמיושב מפי הש"ץ תוקעים בשבילו קודם שיתפלל מוסף כדי לערבב השטן שלא יקטרג עליו בשעת תפלתו ואם אין לו מי שיתקע לו קודם תפלתו יכוין לשומעם אחר תפלתו) ואין צריכין לתקוע לו שנית] או"ח (תקצב,ב). **ג.** יחיד שלא תקע, חבירו יכול לתקוע לו להוציאו י"ח. אבל יחיד שלא התפלל ט' ברכות, אין חבירו יכול להוציאו (מ"ב אפילו אם הוא צריך להתפלל אז גם לצורך עצמו בלחש אלא שהוא מתפלל בקול כדי להשמיע גם לחבירו ולהוציאו ואפילו

אם לא יכול להתפלל בעצמו דתפלה צריך כ"א לבקש רחמים על עצמו ולא ע"י שליח אא"כ יש עשרה ואז הוא ש"ץ). [**הגה** ויש חולקין ואומרים דאם לא יכול להתפלל, חבירו יכול להוציאו בתפלתו] או"ח (תקצד). **ד.** מי שאינו בקי בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף, ולפניו שתי עיירות באחת בקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף, ובאחת בקיאין בתפלת מוסף ולא בתקיעות, הולך למקום שבקיאים בתקיעות (**מ"ב** דתקיעות דאורייתא וברכות דרבנן ואפילו ביום שני) **אפילו של מוסף ודאי ושל תקיעות ספק** (**מ"ב** אם יש שם תוקעין דספק דאורייתא עדיף מודאי דרבנן. וה"ה אם אין יודעין רק סדר אחד ילך להם)... או"ח (תקצה).

'כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד רבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן' **תניא** אמרו לו לרבן גמליאל לדבריך, למה צבור מתפללין (בלחש) אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפלתו. אמר להם רבן גמליאל לדבריכם, למה שליח צבור יורד לפני התיבה, אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי. אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי [**כתבו התוס'** מכאן פסק בה"ג דיחיד שטעה ולא הזכיר של ראש חדש יכוין לבו לתפלתו של שליח צבור מתחלה עד סוף ויוצא אע"פ שהוא בקי. **ואין** ראיה מכאן דהא מסקינן רשב"ג אומר אינו מוציא אלא עם שבשדות דאניסי במלאכה ואינן יכולין להסדיר תפלתם אבל דעיר לא. **ומיהו** מרש"י משמע לקמן שרוצה לפרש שפוטר עם שבשדות אפי' שלא באו לבהכ"נ ולא שמעו תפלה וכן משמע דומיא דההיא דברכת כהנים, ולפירוש זה אפשר לומר דבצבור היכא דשמעו יוצאין וכן משמע בברכות (כט.) דאמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו וכו' מיתיבי טעה ולא הזכיר כו' שאלה בברכת השנים מחזירין אותו כו' ומשני הא ביחיד הא בצבור. אי הכי מפני ששומעה משליח צבור מיבעי ליה, ומסיק אידי ואידי ביחיד הא דאידכר קודם שומע תפלה הא דלא אדכר קודם שומע תפלה, משמע דבצבור יוצא על ידי ש"צ. ואפי' לפי מה שפירש עם שבשדות ששומעין משליח צבור יוצאין אבל דעיר לא, יש לחלק בין היכא דהתפלל וטעה להיכא דלא התפלל כלל].

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מודים חכמים לרבן גמליאל (אחר שנחלקו חזרו והודו). **ורב אמר** עדיין היא מחלוקת. שמעה רבי חייא בריה דרבה בר נחמני (אמ' מחלוקת רבי יוחנן ורב הא' חכמים חזרו בהם) אזל אמרה לשמעתא קמיה דרב דימי בר חיננא. אמר ליה (ר' חייא לרב דימי) הכי אמר רב עדיין היא מחלוקת. אמר ליה רבה בר בר חנה נמי (דמריה דשמעתא הוא) הכי קאמר (שנחלקו על רבן יוחנן כשאמר כן) כי אמר רבי יוחנן להא שמעתא אפליג עליה ריש לקיש, ואמר עדיין היא מחלוקת.

ומי אמר רבי יוחנן הכי, והאמר רבי חנה ציפוראה אמר רבי יוחנן הלכתא כרבן גמליאל. הלכתא מכלל דפליגי? [**דף לה ע"א**] כי סליק רבי אבא מימי (שהפליג בספינה לים וחזר) פירשה מודים חכמים לרבן גמליאל בברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים (לקמן מפרש מאי שנא הני) והלכה מכלל דפליגי בברכות דכל השנה. איני, והאמר רבי חנה ציפוראה אמר רבי יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים?

אלא אמר רב נחמן בר יצחק מאן מודים (לו בברכות של ראש השנה ויום הכפורים) רבי מאיר, והלכה מכלל דפליגי (דקאמר רבי יוחנן הלכה כרבן גמליאל בהך, דמשמע מכלל דעמדו במחלוקתן) רבנן (שאר החכמים, חוץ מרבי מאיר). **דתניא** ברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים שליח ציבור מוציא הרבים ידי חובתן, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב.

מאי שנא הני, אילימא משום דנפישי קראי (דאיכא דמוספי ראש השנה וראש חדש, ומלכיות וזכרונות ושופרות) והאמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר (כלומר כיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך) שוב אינו צריך (לומר מקראות המוספין) אלא משום דאווישי ברכות [שהרי כאן תשע, וארוכות,

לה.

ומטעות, דאין הכל בקיאין בהן. **ורבותי מפרשין** להא דרב חננאל במלכיות וזכרונות ושופרות (כ"ל שלש אמר ובתורתך כתוב' יצא י"ח לומר פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות) וקשיא לי, הא דלא כרבנן ולא כר' יוחנן בן נורי, דתנן (לב.) אין פוחתין מעשרה מלכיות **התוס' הביאו** דר"ת פירש דמיירי בפסוקים של מלכיות זכרונות ושופרות, וקושייתו של רש"י אינה קשה, דהיכא דהתחיל לומר את הפסוקים חולקים רבנן ור' יוחנן בן נורי, אבל יכול לפטור עצמו לגמרי ע"י בתורתך כתוב לאמר, אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם שהם במקום הקרבנות, אבל מוסף דר"ח אין צריך להזכיר בר"ה אלא שדי לו במה שאמר מלבד עולת החדש ומנחתה שבזה נכלל כל מוספי ר"ח העולות, וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת יאמר ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתן].

גופא, אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך. סבור מינה הני מילי ביחיד, אבל בצבור לא. אתמר, אמר רבי יהושע בן לוי אחד יחיד אחד צבור, כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך.

אמר רבי אלעזר לעולם יסדיר אדם תפלתו ואחר כך יתפלל. אמר רבי אבא מסתברא מילתיה דרבי אלעזר בברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים ושל פרקים (מועדות), אבל דכל השנה לא.

איני, והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי? שאני רב יהודה, כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי (שהיה מחזר תלמודו כל שלשים יום) כפרקים דמי.

אמר רב אחא בר עוירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפילו עם שבשדות (ששליח צבור מוציאם).

ולא מיבעיא הני דקיימי הכא (משמע מדבריו שקו"ו שפוטר את הנמלאים כאן) אדרבא, הני אניסי, הני לא אניסי, דתני אבא בריה דרב בנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה (ואע"פ שעם שבשדות בכלל ברכה, הני דמצו למיתי קמי כהנים, ויפנו כהנים אליהם ויברכום, והם לא באו אינן בכלל ברכה).

אלא כי אתא רבין אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות, מאי טעמא משום דאניסי במלאכה, אבל בעיר לא (משום דלא אניסי, ויכולין להסדיר תפילתן). **פסק הש"ע א.** לאחר שסיימו הצבור תפלתן, יחזור ש"צ התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר, ויוצא בו (**מ"ב** אבל הבקי אינו יוצא אפילו בדיעבד בתפלת הש"ץ. ואפילו בשאינו בקי אינו יוצא כ"א ביש עשרה בבהכ"נ) וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף, ואינו מפסיק ואינו משיח ופוסע ג' פסיעות לאחריו, כאדם שמתפלל לעצמו או"ח (קכד,א). **פסק הש"ע** כחכמים, שכן הכרעת הגמ' בשאר השנה. **כתב כה"ח סק"ב** מ"ש כאן הש"ע זהו לפי הפשט, אבל ידוע שכל דברי רז"ל, אע"פ שיש בהם סודות נפלאים, אין מגלים אותם, ומלבישים אותם בדברי הפשט, אבל בימי רבינו האריז"ל ניתנה רשות לגלות, וגילה הסוד של החזרה שמעלתה יותר גדולה מן הלחש, ושניהם חובה. **ב.** יתפללו הצבור בלחש תפלת מוסף ט' ברכות, ושליח צבור יתפלל גם כן עמהם בלחש [**הסביר העטרת זקנים** אע"ג דקיי"ל כר"ג דאמר שליח ציבור פוטר בר"ה ויוה"כ אפילו הוא בקי, מ"מ מוטב שיתפללו יחידים. ומי שירצה לצאת בתפלת שליח ציבור צריך לכוין לכל מה שאומר השליח ציבור, ואם חסר אפילו מלה אחת לא יצא (טור). ויש שכתב שהשליח ציבור אינו מוציא כי אם ברכות מלכיות זכרונות שופרות, אבל צריך להתפלל שבע כמו בשאר מוסף של יום טוב (ר"ן). על כן מנהג יפה הוא שיתפללו הציבור תחילה, והשליח ציבור עמהם בלחש כדי לסדר התפלה, ואחר כך יחזור השליח ציבור להתפלל בקול רם, כמו שמפורש בסוף ר"ה. וכן המנהג בכל מקום בהן בני תורה. אבל בארגון לא נהגו כן, אלא מתפלל השליח ציבור תפלת מוסף מיד מבלי שיתפללו הציבור תחילה. ונראה שנהגו כן מפני שאינן בני תורה ולא יוכלו להתפלל מתוך הספר אלא בעמל גדול, ולזה מתפללין כולן יחד עם השליח ציבור (ריב"ש סימן לז)]. או"ח (תקצא,א). **ג.** אומרים עשרה פסוקים של מלכיות, וי' של זכרונות, וי' של שופרות בכל ברכה... [**הגה** מיהו אם לא התחיל בשום פסוק רק אמר, ובתורתך כתוב לאמר, יצא (**מ"ב** עיין במ"א דדוקא דיעבד אבל לכתחלה יש ליזהר לומר כולם. עוד כתב דצ"ל ג"כ וכ"כ בדברי קדשך וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים)] **פסק הרמ"א** כדברי ר"ת. **ד.** תפלות של

לה.

מועדות ושל ר"ח, צריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל, כדי שתהא שגורה בפיו. (**הגה** וי"א דוקא כשמתפללים על פה, אבל כשמתפללין מתוך הסידור, מותר, דהא רואה מה שמתפלל וכן נוהגין) או"ח (ק). **נראה ברור דדעת הש"ע** להצריך להסדיר את תפילתו גם בימינו שמתפללין מתוך הסידור, שהרי מקורו של הרמ"א הוא דברי רבינו מנוח, הביאו הב"י, והעיר עליו הב"י 'ונראה דאפילו כשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות'. **וז"ל הברכ"י** כן נוהגין ברוב תפוצות הגולה ובארץ הצבי, שאינם מסדרים שום תפלה, וסמכו על חילוק רבינו מנוח, ואפילו שה"ר מנוח כתב וצ"ע, וגם מרן חלק עליו. חילוק רבינו מנוח קבעוהו להלכה גדולי ישראל שנות דור ודור, מדורותנו, דלא חזינן לרבנן קשישאי וקדישי דמסדרי, משום דהוא חילוק אמיתי ומורגש לחוש עין רואה ואוזן שומעת, דרגילי טובא בתפלות אשר בספר נכתבים. **ה. עם שאחורי הכהנים** (**מ"ב** היינו אפילו אינו אחוריהם ממש אלא משוכים לצדדים, כיון שעכ"פ הוא מאחוריהם) **אינם בכלל ברכה** (**מ"ב** דבעינן דוקא פנים כנגד פנים) **אבל מלפניהם ובצדיהם** (**מ"ב** פי' לא מיבעיא אלו שהם מלפני הכהנים משוכים לצדדים פשיטא דבכלל ברכה הם, אלא אפילו כנגד צדדי הכהנים ממש אפ"ה בכלל ברכה הם, וצדדים שלאחריו כבר כתבנו דאינו בכלל ברכה) **אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת. ולאחריהם נמי, אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות, שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבא, הם בכלל הברכה** (**מ"ב** אבל בלא אנוסים אפילו עומדים בביהכ"נ אלא שהם אחורי הכהנים אינם בכלל ברכה דמראים בעצמם שאין הברכה חביבה להם מדלא הלכו לקבל הברכה פנים אל פנים) או"ח (קכה,כד).

תם ונשלם השבח לה' בורא עולם

הוספות והערות

דף	הערה

הוספות והערות

דף	הערה